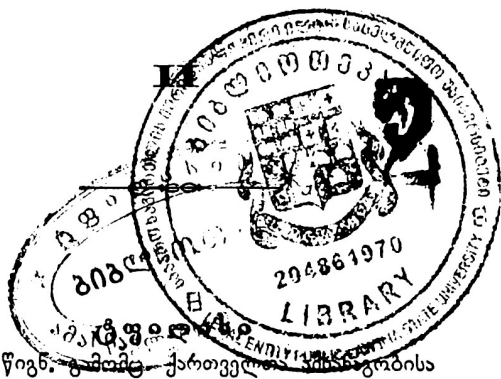


თხზულებანი

გეგობა

A large, ornate initial 'S' in a blackletter font. The letter is decorated with intricate floral and foliate patterns. A small figure of a person playing a lute is integrated into the top curve of the 'S'. The letter is followed by a smaller 's' and then a 'v' that also features floral decorations.



1892

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 5 Марта 1892 года.

Типографія Грузинскаго Издательскаго Товарищества,
Лорисъ-Меликовская улица, домъ Мдивани № 28.

მეზაერის წერილები



ილის ექესი საათი შესრულდა თუ არა, იმ სა-
სტუმროს კარების წინ, რომელშიაც მე წინა-
ლამეს ჩამოვხტი, რუსის პირ-დაუბანელმა ღ თაე-
დაუვარცხნელმა „იამშიკმა“ ფოშტის პოვოსკა მოა-
ყენა. ეს იყო ელადიკავკასში. საკვირველია! რუსის
მხატვრების სურათებზედ რა ლამაზად არის ხოლმე
გამოყვანილი ამ სქელ-კისერა „იამშიკის“ ბრიყვი
სახე, იმისი მიდუნ-მოდუნებული ზღაზენა და უადა-
მიანო და პირუტყეული მიხერა-მოხერა. რამოდენა-
დაც სურათია კარგი, ორი იმოდენად ნამდვილი
საძაგელია. მაგრამ ამბობენ: И дымъ отечества намъ
сладокъ и пріятенъ. კვამლის სიტკბოებისა კი რა მო-
გახსენოთ და სიამოვნებისას კი ამას გეტყვით, რომ
კვამლი ფრიად სასიამოვნოა, ნამეტნაეად მაშინ, რო-
ცა თვალებიდამ ცრემლებს გვაყრევინებს ხოლმე.

როცა ავიბარგე, ესე იგი, ჩემი ერთად-ერთი ბოხ-
ჩის ოდენა ცალ-თვალა ტყუის ზურჯინი ჩავადგე პო-
ვოსკაში, მიეუბრუნდი ჩემს ახლად გაცნობილს ფრან-
სიელს გამოსასალმებლად.

— ეს ეტლი ვისი მოგონილია? მკითხა მან და მიმი-
შეირა ხელი ფოშტის პოვოსკაზედ, რომელზედაც
ჯერ არ გამოფხიზლებული „იამშიკი“ უგემურად
სთვლემდა.

— რუსისა, ეუპასუხე მე.

— მგონი, არა ხალხი მაგაში არ შეეცდოდა.
მებრალეებით მე თქვენ, რომ იძულებულ ხართ მა-
გას გაალაყებინოთ თქვენი ტვინი და გაადღეებინოთ
თქვენი გულ-მუცელი.

— რა ექნათ? თუ მთელი რუსეთი მაგით დადის,
მე რაღა დამიშადება?

— იმიტომაც შორს არ არის წასული!... ღმერთ-
მა მშვიდობის მგზავრობა მოგცეთ. მე კი, სწორედ
გითხრათ, თავს ვერ გამოვიმეტებდი, რომ მაგაში
ჩაემჯდარიყავ. მშვიდობით. თუ შეგნედეთ ერთმანეთს
კიდევ როდისმე, გთხოვთ მიცნობდეთ.

ამ სიტყვაზედ მომაწოდა ხელი გამოსასალმებ-
ლად და ისე მჭიდროდ მომიჭირა ხელი, როგორც
მარტო ევროპიელმა იცის ხოლმე.

პოვოსკაში ჩავეჯექ.

„იამშიკმა“ ერთი შემომიბღვირა, მერე აკრიბა
სადავეები, „მწუო, მწუო“, დაუწრუწუნა მჭლე ცხე-
ნებს და მოუღერა შოლტი. მჭლე ცხენებმა ყურიც
არ შეიბერტყეს. Ну, чо-о-орте, трогай што жи! დაუ-
ყვია ცხენებს, აიქნია სადავენი და ფეხებით ტყა-
პუნი დაიწყო. შენც არ მომიკდე, ცხენებმა ფეხი არ
შესძრეს. ამ ყოფას ის ჩემი ნაცნობი ფრანსიელი

ფანჯრიდამ უყურებდა და სიცილითა სკდებოდა. რა უხაროდა იმ სულელს?

— მთელი რუსეთი მაგიტ დადის განა? ხა, ხა, ხა, ხითხითებდა იგი: მაგიტი დადის? ეილა დაეწევა!

თუმცა მე სამხიარულო არა მჭირდა-რა, მაგრამ მეც გამეცინა. იამშჩიკმა თავისი ძროხის თვალები ჩემკენ მწყრალად მოაბრუნა და პირუტყეულად ბღვე-რა დამიწყო. მერე ისევ ცხენებდსაკენ მიიგრინა სქე-ლი კისერი და ორიოდე შოლტი გადუჭირა. ცხე-ნებმა, შეიტყეს რა რომ მეტი გზა არ არის, ყოველს დაკვრანედ ტყუპ-ტყუპი ტლინკები ჰყარეს, დაიძრნენ როგორც იყო ადგილიდამ და ძუნძულით გასწიეს. დანქლრეულმა ზარმა დაიწყო თავისი უგემური ჟლარა-ჟლური, პოვოსკამ ქვებზედ ხტომა და მე ლაყლაყი ხან აქედ და ხან იქით.

II



მ ყოფით განეშორდი ელადიკავკასს და პირი ჩემის ქვეყნისაკენ ექენი. თერგის ხიდი ისე გამოვიარე, რომ, არამც თუ წყალი დამეღიოს, თვალიც არ ამიხილებია. მეშინოდა, რომ თერგ-და-ლეულობა არ დამწამონ-მეტქი. თერგ-დალეულები ჩვენს ქართველს კაცს როგორღაც არ ეჭაშნიკება და არ მოსწონს. ამაზედ ფრიად საფუძელიანი საბუთი

აქეთ: პირველი, იმიტომ არ მოსწონთ, რომ თერგ-
დალეულები მართლა და თერგ-დალეულები არიან,
მეორე, იმიტომ.... იმიტომ, რომ მეორედაც თერგ-
დალეულები არიან, მესამე იმიტომ.... იმიტომ....
იმიტომ, რომ მესამედაც თერგ-დალეულები არიან.
მოდი და ამისთანა ჭკვიანური საბუთი საბუთით და-
ურღვიე ჩვენს დარღვეულს ქართველობას.

ეგ დასაღუპავი თერგი! რა ორპირი ყოფილა!
დახე, როგორ მომკედარა. რაკი ზურგი ჩვენ კენ უქნია
და პირი რუსეთისაკენ, რაკი გაუმინდერებია და გა-
უეკნია, როგორღაც ის დევ-გმირული ხმა ჩასწყე-
ტია. ჩვენი დამთხვეული თერგი ელადიკაქასთან ის
არის, რომელზედაც ჩვენს პოეტს უთქვამს:

„თერგი ჰრბის, თერგი ჰღრიალებს,
კლდენი ბანს ეუბნებიან“...

იქ ისე დამდოვრებულა, ისე მიმკედარა, თითქო
ან როზგ ქვეშ არის გატარებულიო, ან ღიდი ჩინი
მიუღიაო. მაგრამ იქნება თერგი იქ ეგრე იმიტომ
მიჩუმებულა, რომ მობანე კლდენი გვერდთ არ ახ-
ლავს, ის კლდენი, რომლის:

„კლდოვანთა გულთა ღრუბელნი
შავადა ზედ დასწოლიან
და მრისხანებით ქვეყანას
წარღენითა ემუქრებიან“.

მაგრამ მაინც და მაინც, ვაი შენ, ჩემო თერგო!
შენ, ჩემო ძმობილო, ზოგიერთ კაცსავეთ, საცა მი-

სულხარ, იქაური ქუდიც დაგიხურავს. ცოდვა არ არის, შენი ჭეჭა-ჭეხილი, შენი ზარიანი ხმაურობა, შენი შფოთვა და ფოთვა, შენი გაუთავებელი ბრძოლა ქვა-კლდე-ღრესთან, თითქო შენი განიერი წადილი შენს ეიწრო საწოლში ვერ მოთავსებულაო. ბევრი რამ საგულისყურია შენში, ჩვენო დაუძმონაო თერგო, შენს ძლევა-მოსილს და შეუპოვარს დენაშია. აქ კი მიმრჩეალხარ დამარცხებულ და ნათრევ ლომსავითა. ცოდვა ხარ და ცოდვას შერები!...

„ჰე, სოფელო, რაშიგან ხარ,
რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?“

შუა დღე იყო, რომ ლარსის სტანციაში მოვედი. ლარსამდი ჩემმა გულმა ევრაყერი განსაკუთრებული სიამოვნება ვერა მიიღო-რა, გარდა იმისა, რომ რამოდენადაც ჩემს სამშობლოს ქვეყანას ეუახლოვდებოდი, იმოდენად გარემო ბუნებას ჩემის ქვეყნის ფერი ემატებოდა და თერგს შფოთვა და ღელვა.

შევედი სტანციის ცარიელს ოთახში, ჩაის დალევდა მინდოდა და ამის გამო სამოვარის დადგმა შეეუკვეთე ერთს ფეხ-მოტეხილს სალდათსა, რომელიც ბოლოს სტანციის გუშაგად ვამოდგა. მინამ სამოვარს შემოიტანდნენ, მიეწევე გაფიცრულ ტახტზედ და თავი ფიქრებს მივეცი.

ოთხი წელიწადი იყო, რაც მე რუსეთში ვიმყოფებოდი და ჩემი ქვეყანა არ მენახა. ოთხი წელიწადი!... იცი, მკითხველო, ეს ოთხი წელიწადი რა ოთხი წელი-

წაღია! პირველი რომ მთელი საუკუნეა მისთვის, ვინც თავის ქვეყანას მოშორებია. მეორე, ეგ ოთხი წელიწადი ცხოვრების საძირკველია, ცხოვრების წყაროს სათავეა, ბეწვის ხილია, სიბნელისა და სინათლის შუა-ბედისაგან გადებული. მაგრამ ყველასთვის კი არა. მარტო იმათთვის, ვინც რუსეთში წასულა, რათა ჭკუა აეარჯიშოს, ტეინსა და გულს მოძრაობა მისცეს,—ფეხი აადგმევინოს. ეს ის ოთხი წელიწადია, რომელიც ქაბუკის ტეინში და გულში გამოჰკვეთა ხოლმე ცხოვრების კვირტსა. ეს კვირტი კიდევ ის კვირტია, რომელიდამაც მშვენიერი და ბრწყინვალე მტევანიც გამოვა და ძალ-ყურძენაცა. ოო, ძვირფასო ოთხო წელიწადო! ნეტავი იმას, ვისაც შენგან გადებული ბეწვის ხილი ფეხთა ქვეშ არ ჩასტყდომია, ნეტავი იმას, ვინც შენ რიგიანად მოგიხმარა.

III



ა კი ვლადიკავკასიდამ გამოვედი და ჩემის ქვეყნის სიომ დამკრა, გულმა სხვა რიგად დამიწყო ფეთქა. პოვოსკაში უკეთესთა ფიქრთა ქვებზედ ხათქა-ხუთქი დამიბნეულა ხოლმე. ახლა კი, როცა სტანციის ოთახის ტახტზედ მამა-პაპურად გავიშობტე, ღვთის წყალობა შენა გქონდეს, რომ მე ფიქრს მივეცი სრული ჩემი გულის-ყური და ყურადღება.

ჯგუფად მომიგროვდა, რაც კი დამეტოვა ჩემს შშვენიერს პატარძალსავეთ მორთულს ქვეყანაში, რაც კი მენახა, მეცადნა და მეცნო. მრავალნაირი ფიქრები ერთად, რეულად გონების თვალ-წინ წარმომიდგნენ, მაგრამ ელვის უმაღლეს ერთი ფიქრი მეორეზედ მეცვლებოდა, ასე რომ ჩემი გონების თვალი ერთ და იგივე საგანზედ ერთს წუთსაც ვერ გაეაჩერე—ერთის სიტყვით, ჩემს ტენში სრული რევოლიუცია მოხდა; ძირს მილაგებულნი ფიქრები მაღლა მოექცნენ, მაღლა დალაგებულნი ძირსა და მერე აირიენენ ერთმანეთში..

ამ ყოფაში ვიყავ. ბოლოს, ჩემთა ფიქრთა ყოველმა თვითვეულად თავისი შესაფერი ადგილი დაიჭირა ჩემს გონებაში. მათ შორის ერთი უფრო ბრწყინვალედ გამოიმეხატა, იმ ერთს მოჰყვა მეორე, მეორეს მესამე, ასე რომ ბოლოს ერთ განუწყვეტელ გრეხილად შემექმნენ. როგორ შეიფერები მე ჩემს ქვეყანას და როგორ შემეყრება იგი მე, ვიფიქრე. რას ვეტყვი მე ჩემს ქვეყანას ახალს და რას მეტყვის იგი მე? ვინ იცის: იქნება მე ჩემმა ქვეყანამ ზურგი შემომამქციოს, როგორც სხვა ნიადაგზედ გადარგულსა და აღზრდილსა? იქნება მიითვისოს კიდეცა, რადგანაც ჩემში მაინც და მაინც ჩემის ქვეყნის დერიტაა დადებული. მაგრამ მაშინ რა ექმნა, რომ ჩემმა ქვეყანამ მამიყოლოს და მიაშობს თავისი აშბავი და მე კი, მის ენას გადაჩეულმა, ვერ გავიგო მისი ენა, მისი სიტყვა? იქნება მიმიღოს კიდეც და, როგორც თავისი შვილი, გულზედაც მიმიკრას და ხარბად დამიგდოს ყური, მაგრამ მე

შევიძლებ კი, რომ მას ღვიძლი სიტყვა ეუთხრა და იმ სიტყვით უნუგეშოს ნუგეში. მოეფინო, მტირალს ცრემლი მოეწმინდო, მუშაკს შრომა გაეუადვილო და ის თვითოეული ნაპერწკალი, რომელიც არ შევიძლება რომ ყოველს კაცში არა ჟოღადეს, ერთად შევიგროვო? შევიძლებ კი? შევიძლებ გასაგონის სიტყვის თქმასა? გადავწყვიტე, რომ ჩემი ქვეყანა მიმიღებს და მიმითვისებს კიდეც, იმიტომ რომ იმისი სისხლი და ხორცი ვარ; იმის სიტყვასაც და ენასაც გავიგებ, იმიტომ რომ მამულს შეილი ყურს უგდებს განა მართო ყურითა, გულითაცა, რომლისათვისაც ღუმილიც გასაგონია; ჩემს სიტყვასაც გავაგებინებ, იმიტომ რომ შეილის სიტყვა—შშობელს ყოველთვის ესმის. მაგრამ ამას სულ სიტყვაზედ ელაპარაკობ, საქმე კი საქმეშია. შენმა ქვეყანამ საქმე რომ მოგთხოვოს, მაშინ რასა იქ? ვკითხე მე ჩემს თავს და გაეჩერდი კიდეც. ვიგრძენ, რომ ამ კითხვამ შესწყვიტა ის ზემოხსნებული ჩემი ფიქრების ფერადი გრეხილი.

— მართლა და რა უნდა ექნა, ვკითხე ჩემს თავს ხმა-მალღიე.

— ჩაი უნდა მიირთოვო, მიპასუხა სტანციის გუშაგმა, რომელმაც ამ დროს შემოიტანა სამოვარი და ჩემს ტახტზედ დადგა.

— ჩაი!...

— სამოვარი იმისთვის არ მიბძანეთ, მიპასუხა სულელმა გუშაგმა და გავიდა გარედ. არ გასულა

ამის შემდეგ რამდენიმე წუთი, რომ კარი ისევ გაიღო და ერთმა აფიცერმა შემოჰყო თავი. იმისი სახის მეტყველება ამჟღავნებდა, რომ ლეინოსა და არაყს ძალიან დაახლოვებით იცნობდა. ზედ ეტყობოდა, რომ მგზავრი არ იყო.

— ნება მომეცით, მითხრა მან, გაგაცნოთ ჩემი თავი: მე გახლავართ პაღპარუჩიკი, აქ ლარსში ელტევერ, როტა მამარია!

— ძალიან მოხარული ვარ, ეუპასუხე მე, წამოფუდვ ფეხზედ და ჩამოვართვი გამოწვდილი ხელი.

— საიღამ მობძანდებით?

— პეტერბურგიდამ.

— ფრიად სასიამოვნოა. ამ უდაბურსა და ვერანა ადგილას ერთი ეგ სიამოვნება-ლა მაქვს, რომ შევხედები ხოლმე მგზავრს განათლებულის ქვეყნიდამ. კაცი, რომელიც გონებითა სცხოვრობს, მოვალეა ღვთისა და ქვეყნის წინაშე შეხედეს განათლებულის კაცს საბაასოდ გონების გასაფხიზლებლად. დიდად მოხარული ვარ. ბაასი ჰქვის საზღოა.

მითხრა ესა და კიდევ გამომიწოდა ხელი, მეც ხელმეორედ ხელი ჩამოვართვი.

— თქვენ ვინა ბძანდებით, მკითხა მან.

— მე გახლავართ ერთი სომხის სოვდაგრის დახლდარი.

— დახლდარიო!.. სთქვა და ტუჩები აიპრუწა.

— დიად, ბატონო!

ჩემმა ახალმა ნაცნობმა, რომ ეს გაიგონა,

მყისვე დიდკაცური სანახაობა მიიღო: მხრები მოიმარჯვა, ის პირველად მომარჯვებული ლაპარაკი სხვა ჰანგზედ შესცვალა.

— საიღამ მოდინა-ა-ართ!... მკითხა გაკვირვებით და დაცინებითაცა.

— პეტერბურგიდამ.

— ჰმ, ჩაიციან აფიცვრმა: პეტერბურგიდამ. კარგია გლირსებით პეტერბურგის ნახვა. პეტერბურგი!... ძალიან კარგი ქალაქია, — სთქვა ესა და არხვინად ჩამოჯდა სკამზედ: პეტერბურგი!... ო, ო, დიდი ქალაქია. პეტერბურგი!... ერცელი ქალაქია!... არა ჰგავს თქვენ წითიან ქალაქსა. აბა რა ქალაქია თქვენი ქალაქი? ერთი თავიდამ რომ გადააფურთხო, ფურთხი ქალაქის ბოლოს დაეცემა. პეტერბურგი კი.... ხომ გინახავთ პეტერბურგი? რუსეთის გულია. მართალია, აქამდისინ მთელი რუსეთი ჰფიქრობდა, რომ მისი გული მოსკოვია, მაგრამ მთელს რუსეთს მე განუფანტე ეგ ცრუ და უგუნური აზრი: მე მწერალი გახლავართ. გთხოვთ, რომ მიცნობდეთ. ეგრე კი ნუ მიყურებთ. მე დავამტკიცე, რომ პეტერბურგია მთელის რუსეთის გული. იზღერის ბალი ხომ გინახავთ?

დაუფდღევი ყური ამ აფიცვრს და გულში კი ეფიქრობდი, ხომ არ გაგიჟებულა-მეთქი, მაგრამ გარდა ამგადარეულის ლაპარაკისა არა შევატყვე-რა.

— არა, იზღერის ბალი გინახავთ, თუ არა? მკითხა კიდევ იმან.

— პეტერბურგის გულობა რით დაამტკიცეთ? ეკითხე მე და არ მივეცი პასუხი მის უკანასნელს კითხვაზედ.

— არა, ჯერ მე მითხარით: იზღერის ბალი გინახათ, თუ არა? თქვენ, აქაურები, სამეცნიერო ლაპარაკს ჩვეულნი არა ხართ, ამიტომაც ერთის საგნიდამ მეორეზედ გადახტებით ხოლმე. თქვენ ზედმიყოლებითი, რიგიანი სჯა არ იცით. ეგ, რასკვირველია, გაუნათლებლობისაგან მოვლით, მგონი, თქვენ არც კი იცით—რა არის ცივილიზაცია, ასოციაცია, არლუმენტაცია, ინტელიგენცია, კასსაცია და ფილოლოლია. მაგრამ ეგ არაფერი, წარმავალია. თქვენც გაიწურთნებით. მადლობა ღმერთს, აფიცრობა და ჩინოენიკობა ბევრი მოდის რუსეთიდან თქვენს გასანათლებლად. არა, ჯერ მითხარით, იზღერის ბალი გინახათ, თუ არა? თუ ეგ არ გინახათ, პეტერბურგიც არ გინახათ.

— მინახავს.

— გინახათ? მაშ თქვენ განათლებულებში ფეხი ჩაგიდგამთ. ფრიად მოხარული ვარ, ფრიად მოხარული ვარ. იზღერის ბალი? როგორი ბალია, ჰა? ფერიებით საესე სამოთხე ის არის, აი! ფერიები, ხომ იცით, რა არის? ეგ სამეცნიერო სიტყვაა, იქმნება არ იცოდეთ. ეგ მდაბიურად რომ ეთარგმნოთ, იმასა ჰნიშნავს, რომ ის ბალი საესეა ჟუჟუნა თვალე-ბიან ქალებითა. გინდა ერთს ჩაავლე ხელი, გინდა მეორეს. აი განათლებას რა შეუძლიან. თქვენი ქა-

ლები კი კაცს დაინახავენ თუ არა, იმალებიან. არა, პეტერბურგი.... დიდი ქალაქია, ფრიად განათლებული, და იზღერის ბალი განათლების გვირგვინი, ასეთი ბალია, რომ „მწუ“.

ამ სიტყვებზედ მეცნიერმა აფიცერმა თითებზედ იკოცა.

— მე იმედი მაქვს, რომ ეს სამოვარი ამ სტოლზედ თქვენთვის სდგას.

— თქვენმა იმედმა არ მოგატყუათ თქვენ.

— მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ, როგორც განათლებულის ქვეყნიდამ მოსული კაცი, მეც მითაუაზებთ ჩაისა?

— არც მაგ იმედს გაგიმტყუნებთ.

— რომიც, რასაკვირველია, გვექნება?

— მაგაზედ კი უკაცრავოდ.

— ეგ ვერაფერი ნიშანია. თქვენ სომეხი ხართ, თუ ქართველი?

— ქართველი.

— ძალიან მიამა, რომ ქართველი ხართ. თუმცა ჩვენი ლერმონტოვი კი ამბობს, რომ *нѣжали роніе грузины*, მაგრამ მაინც ქართველები სჯობია იმ პოიებსა. პაპიროზები კი, რასაკვირველია, გვექნებათ.

— გახლავთ.

— იმედი მაქვს რომ მითაუაზებთ.

— დიდის სიამოვნებით. ინებეთ.

— აბა, მაშ თქვენ ჩაი დაასხით და მერე მოეყვით სამეცნიერო ლაპარაკსა. თუმცა თქვენთვის

ძნელი იქმნება სამეცნიერო ლაპარაკის გაგება, მაგრამ მე შიგა-და-შიგ სამეცნიერო სიტყვებს მდაბიურად გითარგმნით და ამ რიგად სამეცნიერო ლაპარაკის გაგებას გაგიადვილებთ.

მე ჩაი დავისხი და ერთი ჭიქა იმას დაეუდგი. ჩაი რომ მოსეა, გამოაბოლა პაპიროსი და მოჰყვა ლაპარაკსა.

— თქვენი ქვეყანა, მეცნიერის ენით რომ ეთქვა, განათლებული არ არის, ესე იგი, მდაბიურის ენით რომ ეთქვა, გაუნათლებელია, ხომ გესმით?

— ძალიან კარგად.

— აკი მოგახსენეთ, გაგიადვილებთ-მეთქი სამეცნიერო სიტყვის გაგებასა. ახლა დავიწყო იქილამ, რომ თქვენი ქვეყანა განათლებული არ არის, ესე იგი, გაუნათლებელია. ეს ჩაი მოსკოვისა უნდა იყოს?

— არა, სტაეროპოლში ვიყიდე.

—სულ ერთია. ახლა დავიწყოთ, როგორც წელანა ეთქვით, იქილამ, რომ თქვენი ქვეყანა განათლებული არ არის, ეგ იმასა ჰნიშნავს, რომ თქვენი ქვეყანა ბნელია. ხომ გესმით?

— დიად, კარგად.

— ახლა რაკი იქილამ დავიწყეთ, რომ თქვენი ქვეყანა განათლებული არ არის, ისიც უნდა ეთქვათ, რომ განათლება არ არის. მე ამას მაგალითებით აგებხსნით: წარმოიდგინეთ ბნელი ოთახი, წარმოიდგინეთ, თუ არა?

— წარმოვიდგინე.

— არა, იქნება სადმე ერთი ფანჯარა ღია და გრჩათ, ისიც დაკეტეთ.

— დავკეტე, ვუპასუხე კი და სიცილი მომივიდა.

— ძალიან კარგი. რაკი ის ფანჯარაც დაკეტეთ, ფარდაც ჩამოათარეთ.

— ჩამოვაფარე.

— რაკი ფარდაც ჩამოათარეთ, ოთახიც დაბნელდება, ველარაფერს დაინახავთ. უეცრად შემოიბრუნეს სანთელი, განათდა ოთახი. განათლებაც ეგ არის. სწორედ მოგახსენოთ, არც ეს პაპიროზია ურიგო. პეტერბურგიდამ იქნება?

— არა, ვლადიკავკასში ვიყიდე.

— სულ ერთია.

— ახლა ხომ გესმით განათლების მნიშვნელობა?

— ძალიან კარგად.

— ახლა, რადგანაც აგახსენით განათლების მნიშვნელობა, თქვენ უნდა ერთი რამა გკითხოთ: თქვენში ცივილიზაცია როგორ მიდის?

— მაგისას ვერას მოგახსენებთ: ღილი ხანია ჩემს ქვეყანაში არა ეყოფილვარ.

— ეგ არაფერი, მე ესლავ შევიტყობ, როგორ მიდის: გენერლები გეყოლებათ თქვენ, ქართველებს?

— იქნება ერთი ოციოდე მოგროვდეს.

— რაო, ოციოდეო!... ო, ო, ეგ ღილი საქმეა, წარმოსთქვა ღიდის ყოფით ჩვენმა მეცნიერმა აფიცერმა: ოციოდეო!... ამ ერთ მუჭა ხალხში და ოცი გენერალი!... ეგ, ბატონო, ღილი ცივილიზაცია გქონიათ. ვერ უყურებთ, ოციოდე გენერალი! არა მჯერა. იქნება

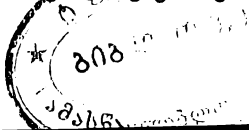
თქვენ, მეცნიერების ენით რომ ვთქვათ, დეისტეიტელ-
ნი სტაციის სოვეტნიკებსაც მართალ გენერლებშია
სთელით, ესე იგი, მდაბიურის ენით რომ ვთქვა, იქნება
შტაციის გენერლებსა, ანუ, უფრო მდაბიურად რომ
ვთქვა, უვოლეთო გენერლებსა, ანუ, ამაზედ უფრო
მდაბიურად რომ ვთქვა, უულეაშო გენერლებსაც მარ-
თალს გენერლებში სთელით? უთუოდ ეგრე იქნება.

— არა, თქვენმა მზემ, — დაუფიცე მეც: არა,
თქვენმა მზემ, სულ მართალს გენერლებს მოგახსენ-
ებთ.

— ოციოდ მართალი გენერალი! ბარაქლა
მართლ-მადიდებელ რუსეთს! სახელი და ღიღება! საცა
ფეხს შესდგამს, დაამყარებს ზოლმე ცივილიზა ციას.
სულ რამდენი წელიწადია, რაც რუსეთი აქ შემოვიდა?

— იქნება სამოც-და-ათი.

— შეიღს წელიწადში ორი გენერალი? ღიღი
საქმეა, ღიღი ცივილიზაცია არის. მერე როგორი
გენერალი?! მართალი გენერალი! თუ ღეთის ძალით
თქვენში ცივილიზაციამ ეგრე იარა, სამოც-და-ათი
წელიწადს უკან კიდევ ოცი გენერალი გამოგვამტებდა
და სულ ორმოცი შეიქმნება. ღიღი საქმეა, მეც არ
ვიცოდი. ან საიღამ უნდა შემეტყუა? სულ არ მქნე-
ბა სამი წელიწადი, რაც ამ ქვეყანაში ვარ. სწორედ
მოგახსენოთ, არც მოცლა მქონდა, არც თქვენის
ქვეყნისათვის მეცნიერი თვალის დამეკვირვებინა. მე
ერთს ღიღს საოსტატო საგანს, გამოგვიკიდე, კრეატიული
ვიძიე, ისტორიები წავიკითხე და ჩემს დროს სულ ახ-



სამეცნიერო საქმეზედ გადაეგე. მაგრამ ცუდად არ წახდა ჩემი ღვაწლი, შთამომავლობა მოიგონებს ჩემს სახელსაცა.

— რა იმოქმედეთ?

— რა ვიმოქმედე! ადვილი სათქმელია. აი ბატონო, რუსეთში მემატონეებს ყმები ჩამოართვეს. მემატონეს ბიჭი აღარ შერჩა. მოჯამაგირეს ანაბარას დარჩა. შეწუხდა ქვეყანა, მოჯამაგირეებმა დაუწყეს ყველაფერს სახლში პარეა. მე, როგორც გულ-მტკივნეული შვილი, ჩაეუფიქრდი ამ ჩემის ქვეყნის მწუხარებას,— ეთქვი: ქვეყანას შეველა უნდა-მეთქი. მაღლობა ღმერთს, ეუშეველე კიდეც. ასეთი რამ მოვიგონე, რომ მოჯამაგირეს სახლში პარეა აღარ შეუძლიან. ერთმა უბრალო შემთხვევამ კი მაპოვინა წამალი. ჩემი დენშიკი ფრიად დიდი ქურდი იყო, საშაქრეში შაქარს აღარ უშვებდა. ვიფიქრე, ვიფიქრე, როგორ ეუშეველო ამ საქმეს-მეთქი. დავიწყე ყუთის დაკეტა, მაგრამ ხან დაკეტა დამაეიწყებოდა ხოლმე და როცა სახლიდამ გავიდოდი, დენშიკი შაქარს მომპარავდა. ბოლოს ავიღე ორი ბუზი დავიჭირე და ჩავსვი საშაქრეში, თავი დავხურე და არ დავკეტე კიანჭლა მკითხავ - რისთვისაო? იმისთვისა, რომ თუ დენშიკი კიდე შაქრის მოპარვას დააპირებდა, ხომ ყუთი უნდა გაეღო. რაკი ყუთს თავს ახდიდა, ბუზები მაშინვე ამოფრინდებოდნენ. მერე, როცა შინ მოვიდოდი, ავხდიდი ყუთს და შიგ რაკი ბუზებს აღარ ვნახავდი, აშკარა იქნებოდა, რომ ყუთის თავი აუხ-

ღია ვისმე. ეინ ახდიდა, თუ არ ჩემი ღენშიკი.
 რაკი ეს გამოვიგონე მე ღენშიკი შაქარს ველარ
 მპარავს. ეხლა ყოველ დილას ჩაის გავათავებ თუ
 არა, ოთახში ბუზებს ვიჭერ. დავიჭერ ბუზებს, ჩავსვამ
 შაქრის ყუთში და მთელი ღამე არხეინადა ვარ: ვიცი,
 რომ არაეინ მომპარავს. როგორ მოგწონთ ჩემი აზრი!
 იაფი და ქურდობის წამალია. ეგ წამალი ყველაფერ-
 ში იხმარება, რასაც კი ჩენს ოჯახში ყუთში ეინა-
 ხეთ ხოლმე. ეს აზრი ჯერ არაეისათვის არ გამიმეღანე-
 ბია, მაგრამ თქვენი ქვეყანა ისე მიყვარს, რომ თქვენ ეგ
 გაცნობეთ და გთხოვთ — თქვენც გაუნათლებელს მება-
 ტონეებს აცნობოთ. ერთი ეს არის, რომ არაყის ქურდო-
 ბას ჯერ ვერა ვუშველოე-რა. არაყის ბოთლშიაც კი ეცა-
 დე ბუზების ჩასმა, მაგრამ ეგ წყეულები შიგ ირჩობიან —
 гудя не дуря. მაგრამ მაგის წამალსაც მალე მოვიგონებ.
 არა, როგორ მოგწონთ ჩემი ოსტატობა? ფრანკუტეებ-
 მაც იციან ხოლმე მაგისთანა ეშმაკობის მოგონება, მაგ-
 რამ იმათის მაშინების ყიდვა ძვირია. ეს ჩემი ოსტატობა
 გროშიც არ დაჯდება. აბა რა არის ორის ბუზის დაჭერა
 და ყუთში ჩასმა? დიდი არაფერი. აბა ეხლა ჰნახეთ,
 რა შედეგი ექნება ამ ჩემ მოგონილ საქმეს: ეს ჩემი
 ოსტატობა რომ გავრცელებდა, მაშინ შეიძლება რომ
 ბუზების აღებ-მიცემობა დაიწყონ. აი ქვეყანაში ახალი
 აღებ-მიცემობაც გაჩნდება: ჩაივლით ერთს მშვენიერს
 დილას თქვენს ქალაქში და დაინახეთ ბუზების მალა-
 ზიასა. ცუდია თუ? რამდენი მშვიერი კაცი ლუკმას
 იშოვნის ბუზების მეოხებითა. ეხლა კი ბუზები რანი

არიან? არაფერი. რის გამოსადეგნი არიან? არაფრისა. აი მეცნიერის და ჭკვიანის კაცის ნამოქმედებსა და ნაღვაწლს რა ღიღი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნისათვის. მე აქ არ მოვდიოდი, თუმცა კი ბევრს მეხვეწებოდნენ. ჩემს გულში ვამბობდი: ღმერთს თუ ნიჭი მოუცია რამე ჩემთვის, ისევე ჩემებს გამოვადგე-მეთქი, მაგრამ ამ ახლად დაჭერილ ქვეყნებს უფრო განათლება უნდამეთქი; აქ განათლებული კაცები საჭირონი არიან. აბა ცოტა ხანი მოიცადეთ, რა მოხდება. მე ხომ, ზევით რომ ვთქვი, ის მოვიგონე, ახლა სხვა ჩემისთანა სხვას მოვიგონებს, იქნება იმისთანა კაციც გამოვიდეს, რომ თქვენს ქალაქშიაც იზღერის ბალი გამართოს: მეცნიერის კაცისათვის ყველაფერი შესაძლოა. ამ ყოფითა მთელის პეტერბურგის განათლება აქ გადმოვა. მაშინ ჰნახავთ, რომ ერთს მშვენიერს დღეს სეირნობა გაიმართება იზღერის ბაღში, იმ ბაღში თქვენი ქალები თამამად სიარულოს დაიწყებენ, გინდა ერთს უთხარ „შენი ჩირიმე“, გინდა მეორეს, ხმასაც არ გაგცემენ. აბა ხალხი მაშინ დაინახავს თავისს სამოთხეს, როგორც მეცნიერნი იტყვიან, ესე იგი, სამოთხე რომ მდებარეად ეთქვათ.... მაგრამ რა ეთქვათ, მდებარეადაც სამოთხე სამოთხეა. ხომ გესმით?

— ძალიან კარგად.



IV



მ სალამოს სტეფანწმინდას ამოველი. მშვენიერი სალამო იყო, ასე რომ იმ ღამეს იქ დაერჩი, რათა თვალი გამეღო მშვენიერის სანახავეების ხილვითა. ოხ, საქართველოვ!

„სხვა საქარველო სად არის,
რომელი კუთხე ქვეყნისა?“

ოთახილამ გარედ გამოვედი და შევხედე სტეფანწმინდის პირდაპირ აყუდებულს მყინვარსა, რომელსაც ყაზიბეგის მთას ეძახიან. დიდებული რამ არის ეგ მყინვარი. აბა მაგას შეუძლიან სთქვას: ცა ქუდადა მაქვს და დედა-მიწა ქალამნადაო. ცისა ლაყვარლზედ მოჩანდა იგი თეთრად და აუღმღვრეველად. ერთის მუჟის ოდენი ღრუბელიც არა ჰფარავდა მის მალას შუბლსა, მის ყინვით შევერცხლილს თავსა. ერთად-ერთი ვარსკვლავი, მეტად ბრწყინვალე ზეღ დაჰნათიდა, ერთს ალავს გაჩერებული, თითქო მყინვარის დიდებულს სახეს განუცვიფრებიაო. მყინვარი!... დიდებულია, მყუდრო და მშვიდობიანი, მაგრამ ცივია და თეთრი. დანახვა მისი მაკვირვებს და არ მალეღვებს, მაციებს და არ მათბობს, — ერთის სიტყვით მყინვარია. მყინვარი მთელის თავის დიდებულებით საკვირველია

და არა შესაყვარებელი. აბა რად მინდა მისი დიდება? ქვეყნის ყაყანი, ქვეყნის ქარიშხალი, ქროლვა, ქვეყნის აე-კარგი მის მაღალს შუბლზედ ერთ ძარღესაც არ აატოკებს. ძირი თუმცა დელა მიწაზედ უდგა, თავი კი ცას მიუბჯენია, განზედ გამდგარა, მიუკარებელია. არ მიყვარს არც მაგისტანა სიმაღლე, არც მაგისტანა განზედ გადგომა, არც მაგისტანა მიუკარებლობა. დალოცა ღმერთმა ისე თავზედ ხელ-აღებულო, გიჟი, გადარეული, შეუპოვარი და დაუშონავე მღვრიე თერგი. შავის კლდის გულიდამ გადმომსკდარი მიდის და მიბლავის და აბლავლებს თავის გარეშემოსა. მიყვარს თერგის ზარიანი ხუილი, გამალეებული ბრძოლა, ღრტვინვა და ვაი-ვაგლახი. თერგი სახეა ადამიანის გაღვიძებულის ცხოვრებისა, ამაღლელებელი და ღირს-საცნობი სახეც არის: იმის მღვრიე წყალში სჩანს მთელის ქვეყნის უბედურების ნაცარ-ტუტა. მყინვარი კი უკვდავებისა და განცხრომის დიდებული სახეა: ცივია როგორც უკვდავება და ჩუმი როგორც განცხრომა. არა, მყინვარი არ მიყვარს, მით უფრო, რომ მიუკარებლად მაღალია. ქვეყნიერების ბედნიერების ქვაკუთხედი კი ყოველთვის ძირიდან დადებულია, ყოველი შენობა ძირიდან ამაღლებულა, მაღლიდან კი შენობა არსად არ დაწყებულა. ამიტომაც მე, როგორც ქვეყნის შვილს, თერგის სახე უფრო მამწონს და უფრო მიყვარს. არა, მყინვარი არ მიყვარს: მისი სიცივე ჰსუსხავს და სითეთრე აბერებს! მაღალიო! რად მინდა მისი სიმაღლე, თუ მე იმას ვერ აეწედები და

ის მე ვერ ჩამომომწელება. არა, არ მიყვარს მყინვარი. მყინვარი დიდ გეტეს მაგონებს და თერგი კი მრისხანე და შეუპოვარს ბაირონსა. ნეტავი შენ თერგო! იმითი ხარ კარგი, რომ მოუსვენარი ხარ. აბა პატარა ხანს დაღევ, თუ მყრალ გუბედ არ გარდაიქცე და ევ შენი საშიშარი ხმაურობა ბაყაყების ყიყინზედ არ შეგვეცვალოს. მოძრაობა და მარტო მოძრაობა არის, ჩემო თერგო, ქვეყნის ღონისა და სიცოცხლის მიმცემი...



დაამოდამდა. თერგისა და მყინვარის ყურებაში და ზოგიერთ თიქრების გართეაში დრო ისე გამეფარა, რომ თითქმის ვერ შევიტყე—მზე როგორ გამოესალმა მისგან გამთბარ ქვეყნიერებასა და როგორ მიეფარა მთებსა. დაღამდა, თვალ წინ აღარა სჩანს-რა, მისწყდა ხმაურობა ქვეყნისა, ქვეყანა დაღუმდა.

დაღამდა, მაგრამ არ ვიცი, რას ვიქმოდი, რომ იპედი არა მქონდეს კვლავ გათენებისა. სიცოცხლე სიცოცხლედ ღა ეღირებოდა?... მიყვარს, ბუნება, შენი დაწყობილობა, რომლის მეოხებითაც ყოველი ღამე თენდება ხოლმე.

* დაღამდა მაგრამ მე მაინც სტანციის გარედავარ და დაჟინებით ყურ-აცქვეტილი გონებას ვადევნებ

თერგის თავზედ ხელ-აღებული დენის ხუილსა. ყველა დადუმდა და შენ არ სდუმობ, თერგო! მერწმუნეთ, მე მესმის ამ ხმა-გაკმენდილს ქვეყანაში თერგის დაუჩუმარი ჩივილი. არის ადამიანის ცხოვრებაში იმისთანა წუთნი მარტოობისა, როცა ბუნებას შენ თითქო შენსას აგებინებ და იგი თავისას შენ გაგებინებს. ამიტომაც შეგიძლიან სთქვა, რომ მარტოობაშიც არსად მარტო არა ხარ, ჰოი ორ-ფეხო ცხოველო, რომელსაც ადამიანს გეძახიან. ამ ღამეს ვგრძნობ, რომ ჩემის ფიქრებისა და თერგის ჩივილის შუა არის რაღაც იდუმალი კავშირი, არის რაღაც თანხმობა. გული მიტოკს და მკლავი მითრთის. რისთვის? დროს დაეცალოთ ამის პასუხის მიცემა. x

დალამდა, მისწყდა ადამიანის ფეხის ხმა, მისწყდა ადამიანის მორკმული ხმაურობა, აღარ ისმის მისის დაღლილის ზრუნვისა და წადილის გუგუნე, ქვეყნის ტკივილმა დაიძინა, ადამიანი აღარა სჩანს ჩემს გარეშე. ვაი რა ცარიელია ეს სახე ქვეყანა უადამიანოდ!... არა, წარიღეთ ეს ბნელი და მშვიდობიანი ღამე თავის ძილითა და სიზმრებითა და მომეცით მე ნათელი და მოუსვენარი ღღე თავის ტანჯვითა, წვალებითა, ბრძოლითა და ვაი-ვაგლახითა! ჰოი ბნელო ღამე, მეჯაერები შენ მე! შენ რომ არ დაარსებულიყავ ქვეყნისათვისა, მე მგონია, რომ ნახევარი უბედურობაც ადამიანისა ქვეყანაზედ არ იქნებოდა. შენთა მოვლენათა დასცეს პირველად თავ-ზარი ადამიანის გონებასა და დაფთხეს იგი. მას აქედ შეშინე-

ბულსა გზა თვისი ვერ უზოენია,—და აჰა იბრძვის ადამიანი და დღევანდლამდე ათასში ერთსა თავისი ერთხელ დაფრთხალი გონება ფრთხოლას ვერ გადუჩევია. აი მიზეზი ქვეყნის უბედურობისა. ჰოი, ბნელო ლამე! მეჯავრები შენ მე. შენის კალთის ქვეშა, ვინ იცის, რამდენი გაბოროტებული მტერი ადამიანისა ეხლა თავს იმალავს? ვინ იცის, ამ ბნელ ფარდის ქვეშ, რომელიც ეხლა ჩემს თვალს ჩამოაფარე, რამდენი მჭედელი და მტარვალე ქვეყნისა სჭედავს ბორკილთა ადამიანის ზედის შესაჭედად? შენ ხარ ხელის შემწყობი იმ ხელობისა, რომელსაც თვალთმაქცობას ეძახიან და რომელიც ადამიანის დაფრთხალ გონებასა უბედურობას ბედნიერებად აჩვენებს ხოლმე; შენ ხარ ქამი და დრო კუდიანების სერობისა, საცა ისმის სადღეგრძელო სიბნელისა. ჰოი, ბოროტო, წარეგდ ჩემგან, დღეო ნათელო, მოვედ შენ!...

VI

სტანციაში შევიტყე, რომ მთებში დიდი დაბრკოლებაა ფოშტით მიმავალისათვის, რადგანაც სტანციებში ცხენები ხშირად თურმე აკლდებათ. მიჩიჩის ფასანაურამდე ცხენი მექირაენა და ცენდა-ცხენ გადავსულიყავ. მე ეს რჩევა ჰქეაში დამიჯდა.

იმ ფიქრით მივეცი თავი ძილს, რომ ხეაღლე საჯდომს ცხენს ვიჭირავებ და ისე გადვივლი მთებსა.

გათენდა. რა მშვენიერი რამა ხარ, დილის რიყ-რაყო! რა მშვენიერი რამა ხარ, დილის ცვრით პირ-დაბანილო ქვეყანავ! მე მგონია, რომ ამ დილას ყოველი ტკივილი ქვეყნისა უნდა დაყუჩებულიყოს, მაგრამ თერგი მაინც ჰბლავის და იბრძვის. სჩანს ქვეყნის ტკივილი დაუყუჩავია.

გათენდა და გაიხმაურა ქვეყანამ ადამიანის ხმითა. დღემ დაიწყო თავისი დაუდევარი ფაცა-ფუცი. კარგია გაღვიძებული ადამიანი!... მაგრამ უფრო უკეთესია ადამიანი, რომელსაც ძილშიაც არა სძინავს, ქვეყნის უბედურობით გულ-ალტყინებულსა. ჩემო ლამაზო ქვეყანავ, არიან ამისთანანი შენში? მე მოენახვე და, თუ ვიპოვე, ვეთაყვანები.

გავედი სტანციის გარედ და ერთს მოხევეს შეეხედი. ვიჭირავე მისგან ცხენი იმ პირობითა, რომ თითონაც ცხენით გამოემყოლოდა. ბოლოს არამც თუ ენანე, დიდად კმაყოფილიც დავრჩი, რომ ჩემი საქმე ეგრე მოეწყო. ჩემი მოხევე ძალიან კაცი გამოდგა. იგი იყო ჭაღარა - მორეული, ხანში შესული კაცი. ბოლოს გამოჩნდა, რომ იგი თვალ-ყურ მადევარიც ყოფილა იმ პატარა ქვეყნისა, რომელიც მის გარეშემო ბედს შემოეხაზა და რომელიც იმის უფერულის ცხოვრების მისაქცევ-მოსაქცევად დაენიშნა.

შეესხედით ცხენებზედ და წამოვედით სტეფან-წმინდიდამ. უკანასკნელად შეეხედე მყინვარს. იგი

როგორღაც დიდ-კაცურად იბღვირებოდა თავის სიმაღლიდამ. ამან ამირია იმდღით დამშვიდებული გონება. გულმა კვლავ ტოკვა დამიწყო ღმკლავმა თრთოლა. სრულის მძულვარებით მოეშორე თვალი მყინვარის დიდებულებასა და უფრო დიდის პატივით გამოვეთხოვე მის ფეხთა ქვეშე გაგიჟებით მავალს თერგსა.

ჩემი მოხვეე სანახავად ღირსი იყო. იგი, თითონ ზორბად მოსული, იჯდა ერთს პატარა მთის ცხენზედ, რომელიც თითქმის მთელს გზას მგლურის ძუნძულით სარკილოდ მოძუნძულებდა. ჩემს მოხვეეს ჩამოეფხატა ბანჯკლიანი ქუდი თვალეზედ და ისე გაჩინდებული იდეა, განიერ უნაგირზედ გადაბოტებული, ისე არხეინად და გულ-აუშმღვრეელად აყოლებდა თავის ახოვანს ტანს ცხენის ძუნძულს, ისეთის დამშვიდებით და განცხრომით აბოლებდა თავის ჩიბუხსა, რომ გეგონებოდათ—ამისთანა ქეიფში სხვა კაცი ძნელად თუ იქნება დედამიწის ზურგზედ.

— რა გქვიან, ძმობილო? ვკითხე მე.

— ლელთ ღუნრას მიხმობენ, მომიგო მან.

— სადაური ხარ?

— სადწეულ? გაიბოტნრდამ, აქნიე მთაჩრა, თერგ-კიდურზედ.

— ქართველი ხარ, თუ ოსი?

— ოვსრ რაიდ ვიქნები?! ქართველ ვარნ, მახტვე.

— კაი აღგილია ეს თქვენი აღგილი.

— არაა გონჯაი: *) ჩვენს ბეჩარბას შეჰფერობს.

— ამისთანა წყალი, ამისთანა ჰაერი სწორედ ბედნიერებაა.

— ჰმ! ჩაიცინა მოხევემ.

— რას იცინი?

— საცრნალს ვიცრნი. ცარნალ სტემაჰი მაგნრთ ვერ გაძლებს.

— აქ ძალიან მოსავალი უნდა იცოდეს?!

— რაიდ არ ეცოდინების? ადგრლ არაა გონჯაი, პატარ გვაქენ: თვითვას კაცს ორ-ორ შაბადის ყანა არ ექმნების. ეიწორდ ვარნ.

— ეს დიდი გზა დიდ ხელს მოგცემთ.

— რაი ბედენაა გზაი? იგ მისთვის ვარგობს, ვისეც თვის ნაშერელ-ნამუშევერ გასატან-გასასყიდ აქენ.

— მაშ ქირაზედ არ დადინართ?

— რაიდ არ დაედრევართ? დაედრევართ.

— მაშ ქირით ფულს იშოვნით.

— ეშაულაბთ. ჯიბეჩი არ რჩების: მთის კაცი მახტევე სეამების კერძია. ჰამადი, სმადი არაა 'საზლჩი, ნაშრევერ ღუქანჩი მიდის.

— მაშ ისევე ბარი სჯობნებია: იქ ხალხი უფრო მაძლარია.

— ვინ უწყის? იქართაც სანკირ-ბოროტორა დარჩენა. ადგრლ ჰნაშმობს. იქაველ კაცს ფერი არა აქენ, ჯანი არა აქენ. აქაველ ჯან-მრთელნი არნ. ცარგე-

*) გონჯაი—ცული.

ლის გამჩენმა განაგო: იქნით მადლრება, აქნით სიმართლე.

— რომელი ქვეყანა სჯობია, მადლარი თუ მრთელი?

— ორივენ ერთადა. უერთ-ურთოდ ქვეყანაი გონჯაა.

— ორში რომ ერთი ამოგარჩეინონ?

— ორჩიდა? არჩეენზედ? ამ ღორღრან კლდეთ ვიჯრბდი, ჯან-მრთელრა. აღამის ძეი ბალახრთაც, გაჭრდის, გაძღბის, სატკრვარს რაი ტყვის?

ამ ღროს ჩემს მოხევეს უეცრად თოკის უზანგი ჩაუწყდა, თე ვერ დაიმაგრა და ცხენს გვერდზედ მოექცა. მერე ისევ გასწორდა, ჩამოხტა ცხენიდან და დაიწყო უზანგის გამართვა.

— სპირ-ბოროტორა შეკანზულ ცხენ, — წამოიძახა ღიმიით მოხევემ: დილოც შიშვალ ცხენ: ფეხ-დაწედრი და გადაჯდრი.

მე აღარ მოეუცადე მოხევეს და წინ წაველი.

VII



ერთი მითხარ, თუ ღმერთი გწამს, — ეუთხარი მოხევეს, როცა მე დამეწია: აი სტეფან-წმილის პირდაპირ რა მონასტერია?

— თერგ-გაღმით?

— დიად.

— გიწყალობნ...სთ ცოცხლთა, შეგნდნოსთ მკედართა, წმიდს სამების სახტარს არნ, უწინდალთ განძთა საფარსი, ერთა სპბჟო.

— როგორ თუ განძთა საფარსი, ერთა საბჟო?

— ქართველთა მეფეთა განძი აქილ უფარვან მტრიანობას, მცხეთილ საუნჯეი საფარად აქ ზილუ-ლა მრავალჯერ.

— საბჟო რალა არის?

— საბჟორი? იქილ არნ სენაკ, სად სამართალი. ბჟეთგან იბჟოდის. რაიც მძრმა სპქმე ხეფი ავარდის, მუნ იბჟობრდნეს..

— ვერ მეტყეი, როგორ იყო ეგ ბჟობა და რა-ზედ უფრო მოხდებოდა ხოლმე?

— რაილ ვერ გეტყეი? რაიც ეტწყეი შეგასმენ. როდეს ასტყდის ერობაჟი დიდ-დრევა, დიდ-სპქმე, დიდ-არჩევანი, ერობას იქაიდ გამართეინ, აარჩიეინ ბჟედა ბრძენ-ბერ-კაცნი, პეიტრობით *) სახელ-დებულნი, დასხმან მათ იმსენაქი საბჟობად. რაიც მერედ სამების სახელით, ხთისგან მათხენილ მძლით იგნ ბჟენი სთქმან, გადასკრიდრან, არეინ შეშლიან, არეინ გადავლიან.

— შენ მოსწრეობხარ მაგისტანა ბჟობას?

— რაილ შევესწროდი? ადრინდალ თქმულობას გიზრახენ.

— ეხლა რატომ აღარ არის ეგა?

*) პეიტრობით—მეტის გონებით სახელ-განთქმულნი.

— აწინა?...

ჩაფიქრდა ჩემი მოხვედ და პასუხი კი არ მომცა.
 ცოტა ხანს შემდეგ თითონ მკითხა მე:

— შენ რაი მიღების ხარ?

— ქართველი ვარ, განა ვერ შემატყე?

— რაილ შეგეტყვის? ტალწვარ*) არს გაქვენ ქართველთა: რუსად მორთულხარ.

— განა კაცს ქართველობა მარტო ტანისამოსზედ შეეტყობა?

— თვალთთვის ტყობად სამწსელ არა.

— ენა და საუბარი?

— ქართველთ ენად ბევრ საუბრობს: სვამეხიც, რეხიც, თათრიც, სხვა მიღებიც.

— ტანისამოსს ქართველისას კი ცოტანი იცმენ?

— ქართველის ტალწვრის იერი*) სრულად სხვაა. რუსულჩი ქართველ კაც მეუცხოვების.

— ქარუველი გულით უნდა ქართველობდეს, თორემ ტანისამოსი რა არის?

— მართალ ხარ. მაგრამად გულჩი ვინ ჩაიხედნის? გული შიგნად არნ, უხედველ, ტალწვარ გარედ არნ სახედველ.

— თუმცა მე რუსული მაცვია, დამიჯერე, რომ გულით ქართველი ვარ.

— იქნების.

არ ვიცი, ჩემმა მოხვედმა დამიჯერა, თუ არა. ეს კია, რომ ამის შემდეგ ამისთანა ბაასი გავაბით.

*) ტალწვარი—ტანის-სამოსი.

*) იერი—შეხედულობა.

— წელანდელ სიტყვაზედ რომ პასუხი არ მომეცი, — დავიწყე კელაჲ მე: — მე გკითხე, ეხლა რატომ აღარ ბჭობენ-მეთქი სამების სენაკში.

— აწინა?... ერობა საღა არნ? რუსობაჩი ვარნ. აწინა ყველი გაცუდლის, ყველი გაუქმდის. სამების ძირი სოფელ გერგეთ არნ. იქველ კაცო მეფეთა შეუთქვეს სანტრის დარაჯობანი. მის სამაგერ მეფეთა თარხნობა მიანტრის სრულ სოფელს, გუჯარიც მანსის საშერილი-შერილად. ყველ ღამ აწინაც გერგეთილ სამ-სამ კაც დარაჯად იგზენების. გერგეთელნ აწინაც სანტრის დარაჯობას თავ-დებულობენ, მაგრამად რუსობაჩი თარხნობა გაუცუდლის, მეფეთ გუჯარს რუსობამ ყური არ ათხრის. გერგეთი აწინა სხევერთა ბეგრობს. გაუქმდის აღრინდალ დაწყობანი, ხთის მათხენილ მადლთი ბჭობანიც სამებზი გადავარდის.

— მაშ უწინდელი დაწყობა და დრო უკეთესი იყო?

— რაიდ არა?

— რით იყო უკეთესი?

— აღრივა ზეად თუ კარგად ჩვენ ჩენი თენი ჩვენადე გეყუდნეს, მით ბყვის უკედ. აღრიდა ერი ერობდის, გული გულობდის, ვაჟი ვაჟბდის, ქალი ქალბდის. აღრიდა?! ერთ-ურთს დაეყუდნით, ერთ-ურთს ეიხვეწებდით. აღრიდა?! ქერიც-ობოლოთ ვიფარებდით, შინ მიწრიელს,*) გარედ მანენს დაუ-

*) მიწრიელ — ეშმაკი.

ლაგმენდით, ხთისა და ბატონის იასულის მის ყუდ-
როს არ მიეკრძაღნით, ერთ-ერთს ლალ მტერთან
ჩაეფუარებდნით, დაცემულ ვიურეზდნით, ატირდრ-
მილს ვიხიზნდნით და ესრედ ბყვის ბრალეზა კა-
ცისა, ერთ-ერთობა. აწინა ეროზა დიშნლის, მეძაე-
მრუშობაი ჩამოვარდნის, ხარბობაი, ანგარი გვერგ-
ნის, ერთ-სულობაი დავარდნის, მტროზა-ბძარეი
გახშირდნის. აწინა ქერიე-ობოლ ვინ განიკოთხის,
ატირდრმილ ვინ გააცინის, დაცემულ ვინ აღადგინის?
აწინა არა არნ კაცნი და თუ არნ — პირად და გულად
ჯულუჟ არნ. ერი დავარდნილ, გალახულ არნ, ერდრ-
მილ-კრობილ. წარხდა ქართველთა სახელი, ქარ-
თველთა წესთ-წყობაი. აღრიდა ჩვენობა ბყვის. წარხდა,
მოისრნა ქვეყანაი, რაი აწინა ჩვენი დარჩენა? ჭამა-
სმად სასყრდელ, ტყეი სასყრდელ, გზაი სასყრდელ,
ლორცვა-კურთხევი სასყრდელ, სამართალ სასყრდელ,
რაილ დარჩების ბეჩიეი მახტეე?...

— ეხლა რომ მშვიდობიანობა არის.

— რაის ეაქნეე ცარალ მშვიდზბას ცარალ
სტეამაქით. რაი არნ მშვიდზბა? უხმარ სატეარს ქანგი
დაედვის, უსრბოლო წყალი ბაყყნი, ჭია-ჭუი, ქვე-
მძრომი გამრავლის. უდგარ, უსენარ თერგირ კი
კალმახი ბცის? რაი არნ მშვიდზბა ცოცხვალ კაცთ-
თვის? რაი არნ მტერობა თუ ერი ერობს? ცარალ
მშვიდზბა მიწაიე გვეყრფის.

— მტერი რომ დავეცემოდათ, აგიკლებდათ და
ცოლ-შვილს გიწიოკებდათ ხოლმე.

— აწინა მავალე სეამეხი უფროს გეაწირკებს, უფროსს სახლს გერკლებს. აღრდა მტერს მინც ფარ-ხრმლით შევეთამაშით, ვიგერიებდით, სეამესს რაი ქევის, ვერ მოსაგერიებელ, ვერ შესათამაშებელ? აღრდა მტერთან ბრძოლანი, სწორების ჯობინობანი, სანელ ეშარბდით, სეამეხთან ეაქი რაი სანელ ჩამორჩების? აღრდა, მართალ ხარნ, მტერ რევის, ერთ-გულთა ეაქთა ჩუქებაც დიდ-რევის: ადგილ-მამულ ებრძვის, თარხნობ მიეწყევბრდის. აგრნა თერგ-კიდურზედ ხელთ-უქმნი ციხტი ჩნდების. იგ ციხეთ არ-შისა ციხელა ცნობრლ არნ.

— როგორ ხელთ უქმნი?

— ხთით არნ ციხელა, არ შეტუვალ, არ შეტულეწ.

— მერე რა უნდა გეთქვა?

— იქილ აღრდა კახთ-ლწქარ მისევერდის. ელწქრნათ, იგ ციხე ხელთ ეპყროთ. ხტესა შეძრწუნტებულს ბატრნთან შევლანი ეზრანა. მან შევლა ვერ მასცის. მაწუხდის უშეგლი ქრი. კანთა ეაქანი ხევისანი მრავალნი მოხრცნეს, შავრდნენ ციხტი, აღწმნი დანცის. ქრთი ყაფრლა პერტარ-ბერ-კაცი, მახტევე. ქალანი ჰეოლრა უთხრეარ, მზედ-უნანხეველ. მან, მახტევემ გაისაურნა*) კახთ-ლწქარის დათორბად. მაზრდნა ღვინრი, შავზანა ციხტი. თვისა ქალსა მზედ-უნანხეველს, მალეინრბა შეტუქენა, უანდტრძნა. კანთა ღვინრის მწყურვალთა, ლამაზ-ქალის მზირალთა, თავი იღრრ-

*) გაისაურნა—გაისაზრა, მოიფიქრა.

ნეს, სრულ რთერნენ ღვინრით. ქალბიმ განახენის ციხის კარნი, მახტვეთ ამცნის მოღორრა კახთ-ლშქ-რის. მრევს მოხევენი, შვეს უგებრად ციხეჩი, დ-სციის კიფინა, კახნი სრულ მთერაღნი მახარცნის. ხელთ რგდის მახტვეთ კვლავდა ციხე. არაგვთ ერის-თავს იგ ამცნეს. მან მასცა წყალრბად იმ ქალბის მამას იგ ციხე, გუჯარც მასცა....

— ეგ რა ვაჟ-კაცობა ყოფილა?

— რარდ არა? ჭკუინი ვაჟ-კაცობაი ეგე არნ: სად ღონეი ვერ ჰღონობს, იქაიდ ხერხს ემუდენის.

— მაგ კახელები ამოხოცვის ამბით რა უნდა გეთქვა?

— აწინა ყაფელნი ქართველნ ძმანებრ ვარნ. არ მტრობით ვისაუბრე კახთათვის. იგ უნდა შემესმინა, რომ აღრდა სამსახურს თავ-ვიდტელით, საჩუქარიც, ბოძებაც დიდ-რყვის; სახტლით, ვაჟ-კაცობით სარჩო-საბადებელთ მაშრვერ ვიყვენით, კაცი უბრალად არ წახდის. აწინა ტყუობით, მეძაფ-მრუშობით, ფიცთა გატეხვით, ერთ-ურთ ღალატით სარჩო-საბადებელთ მაშრვერ გაგვიხდის.“

VIII



ართალია თუ არა ჩემი მოხევე, მე მაგის გა-სინჯეაში არ შევალ. ან რა ჩემი საქმეა ეგა? მე ვაკვრით, როგორც მგზაერი, ვიხსენიებ მას, რაც მისგან გამიგონია. ჩემი ცლა მარტო იმაშია, რომ

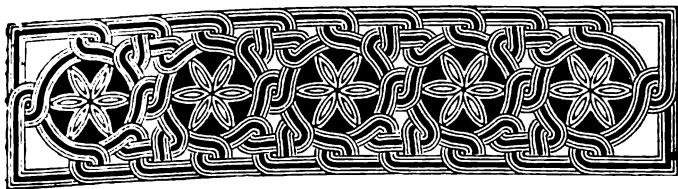
იმის აზრისათვის იმისივე ფერი შემერჩინა და იმის სიტყვისათვის იმისივე კილო. თუ ეს შევასრულე, ჩემი განძრახვაც შემისრულებია.

ჩემმა მოხვევებმა მე კიდევ ბევრი რამ სხვა მითხრა, მაგრამ ყოველი მისი ნაამბობი დასაწერად არ გამოდგება შემთხვევისა გამო სხვისა და სხვისა..... მე მარტო ამას ვიტყვი, რომ იმან თავისის სიტყვით თავისს გულის ტკივილს მიმანგედრა.

მიგიხვდი, ჩემო მოხვევე, რა ნესტარითა ხარ ნაჩხლეტი. „ჩენი თავი ჩენადვე გვეყუნისო“ — სთქვი შენ და მე გავიგონე. მაგრამ გავიგონე თუ არა, რალაც უეცარმა ტკივილმა ტვინიდან გულამდე ჩამირბინა, იქ, გულში გაითხარა სამარე და დაიმარხა. როდემდის დამრჩეს ეგ ტკივილი გულში, როდემდის? ოხ, როდემდის, როდემდის?... ჩემო საყვარელო მიწა-წყალო, მომეც ამისი პასუხი!...



გლახის ნაამბობი



I

რა ქმნას კარგმა მონარდმა,
დროზედ შაში თუ არ მოვა.

მე სწორედ, ნადირობის ტრფიალს რომ იტყვიან
ისა ვარ. საკვირველად მიყვარს დაბურულს, ხმა-
გაკმენდილ ტყეში ხის ძირას ჯდომა და მიღეუ-
ლის გულის ცემით ლოდინი ნათვალევის ნადირისა.
არის რაღაცა მოუწყინარი სიამოვნება ამ ხალისიან
გართვაშია. თუ გნებავთ, ამასაც კი ეიტყვი, რომ ნადი-
რობა ცოდვაა: ყოველი სულიერი ღეთის დანაბადია,
ყველას აქვს თანასწორი ნება ამ თვალ-მიუწდომელ
ქვეყანაში ცხოვრებისა, მაგრამ რა გაეწყობა?.. ტყუი-
ლად კი არ გვარწმუნებს ჩვენი საღმრთო წერილი,
რომ პირველი სისხლი უბოროტო ქვეყანაზედ კაცმა
კაცისა დაანთხიაო. კაცი მოსისხლეა, მეც კაცთაგანი
ვარ. ბევრჯერ მინახავს ირემი დამფრთხალი ძაღლისა-
გან, ბევრჯერ მინახავს და ბევრჯერ გაუტაცნია ჩემი

გონება მის თავისუფალს სილამაზესა. გაღუწყვია რა ზურგზედ თავისი შტოიანი რქები, მორბის გამალე-
ბული, ლამაზი და ამაყი, უკან მოჰყევს ნაგეში ძალ-
ლი. ძაღლს მიუბრის საწყალი და ზედ კი შეეხლება
ხოლმე კაცსა, რომელიც ამ შემთხვევაში ძაღლზედ
უფრო შეუბრალებელია და დაუნდობელი. შორიდანვე
ესმის ირმის ფეხის ცემა ყურ-მახვილ მონადირესა; ეს-
მის და მისი მოსისხლე გული ღელდება და ღელდება
მეტის მოუთმენელობისა გამო. აი მოვიდა თოფის
მანძილზედა, ფოთლებ და ბუჩქებ შუა გამოჩნდა მი-
სი დაღონებული, ნადელიანი თავი. ძაღლი დაუახ-
ლოვდა. იშვირა ფეხი ირემმა და ისარივით გადმოეშო
ბუჩქნარზედ. გგონია, აგიკცევს გზას და მიეცემა საყუ-
რელის ტყის განსაცდელით საესე თავისუფლებასა,
მაგრამ არა, — დაუშტვენ. მაშინ უნდა ჰნახოთ, რა
მწუხარებით შედგება, რა რიგ საოცარ მშენიერებით
მოიღერებს კისერსა, რა გაფეთებით და იმედ-გადა-
წყვეტილად დაიწყებს ნადელიანის თვალების ტრი-
ალს, ყურების ცქცეტას, გაგანიერებულის ნესტოებით
სუნის აღებასა!.. ისეთი ლამაზია, ისეთი ნაზია და იმ
სინაზესთან ისეთი მიმზიდველი ამაყიცა, რომა, გგონია,
რაც ბუნებისაგან მინიჭებული მაღლი აქესო სულ
ეხლა შემოიკრიბაო, რომ სიკეთით და თავის სილამა-
ზით მაინც შეაბრალოს თავი დამალულს მტერსაო!
მაგრამ კაცი მაგისთანა გულ-ჩხვილი არ არის, რომ
მაგით მოტყუედეს. რაკი იყნოსა, კაცის სუნი აიღო,
ირემმა დააპირა გაქცევა, მაგრამ თოფმა იგრიალა, და

ირემი, აქამდინ ცოცხალი, თავისუფალი და ლაღი, გაირთხო იმ ბალახებზედ, რომლის კალთაშიაც პირველად აახილა თვალი, რომ მიესალმოს ქვეყანასა და ბოლოს უკანასკნელად დაეხუჭა, რომ სამუდამოდ გამოესალმოს. ისინი იყვნენ ამის აკენად და ბოლოს საფლავადაც გადაექცნენ. უნდა ჰნაზოთ ის ამაყი, თავისუფალი ნადირი, რა რიგად უდრტეინველად და მშვიდადა კედება, მაგრამ მე ყოველთვის მის ცრემლმორეულ თვალებში ეს აღმომიკითხავს: ჩემო მკვლელო! ქვეყანა ღეთისა დიდია და ფართო... რად შეგ-შურდა, რომ მეც, უბოროტოს და მშვიდსა, ამ ღეთის მიუწლომელ ქვეყანაში ერთი მტკაველი ალაგი მეჭირა?... ეს სიტყვები აღონებდნენ გულს, მინამდინ დედა-მიწა შეიშრობდა სისხლსა დაღვრილსა, და როცა შეიშრობდა, მეც კი მომაგონდებოდა, რომ ჩვენ თვითონ სულიერთა მეუფენი, ჩვენ თვითონ ქმნილებათა გვირგვინნი, ჩვენ თვითონ ღეთის სახისანი ერთი-ერთმანეთს არ ეუთმობთ იმ ადგილსა,—რაკი მოვიგონებდი, რომ ყოველ კაცის ნაფხეზურსა ერთი მუჭა კაცისავე სისხლი შეუშვრია, მაშინვე დამიღინჯდებოდა გული და გამართლებული ვიტყოდი: „ისიც კარგია, ჩემო პირუტყვო, რომ იქა ჰკედები, სადაც დაიბადე. ჩვენ კაცები ხანდისხან მაგ ბედნიერებასაც მოკლებულნი ვართ“.



ჩვენ სოფელს ქვემოდამ ერთი თხუთმეტიოდე ვერსტი რომ გაგველოთ, კაი სანადირო ადგილები იყო. რა იქ?.. ყველგან ჩვენს დალოცვილ ქვეყანაში, სადაც—გლეხისა არ იყოს—„ქრისტე ღმერთს თავისი უხვი კალთა დაუბლერტია,“ ყველგან კაი ადგილებია. რაც გინდა არის: დაიწყეთ მოხდენილ ირმიდამ და გაათავეთ დარბაისელ გარეულ ღორითა, ან გულისხმიერ დათვითა. ფრინველს ხომ თელა არ უნდა. მაგრამ, ჩვენ სოფელს ქვემოდამ რომ ესთქვი, ის ალაგები მეტად მიყვარდა. კარგად ვიცოდი იმათი ვითარება და შენიშნული, ნათელაღვიც მყვანდა იქ ნადირი. ორის-სამის დღით წავიდოდი ხოლმე; როცა დამიღამდებოდა, ავბრუნდებოდი ერთ პატარა სოფელში, სადაც მყვანდა ერთი პატიოსანი გლეხ-კაცი ნათელ-მირონად. ღამეს იქ გავეატარებდი და მეორე დილას, ტრედის ფრად რომ ინათებდა, დავეშვებოდი თავ-თავქვე სანადიროდ. ორი თთვე აღარ ეყოფილვარ იქითკენ, ბოლოს მომინდა წასვლა. ერთ მშვენიერს ზაფხულის დილას ეახსენე ღმერთი, ავიღე ორ-ლულიანი თოფი, დავუძახე ჩემ მეძებარს და წავედი.

იმ ჩემ ნათლიმამის სოფლის სათავეში, ორღობეები რომ იწყებოდა, ზედ საურმე გზის პირას, იდგა ერთი ძველი საბძელი, გომურზედ მოდგმული. გომურის ჩასავეალში ჩარდახსავით იყო წინ წამოწეუ-

ლი. ამ საბძლის გარშემო ადამიანის კვალი არა სჩანდა. ის იყო, მგონია, აყრილის კაცისა, ან ამოწყვეტილისა, თავ-მინებებული და პატრონსავეთ დაეწყებული. რასაკვირველია, ხშირად შემხედრია ამ საბძლისაკენ ავლა და ჩამოვლა, რადგანაც ზედ გზის პირას იდგა, მაგრამ, აი რამდენჯერ ამივლია და ჩამომივლია, არც ერთხელ არც ერთი სულიერი მე იქ არ დამინახეს. თუ იქმნებოდა, ისიც ხანდისხან ზურგწამხდარი, დაჭლევებული გლეხ-კაცის ცხენი, რომელიც უილაჯობით შორს ვერ წასულიყო და საბძლის გარეშემო სჯიჯვნიდა გოლეისაგან გადამხმარ ბალახსა. ეხლა კი რომ ამოვიარე, ჩემდა გასაკვირვლად, დავინახე ერთი კაცი, გომურის კარებთან მიწოლილი. ეგ არაფერი. დილაზედ ჩამოვიარე, შეეხებდე, ის კაცი ისევ ისე მწოლარე დავინახე. საღამოზედ, ჯერ ბინდი არ მოჰყოლა სინათლესა, ამოვიარე—ის კაცი ისევ ისე ენახე. გამიკვირდა უფრო იმიტომ, რომ იმის მეტი იქ არაეინ მოჩანდა. დავაპირე, ამაღამ უთუოდ გამოგკითხავ ჩემ ნათლიმამას ამის ვინაობას-მეთქი. ჩემ კითხვაზედ ნათლიმამამ მომიგო:

— რა მოგახსენოთ, შენი ჭირიმე! მაგის ვინაობა აქ არაეინ იცის. ეგ ვილაც გლახა არის დავრდომილი და უპატრონო; სნეულია, მოსულა და მანდ შეჰკედლებია, აი ეს თუნდ თთვე ნახევარი იქმნება.

— სულ მარტოდ-მარტო არის?

— რა ვიცი, შენი ჭირიმე! მანდ კი გულ-შემატკივარი არაეინა ჰყავს და.

— მაშ ეინ აცხოვრებს?

— ქვეყანა. იმ გზაზედ ხალხის ფეხი არ მისწყდება. ამეღელ-ჩამეღელი არ დაიღვეა: ერთი ღვთის კაცი იქმნება ეინმე და მიუგდებს ორიოდ ლუკმა პურსა. ისიც მეტს არაფერსა ჰთხოულობს, ცარიელ პურითაც იოლად მიდის.

— აქაური ხომ არ არის?

— რასა ბძანებთ!... აქაური რომ იყოს, ისე როგორ გაუწყრებოდა ღმერთი, რომ თავისიანი არ მიეცა. არა, აქაური არ გაზლავთ.

— შენ გილაპარაკნია იმ კაცთან?

— რატომ? მილაპარაკნია.

— თავის აფალი არა უთქვამს-რა?

— არა. მაგრამ კაი სიტყვის კაცი კი ყოფილა ის უბედური.

— იქმნება შენ თითონ არ გამოგიკითხავს?

— როგორ არ გამომიკითხავს. „მეო,—ერთხელ მითხრა,—ერთი დავიწყებული კაცი ეარ, რად გინდა ჩემი ეინაობა? შამომხედე, ჩემო ძმობილო, და მიცანიო“. სხვა არაფერი უთქვამს თავის თავზედ. მეც აღარა გამომიკითხავს-რა მასუკან. მგონი, თავს იმალავს.

მე გამაოცა ამანა. მე ბუნებითაც ცნობის მოყვარე ვიყავ და ახლა იფიქრეთ, ამ ნათლიმამის ნაწყვეტმა სიტყვებმა როგორ აღმიძრეს გული იმ კაცის ამბავის შესატყობრად. რა უნდა ჰქონოდა თავის დასამალავი? ეფიქრობდი გულში. გაღიზიანებ, რომ

თითონ გლახას, რაც უნდა დამემართო!, გამოვათქმე-
ენო თავისი ენაობა.

ერთხელ ტყუილ-უბრალოდ ნათრევ-ნახეტი, და-
ლლილი და ხელ-ცარიელი მოედოდი ჩემ ნათლიმა-
მისაკენ. ჯერ მზე ისევ მაღლა იყო, კალოს ხარის
გამოშვების დრო იქმნებოდა. ის უბედური კაცი ისევ
ისე მწოლარე იმავე ადგილას დავინახე. ველარ მო-
მითმინა გულმა, ესტევი, რაც უნდა იყოს, მივალ,
იქმნება ვათქმევინო რამე: მაინც ცოტად დაღლილი
ვარ, ნათლიმამის სახლამდინაც კაი მანძილი იყო კი-
დე. სხვა არა იყოს რა, ქარს მაინც ამოვადებინებ-
დი დაღლილ მუხლებსა. შივედი, „გამარჯვება“ ვუ-
თხარი.

— ღმერთმა გადღეგრძელოთ,— მიპასუხა იმან
სნეულის ხმითა და წამოიწია პატივსაცემლად, რა-
დგანაც თავადის შვილი ვეგონე.

მე შეენიშნე, რომ ამ წამოწევამ ძალიან შეა-
წუხა, თითქო ტკივილები აეშალნენო, ისე მტკიენ-
ულად შეიკრიბა წარბები და დაედმიჭა გაყვითლე-
ბგლი სახე. ის იყო სრულიად დათენთილი სნეულე-
ბისაგან. ყვითელი სახე, შიგა და შიგ ტყლაპსავით
ჩაჩნეული, შემუშებული ჰქონდა, როგორც წყალ-
მანკის მქონესა, თმა და მოზრდილი ჭაღარა წვერი
ჭუჭყისაგან ისე გასქელებოდა, თითქო იმის თმას თა-
ვის დღეში არც წყალი მოჰხვედრიაო და არც საეარ-
ცხელი. რუსის ფარაჯის ნაგლეჯებში იყო გახვეული
ის უბედური, ქვეშ ეშალა ლეკური ნაბადის ნაგლე-

ჯი. გვერდთ ედგა ერთი პირ-მოტეხილი ლიტრა, იქაე
 ეგდო რუსული სხეილის ტილოს თოფრაკი და ერთი
 ნოზრდილი კომბალი—ეგ ერთგული და უმუხანათო
 თანა-მგზავრი ყოველის უბედურისა. ძალიან გაქელი-
 ლი სჩანდა დაუნდობელ ცხოვრებისაგან, მაგრამ იმას-
 ში რაღაცა იყო იმისთანა, რომელიც ამტკიცებდა,
 რომ ცხოვრების ქარიშხალსა ჯერ კიდევ არ გაუქრია
 მისის სულის სიცხოვლე და სიძლიერე. მისი დაღლი-
 ლი და არ-უგონო თვალები, პირმქუშად და შეწუ-
 ხებულად მაყურებელნი, საესენი იყენენ სიმტკიცითა
 და ღონითა; ეტყობოდათ ზედ, რომ ამათ პატრონს
 ბევრი ცეცხლი უნახავს, ბევრი აედარი შესწრებია
 და გამოუვლია, მაგრამ არც ცეცხლს და არც აე-
 დარსა ისე არ მოუკლავთ, როგორც შეეძლოთ. სა-
 ზიზლარი სანახაობა ჰქონდა, მინდა ესთქვა, საცოდა-
 ვიცა, მაგრამ ამის თვალების სიამაყეს ვერ ვაკადრებ
 მაგას. დიდრონი შიშველი ფეხები საცოდავად ასიე-
 ბოდნენ, დახეთქილ წყლულიდამ ჩირქი სდიოდა.
 ღმერთო, შეგცოდე, ეს რომ დავინახე, თვალი მოვა-
 რიდე, ისე მეზიზლა.

— გეზიზდები განა, შე კაი კაცო! მკითხა და-
 გვემილის ხმით. მაგრამ მე ის ხმა გამკიცხავ ზმად
 მეჩენა. მე შეეხედე და ერთი მწუხარე, თუ მძულეა-
 რე ჩემი შემარცხენელი ღიმილი დამხედა იმის სახე-
 ზედა. მე შემარცხვა და მაშინვე თავი დავიხარე, ვერ
 გაუუძელი იმის თვალების მკაცრს მეტყველებას.
 ვგრძნობდი, რომ ჩემის სულმოკლეობის სირცხვილ-

მა სახეზედ ცეცხლი მომიკიდა ამ კაცის თამამ კითხვაზედ. მე პასუხი არ მივე, და ან რა უნდა მეთქვა?

— მართალი ბძანდები, განაგრძელა იმ უბედურმა, თითქო მე შევეცოდეო, ჩემს დასამშვიდებლად: მართალი ბრძანდები! ცოცხალს კაცს მატლი მეხვევა!.. თითონ მე მეზიზღება ჩემი თავი, შენი რა საკვირველია!

ამან ვერ დამიშოშმანა სულ-მოკლე გული, თუმცა თითქო უგუნური ქცევა ჩემი თითონვე გამიმართლაო. მაგრამ ვაი იმ გამართლებასა!.. გული უფრო ამემღერა, მე იმ წამს ჩემი თავი შემძულდა. რას ბძანებთ?... ჩემ წინ ნახევარ-მკედარი კაცი იღო, ეგრე უნუგეშოდ დარჩომილი. იმას ისე ეჭირებოდა გულმტკივნეული ქცევა და თბილი სიტყვა, მე კი მხეცურად თვალი მოვარიდე და შევიზიზღე, მოდი აქა და თავი გაიმართლე? უნდა წამოემდგარიყავი და ბოღიშით შემენანა ჩემი მხეცური ქცევა, მაშინ გავმართლდებოდი, მაგრამ სულის ღონე ჩემი ამ პატიოსნურ საქმისათვის უძღური იყო. სუსტი, რომ იქმნება კაცი, იქმნება!...

— მე ეს ოთხი თთვეა, რომ ასე ვარ, — დაიწყო კიდევ: დამიგდო ავად-მყოფობამ და ამ დღემდინ მომიყვანა. ესე უპატრონოდ ამ დაქცეულ ჩარდახის ქვეშ ამომდის სული. ამოდენა დედა-მიწის ზურგზედ დამტირებელი არა მყავს. სიკვდილსაც ისე დავავიწყდი, როგორც კაცსა: ევლი და არ მოდის. ისიც კაცისავეთ კეთილი ყოფილა: როცა გიჭირს, მაშინ

გემალება. ნუ მოვა... მე უფალმა იმოღენა ღონე
კიდევ შემარჩინა, რომ ჩემს ბედს ბოლომდინ, საფლა-
ვის კარებამდინ მივიტან. ეს კია რომ, სადაური სა-
და ეკვლები!...

„ეაი, სოფელო, რა შიგან ხარ,
რას გეაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?
ყოელიმც შენი მონდობილი
ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა;
სადაურსა სად წაიყუან,
სად აღუფხერი სადით ძირსა,
მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს
კაცსა შენგან განაწირსა!“

— მართალი უთქვამს ამის მთქმელსა, შენი ჭი-
რიმე! თუ ქვეყანამ პირი უკუმარილა და არ შემიკე-
დლა, ღვთის კალთა ზომ ფართოა!..

ეს რომ სთქვა, ღმერთს შეჰხედა. მე აბა, წარმოიდ-
გინეთ, რა რიგად გამიკვირდებოდა ძონძებში გახვეუ-
ლის გლახისაგან ეს „ვეფხვის ტყაოსნის“ სიტყვები!..
ბარაქალა იმ კაცის მეტყველებას, რომლის სიტყვები
ამისთანა უნუგეშოსაც ანუგეშებს საფლავის კარამ-
დინა! მშვიდობა ძლიერსა სულსა შენსა, უკედლო
რუსთაველო!

რა ექმნა? ვთქვი ჩემს გულში: ეს კაცი ის არ
უნდა ყოფილიყო, რაც ეხლა არის. ცნობის მოყვა-
რეობა ჩემი წრეს გასცილდა, მერე იმანაც სიტყვა
თითონვე ისე გამიგებლა, რომ იმედი მომცა, გამო-

მეტყველებინა რამე. მინდოდა მეკითხნა, მაგრამ ვერ გავებდე: შევატყე, რომ დიდის ხნის ცნობილმა ქარმა უეცრად მოჰბერა გამოვლილი სევდა. ჯერ ვამჯობინე, სევდის ღრუბელი გადევარა, მერე მეკითხნა ეინაობა. ბოლოს ისევ ჩემსკენ მობრუნდა და დიდხანს დამაცქერა შავი თვალები. მე ისე მეჩვენა, ვითომც სახის პეტყველება შესცვლოდა. ეხლა კი დრო იყო, მკონი, დამეწყო საუბარი, მაგრამ ვიფიქრე, ვიფიქრე, როგორ მოეყულო, და ვერა მოვაგვარე-რა. ხომ ესეა ეს ოხერი, როცა გიჭირს, ხერხიც მაშინ გეკარება და ღონეცა. ბოლოს ეთქვი: დავიწყობ, ჯანი გამეარდეს, თუ უხერხოდ მომივა.

— შენ, ძმობილო, ეუთხარი მონაწილეობით: აქაური არ უნდა იყო, თორემ თავისიანი როგორ დაგელოდა?

— მართალი ბრძანებაა, მიპასუხა იმან: მე აქაური არა ვარ, ჩემი ქვეყანა აქედამ შორს არის, მაგრამ იქაც რომ ეყოფილიყავი, ესე ოხრად ამომივიდოდა სული, იმიტომ რომ იქაც ისე აღარა ეინა მყავს, როგორც აქა.

— დიდი ხანია, რაც ამ მხარესა ხარ?

— კარგა ხანია, ბატონო! აი ხუთი წელიწადი უნდა შესრულდეს ამ შემოდგომაზედ, თუ მინამდინ დამცალდა. დიად!.. ხუთი წელიწადი იქნება, რაც სამუდამოდ დამაკარგვინეს ჩემი მიწა-წყალი. თუნდა რომ მე ეაპატიო, ღმერთი მაინც მოჰკითხავს, ეინც ეგ სიკეთე მიყო.

— როგორ თუ დაგაკარგენეს!.. განა ძალადა ხარ გამოგდებული!

— ეგ რომ გითხრათ, მითამ ჩემი ამბავი მიაშენა.

— თუნდ რომ მიაშენო, რა დასაძრახისია?

— არა, განა მაგას მოგახსენებთ, მაგრამ მე არ მინდოდა, ჩემი ამბავი ვისთვისმე მეთქო.

ეს ისეთ ნაირად სთქვა, რომ მე იმედი მომეცა დაწერილებით თქმევისა, თუ რომ ცოტად მაინც ძალას კიდევ დავატანდი.

— რატომ არ გინდა? რისა გეშინიან?

— ჰმ, ჩაიცინა გლახამა: რისა უნდა მეშინოდეს?...

— მაშ რა გაბრკოლებს? სთქვი, თუ ღმერთი გწამს, დაველრიჯე მე, რომ ვერა გაეხდით-რა: რა წამსაც დაგინახე, ღმერთია მოწამე, გული შენკენ მომიბრუნდა, თუმცა...

— თუმცა რა?

— არაფერი... მე მინდოდა მეთქვა, რომ შეგატყე, წუთის-სოფლისაგან დაჩაგრული ხარ, — გაუსხვამე მე სიტყვა: მიაშენე, ეინა ხარ, გულ-ნაკლულად ნუ გამიშვებ...

— ეინა ეარ?... მომიგო მან და შედგა, თითქო თქმა არ უნდაო.



III



ე, სწორედ მოგახსენოთ,—დაიწყო ხელახლად გლახამა,—ჩემს ვინაობას არ გეტყოდი, თუ ჩემი აღსასრული არ მოახლოვებულიყოს. ეიცი, ჩემი დღე დათვლილია. თუმცა ძალიან კი მეძნელება თქმა, მაგრამ რა გაეწყობა? გულში გაიღვიძა კიდევაც ძეგლებურმა საკმემა და ეხლა რალა ღროს დამაღვია? გინდ ეგ არ იყოს, ეხლა აღარაფრისა მეშინიან, თუნდა გამცე კიდევ. მე როდესღაც ეფიქრობდი ჩემის ვინაობის დამაღვასა, როცა სიცოცხლე ტკბილი იყო ჩემთვისაც, როცა იმედი მქონდა, რომ ქვეყანაზედ მეც, როგორც იქმნებოდა, შრომით, თუ ოფლით, ვიყიდდი ლუკმა პურსა და ისე დავლევდი წუთის-სოფლის დღესა. ეხლა კი, როცა სიცოცხლე ბალღამ-სავეით გამიმწარდა და ის ერთად-ერთი, ჩემსავით ობოლი იმედი წამართო ჟამთა ვითარებაში, ეხლა მე ფიქრი აღარაფრისა არა მაქვს. გეტყვი ყოველ ჩემ გარდასაღალს და დაე ღმერთმა ეს აღსარებად მიმიტვალოს, თუ რამ შეეცოდე და მოწანება ვერ მოვასწარ,—შემინდოს. მე ვარ ნაყაჩაღევი. ჩემი თავი ერთ ღროს წმინდი-გიორგის ჯვარად იყო დაფასებული, მაგრამ, ხომ მხედავთ, შესყიდულმა ტყვიამ აქამდისინ ვერ მიპოვა. მე, მართალია, ვიყავ ერთ ღროს კაი მოსხეპილი, ხელ-მარჯვე ბიჭი, ძალი და

ლონე ყველაფერში შემწევედა, მაგრამ, ღეთის წინაშე ეალიარებ, მე საყაჩალო კაცი არ ვიყავი. იქ ასეთი გული უნდა, რომ დედას კალთაში შეილი მოუკლა და ხელი არ აგიკანკალდეს. მე იმისთანა არ ვიყავე: გული მორბილებული მქონდა პატარაობითვე, მე ყმაწვილობითვე სჩეა მზემ დამკრა და სხეა რიგად გამითბო გული; მაგრამ ჟამმა მიმუხთლა და კაცმა არ მიპატივა, მეც დავკარ ფეხი და გავეარდი ყაჩაღად.

— მე კახელი არ გახლავარ, — მოჰყვა კვლავ მცირე ჩაფიქრების შემდეგ: ჩემი მიწა-წყალი, როგორც მოგახსენეთ, აქედამ შორს არის, და ვაი რომ ჩემ სიცოცხლეში იმ მიწას ვეღარ ვინახულებ და იმ წყალს ვეღარ დავეწაფები!.. შეილის წლიდან მოკიდებული ოც წლამდინ ჩემის განთიადის დღენი ბატონის სახლში დამიღამებია. ის ღმერთმა იცის ცაში და დედამიწაზედ — მე, რაც მე იქ გულმტკივნეულად მიწეწია უღელი; მაგრამ დამნახავი ვინ იყო, მაღალის ღმერთის მეტი? თავდაპირველადვე ამადგენეს ჩემოდენა ბატონის-შვილსა, დათიკოს. კაი მოგეცათ, კაი ბავშვი ის იყო პატარაობისას. ჩემი წყენა ბატონის სახლში არავის შეეძლო: დათიკოს რომ ვუყვარდი, ყველას იმისი რიდი ჰქონდა. დათიკო, როგორც მოგეხსენებათ მამის-ერთა ბაშვის ამბავი, მეტი გაზეიადებული რამ იყო, განებიერებული, ერთს ალიაქოთს ასტეხდა ხოლმე, რომ ჩემთვინ ეწყენინებინათ რამე. მე, სწორედ მოგახსენოთ, ძალიან შევიჩვიე ჩემი პატარა ბატონი,

იმანაც შემიჩვია, ასე რომ ბოლოს ეს შეჩვევა მე სიყვარულად გადამექცა. ყმაწვილის გული, შენი ჭირიმე, აღრეულა ყვავილსა ჰგავს: მზე დაჰხედავს თუ არა, გაიშლება, ის კი აღარ იცის, რომ ზამთრის სუსხი კიდევ მოასწრობს ნამდვილ გაზაფხულამდე და დაჰკნობს. მე რა ვიცოდი? ჩემი გული პირველად ბატონის სახლში გათბა და ამ სითბომეც ბოლო მომიღო. თუნდ ეგ არ იყოს, შინისაკენ მე გული არ მიმიწევდა. იქ ასეთი სულთამხუთავი დედინაცვალი მეჯდა, რომ, როცა კი მოვიგონებდი, ყრუოლას მომგერიდა მარიამობის თთვის ცივებასავით, ბატონთან კი განებიერებული ვიყავ ბატონის შეილისავით. დათიკოს ვუყვარდი და მეც მიყვარდა. მაშინ რა ვიცოდი სულელმა, რომ უმცროს-უფროსობაში სიყვარული სიზმარია? რა ვიცოდი, რომა ბატნ-ყმობის შუა სიყვარულის ხიდი არ გაიდება? ეგრე ყოფილა ქვეყანაზედა, ცალს თურმე ცალმა უნდა უცალოს!... ეს რო მცოდნოდა, ღმერთსა ვფიცავ და ჩემ მამა-პაპის სალოცავსა, გულში ნაღველას ჩავიწურავდი და იმის სიყვარულს კი იქ არ გავიტარებდი. მაშინ რა ვიცოდი?...

თოთხმეტის წლისა შევიქენით ბატონი და ყმა, როცა ქალაქში სასწავლებლად დათიკოს გაგზავნა ღიდმა ბატონმა დააპირა. მეც, რასაკვირველია, თან უნდა გავყოლოდი. მამა-ჩემმა რომ შეიტყო ესა, იახლა ბატონს და ჩემი თავი სთხოვა. ხომ მოგეხსენებათ: გლეხ-კაცისათვის თოთხმეტის წლის ბიჭი ოჯა-

ხობაში განძი არის. თუ ბიჭი პატარა მადლიანია, ამ ხანში კარგად შეიძლება გლეხ-კაცის ჭირის და ლხინის განახევრებასა. თუნდ ეგ არ იყოს, მამა-ჩემს პირველ ცოლიდამ მარტო მე დაერჩი, და, მგონია, ექმნელებოდი, არ ექმეტებოდი შორს გასაგზავნად.

დიდი ბატონი—ღმერთმა აცოცხლოს—მეტი გულ-თბილი კაცი იყო. ჩემი დათიკოსთან მოშორებაც ეძნელებოდა და მამა-ჩემიც ეცოდებოდა. ის დალოცვილი მე მომიბრუნდა და მიბძანა: გაბრუშკი! თუ არ გინდა დათიკოსთან წასვლა, აქ დარჩი მამაშენთან, მე ძალას არ დაგატან. ვიცი, ამას დათიკო იწყენს, მაგრამ რა ეუყოთ: შეილი მამისა არის. ამისათანა კეთილი იყო ის კურთხეული! ბატონის კაცის შეილი მამისა კი არ არის, ბატონისაა, მაგრამ ის კურთხეულის შეილი სხვა გულის პატრონი იყო...

მე აღმური ამივიდა სახეზედა, ბატონი თითქმის მამა-ჩემს მოურბილდა და, ვაი თუ აქ დამაგდონ-მეტქი. ის კი არ იცოდნენ: მე დათიკოსთან სიკედილი მერჩიენა ჩემ ღედი-ნაცვალთან ასის წლის ცხორებასა. გული მეტკინა, მახსოვს თვალეებში ცრემლიც მომერიო, ესთქეი ჩემ გულში: გამიწყრა ღმერთი, ისეც ჩამაგდეს იმ ქაჯის ხელშია! მაგრამ, ღმერთმა უშველოს, დათიკომ დამიხსნა ცეცხლისაგან. ის თავდაპირველადვე ერთი ამაყი, თვით-რჯული ბავშვი იყო, რასაც იტყოდა, მოკვდებოდა და თავის ქეიფზედ კი გაივლიდა. მე რომ დაეჩუმიდი, დიდ-ბატონს ის მიუბრუნდა და თამამად უთხრა: თუ გაბრუშკას არ გა-

მატანთ, მე ქალაქში წამსვლელი არა ვარ. გაჯიუტდა ეს ყმაწილი, ზედ გადააკდნენ და ვერ გადაათქმენინეს ნათქვამი. რა ექმნა დიდ ბატონსა? მამი-ჩემისაც ეხატებოდა და თავის შვილის ამბავიც იცოდა. ბოლოს, რომ ვერა გააწყო-რა, ბატონმა ისევ მამი-ჩემის წყენა ირჩია და უთხრა თავისებურად, გულმტკივნეულად: ხომ ჰხედავ, ჩემო დათო, დათიკო ისე შეჭჩევია შენს შვილს, რომ მოშორება ეძნელება. დაე წავიდნენ! კარგია რომ პატარაობითვე ბატონი და ყმა ერთმანეთს შეეჩვივნენ: ყმისათვის ბატონთან შეზრდილობა დიდი ზურგია. ნუ დაუშლი, თუ ღმერთი გრწამს, დაე უყვარდეთ ერთმანეთი.

მამა-ჩემსა ვერაფრად ეჭაშნიკა ეს ნაუბარი ბატონისა; უკემურად გაიქნია თავი და ისე გაჯავრებული და გულ-აყრილი წავიდა, რომ, როცა ქალაქს მიედიოდი, არცკი მინახულა. ეგ, გითხრათ ჩემი გულქვაობის ამბავი, სულაც არ შევიმჩნიე მაშინ. ბოლოს კი ბევრი ვინანე. ის-ის იყო, მამა ჩემი თვალით ველარა ენახე: იმაღ წელიწადს ამოიკამა წუთის-სოფელმა, და მე ისე, მშობლისაგან შეუნდობარი, უთვისტომოდ, ობლად, მარტოდ დავრჩი ამ ტრიალ ქვეყანაზედა. ამ თვალ-მიუწდომელ დედამიწის ზურგზედ ერთი დათიკო-ლა დამჩჩა. მე იმაზედ დაელიე ობოლის გულის სიყვარული!...

ჩავედით ქალაქში. ჩვენ დავვაყენეს დიდ-ბატონის ნათლი-დედასთან. ის იყო ერთი ღარიბი, ქერიე-ოხერი, ხნიერი დედა კაცი. ერთი ვაჟი-შვილი ჰყო-

ლოდა თურმე და ისიც შეჭურებოდა იმისთვის
ბედსა და წაერთმევა საწყლისათვის. ორ-ოთახიანი
სახლი ჰქონდა მტკვრის პირას. მე რომ მივთვალ-
მოვათვალიერე იქაურობა, ეთქვი ჩემს გულში:
აქ, მგონი, ჩვენ კუჭს ვერ გავიდლობთ-მეთქი. მერე
დათიკოსაც ეუთხარი ევა, იმან გამიცინა და მი-
ხრა: თორმეტი თუმანი უნდა ვაძლიოთ წელიწადში
და წლის სამყოფი პური და ღვინო, როგორ შე-
უძლიან მშიერები დაგეყაროსო? მართალი უნდა
სთქვას კაცმა, ის დალოცვილი ისე გვინახავდა,
როგორც საკუთარ შვილებსა. ღმერთმა მშვიდობა
მისცეს იმის სულს!...

დათიკო ყოველ დღით სკოლაში მიდიოდა,
სადილად შინ მოვიდოდა, სადილს-უკან წავდიოდა,
ზარების დარეკვის დროს ისევ შინ დაბრუნდებოდა.
საწყალს რაღაცა რუსული ტანისამოსი ჩააცვს.
ძალიან ითაკილა პირველში, ისე რომ ერთხელ
შემომბტირა კიდენაც, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ
კაცის ამბავი,—ყველაფერს მალე შეეჩვევა, ისიც
შეეჩვია. მე ბევრი საქმე არა მქონდა. რაკი და-
თიკოს სკოლაში გავისტუმრებდი, მთელი დღე
ისე გულ-ხელ-დაკრებილი ვიჯექი. ხანდისხან იქ-
ნება ბაზარში გავეგზავნე დედაბერსა მწვანეილის
სასყიდლად, სხვას ყველაფერს თითონა ჰყიდულობ-
და. მეც, რაკი ჩემს საქმეს ბოლოს მოვუღებდი, ავი-
ღებდი თავს და ქუჩის პირას ქვაზედ ჩამოეჯდებოდი,
თვალეbs ავაყოლებდი ამელელს და ჩამომვლელს,

როგორც მოგეხსენებათ უსაქმო კაცის ამბავი. ჩენის ქუჩილამ ერთი ეიწრო ქუჩა უბრუნდებოდა, და იქვე ერთი პატარა საყდარი იდგა; იმის დასწერიე, ჩენკენ, ამ ორ ქუჩის კუთხეში ერთი უშველელელი, დიდი ალაყაფის კარებიანი სომხის სახლი იყო. იქ ხშირად მინახავს ერთი მოზრდილი იმერლის ბიჭი; უფრო საღამოს ხნობით გამოდიოდა, დაჯდებოდა კარების ღირეზედ და სულ რაღაც ხელნაწერსა კითხულობდა. მე ძალიან გამიკვირდა, ეინ ბიჭი-მეთქი, და ეინ წიგნის კითხვა!... მე მაშინ ბრეყესა წიგნი მარტო სათავადო ხელობა მეგონა. თურმე, ნუ იტყვით, ჩენისთანა საწყალ კაცის შეფერებაც სტოდნია. ღმერთო მაღალო! საღაც კი შენი მაღლიანი ხელი ურეცია, იქ ყველაფერი საყოველთაო ყოფილა!

ერთხელ კეირა ღღე იყო. დათიკო საღლაც წავიდა და საღამომდინ შინ არ შემოუხედნია. ამან როგორღაც ორიოდ თთევს შემდეგ ხშირად დაიწყო გარე-გარე სიარული და ხანდისხან მამლის ყიეილამდინაც არ შემოვიდოდა შინ. მგონი, მაშინ იმას სწავლაზედ გული აცრუებულოცა ჰქონდა. კეირა ღღე იყო, როგორც მოგახსენეთ. მე შინ საქმე არა მქონდა-რა, გამოვედი ქუჩაში. ჯერ ჩენ საყდარში წირეა არ გამოსულიყო. გავედი თუ არა, ის იმერლის ბიჭი წიგნით ხელში იქვე დამხედა, საცა უწინ ეხედავდი ზოლმე; მეც აქედ ქუჩის პირას ქვაზედ ჩამოვჯექ და დაუუწყე ცქერა, ის ბიჭი

თვალ-აუღებლივ კითხულობდა; ხან ჩაიცინებდა, ხან ისევ გაუცინებლივ დასცქეროდა მუხლებზედ გადაშლილ ნაწერსა. მე გულმა ევლარ მამითმინა, მივედი იმასთან და გამარჯვება ეუთხარი: იმანაც, რასაკვირველია, სალამი მამცა.

— შენი სახელი, ძმობილო? მკითხა იმან.

— გაბრიელ. შენი? ახლა მე ვკითხე.

— გლახუკა.

— სადაური ხარ?

— რაჭველი. შენა?

— მეც ეუთხარი, სადაურიცა ვარ.

— რაჭველი? მაშ მოჯამაგარედ იღგები? დაეუმატე მე.

— დიად, სომეხთან ედგევარ. შენა?

— მე? ბატონის შვილს ვახლავარ.

— აი ყმაწვილი რომ დაიარება, იმას?

— იმას.

— დიდი ხანია ქალაქში ხარ?

— კარგა ხანია. შენა?

— მე, თუნდა ორი წელიწადია, აქა ვარ.

— მეც, ერთი წელიწადი იქმნება, აქა ვარ და რატომ აღრევ არ მინახეხარ?

— აქ არ ვიყავი, ჩემი ალა კარგა ხანი იყო კახეთში და თან ვახლდი. ეხლახან ჩამოვედით, ორი თოვე არ იქნება ჯერ კიდენ.

— კიდევ იმიტომ. ეგ რა არის? ვკითხე და დანახვე წიგნი.

— ზღაპრების წიგნია, ჩემო ძმაო! საქმე არა მაქვს და გულს ამაში ვართობ.

— აბა, თუ ღმერთი გრწამს, წაიკითხე, მეც გავიგონო, ეუთხარი მე ხეყწნითა.

ღამიჯერა იმ კაი კაცმა და დაიწყო ისეთ ნაირად კითხვა, რომ, ღმერთო შეგცოდე, შური მომერიეა. ეგ კიდეც არაფერი: ყური ეუგდე და ის, რასაც კითხულობდა, თითქო მეცნო, თითქო სადღაც უწინაც გამეგონოს. გადააბრუნა ახლა სხვა გვერდი, ახლა სხვა წაიკითხა, ის კი სწორედ ჩვენ სოფელში გამეგონა. არ ვიცი რად, მაგრამ გული კი სიხარულით გაღამიტრიალდა. „დალხერა ღმერთმა, — წამოვიძახე უცებ, — ჩვენი გლეხური ზღაპარი აქ სად მოსულა?“ ... დიაღ, ჩვენი მღაბიო ზღაპარი გახლდათ. იმერლის ბიჭმა ჩაიციწა ჩემ სიტყვაზედა.

— ეგრეა, ჩემო გაბრიელ! მითხრა გლახუკამ: წიგნი იმისთანა რამ არის, რომ თქვენის სოფლის ამბავს ქალაქში ჩამოიტანს, ქალაქისას — სოფელში წაიღებს; საიდგან სად კაცს კაცთან გააღაპარაკებს.

— მართალი ყოფილა, როგორცა ეხედავ, ეუთხარი მე: მაგრამ... ჩვენი ზღაპარი!... აი დალახერა ღმერთმა, წიგნში ჩაწერილა! აბა ერთი კიდეც წაიკითხე.

კიდეცა წამიკითხა იმ დალოცვილის შვილმა. რა გაეგარძელო, იმ წიგნმა თავი შემაყვარა. ისე ჩემ სიცოცხლეში არა მინატრია-რა, როგორც ამ დღეს

წიგნის კითხვა მე ვინატრე: მშურდა, გეტყვით ჩემ გულის სიძუნწეს, რომ ის ისე თამამად კითხულობდა, მე კი ისე უხეიროდ დავეხეტებოდი. ბოლოს, გულის წადილს რომ ველარ გავუძეღ, მივეარდი ზედ გლახუკას და დავეღრიჯე:

— თუ ღმერთი გრწამს, მოდი ერთი მადლიანი საქმე ჰქენ და წიგნი მასწავლე. მე ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, თუ მე ვერ გადავიხდი სამაგიეროს, ღმერთი ხომ დიდია!...

რას ბძანებთ?... მაინც ისე უსაქმოდ ვალამებდი ჩემს ღღეს. მე რომ მაშინ წიგნი მცოდნოდა და ის ზღაპრები მეკითხნა, ჩემს ბედს ძალლიც არ დაჰყვოდა.

— მართლა გულითა ხარ მოწადინებული? მკითხა გლახუკამ.

— რას ამბობ? მოწადინებულიო!... ზედ დავაკვებო, შენ ოღონდ ეგ სამადლო საქმე მიყავ! ეუპასუხე გიჟსავეთ.

— მაშ თუ აგრეა — ადვილია.

— ეაცხონე მამა-შენი!... შევეყვირე განარებულმა: მადლიანი ბიჭი ყოფილხარ.

— ნუ გგონია, რომ მე გასწავლი. მე არ დავზარდებოდი, მაგრამ, ხომ იცი, ძმაო, მოცლო არა მაქვს, მე კაი ოსტატს გიშოვნი.

ფერი მეცვალა, ეს რომ მითხრა. როგორც თავმოწონებული ფარშევანგი ჰხარობს, მინამ თავის შავ ფეხებს დაინახავს, როცა კი ძირს დაიხედავს და

თვალს მოჰყარეს, მაშინვე ფრთებს დაღონებული ჩამოჰყრის, — ისე ამ სიტყვაზედ ჩემმა ჯერ წახალისებულმა გულმა ჩამოჰყარა ფრთები.

— ეჰ, ძმობილო! ეუთხარი გულ-ნატკენად: შენ-შეიაც მოვსტყუედი. ოსტატს კაი გაძლოდაც უნდა, მე ცალი ფულიც არა მაქვს თვალზედ მივიკრა. ეხედავი, რომ ტყუილ-უბრალოდ წახალისდა ჩემი წადილი.

იმან გამიცინა და მითხრა:

— აჩქარებული კაცი ჰყოფილხარ, თოფის წამალსავეით ჰფეთქავ. განა მე არ ვიცი, შე კაი კაცო, რომ მე და შენისთანა კაცს საოსტატო ფული არ ექნება? მე იმისთანა ოსტატს გიშოვნის, რომ უფულოდ გასწავლოს.

— გულს მირბილებ განა? ეკითხე უჯერობით.

— დამიჯერე, მართალს გეუბნები.

— მართალს?!

— ჰო, ისეთი კაცი გიშოვნო, რომ ძმასავეთ მოგეხმაროს.

— ბიჭოს!.. მაშ ღვთის კაცი ყოფილა!..

— შენ არა სტყუი. სწორედ ღვთის-მსახური კაცია. მეც იმან მასწავლა, ღმერთმა გადუხადოს სამაგიერო.

— არა, — დამაცა: როგორ თუ ღვთის მსახური, სამღვდელოა?

— სწორედ. შენ ხომ ამბობ ფულიო, ფული კი არა, სანთლით ეძებს შენისთანა მოწადინესა,

რომ წიგნი ასწავლოს. ეისაც არ უნდა, იმდენს ეჩიჩინება, იმდენს ეჩიჩინება, რომ ძალად ანდამინებს. მეც ისე მნახა ერთხელ აქ ქუჩაში. დაილოცა ის ღლე, ჩემთვის კაი ღლე იყო... დამიწყო დალოცვილმა ლაპარაკი: სადაური ხარო, აქ რას აკეთებო? მეც ყოველისფერი მოვახსენე. რა გავაგრძელო! ისე მოინადირა ჩემი გული ტკბილის სიტყვით, ისე შემიჩვია, რომ, ბოლოს, წიგნის სწავლებაც დამიწყო. რა მე?.. ათიოდ პატარა ბიჭები, ამ ჩვენს უბანში მოგროვილები, იმასთან დადიან და სწავლობენ. როგორც შენ, ისე იმან იმათგან გროში არ იცის. მე ერთხელ, ჯამაგირი რომ ავიღე, მინდოდა მიმერთმიეა ორი მანეთი იმ დალოცვილისათვის, მაგრამ, თუმცა არ გამიწყრა, მიწყინა კი.

— მამა გყავს? მკითხა მე.

— არა, შენი ჭირიმე!

— ღელა?

— გახლავთ.

— ეინ ინახავს?

— მე, შენი ჭირიმე! ჩემს მეტი არაეინა ჰყავს.

— მაშ ეგ ფული ღელა-შენს შეუენახე,— მიბძანა თავისებურად გულ-თბილად: შენ რა გაქვს, მე რა უნდა მამცე?

— ღელა-ჩემს თავისი წილი გაუფუგზენე და ეს გადაეანარჩუნე, რომ თქვენ ლოცვაში მომიხსენიოთ.

— ლოცვა არც ფულზედ და არც ფულით არ იყიდება.

— საყდრის და ღეთის სადიდებლად მაინც მიიღეთ, შენი ჭირიმე!

— ღმერთი, ჩემო ძმაო, მარტო კარგის საქმით იდიდება და არა ფულითა.

— მიწყრებით, შენი ჭირიმე!

— არა, მე მართალს გეტყვინებ.

— მაშ რა ექნა, მიბძანე?

— შენთვის შეინახე: თუ მეტია შენთვის, იმას მიეცი, ვინც მე და შენზედ უფრო ღარიბია, მაგას უფრო მოგიწონებს ღმერთი. აგერ ამ თქვენის ქუჩის ბოლოს ერთი ღარიბი სახლობა არის, პურის შოვნის ილაჯი არა აქვთ, მე და შენ კი ყოველდღე მაძღრები ვართ...

ეს ისეთ ნაირად მითხრა, რომ არ დაიჯერებ, მაშინვე გამოეტრიალდი, ეიპოვე ის სახლობა და იმისთვის გადადებული ორი მანეთი იმათ მიეგართი. აი რა მაღლიანი კაცია!... ნეტა თითონ ჰქონდეს რამე მაინცა! ღეთის განაჩენი არა ახადია-რა, დღე-დღეურად ძლიერ სცხოვრობს. მაგრამ სულ ტყუილი ყოფილა, კაცს რაკი ღეთის მაღლი ჩაესახება გულში, მდიდარია, თუ ღარიბი, მაინც მაღლის გზაზედ წავა. მაგ კაცის ამბავი რომ გიამბო, არ დაიჯერებ, იმისთანა რამ არის. საცა კი სიკეთეა ამ უბანში, იმისი მაღლიანი ხელიც იქ ურევია. დაილოცა ღეთის სამართალი, რომ მე და შენისთანა თაე-მინებებულ კაცს მაგისთანა პატრონს გაუჩენს ხოლმე!... მე თუ კაცი ვარ, ეგ იმისი უნარია, ღმერ-

თმა გადაუხადოს! ტყუილად კი არ არის ნათქვამი: ჩვენისთანა კაცის ვალისა ღმერთია მზღველიო. აგერ თითონაც გამობძანდა. დაატანა გლახუკამ. და მიმახედა საყდრისაკენ.

წირვა გამოსულიყო. თეთრ-ჩადრიანი დედა-კაცები თეთრად მოედნენ ქუჩასა; კაცები კი, როგორც მოგეხსენებათ ჩვენი ადამიკი, ჯგუფად შეგროვდნენ საყდრის დერეფნის წინ და დაიწყეს თავისებურად ყაყანი. იმთში შეერია ერთი მაღალ ტანიანი, ახალ-გაზდა მღვდელი.

— ის არის? ეკითხე გლახუკას, თვალი კი იმ მღვდლისაკენ დამრჩა.

— აბა, ის არის, ძმაო, წამო, კურთხევა ესთხოვოთ.

IV

ასუხის თქმა აღარ დამაცალა, წამოდგა და წავიდა საყდრისაკენ, მეც თან ავედევნე. მივედიო. ის მღვდელი შუაში იდგა, ხალხი ბუხსავით ირევოდა იმის გარშემო. თითონ ზოგს ელაპარაკებოდა, ზოგიც დაუზარებლად პასუხს აძლევდა, ზოგი გაეხუმრებოდა, ზოგს თითონაც გაუხუმრებდა, და მაშინ უნდა გენახათ გულიანი ხარხარი ერისა. ზოგი კიდევ სულ-განაბული შესცქეროდა, თითქო დაჯე-

რებულიაო, იმის პირიდან ოქრო გადმოვარდება, და შიშობს, ხელიდან არ წამივიდესო. ბევრი სიკეთე უნდა დაეთესოს კაცსა, რომელსაც ეგრე სიყვარულით გარს არტყია ხალხი! კაცი ის არის, შენი ჭირიმე, და ქუდიც იმასა ჰხურავს. ალბად კაი კაცსაც თაფლი აცხია, რომ დიდი და პატარა ბუზსავეთ ზედ ეხვევა!... დედა-მიწის ზურგს ბევრი არ უტარებია იმისთანა.

სწორედ კაცს რომ წყალი მოსწყურდება, ისე მომწყურდა იმის სიტყვების გაგება. გადავიხარე თავი, რომ დამენახა და გამეგო რამე. წინ ედგა ერთი პატარა ბიჭი თავ-ჩალუნული.

— ყველა, ყველა და, შენ რატომ ჩემთან აღარ დიდხარ? უბძანა მღვდელმა: მოგწყინდა განა, შე ცულ-ლუტო, წიგნის კითხვა?

— მე რა ვიცი? უთხრა ბიჭმა: მამა-ჩემი არ მიშვებს. მღვდელი თითქო შეკრთაო, ისე ეწყინა ეს პასუხი.

— რატომ არ გიშვებს?

— გეყოფა, რაც ისწავლეო, — მეუბნება.

— აქ ხომ არ არის მამა-შენი?

— აი იქითა ზის.

— აბა აქ დაუძახე.

პატარა ბიჭი ციბრუტივით მოტრიალდა და გაიქცა მამის დასაძახებლად.

— ვერ უყურებთ პეტრეს!... სთქვა თავის-თავად მღვდელმა და ჩაფიქრდა...

— ეგ არის და!... დაიძახა ეილაყამ: ავი ძაღლი არც თითონა სჭამს, არც სხვას აჭმევსო.

ხალხმა გაიცინა, მღვდელსაც ღიმილი მოერივა, მაგრამ მარდად შეიკავა სიცილი.

— მამას არ უსწავლია და პაპას, შეილს რად ასწავლის? სთქვა მეორემ: შეჩვეული ჭირი ურჩენია მაგისტანა თავხედს შეუჩვევარ ღვინსა.

— გონიერსა მწრთენელი უყვარს, უგუნურსა გულსა ჰგმირდესო,—მაგისტანა კაცზედ არის ნათქვამი, წამოიძახა მესამემ.

იქმნება კიდევ ბევრი ელაზღანდართ, რომ თითონ პეტრე არ მოსწრებოდათ.

— კაცო! უბძანა მღვდელმა: მართალია, შენ შეილს შენ უშლი სწავლასა?

— მართალი გახლავთ. რა მაგის საქმეა? არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისი, შენი ჭირიმე! უპასუხა თამამად პეტრემ.

— როგორ თუ არა იყო გვარი მისი?

— ესე, შენი ჭირიმე! ჩვენ გლეხ-კაცებს გვეძახიან, ღლე და ღამ ოფლი უნდა ეიწუროთ და პური ისე ეჭამოთ. ღმერთს ეგრე უბძანებია: „ოფლითა თქვენითა მოიპოვეთ პური თქვენითა“, ეს ღვთის ბძანება მარტო ჩვენ დაგვაწვა კისერზედ და ევეწვიოთ კიდევ. წიგნი რა ჩვენი საქმეა? ის ჩვენ დამწეულ კუჭს ვერ გაგვიძღობს. ჩვენი წიგნი ღვთა-მიწაა, ვენაცვალე იმის მადლს! როცა ღვთა-მიწას მწვანე ხავერდისავეთ ჯეჯილის ყდა გადაეკვრება, მაშინ იმა-

ზედა ვკითხულობთ ჩვენს ბედსაცა. ჩვენი კალამი და-
 ულაღი გუთანია, მელანი კიდევ გულ-ღვიძლიდამ
 გამოწურული ჩვენი ოფლია. ამოვაწებებთ ოფლში
 გუთანსა, გადვუხსნით ხოლმე დედა-მიწას მადლიან
 გულსა, ჩავაყრით შიგ თესლსა, როცა დრო მოვა,
 მივალთ, და ის დალოცვილი მიწა თავის დღეში არ
 დაიღლება, ისე არ გაძუნწდება, რომ მიბარებული
 ერთი-ორად მაინც არ დაგვიბრუნოს. ტყუილად კი
 არ ეძახიან მიწას „დედაო“, ის გვაწოვებს ჩვენ ძუ-
 ძუსა, იმას დაეხარით დღე და ღამ, ჩვენი ჭირიც და
 ღბინიც ის არის, შენი კენესამე! წიგნი კარგია, ვინ
 არ იცის? ბევრიც სხვა რამეა კარგი ამ ქვეყანაზედ,
 ჩვენ იქამდინ ხელი არ მიგვიწვდება... გაგიბედავთ,
 შენი ჭირიმე, და გეტყვით, ჯერ კუჭი უნდა გავიძლოთ,
 კუჭი!... ჩვენი თავდაპირველი გულის-ტკივილი ეს
 არის!...

— მართალს ამობს, მე და ჩემმა ღმერთმა, გა-
 იხმაურა ხალხმა, რომელიც წუთის წინად ისე თავ-
 ხელად დასცინოდა პეტრესა.

— რას ბძანებთ?... წამოიძახა ხალხის ხმით გულ-
 გაკეთებულმა პეტრემ: წელში ვერ გავსწორებულ-
 ვართ, პირუტყვისაგით მაღლა ვერ აგვიხედნია, სულ
 დედა-მიწას დავყურებთ, თითქო ჩვენი ბედი იქ და-
 კარგულა და ვეძებთო, ვინ ჩვენ და ვინ წიგნი!...

— მე მესმის, ჭკვიანო პეტრე, შენი გულის
 ეითარება, უბძანა დალონებით მღვდელმა: მე მოზი-
 არე ვარ შენის გულის ტკივილისა!.. შენ გუთანი გირ-

ჩვენია წიგნსა, იმიტომ რომ შენ გუთანი დღეს პურს გაჭმევს.

— მართალი ბძანებაა, შენი ჭირიმე! მიუგო პეტრემ.

— ეხლა შენ ერთი ეს მითხარ: რომ არ გცოდნოდა, რომ ცეცხლში რკინა რბილდება, საილამ გააკეთებდი ბარ-საკვეთს, ცულსა, ეჩოსა, რომლითაც გუთნის ხესა სთლი? რომ არ გცოდნოდა, რომ ეგრე უნდა გამოყენა გუთანსა, რით მოხნადელი მიწასა? რომ არ გცოდნოდა, რომელ მიწას როგორ უნდა მოხენა,—ღრმად ჩაშვება ბარ-საკვეთისა, თუ თხლად,—რა გეშველებოდა?

— შენი მტერი იქნებოდა, მე ვიქნებოდი.

— საილამ იცი ეს ყველაფერი?

— როგორ თუ საილამ?... მამა-პაპით, შენი ჭირიმე! მაღლობა ღმერთსა, თვალი მქონია—მინახავს, ყური მქონია—მსმენია, გულის-ყური მქონია—მიხედე-დრილვარ, ხსოვნა მქონია—გონებაში ჩამრჩენია.

— რაც გინახავს, გსმენია, მიხედვრილხარ, გონებაში ჩაგრჩენია,—ამას სულ ერთიანად რას ეძახი?

პეტრე ჯერ ჩაფიქრდა, თითქო არ იცის, რა სთქვასო, მერე კი ისე ჭოჭმანობით წამოიძახა:

— რა ვიცი, შენი ჭირიმე, რას ეძახი.

— მაინც?

— ჩემ გამოცდილებას, ჭირნახულობას, ჩემ ცოდნასა, შენი ჭირიმე!

— კუჭს გიძლობს ეგ შენი ცოდნა?

— მაგას რაღა პასუხი უნდა, შენი კენესამე? თითონ შენ კარგად იცი, რომ უმაგისოდ წყალში გადასაგდები ვიქნებოდი.

— ეხლა ერთი ეს მითხარ კიდე: რამდენი შენ ზედ უფრო მცოდნე კაცია ქვეყანაზედ?

— რა ვიცი, შე დალოცვილო? მგონი, თავზედ იმოდენა ბალანიც არა მქონდეს: მჯობს მჯობი არ დაელევა.

— იმ მცოდნე კაცების ჭირნახულობა, გამოცდილება, ცოდნა რომ შენსას ზედ დაემატოს, — კარგი არ იქნება? უფრო აღვილად არ გაიძღობ კუჭს, უფრო ცოტა ოფლით ბევრს არ მოიმკი?

— ღეთის წყალობა გქონდეთ, რომ კარგი ის იქნება, მაგრამ ხათაბალა ეს არის, რომ თვალი იმათამდინ არ მიმიწვდება და ყური. საიღამ სადაო, წმინდაო საბაო: ამოდენა დედა-მიწის ზურგზედ სად ვეძებო მე ისინი, რომ გამოგვითხო რამე?

— მე რომ გაჩვენო იმისთანა რამე, რომ მთელის ქვეყნის ოსტატობა, ჭკვიან კაცების ნაცადი, ცოდნა, თუ მოინდომებ, სულ მუდამ ხელთა გქონდეს, ერთი სიტყვით, რომელ ჭკვიან კაცთანაც გინდა შორიდამეც გაგალაპარაკო, — რას იტყვი?

— იმას ვიტყვი, რასაც მთელი ქვეყანა ამბობს: ეგ ხომ მისნობა იქნება.

— აბა მაგისთანა მისანია წიგნი.

მე რომ ეს გავიგონე, სწორედ მოგახსენოთ, თავიდან ფეხებამდინ ჟრჟოლამ გამიარა, არ ვიცი კი

რად? ეს კი ვიცი, რომ ჩემ გარდა სხვასაც ეგ დაემართა: ხალხს, თითქო მზემ დაჰკრაო, სახე გაუნათლდა. პეტრე კი ისე სახტად თვალეზ-დაჰყვითილი დარჩა, თითქო თავ-ბრუ დაესხაო. ისე ატაცვ-ბუღსავით დიდხანს იქნებოდა, რომ მღვდლის სიტყვებს არ გამოეფხიზლებინათ.

— ეხლა რას იტყვი, წიგნი გიშველის რასმეს, თუ არა?

— ნება მომეცი, უთხრა გულ-ამომჯდარმა პეტრემ: ეგ მუხლები გადაგიკოცნო. ჩემი ტუჩები ბევრჯერ მიჰკარებია სხვის მუხლსა და შენისთანას კი არც ერთხელ.

მღვდელმა არ მიუშვა მუხლებამდინ. მაშინ პეტრემ პირნათლად შეჰხედა და გონება გახურებულმა წამოიძახა:

— დაილოცა შენის ენის პირწყლიანობა!.. ღმერთი მადლიდამ გიყურებს, შე ღვთისგან კურთხეულო ადამიანო, რომ მე სულის წაწყმენდისაგან დამიხსენ. წელან გელაპარაკებოდი ბრმა, შეილის ცოდვაში ედგებოდი, ეხლა, შენის მადლიანის ენით თვალ-ხილული, გეუბნები: ის მამა შეილის დამლუპავი ყოფილა, რომელსაც შენისთანა ღვთის კაცი გამოუჩნდება შეილის გასაწურთენელად და არ გააწურთენინებს. ნუ შეჯდება მწყერი ხესა, ნუ იქნება გვარი მისი, ჩემმა შეილმა კი წიგნი უნდა იცოდეს, შენი ჰირიმე!... მომეცი ხელი, შენი კენესამე!... ერთი გემთხეიო!...

გულ მოღბობილი პეტრე მიეარდა ხელოვნად სა-
კონცელოდ, მღვდელმა აკურთხა და არ ამთხვევინა კი.

— მაშ დამიღოცე მაინც მამის-ერთა შვილი!
უთხრა პეტრემ და შვილი წინ წამოუყენა. მღვდელ-
მა აკურთხა ის ბაშვი და თავზედ აკოცა გაღიმე-
ბულმა.

— შვილო! ეს დღე დაიხსოვს, უთხრა შვილსა
პეტრემ: ეს დღე მე და შენთვის მზიანი დღეა.

მღვდელი აირია, ენახე, რომ მოენამა თვალეზიცა.
უეცრად მოაშორა თვალი გულ-ამომჯდარ პეტრეს
და იმის თავ-ჩალუნულ შვილსა, თითქო თავის გუ-
ლის მადლიანობა უნდა დაუმალოს მამასაც და
შვილსაცაო. მღვდელი რომ მიტრიალდა, ერთ ვი-
ლაცა დროულ კაცს თვალი შეასწრო და უთხრა:

— ზაქარიავ! არა გცხვენიან, კაცო, რომ ძმას-
თან ვერ მოთავსებულხარ, ძმასთან!... ვინც შეიტ-
ყობს, რას იტყვის? სირცხვილია, სირცხვილი! თავ-
ზედ ერთი ბეწვიც აღარა გაქვს შავი და მაგისთანა
საქმეებს კი სჩადი.

— რა ექნა, შენი ჭირიმე? უპასუხა იმან ცოტად
შერცხვენილმა: განა რომ მცხვენია, მაგრამ ერთი
აჯამი რამ არის, მოუსვენარი. ღმერთმა მოწამე, მე
უბრალო ვარ.

— ნუ ჰტრუობ მაგ-დროული კაცი, ცოდვა!..
დღეს არ გეუბნებოდით საყდარში, რომ ქრისტე-
ღმერთმა მტრის სიყვარული ბძანა, და შენ კი მტე-
რი კი არა, ღვიძლი ძმა ამოგიძულებია. სირცხვი-

ლია!... უშვილო კაცი ხარ, ღროული... თუ კაცი-სა არა გცხენიან, ღმერთი ხომ ყველასა ჰხედავს, რა პირობით შეხედები?

— აბეზარსა ვარ მოსული, ამ საყდრის მადლმა და შენი რისხვა არა მაქვს! ძმარს მაწურებს ცხვირში! სხვა არა იყოს-რა, უფროსი ძმა ვარ...

— მე არ ვიცი! თქვენ ორივე მტყუანები ხართ ღმერთთანაც და კაცთანაც იმიტომ, რომ ძმები ხართ და ჰჩხუბობთ კი. ამ ხალხთან გეუბნებით შენცა და შენს ძმასაც: თუ ერთი ერთმანეთის პატივი არ გექნებათ, საყდარში აღარ შემოგიშვებთ.

ეს რომ სთქვა, აკურთხა ყველანი და გამოემართა შინისაკენ. გამობრუნებაში წინ შეეხალა გლახუკა.

— ოჰ, გლახუკას გაუმარჯოს, ჩემს გლახუკას! შემოსცინა მღვდელმა: რასა იქ და როგორა ხარ?

— გახლავარ, შენი ჭირიმი, შენის ლოცვით და კურთხევით,—მიუგო გლახუკამ და ქუდ-მოშეღეპილმა კურთხევა ჩამოართვა.

აკურთხა თუ არა, გადასდო მხარზედ ხელი და ისე ხელ-გადბჭობილი წამოვიდა. მე ბევრი რამ გამიკვირდა იმ დღეს და ისე კი არა გამკვირვებია-რა. აბა გლახუკა ვინ იყო? ერთი უბრალო მოსამსახურე—და მაინც კი მღვდელმა არ ითაკილა და ხელი გადასდო. მაშინ მე რა ვიყავე, მაგრამ ამისთანა თავდაბლობამ ჩემი გული მოინადირა. მეც იმათ უკან ავედევნე.

— სადა ხარ, რომ აღარა ჰჩანდი? ჰკითხავდა მღვდელი.

— ეს თთვე ნახევარია, რაც გიახელი—უპასუხა გლახუკამ: თორემ აქამდინ აღას ეახლდი კახეთშია.

— ერთხელ მაინც როგორ არ მინახულე, ბიჭო! ერთ დროს მე და შენ ხომ მეგობრები ვიყავით, ჰური ერთად გაგვიტეხია, ერთ ჭერ ქვეშ ღაგვიხველებია, სხვა არა იყოს-რა.

— თქვენმა მადლმა, მოცლა არა მაქვს. ამოდენა სახლი და სახლის ავეჯეულობა ეხლა მარტო მეღა მახარია, ჩემ მეტი აღარაეინ ჰყავთ, სულ ყველანი დაითხოვეს, თორემ როგორ არ გიახლებოდით: თქვენზედ უკეთესს ვისა ენახავ?

— ეგა სჯობია ჩემ ნახვასა, ჩემო გლახავ! შენს საქმეზედ იყავ ბეჯითი, გულ-მოდგინე, ერთგული, რომ ღმერთიც მადლობელი იყოს და კაციც: რასაც ვიკისრებთ, ის უნდა ავასრულოთ კიდევ. ლუკმა მაშინ არის ტკბილი, როცა კაი კაცობით არის ნაშოენი. ჩემი ნახვა, ძმავ, ისე საჭირო არ არის: არა კაცი იმოდენა სიკეთეს არ მოგცემს, რამოდენადაც შენის ეალის ასრულება.

ამ ლაპარაკში რომ იყენენ, ქუჩას ჩამოსცილდნენ. არ ვიცი, ჩემის ფეხის ხმაურობა გაიგო, თუ არა, შემომხედდა და, რომ ღამინახა უკან მივდეგ, მკითხა:

— რაო, ძმობილო, ჩემთან საქმე ხომ არა გაქვს?

— არა, შენი ჰირიმე! გლახუკას მოვდეგ.

— მე მეგონა, ჩემთან გინდა რამე. მითხრა ესა და წავიდა ისევ ისე ხელ-გადაბჭობილი.

მე დაეშორდი. გლახუკამ რალაც ლაპარაკი დაუწყო. მე არაფერი აღარ მესმოდა, ისე შორს ვიყავე. მინამ გლახუკა გაათაყებდა სიტყვას, მღვდელი შედგა და ორიოდ ჯერ თავის მაღლიანის თვალით შემომხედა. მაშინვე მიეხედი, რომ ჩემზედ ლაპარაკობდნენ და, სწორედ გითხრათ, გული ამიტოკდა, თითქო იმ ლაპარაკით ჩემი ბედის-წერა სწყდებოდა. იმ დალოცვილმა ხელი დამიქნია. მე ვიშვლიპე ქუდი და, როგორც სალდათი უფროსს, ისე ქუდმოხდილი გამოვეჭიმე. იმან თავის ხელით ქუდი თავზედ დამხურა. მაშინ კი თვალი გაეფსწორე. რა გითხრათ, რა კაცი დაეინახე ჩემ წინ!... ხატებს რომ ჰხატევენ, ის იყო! მაღლით, მაღლით იყვნენ საესენი იმის ჩაფიქრებული თვალები! დიდი მაღლი უნდა უტრიალებდეს კაცს გულში, რომ ისე გამოსცეს, გამოატანოს თვალებს, როგორც იმის თვალებისათვის გამოეცა და გამოეტანა. არ ვიცი, ჩაგონებული რომ ვიყავე, იმისთვის მეჩვენა ის კაცი ხატად, თუ რა, ეს კი ვიცი, რომ აქამდინაც გულში ისე ჩამრჩა ჩასახული, როგორც პირველად ენახე. წამოსადეგი კაცი იყო, გამხდარი სახე ცოტა ფერმკრთალი ჰქონდა. ნაღველს ცოტაოდნად ხელი გაეკრა, როგორც ემჩნევა ხოლმე მუდამ ზრუნვის ნაჩვევსა და სხვის გულის შემატკივარსა.

შეგი წვერი ჯერ არ ჩამოზრდოდა, ისე ახალგაზღად მეჩვენა. თავიდან ფეხამდინ ისეთი სანახაობა ჰქონდა, რომ, როგორც მზე მზეუჭვრიტასა, კაცის გულს ერთის ნახვითვე თავისაკენ მიიბრუნებდა.

— შენ წიგნის სწავლა გინდა, ძმობილო? მიბძანა დალოცვილმა: თუ ეგ გულში გეღო, წელან რომ გკითხე, რატომ არ მითხარ? რად დამიმალე გულის წადილი? გულ-დახურული ჰყოფილხარ. ხომ იცოდი გლახუკასაგან, რომ მე წიგნს ვასწავლი ხოლმე შენისთანა კაი კაცსა.

ეს რომ მითხრა, გამიღიმა, მომავლო თავზედ ხელი და მოცინარემ გამიქნია თავი. მე ჩაეღუნე მორცხობით თავი და ვერა ეუთხარი-რა.

— თავი რას ჩალუნე? მარტო პირუტყვი იყურება დაბლა, კაცმა კი უნდა ცას უყუროს. თითქო ჩემი შეგრცხეო... აბა შემომხედე, მეც შენისთანა კაცი ვარ.

მომავლო ნიკაპზედ ხელი, თავი მაღლა ამიწია და ზედ დაატანა:

— ხუმრობა გაშვებით, თუ მოწადინებული ხარ წიგნისთვის, მე ოსტატი და შენ შეგიირდი. ჰა, შენ რას იტყვი ამაზედ?

— რა მეთქმის, შენი ჭირიმე, მაღლობის მეტი? ძლიე-ძლიე გაეუბედე თქმა.

— მაღლობა მერე იყოს. შენი სახელი?

— გაბრიელ.

— მაშ იცი, რას გეტყვი, გაბრიელ? როცა შინაურ საქმეს ბოლო მოუღო, გლახუკას უთხარ და ეგ მოგიყვანს ჩემთან. ასე კი მოახერხე, არც შინ მოსცდე საქმეს და არც გარედ, რომ შენმა წიგნის სწავლებამა შინაურ საქმეს არ დაუშალოს.

— შინაურ საქმეს!... თუნდ რომ მოეცდე, რა ცუდ საქმისთვის მოეცდები?

— მაგას ეინ ამბობს, ჩემო ძმაო? მაგრამ ის კი სჯობს, რომ არც მწეადი დასწო და არც შამფური, ერთი საქმე ვააკეთო და მეორე კი გააფუჭო, ეგ ცუდია. შენ ხომ ბატონის კაცი ხარ?

— ყმა გახლავარ.

მღვდელმა უგემურად გაიქნია თავი, თითქო შეწუხდა.

— რაც უნდა იყო, მე და შენ კაცები ვართ, ღვთის შვილები, მითხრა პატარა ხანს უკან: იარე ჩემთან, აი აქვე ელგვეარ. შენ ოღონდ იბეჯითე, ნურც წიგნზედ ინალელი, ნურც არაფერზედ, ყველაფერი გექნება. შენ ასეთი ბიჭი სჩანხარ, რომ ორ-სამ თთვეზედ გლახუკასაც გამოეჯიბრები წიგნშია.

მე გამეცინა.

— რას იცინი? არა გჯერა თუ? კაცმა რომ მოინდომოს, კლდეს გაარღვევსო, ხომ გაგიგონია?

— კლდის გამრღვევ კაცს სხვა ფერიც აძევს, შენი ჭირიმე!

— იმ ფერისა იქნება შენც გაცხია: ყველას ღვთის სული გვიდგა, ჩემო ძმაო!

— ღმერთმა ქნას, მეც ვგ მინდა, ნეტავი მეცხოს!

— აი ეს ბურთი და ეს მოედანი, ეცადოთ: ცდა ბედის მონახვერეაო.

— მე უარზედ არა ედგეყარ, ეცდი თუნდა კლდემ ქვეშ მომიტანოს.

ეს რომ ეუთხარი, თვალი თვალში გამიყარა, თითქო ჩემი სიტყვა გულს მოჰხედაო, მერე სახე გაუწათლდა და მითხრა:

— ე! თუ ეგრეა, მაგისტანა გულ-მაგარსა ვერაფერი ვერ მოგიტანს ქვეშ, თუ მოგიტანს, აუღებები ფეხზედ. აკი გითხაჯ, კაი ბიჭი ხარ-მეთქი. შენისთანა შეგირდი ოსტატის სიხარულია, მაშ მე და შენ დაეძმობილდებით, ჩემო გაბრიელ!

რომ გითხრათ, რომ ამ სიტყვებმა მუხლები მომიდრიკეს, მომანდომეს იმის მუხლებზედ მოხვევნა,—არ დაიჯერებთ. ეს ასე კი იყო, მაგრამ იმ ღვთის კაცმა მარდად დამცა ხელი მხარშია და ისე ღონიერად ამზიდა ერთ ფეხზედ წამოჩოქილი, რომ როგორც ლურსმანი ისე დამაყენა ფეხზედ. არ იყო, რომ ცოტა ნათაკილევსავით არ მითხრა:

— ეგ მეორედ აღარა ქნა, ცოდება!... მაგისტანა თაყვანი მართო ღმერთს შეჰფერის!...

— ჩემი ღმერთი შენა ხარ! დაეუძახე მე აღტაცებულმა.

— აგე შენი ღმერთი სად არის, მაჩვენა ცაზედ: მე იმისი ცოდვილი მსახური ვარ, შე გულ-ფიცხო.

მე სულელმა რა ვიცოდი მაშინ იმისთანა კაცის ყადრი. ბატონი რომ სადილილამ ჩამორჩომილ ნესვის ქერქს მომიგდებდა, მაშინვე მუხლზედ საკოცნელად კინწის კვრით წამაბარბაცებდნენ, ამან კი ობოლს, ოხერს ძმობა დამიპირა, ყმასთან არ ითაკილა ძმობა, ყმასთანა, რომელსაც, როცა კი ბატონი მოიწადინებს, ქოფაკს ძაღლზედაც გასცელის, მოდი და ნუ მოიდრეკდი იმის წინ მუხლსა. მე მახსოვს დიდი ბატონი, ხომ კაი კაცი იყო, მაგრამ მაინც გული მოეფხანებოდა, როცა მე მუხლზედ ვაკოცებდი ხოლმე. მე მეგონა, ამასაც ამით ვაამებ, ის კი არა თუ მიწყინა და ჩემს რეგენობას აპატივა... მაშინ მიკვირდა ეგრეთი ქცევა მღვდლისა, ეხლა კი მესმის!.. თურმე კაი კაცს თავისი გულივე მაღლს უხდის, მაშინ ეგ რა ვიცოდი? რა კაცი იყო!... არა, მე ეხლა რომ მაგონდება იმისი საქმეები, მგონია, რომ ცილამ იყო ჩამოსული, რომ კაცს ქვეყანაზედ აჩვენოს კაცობა. ვაი რომ ბედმა ქვეშ მომიტანა იმისგან წახალისებული თავმომწონე ბიჭი და აი ვეღარ წამოეუდექი, თორემ ვინ იცის? იქნება მეც შემძლებოდა კაი კაცობა...

გული თოფის წამალსავეთ მიფეთქდა, გონება მიხურდა, რალაც ღონე მომეცა და ატაცებულსავეთ შევეძახე:

— შენ ღეთის მსახური იყავ და მე კი შენი ვიქნები. ჩემი მაღლობა ეგ იქნება, სხვა რიგად მე გადახდა არ შემძლიან.

— აგე მაღლობის მოქმელი საღ არის, მანიშნა ციკენ: ის ეხლა იქილამ ორივეს დაგეყურებს...

— და შენს სიკეთეს თავის გულის ფიცარზედა სწერს, ვუთხარი მე და გავაწყვეტინე სიტყვა. ეს ჩემი სიტყვა თითქო გაუკვირდა, გაოცებით შეჰხედა გლახუკასა, გლახუკას კიდევ პირი დაეღო და გაშტერებით გვიყურებდა.

— ცეცხლი ყოფილა შენი გული, მითხრა პატარა ხანს უკან მღვდელმა: ყური მომიგდე, ღღეს შენ დაგვირდი, ხეალ თუ ზეგ შენ მე დამპირდები, „სოფელი ასე მქნელია“, დრო მოგვივა, გავსწორდებით, ხომ გაგიგონია: მთა მთას არ მოხედება, კაცი კი კაცსაო. არა გლახუკავ?

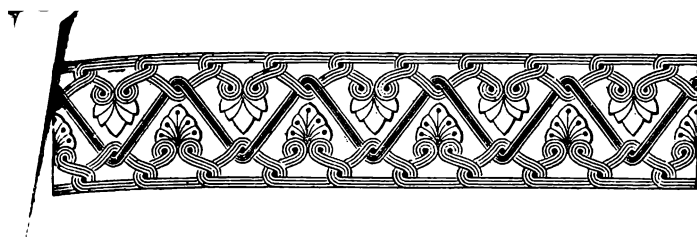
— მართალი ბძანებაა, უთხრა გლახუკამ?

— ჰმ, ჩაეციტინე მე: გულის მირბილებ, ბატონო, მე მიგისხელი. შენისთანა კაცს იმისთანა რა გაგიტირდება, რომ ჩემისთანას შეეღა შეეძლოს?

— მითომ რატომო?... ტაბიკი ხომ რა არის, უბრალო ჩხირია, იმ ვეება ურემში არც კი სჩანს, უმისოდ კი ურემს ვერ შეაბამ. ეგრეა ყველაფერი, ჩემო ძმაო, დიდი თუ პატარა ერთი ერთმანეთისთვის საჭირონი ვართ, თუ ღღეს არა, ხეალე მაინცა. არა შემიძლიან-რაო?... კაი კაცობა არ შეგიძლიან?... მაშ რაღა კაცი ჰყოფილხარ?... ღეთის სული რად გიდგა?.. მე შენ დამიჯერე, წადილი იყოს, თორემ შეძლება ყოველთვის იქნება. აი ეთქვათ, შენ რომ წიგნს ისწავლი, — დაჯერებული ვარ, რომ მაღეც ისწავლი, — შენც მონახე შენისთანა კაი ბიჭი და იმასაც ასწავ-

ლე, ვალს მაგით მოიშორებ, ვითომ იმისთვისაც მე მისწავლებია და მე მიქნია სიკეთე. მეტი რა მინდა, რომ ჩემი სახელი ლოცვით მოეხსენებოდა შენისთანა კაი კაცსა. ბევრჯერ იქმნება, ჩემო გაბრიელ, შაგირდი შენ რომ დაგლოცავს, მეც მომიგონებს: „ღმერთმა აცხონაჲს შენი მასწავლებელიო“. ის ლოცვა საიქიოს წინ გამიძღვება, ღმერთამდინ აქედამვე გზას გამინათებს. მე ვგ მეყოფა, შენც შენს ვალს მოიშორებ. მერე რა რიგად? ისე ნეტავი ყველამ მოიშოროს! არა შემიძლიან-რაო? ღმერთს შენთვის გონება, გული მოუცია, ავარჯიშე, მინამ სიცოცხლე შეგწვეს. გონება გზას გაგინათლებს, გული—გაგითბობს, ღმერთი ძლიერია... ყველას გულში,—ბატონია, თუ ყმა, მე ვარ თუ შენა,—ღეთისაგან ანთებული ცეცხლი ანთია; ის ცეცხლი არ უნდა გავაქროთ, თუ რომ გვინდა პირნათლად შევეყაროთ ჩვენ გამჩენსა. ის ცეცხლი მეც, შენც და სხვასაცა ხანდისხან იმისთანა საქმეს გვაქმნევინებს, რომ ქვეყანას აკვირვებს... რა ეუყოთ, რომ მე და შენ დღეს პატარები ვართ? ვინ იცის, ძმაო, ხვალ ბედი რომ გადატრიალდება, ვინ წინ მოექცევა და ვინ უკან?... რაც შეგვეძლოს ჩვენ ისა ვქნათ, ღმერთიც ჩვენგან იმასა თხოულობს და კაციცა...

დიდი ხანი მელაპარაკა და ბევრი რაღაცები მითხრა, მაგრამ ხსოვნამ მიღალატა და ეხლა არ მაგონდება. ეს კი ვიცი, რომ იმის სიტყვებმა ძლიერ ჩამაფიქრეს და მას შემდეგ, თუნდა ჩემი სულ-



კ ა წ ი ა - ა დ ა მ ი ა ნ ი ?!

„მოყვარეს პირში უძრახე,
მტერს პირს უკანაო“.
გონიერი ანკა



იტორიკაში სწერია: ყველაფერი შესაფა-
ლით უნდა დაიწყო კაცმაო. ჭეშმარიტია.
ჩვენც ისე დავიწყოთ.

ვინც ლუარსაზის სახეში თავის თავს იცნობს,
ვინც ლუარსაზზედ დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს,
ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დაიწყებს და
„გიჟიას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უზვიერო დამწერსა.
ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა
გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ჭირზედა ვწერთ.

სხვამ რაც უნდა სთქვას; მე კი ამ სიტყვების სი-
მართლით გავამხმნე ჩემს თავსა: „მოყვარეს პირში
უძრახე, მტერს პირს უკანაო“. სადა ხარ ეხლა ამ
გონიერის სიტყვის მოქმედო? ვიცი, სადაცა ხარ:

ხალხში ხარ, უხილაეო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიან: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთებ გულს იმას, „ვისაც სხვისთვის“ გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის „სხვანივე“ თავიანთ გულშემატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის ტკივილსა. რა ვუყოთ? ზოგი გულის ტკივილს იმითი იჩენს, რომ მოყვარეს ცუდსაც უქებს, და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორ გეარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ჭეშმარიტი გულის ტკივილი და სიყვარული აქვს—ეს თვითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I

მარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლ-კარი. წარმოიდგინეთ შუა კახეთს პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუაგულსა—ოღონდ სართულიანი სახლი ქვეთკირისა. აი ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი წალმით დახურული და იმ მარნის უკან კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯირითურთ. მოაჯარს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საქვეშაგებდესა ჰთამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის

სათორნეც იდგა, იმას აქედამ ხულა, რომელსაც ზედ
 ჰქონდა მოდგმული ცალ-თვალა სასიმიინდე, ერთი
 უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღჩაც იყო, ღობით
 გავლილი. ღობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიანხო-
 ვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური, დროთა ბრუნვისაგან
 ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი, თითქო
 გრილოში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ გებერსავით
 ნეკრესის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი
 და დაღრეჯილი შეუკავებიათო. ეზო ამ ციხე-დარბა-
 ზისა სიგრძეზედ, თუ სიგანეზედ კარგა ფართოდ იყო
 გაზიდული. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული
 ღობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და
 ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ
 გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!...

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველებელის ჭიის
 კარებითა. რომლის ერთი ნახევარი,—თუნდ ორი
 წელიწადია,—ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკი-
 დებოდა ერთს ყუნწსა, ასე გგონია, ბოძს დაუჭერია
 საცემლადო და ის კი იწევსო, რომ როგორმე
 ხელიდამ დაუსხლტესო. ჭიის კარიდამ იწყება კალო,
 დიად მოზრდილი. მისი ბუჩო ერთ ძხრივ მთელ კალოს
 სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო,
 ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დააწყდებოდა.
 საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრე-
 ბული და გვერდ-აწეული მარტო ფრთა-მოტეხილი
 ბატი თუ მინახავს.

ჩემს პატარა-ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა. ამ ბუ-

ჩოზელა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაცის
 ხრუტუნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის ღინ-
 გით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე
 გულმოდგინებით, ისეთის სინაზით, ასე გგონია, მარ-
 თლად ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუნჯობა! იმათი
 ალერსი! ოჰ, ეს კი აუწერელია. რალაც კმაყოფილე-
 ბით გატაცებულთა, იმ ღორებს ერთმანეთისათვის
 ბევრჯერ წაუთავაზებიათ ღინგი. რა ყვირილი და
 ჭყივილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლეხ-კა-
 ცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახლ
 მოყვანილ პატარძალსა. ვილაცამა სთქვა: „ქართული
 სიყვარული ლანძღვაო“, მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ
 საოხუნჯო ალერსია. ადმინისტრაციაში მაგას კიდევ
 სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემმაცნებელი
 საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, რო-
 გორც ძველი ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო,
 პატრონამდინ ისე მიგებწიათ, რომ ან არ გასერილი-
 ყავით, ან კიდევ ერთი ამბოჯობის სურნელება თან
 არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი,—ახლა, ბატონებო, შიგ
 სახლში ვეწვიოთ თავადს თათგარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით,
 ფთხილად უნდა ვიყენეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ
 არასფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ
 ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმო-
 ბად დარჩენილა. თვალების ძალიან გაფაციცება უნ-
 და, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩაეარდა, ვაი შენს მტერს!

ან კისერი მოსტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრებილს კისერსა,—და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს. ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი, სათოფეზედ კარგა მოდიდო, ფანჯარა აქვს, მაგრამ ოთახი მაინც ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მეტად გამჭრიან გონებას გაქონილი ქალღლი გაუკრავს. აი ამაზედ არის ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონება“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიელი მეჭორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისტანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქალღლი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: „დათვი ხეზედ როგორ გაეა, იავ ნანინაო“!.. ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლადაც ესე იყოს, რა დასაძრახისია? მოსწყენია დავითნის კითხვა, გულზედ რაღაცა სევდა მოსწოლია,—და გონების გასართავად და უგემურ დღის დასაღევად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლად გონება გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ

ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“.

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნეინა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწინეალების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზედ ისე ლამაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ გაძღებოდა. ამ ორ ტახტ შუა აღმოსავლეთის კედელზედ მოჩანდა კბილებ-ჩაცვიფნულ ბებერ დედა-კაცის დაღებულ პირსა-ვით ერთი ამოჭვარტლოლი გარედამ და შიგნიდამ, ერთი მწუხარე და დაღრეჯილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვა და სხვა ნაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყრალა-ბალახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვანი და სხვანი.

II



რ გეგონოთ, მკითხველნო, რომ ეს სახლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბს და მის გამოიყოს ეგრე გულ-შეუტკივარად თავ-მინებებუ-ლი—არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურმამდინ საბეგრო

ებმებოდა, ცხვარი ბლომად და ასიოდეც ცხენი, რომელიც ყმაზედ ნაკლები არ არის განათლებულ მებატონისათვის. ეს სულიერი ქონება, ახლა უსულო ჩამოეთვალოთ: ორი მოზრდილი ენაზი და ას ორმოც-და-ათი დღის სახნავე-სათესი. ეს ქონება, ყმებიდგან დაწყებული ცხენამდინა და მიწამდინა, იმის ხელში, ვინც გამოყენება იცის, — კაი ლუკმა არის. მაშ რაღად სდგას ვერე ცუდად, მკითხავს გაკვირებული მკითხველი? იმიტომ, რომ ქართველია, მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი საბუთი გითხარით.

დიალ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქ სცხოვრებდა ტკბილად და აუზღვრეველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნეინა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი — უკაცრავოდ არ ეიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი კურატი. დარბაისელის კაცის შეხედულება ჰქონდა მის ბრწყინვალეებას: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგევიით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი თურაშაულ ეაშლისავეთ ხაზში ლოყები; სამკეცად ჩამოსული ტრფილების აღმგზნები ფაფუკი ღაბაბი; დიდრონი თვალები ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო ყელში თოკი წაუჭერიათო; გაბერილი, მეტად გონიერად გადმოგდებული, დიალ პატივსაცემი და პატივცემული ღიბი;

კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები, დამორილი სხეილი ფეხები—ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის სულის“ ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული“ არსად არა სჩანდა, თითქო ჩამკედარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალეების ქონშია. ქართველს კაცს არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც ვატანილი. ის „მონაბერი სული“ ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

სწავლა ღეთის მადლით არაფრისა არა ჰქონდა. რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა. ხშირია ხოლმე, რომ, როცა სული ჭლეტდება, ხორცის დღეობა მაშინ არის, როცა სული ყვავის—ხორცი ღნება. ამიტომაც ჭლეტები ჭკვიანები არიანო, ამბობენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგონი, თითონაც ბევრს არ იცემდა თავში: რატომ სწავლა არა მაქვსო,—სწორედ ამის გამო.

— ევ ეხლანდელი ჭირიაო—იტყოდა ხოლმე გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან ებრალებო.

მართალიც ბრძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა: მისის აზრით კაცი ძირ-გავარდნილი ქვეყრი იყო, რომელსაც დღე ყოველ უნდა ჩააყარო ხორაგი და ჩაასხა სასმელი, მაგრამ კიდევ მაინც ვერ ააესო. მისი ბრწყინვალეობა თავის თავზედ ჰხედავდა თავის ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას კაცი უსწავლელოდაც კარგად ასრულებს, ნამეტნავად ჯოგის და ყმის პა-

ტრონი, ყმისა, რომელსაც ჯოგში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა, — იტყოდა ხოლმე აღმოჩენით ლუარსაბი: დრო გამოიცვალა. რაც ეს რაღაც ეშმაკური სკოლები შემოიღეს, ბატონო, ქართველ-კაცის ხეირი მაშინ წაეიდა. ფერი კი აღარ შერჩათ ჩვენს შვილებსა და!... ჭამით ისინი ევრა სჭამენ, სმით ისინი ევლარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქუდი არა მხურავს განა! ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაჟკაცის ხელობაა, — ეგ ზომ ქალის საქმეა. ენაცვალე უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის დონეზედ იყო მოყვანილი, ყველა თავის ქერქში იყო. ენაცვალე!... კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატიოსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი, გულ-წრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროს ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროში? ცხენი განა ეხლა კი არ არის? თოფი განა ეხლა კი ნიშანში ვერ მივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ეხლაც არის ეს ყველაფერი, მაგრამ ის გული აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე, ის თავ-გამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი ცხენი და თოფი კაცს აშვენებს. კარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის სიტყვებია ურიგო:

„ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდას“, — ესა ვთქვათ და ენა მოვიკენიოთ, თორემ...

თუმცა ლუარსაბი ეგრე სწუხდა ეხლანდელ დროების ჭირისა-გამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სულელობით უცინოდა ხოლმე. „ხარი ხართან დაბიო, ან ფერს იცელის ან ზნესაო“, ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახლში. ამისი ძვირფასი მეუღლე კნენა დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე გვერდი გახლდათ და იყვნენ „ერთ სულ და ერთ ხორც“, როგორც ბძანებს საღმრთო წერილი. მერე რა რიგად: იგივე სიმრგვლე, იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისულელე. ეს ორი ტურფა გვრიტი ერთ სულიანი და ერთ ხორციანი საკვირველად ტკბილად სცხოვრებდნენ, ქვეყნის უგემურ ყაყანს მოშორებულნი. მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნიერ ცოლქმარს თვალები დაჰყეტილები ჰქონდათ, დარეჯანი მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერმა ლუარსაბმა, ხანდისხან განაზება იცოდა. ქვეშაგებიდანვე ის გულ გადაღელილი ტახტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქშენით, ვაი ვაგლახით და კიდევ რალაცევებით... მომხდარა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნებიერობაში უკემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან: ვისაც ბალანი ბლომად აქვს ტანზედ მოდებულიო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის, პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი!

თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყობას რაღა ჰყდილობს? იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიერები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბალანი აქეთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენოთ და გული კი, რო გენახათ, ღორის ჯაგარსავე მოდებუ-
ლი ჰქონდა, ასე რომ მრავალ საეჭვო სულიერებს შეეძლოთ შიშინაობის დროს აქ თავი შეეფარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი დღეგრძელობა ამის დამწერს ჰქონდეს, რამდენი იმის ტოლი თავადიშვილი იმის ყოფა-ცხოვრებას შეჰნატროდა. მარტო იმის ტანის ბალანი სამყოფი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენთო, რომ სხვა არა იყოს-რა. თორემ რა უჭირდა ლუარსაბსა? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა, სხვა უხეირო კაცსავეთ ფიქრი და ზრუნვა ძილს დაუფთხოზდა, მადას წაართმევდა? ფერი კარგი ჰქონდა, ხორცი უკეთესი, სმა, ჭამა და ძილი ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს და უბედობას ბალნით არჩევს და რომლისათვისაც ბედს, თუ მხედრს დაუნიშნავს, რომ თავისი დღენი ქუდით უნდა ბუზს ერეკებოდეს.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვირველია, მოგეწყინა: აქ არ არის არც სიყვარულის ეშმაკობა, არც კაცის კვლა, არც უიმედო ქალის ოხერა, არც წყალში გადავარდნა, ერთის სიტყვით, რაც აშვენებს გასართეველად დაწერილს მოთხრობასა, ის აქ არაფერი არ არის. მაშ მოგეწყინება, ამას რაღა

თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცოდეს შენ, მკითხველო, რომ მე ამისა ქემორე ხელის მომწერელი მკითხველის გასართევლად არ ვწერ ამ უხეირო მოთხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხველი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს, იმიტომ რომ ფიქრი და მოწყენა გაუყრელნი დაძმანი არიან. მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ, რომ ჩამაფიქრებელია. თუ ამოდენა იხერხა და შესძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდა-რა და არც მდომებია, ჩემო მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ეუყო? ამით ვინუგეშებ, რომ „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობია“. ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხეირიანად გამოჰყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში...

როცა ლუარსაბი იმ ზემოდ აღწერილ განცხრომაში ბძანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებიერობა, ე. ი. ტახტზედ დარბაისლურად და პატიოსნად გადაგორ-გადმოგორება. სტუმარი ეჯავრებოდა, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთიერთმანეთს არ დალევენ? თუ ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა ამდგარიყო და ტანთ-ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაფერი, ეს ესე არ

გზარებრდა ლუარსაბსა: ტანთ-ჩაცმა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევე პერანგზედ ქურქს წამოისხამდა, თუ ეინმე დიდი კაცი არ ეწვეოდა, ესთქვათ თუნდა დიამბეგი. მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ეწერ, დიამბეგი დიდი ბობოლა იყო; ეხლავ, რომ, რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიამბეგს დიდ-კაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ—უჰ! უჰ! რა დიდი ეინმე ბრძანდებოდა. ასეთი დიდი, რომ კინალამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა დიამბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ დიამბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად არ შეიცვალა. რომ დიამბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის—ეს ყოველ გლეხ-კაცმა ძალიან კარგად იცის დღესაც, და ადრევე კი თავადი-შვილმაც იცოდა.

ღარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი, ამაში კი, ღეთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნენინა თვალს გააჰყეტდა, შევარდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდამ, გადიკრავდა შუბსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა—ხანდისხან სიჩქარისაგან უკუღმაცა—შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და—ჰერი ბიჭო—დაეშვებოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუფევდნენ, ესე იგი ვაი

ნაჩრობით და გულში ჩაკეტილ გაბოროტებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო და სასაცილოც ამ ჩენის კნენის ტყუილ-უბრალოდ ფაცა-ფუცი. ეს ამოდენა დედა-კაცი ჩაგოდრებული, ჩასორსლებული ხშირად დილიდამ შუადღემდინ ფეხზედ იდგა და გორგალსავით დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც სჩანს: იქ მუჯლოგუნს წაჰკრავდა საკერავეზედ მთელე-მარე წირპლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონძებში გახვეულ პატარა მურიან ბიჭსა, რომელიც მთქნარებით და ზარმაცად სწმენდდა სალამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს შანდალსა; აქ იმას გაუწყრებოდა—რაზედ? თითქო კნენიამაც არ იცოდა—რაზედ; აქ ამას გამოგილანძღავდა—რისთვის?—არც ეს იცოდა კნენიამა; დასწყევლიდა, დაჰქოლავდა, დასტუქსავდა—ერთის სიტყვით—მთელის ღანის ნაგუბარსა წამოანთხვევდა ქვეშევრდომებზედ,—და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა; თუ გოგო დაჰხედებდა, ვერ მაითმენდა, რომ ერთი მუჯლოგუნის კიდევ არ ეთაეაზებინა, „მეხი კი დაგეცასაც“ ზედ დატანდა, თუ ქეიფზედ იყო,—და ეგრე ქანც-გაწყვეტილი შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდის-ხან ხოლმე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ ზაფხული იყო, ჭერში ბუზებსა სთელიდა. ერთხელ ფრიად ღირს-საცნობი სჯა და ბაასი გამართეს. ეს იყო შუა ზაფხულის პაპანაქებაში, სადილ წინ, როცა დარეჯანმა გაათავა ერთი ზემოხსენებული გვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფლ-

ში გაწუწული შემოვიდა ოთახში. ლუარსაბმა შეხედა და დაინახა თუ არა, რომ ოფლი წურწურით ჩამოსდის წითელ ლოყებზედ, თავის გულში სთქვა სრულიად კმაყოფილმა: — კაი ოჯახის ბურჯია, კაი მაღლიანი დედა-კაცია! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა სთქვა და კმაყოფილი თავისი უბრყვილო ბედისა გადატრიალდა ერთის გვერდიდამ მეორეზედ ღეთისა და კაცის მაღლიერი თავადი. ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ ლუარსაბს იამა რამე.

— სად იყავ, შენი ჭირიმე, — ჰკითხა მერე კნენიანსა: რომ ეგრე დაიღალე?

— როგორ თუ სადა, შენი ჭირიმე? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალ-ყურის ჰქერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მიუგო კნენიანმა.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დედა-კაცობაც ეგ არის და.

— მაშ? მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა ცოლმა: ესე უნდა თვალ-გაფაციცებული დასტრიალებდე მოსამსახურესა, თორემ ჰამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოეღა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ, რომ იცოდეს, კარგია, მაშ!

— ხანდისხან ტყუილ-უბრალოდაც უნდა დასტუქსო. რომ გამოლანძლო კიდევ, ცუდი არ იქნე-

ბა. აი მე გავლანძღავე კიდეც, გაუუჯავრდები, დავტუქსავე, დავწყევლო, სულ რისთვის? იმისთვის, რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!...

— ოღონდაც, შენი მტერი!... ოღონდაც!...

— ეს გლეხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე, თუნდა შვინდის სახრით მისდგე, ფეხს ვერ გადაადგმევენებ, თუ აღრევე დატუქსული არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გყვანდეს, მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაცლებულმა ლუარსაბმა: ოღონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს, რაცა ეთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია. შენოდნა დედა-კაცს სიზმარიც დაეჯერება, წამოროხა უთაგ. ბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა „სიზმარი“ რისთვის ჩააყრა ლაპარაკში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ჰერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯქუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჯან, აბა, თუ ჰკვიანი დედა-კაცი ხარ, გამოიცან, აიმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სადა?

— აი ჰერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვით, ამ სასაცილო ლუარსაბსა, დაჩუმებულნი რომ იყვნენ იმ დროს, ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა რა იცოდა.

— რამდენია? სთქვა ღარეჯანმა: მაიცა, ჯერ დაეთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიცან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი, ოცლა ათი იქნება.

— ოლოლო შენ, ვერ გამოიცან.

— მაშ რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— სთქვი, თუ იცი, რალა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიად, გამოიცან... დაგითელია, როგორც იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიკედე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითელია.

— მაშ საილამ იცი, რომ ორმოცია.

— საილამ? იქილამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მეკი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედა-კაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარიმა გადამახდევინე.

— მაშ დაეთვალოთ.

დაიწყეს ცრლმა და ქმარმა ბუზების თელა. გამოვიდა, რომ ორმოც-და-ათზედაც მეტი იყო.

— გამოიცნო?! სთქვა ნიშის მოგებით დარე-
ჯანმა: დიალ, გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბა-
ტონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, სთქვა
სულელმა თავის გასამართლებლად: სწორედ გაფრე-
ნილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან, უფრო ცო-
ტა არ უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოც-და-ათზე-
დაც მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოეროხეო, სთქვა
გულშია.

რომ ჩააფუჩიჩოს თავისი მახეში გაბმა, კბილე-
ბის კრაჭუნით, რომელსაც კნენა ღიმილს ეძახდა,
სთქვა:

— დალახვრა ღმერთმა—ეგ ველარ მოვიფიქრე
ბიჭოს!... თითქო ოთხჯერ დავეთალე.

— აკი არ დამითელიაო.

— შენგან არ მიკვირს! რომ არ დამეთვალა,
სოლომონ ბრძენი ხომ არ ეიყავ, რომ ისე გამომე-
ცნო. როგორ არ დავეთალე, აი დალახვრა ღმერ-
თმა—შემცდარეარ, თორემ გაჯობებდი აი, ჩემო სუ-
ლიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებდი.

სთქვა და გაცრუებული ლუარსაბი შაქარსავით
გაუტკბილდა თავის ამ ქამად გამარჯვებულს მეუ-
ლლესა.

— აკი არ დამითელიაო, შე ეშმაკო, შენა!
მიატანა ღიმილითვე კნენამა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუჭისა, რა გინდა?

— შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფა! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!... უთხრა გულნატკენად და მორცხობით ლუარსაბმა: დარეჯან!... თუ გიყვარდე, ტურფას ნუ მეძახი.

— რატომ, შენიჭირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვენე: ტურფას პატარა გოშინას ეძახიან, ეგ ძაღლის სახელია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა? მე შენგან ეგ პირველად მესმის, მიუგო გულამომჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა, გოშიობაზედ რომ ხელი აიღოვო, სჩანს გულიც აუყრია ჩემზედღა.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტყუილ-უბრალოდაც ატკინა,—და რომ ის გულ-აყრილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრაჭუნით:

— ჰო, გეთაყვა, ჰო! შენი გოშია ეარ, მაშ რა ეარ? პირწყლოიანი დედა-კაცი არა ყოფილა ეს დოღოცილის შვილი—სთქვა თავის გულში ლუარსაბმა: მოღექსესავეით რა ლამაზად მოაწყო ჩემი გოშიობა!... რა ენის პატრონია!.. როგორ იხერხა?!...

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი მოეწყო რამ, მაგრამ, როცა ეს გაჭირება დაადგებოდა, თვალეში სულ ზურგიელი, თართის დოში,

არტალა ნიერით და სხვა ამისთანა გაეჩხირებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდევ მოახერხა წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვთქვა?—თუნდა მარილი იყოს. კარგად არ ვთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წაგიწყდება? კარგი მოწეობა არ იყო?

წამოროშა ესა და მხიარულობის ნიშნად დააკრატუნა კბილები თავის პირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარსაბმა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტარებიათ ამ რიგად დრო ჩვენს ცოლქმარსა. ნეტაეა იმათ, მკითხველო!...

III



ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების „დაწიოკება“, როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზანტი იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დელულის მოვლა არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხ-შიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის, მის განუშორებელ ამხანაგის, ანაბარას, გულ-გადაღელილი, ფაშვიანი, ჩიბუ-

ხით ხელში მიგორდებოდა მუაჯრის გადასაყუდებელთან და გადასძახებდა ძილისაგან გაბოხებულ ხმითა თავის მოუთრავს დათოსა:

— დათო! ხორცი ზომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიად, შენი ჭირიმე.

— რა ნაჭერია?

— ჩაღალაჯი.

— სამწვადედ?

— სუკი ვიშოვე, შენი ჭირიმე.

— ძვირფასი კაცია, გაიფიქრებდა ხოლმე მაღლიერი მებატონე. მერე დათოს ეტყოდა: ბარაქალა, ჩემო დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულობასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამ გვარ ქებაზედა.

— მეზერემ მწვანელი მოიტანა? ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ზომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა, ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გადმოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი საესე ყოფილა, სთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ჭირიმე, რომ ეხლა იყოს?...

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერთგულმა ყმამ ქვეყანას უნდა მოსდოს. ბარაქალა! თუნდ ნაკლული იყოს, უნდა სთქვა, რომ სავსეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ, — ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენს ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმე!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ, — სთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მებატონემ : ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ჭირიმე! ეხლა თუნდ ორ-ლობეებს იქმნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში, შენი ჭირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შეგბულა, შენი ჭირიმე, და დღეს საიღამ იქნებოდა!

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!... გაგონილა!... ფიე! ხუთ-

მეტი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათის ურმის მეტი არ შეჰბია და რაზედ გაწყრა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა—ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუყვირდა და ბატონს ყურება დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიად, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!... და თუ ტყუილ-უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი კნენა, ისე თითონაც ძალიანა ჰჩემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლეხ-კაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, იტყოდა ხოლმე ბრძენი თავადი: ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ეშინოდეს, თორემ ღორის კბენარსავით, რომ გლეხ-კაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებო. მაშ? შიში შეიქმს სიყვარულსაო.

ოღონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოღონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამ გვარ ტყუილ-უბრალო აპილპილე-ბაზედ გლეხებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვთ ხოლმე. ეჰ, შენ რაც უნდა სთქვი, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუცელი მაძლარი აქვთ, ამ გვარ ყმების მოხმარების ცოდნისაგან აქვთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულ-წრფელი თავადი ეძახდა ბიჭების „დაწიოკებასა“. დარწმუნებუ-

ლი იყო, რომ ეს „დაწიოკება“ ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახისათვის, როგორც სმა-ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის თავის კმაყოფილებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! დალაზეროს ღმერთმა გლეხ-კაცი! ვეყო, მინამ თავს არ დაადგები და კარგად არ დასჭყიელებ, ხელს კი არ გასძრავს და. გაგონილა! მე რომ არ ვყოფილიყავ, ყანა მინდოდა. ში დაგვილპებოდა.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, გაუკეთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი: ეგრე უნდა. მას აქედ, რაკი ევამ ადამი შეაყდინა, მას აქედ ნაბძანებია ღეთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ეჭამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლეხებზედ არის ნათქვამი, გლეხებზედ,— მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ჰლაპარაკობ, ასე გგონია, არა იცოდე-რაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არაფერია ყოფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა?

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთაყუანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბორცოტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა, ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახიაო, იმაში არის, სულ იაგუნდის ფოთლები ასხიაო.

— ზურმუხტისა იქნება, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— ჰო, მართლა ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ხომ ფოთოლსავეთ მწვანეა; დიად, ზურმუხტისაა, სულ აღმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაჭამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქეიშაზედ უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

— მაშ ხონთქარს როგორ მოუპარეინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი ალმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შეპძანებულა, უნახავს, რომ ერთი დიდი ალმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხვდარა, რომ ეს ხონთქარის საქმეა და ომი დაუწყებია. ის ომი ხომ დღესაც არ გადაწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ეინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულა.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგარჩობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩაეცლაპავედი და მუცელს ხომ ვერ გამიჭრიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: ადამმა რომ შეჭამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურ. მე და იმასა აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა, უფრო მაღლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშრიყმადრიბის ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— ვერა.

— ჰაი, ჰაი, ჰაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!...

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!... ხელმწიფე და უღონო გაგონილა!

— ერაკლე მეფე რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟ-კაცს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში ღვებოდეს და შენი მაზლი დაეით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდეც, თამარ-დედოფალი შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

— აბა წუთის-სოფლის ანგარიში ეგ არის და, დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მერე ისე, რომ სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე კნენა დარეჯანი, რაკი მოიცილიდნენ იმ საუცხოო ოჯახის მოვალეობისაგან, რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხ-კაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაასის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა, როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძღებოდნენ „ძველებურადა, ჩვენებურადა“, — და ლუარსაბი რალაც დაღლილის სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულ-წრფელად: „გმადლობ შენ უფალო, რათა განმძღე მე“. ამას იტყოდა თუ არა და, გამოისახავდა პირველსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქვე ტახტზედ გადაგორდებოდა და, სრულიად კმაყოფილი თავისი ცხოვრებისა, დაიკრავდა მუცელზედ ხელს და იტყოდა რალაც ტრაპანობითა: „მე თუ უსწავლედი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვია... მე ვიცი, შიმშილით კუჭი მიდნება, დილ, მიდნება! ზედაც ემცნევა ჩემ სტამაქსა“. გამოსაცდელად ერთს კიდეც დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა, და რა ჰნახავდა, რომ კარგად

არის, როგორც ცხენი დააკრატუნებდა კბილებს მეტის სიამოვნებისაგან: „დიად, კიდეც იტყოდა: ლუარსაბი უსწავლელი გახლავით, იმიტომაც მშიერია“. სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ეახშამი და ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი, — და ესრედ ტკბილად და აუშლერეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სულთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის-სოფელში, რომელმაც ისე არაფერი არ იცოდა ამათის ეინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ-რა, ჰამა-სმის გარდა, ღეთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის წუთის-სოფლისა.

IV

მ ყოფაში და ჭკუის გონიერ ეარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლ-ქმარნი, როცა საღამოზედ ნიაფი ფრთას გაშლიდა და ბაღის ღობის გძლად გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ კნეინა დარეჯანი ერთ ბალან-გაცეცინულ ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბრძანდებოდა ხოლმე თავმომწონე პატარძალივით თავ-დანხურული, წარბებ-აჭიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში ჩამოვიდოდა — და ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელ პერანგის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის დარ-

ბაისლოურად ჩატეხილ ქუდით ბოლთასა სცემდა გრილოშია.

სალამო ხანი—როგორც მოგეხსენებათ—ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, მეტად, თუ ნაკლებ ეს საქებური ჩვენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგრა, ასე რომ ზოგიერთნი განათლებით გაჩარხულნი ეხლა ეიზიტობენ, თორემ უწინ კი სალამო ხანი ღიდს პატივში იყო. ამიტომაც სალამოობით დარეჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და ასე იფიქრეთ—უკაცრავოდ კი არ ვიყო—საკურტუმესაც კი იკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვწერ, ჯერ კრინოლინი არ იყო—და თუნდ ყოფილიყო კიდენაც, იმ სოფლამდინ ვინ მიახწევიდა მაგ იუბკების მეუფესა. ყველამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეხ-მძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილობს, და აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს „ხაბარდასა“. სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორლობებშიაც ვერ გავეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდენაც.

— ქალბატონი ადღეგრძელა ღმერთმა,—უთხრა ერთხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა გრძელ კაცების ქნევით და ცოტად ტუჩების პრანჭვითა.

— აი ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბაღე! რასა იქ, ხომ კარგადა ხარ? მოიკითხა თავის რიგზედ

დარეჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ პატივი კნენობისა სრულიად არ დაუმცირებია.

რალა რასა ეიქ, შენი კენესამე! ჩვენებიანთ ეენახში ჩენი კამბეჩი შაპარულა, და მეველეებს დაუჭერიათ, ეხლა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაჭერილი. ეხლა, შენი სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატიებინოთ, აგრემც ჩენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, შენი კენესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ახლა ჩენი ვედრება ეგ არის, ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბალე? ახლა მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აუყუანდება, ყველა მაგას მოჰყვება.

— აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გილდგრძელებს, და მაშინ, როგორც გნებაეთ, დამსაქმეთ. აი ეხლაც, შენი კენესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგართვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდე შეგვაძლებინებს, კიდეც თქვენი ყურ-მოჭრილი ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი და მიართო კნენასა. კნენამ გამოართო და ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემიდლიან, არ გაგირიგებდი. ლუარსაბ! ლუარსაბ! დაუძახა ქმარსა, რომელიც შორი ახლო ბოლთასა სცემდა და ერთი ორჯერ მსუნაგსავეთ მაცდურის

თვლით გადმოჰხედა კიდეც მოხდენილ პატარძალსა.

ლოუარსაბი მოვიდა.

— ქა! ბაბაღეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდე-
ეთ და გემუდარება—გამოაშვებინეო.

ლოუარსაბმა შეჰხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლოუარსაბმა დაკრაჭუნა კიდეც თავისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მითამ-და სამაცდუროდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!..

— ჰო, კამეჩი, — დაატანა დარეჯანმა: აი ერთი გაბმა აბრეშუმიც მოგართვა.

— მაშ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! დაიყვი-
რა ლოუარსაბმა: ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნათლი-
დელის კამეჩი ეხლავ გამოუშვას, თორემ იქაურობას
სულ მტვერს ავადენ.

სიტყვა, ერთი კიდეც მაცდურად დააკრაჭუნა კბი-
ლები და გამარჯვებულსავეით ამაყად წავიდა ისევ
ბოლთის საცემლად.

— აი აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს დი-
დებას და პატიეს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს
ღმერთმა და ერთი კაი ვაჟი-შვილი მოგცეს და მე
ბუბუ მაწოებინოს, შენი კენესამე, შენი, ბატონო და
ქალ-ბატონო!

— ჰხედავ, — უთხრა დარეჯანმა, როცა ლოუარსა-
ბი წავიდა: ჰხედავ, რა რისხეა შეუთვალა, იქაურო-
ბას სულ ააწიოკებს.

— დიდება აქეს, შენ გენაცვალო, და იმიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქეს სოფელში გაეარდნილი. აი დავით, ჩემი მაზლი: იმას კაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კენესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდებათ თქვენამდინ, ელისაბედიც მითამ თავადის. შეილის ცოლია და თქვენცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდიკაცი აქ არავინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მეზობლიანთას გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმათზედ ილაპარაკა, აღამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! ჰკითხა აჩქარებით და მოუთმენელად დარეჯანმა.

— რალა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავისი თითებიტ მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახავს და წაუერთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკრავს. გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბატონის მზემა, ისე გულ-ანატირად ჰლაპარაკობდა ბედ-შავი. მე ხომ თქვენის ფეხის ნატერფალიც არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვითაკილებდი, მამა მიცხონდა!

— უი! უი! დახე იმას, იმ წყეულს! ამას იქით, როგორღა ამბობს, რომ თავადის-შეილის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, ეგ, რასაკვირველია, ქალბატონის ნებაა: გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც,

მაგრამ გოგოს ჩითმერდინის თაზედ შემოკერა სწორედ თაე-ლაფის დასხმა. კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირო. აი მენი კი დაეცა. ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თეადის-შეილის ცოლი ეარო! სხვა არა უთქვამს-რა გოგოსა?

— სხვა არა მოუხსენებია-რა.

— ნუ დამიმაღავ, ჩემო ბაბაღე! ხომ იცი მე შენი მწყალობელი ვარ: თუ უთქვამს კიდევ რამე, მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი-ჩემის ცხონებამ, თორემ, რომ ეთქვა. რად დაგიმაღავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს-მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს საღმე ეგულვოდეს, იქ ვილასი უნდა ეშინოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბაღე!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ აქა მყევხართ?

— მაშ სხვა არა უთქვამს-რა?

— არა უთქვამს-რა, აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შეილი არ დამიმიწოდეს, არა უთქვამს-რა.

— მართლა, შენი შეილი რასა იქს—ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ევრა გახდა-რა.

— რალა როგორ არის, შენი კენესამე, ქალ-

ბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ ეუყავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევლოცვინე, შანები არ შევაბი, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს-რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მომასწავლეს, ვითამც თქვენ უებარი ლოცვა იცოდეთ,—მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მარტო შაკიკის ლოცვა ეიცი და დასუნთქილისა. განა შენის შვილის სენი—შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მშემ, შაკიკი გახლავთ. ლამის თავი გაუხეთქოს.

— გოგო, ლამაზისეულო! დაიყვირა კნენამ: წადი საწერ-კალამი და ქაღალდი, ქეჩის ქვეშ რომ ნაბარათეფია, ჩამომიტანე. მე დაგიწერ ლოცვას, ჩემო ბაბაღევე, დაწერილი ქაღალდი იმ მხარეს დააკარ, რომელიცა სტკივა, ეგრე იყოს ორი-სამი დღე, თუ შაკიკია, გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო! კნენა დარეჯანი მე უსწავლელი მეგონა და დახეთ, რაები სცოდნია? ეხლა მომაგონდა, რომ იმისი განაყოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენიეთ, თურმე ჩუმაღ ქვეყანაში ჰლაპარაკობდა, რომ ვითომც დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომც სოლომონ ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწყრება და შვილს არ აძლევსო. ამისთანა ცილის წამებას როგორ დაევიჯერებ? მაგრამ ელისაბედი კი ფიცით აქეჭებოდა, რომ ეგ ვერეაო. მაინც არ დაევიჯერებ:

რძალი—როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის კუთხეულის ცხოვრების ამბავი—რძლის მტერია. განა ამისთანა ჭორები მოუკონია ელისაბედს დარეჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწეა და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყუდა, მაგრამ, რაკი თვალი გაახილა და დაინახა ორი მომავალი დედაკაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულ-საყვით ისევ ცხვირი ფეხებით-ამოთხრილ მიწაში ჩაჰყო. დარეჯანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზედ და დაინახა კნენინა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული, გულ-დაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! მიაგება სიტყვა ელისაბედსა: ძლიეს არ მოგვიგონეთ.

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია ხომ მოგეხსენებათ.

— აქედ მობძანდით, აქედ უფრო ნიაგია, მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, სთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდან კოვლიანი ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზედ და ჩაჯდა ქეთევანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბრძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავითი ხომ კარგად სუფევს,—დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავით,—მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— აბა ამისთანა დროს კაცი შინ დადგება, მა-

მულის და მოსაელის პატრონი,—ყანაშია ეს ორი დღეც იქნება, სთქვა რაღაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიედ შეჰხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლთასა სცემდა და რომელსაც ფეხებზედ ეკიდა მოსაელიც და მამულიცა.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნია.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ აბადია, რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა, და ვინც ასე გაზდილა პატარაობითვე, რომ არც მზე დასიხნავს და არც აენებს, ის შინ არ დადგება,—ჩემი ლუარსაბი მაგას ევრა იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე—დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე—დაატანა დარეჯანმა: მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გასჭირვებია—რა, რომ გლახობა ჩაიდინოს.

— გლახობა ჩაიდინოსო!... რას ბძანებთ, ჩემო რძალო? არა თქვენმა მზემ! ვინც მოსაელის დროს შინ არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაჭირვებულია, ან გლახობა ჩაიდინოს და მესვეურსავეთ მკაში ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკედეთ. აი თუნდ თქვენი მაზლი,—განა გლახია, ან გლახობას იდენს, რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჰფერის თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნაგეში

მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ საღამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი ჭირიმე? მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რასათაკილოა!...

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს გაზღზღ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხეებსავეთ ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ჭერიტა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება. განა არ ვიცი, ნამდვილის სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს,—და, სწორედაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლეხს —გლეხობა.

— მართალი ბრძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და, რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღეთის ბრძანებას ვინ წაუყა?

ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჯანსა, მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისსეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბარათევი და თავ-მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერლობას ჰთამაშობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდევ წავიდა, უბძანა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდევ იქ გახლავთ, ჩალურშია თათ-ლუასთან, მიუგო გოგომა.

— მაშ კარგი, სთქვა დარეჯანმა, დაიღო მუხ-
ლებზედ ქალალდი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის წერა.
ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუბ და შალვარ
ჩაცმული, მოიკითხა ზდილობიანად თავისი რძალი
და გაგორდა იქვე ხალიჩის ახლო მწვენე ბალახზედ და,
დასვენარა ჩიბუხის ტარი თავის ღირსეულს მუცელზე-
და, — დაუწყო პირადმა ყურება გუშბათიან ცასა.

მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ეს კრება.
აღეწერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გოგოვად დავიწყოთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზისსეული: ერთი
რალაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი, ჭუჭყიანი. ტან-
ზედ ეცვა ხამის ჩითის კაბა, ჭუჭყისაგან ვერ გაირჩე-
ოდა, რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი
ჰქონდა ზამთარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან,
ბოლოები სულ მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონ-
და; დახეულებიდან გამოჩანდა ერთი რალაც დამპა-
ლის საბნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშა გარშამო ჩამო-
კიდებული, მითომ და იუპკაა. აი მეხი კი დაგეცა!
ამასაც კი სდომებია იუპკა! თავზედ ეკრა შიგა-და-
შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამო-
ნაცვალი. იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავეთ
დასორსელილი შავი — უკაცრავეოდ არ ვიყო — წილი-
ანი და დაუვარცხნელი თმა მუჭა-მუჭად ამოშვერო-
და. ქუსლებ-დახეთქილი, მუგუზალსავეთ შავი ფე-
ხები, წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი
ქვაბების მურით მოთხუპნული — აი იმ გვარი იყო
ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი „ლამაზისსეულს“

ქმნდა და რომელიც გულ-ხელ-დაკრებილი დაჰყუ-
რებდა ბალან-ვაცეივნულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი
პათიოსანი და დარბაისელი კნეინა იჯდა,—რო-
გორც მოგახსენეთ წინათვე,—ორი კნეინა, მაგრამ
• კი სხვა და სხვა ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მე-
ორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავ-ჩალუნული
სწერს, გამხდარი კი თვალ-დაფაციცებით თვალს ადევ-
ნებს მწერალის ხელსა, იქნება როგორმე შევატყო,
რასა სწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება
და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ „წელან რომ
სთქვა—„წავიდაო“, ვიზედა სთქვაო“. გოგოც იქიდან
ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხედარა. მაშინ გო-
გო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით იბრუნებს,
მითამ ეცილება კიდევ, რომ ელისაბედი ჰკდილობს
და ვერ მიმხედარა კი, და ჰმორცხობს კიდევ, რომ
ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქედ ბალა-
ხებზედ ხალისიანად ჰქმნს ჩვენი ლუარსაბი, პირ-აღმა
წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი
არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს
ადევნებს,—ენახო, ღრუბლებამდინ ავა, თუ არაო.
იქით, ძხალიჩის დასწერივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი
ნაცნობი ქოფაკი ძალლი წევს, ისევ ისე მიწაში ცხვირ-
წყაფილი და ქანც-მიწყვეტილსავეთ თვალეზ-დახუჭვი-
ლი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ ახილებს თვალსა
და გულზედ-მოსულისავეთ ჰლრინავს, თითქო ჯავრობ-
სო, რომ ძილს უფთხოვენ. პატარა შორი-ახლო ძვე-
ლი, ჭუჭყიანი სამოვარი სდგას, გვერდით დაჩოქილია

გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა იქითკენ, საცა ძალლი განცხრომითა წევს და მოსვენებაშია, რომ თითქო შეჰნატრისო ყოფა-ცხვრებასა და გულში ამბობსო: ნეტაფი შენ, რომ ძალლი ხარ! ნეტაფი მეც ძალლი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაგსა კამარასა, რომელზედაც სარტყელსავეთ მიიგრიხებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლად მთების ლაქვარდი გრეხილი.

ღრო გავიდა. დარეჯანმა გაათავა ლოცვის წერა და ბარათი მისცა გოგოს ამ სიტყვის ზედ დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქეცი-თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუხსა.

— პურის მოსაველი როგორი გაქვთ წელს? ჰკითმა დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ შარშანდელზედ ცოტა. თქვენს მაზლს ოც-და-ათის ურმის იმედი აქვს, დაიტრაბახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსაველია. ოც-და-ათი ურემი ხუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვიყა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, იტყუე თავის რიგზედ დარეჯანმა.

— რას ბძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გეკნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავეები გეკონდა წელსა.

— რად გეკნებოდათ? ჩვენ მკათათვის ნახევარ-ში გუთანი გატანილი გეკონდა, თქვენ კი ენკენის-თეეშიაც არ გაგეტანათ.

— არა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზედ აღრე გაეიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავეები გეკონდა.

— აი, ბატონო, თუნდ ლუარსაბსა ეკითხოთ. ეგ კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! დაუძახა ქმარს კნინამა.

— რაო? ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათზედ ნაკლები ნახნავეები გეკონდაო წელსა.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავეები მქონდა,—მიუგო ლუარსაბმა. ამ გვარებში ლუარსაბმა საშინელი კევხა იცოდა: —რას ბძანებთ!... ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა. აი, ჰნახავ, ჩამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაცუნებ კალოზედა, ასეთს წამოვაცუნებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ეაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნაფი იყო, რომ ჩემი იყო. შარ-შან ევნახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო ორს არ მოუვა. ქართლში ზომ ნახევრის ნახევარი არ მოუვათ. მაშ? თუ ეს მართალი არ იყოს, საილამ ეცხოვრობ

ეგრე მეფურად? საიდამ? ლევანსავეთ ურმებს ხომ ქირაზედ არა ეგზანე, თავადისშვილის სისხლს ხომ არ შავირცხვენ. სომეხი ხომ არა ეარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი...

კიდევ რალაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დააცალა:

— მართლა, ჩემო მაზლო, ლევანი ქირაზედ ურმებს ატარებს?

— მართლა, მაშ? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცირებელი ისა!

— ნიკოლოზიც ატარებს თურმე, დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ? უპასუხა ლუარსაბმა.

— უი, ლაფი დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელებელი ისინი ყოფილან, სთქვა ელისაბედმა.

— ნეტავე თავადიშვილი მაინც არ იყოს! დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! სთქვა წყრომით ლუარსაბმა: თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გაეარდეს. ან გლეხი იყოს, ან სომეხი, კიდევ ჰო,—ევა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ქირიმეთ! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი, წამოიძახა დარეჯანმა.

— ევა სთქვი და, მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ეგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, სთქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იკით გლეხი და თავადი რით უნდა გაირჩიოს. გლეხიცა გზავნის ურმებს ქირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც ქირითა სცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაირჩიოს? იკითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მზემ, დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, კვერი დაჰკრა ცოლმაც.

— მშიერი რომ ვკვდებოდე, მშიერი და ასი ურემი მეზმებოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მამიკვლდა. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია. ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავედი. ოხრად დამრჩეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადი-შვილის საქმეა.

— შენა, დარეჯან? ჰკითხა ცხლა თავის ცოლს ცნობის მოყვარე თავადმა.

— არც მე, სთქვა დარეჯანმა.

— მაშ არც მე, სთქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქო ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედი გადაწყდაო. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! გააგძელა სიტყვა ლუარსაბმა: ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩაეაქვავებდით? თავზედ ლაფს არ დავასხამდით? მაგრამ ცხლა? — დასწყევლოთ ღმერთმა — სირაჯობენ!... ოჰ, ღმერთო, რატომ წარლენა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ

სომხები: ეხლა ისლა აკლიათ ადლი ამოიჩარონ იღ-
ლიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და „საეპრო, საე-
პრო“ იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, სთქა ელი-
საბედმა: მეკი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ ღროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკედება, იქმონენ, წარ-
მოსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა: ბატონო! სისხლი
რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, დაატანა დარეჯანმა.

— აი, მაგალითად, გუშინ ზაქარიას ცოლს რა
უქნია! წამოიძახა ენა-ჭარტალა ელისბედმა: იცით რა
უქნია? ბიჭს გაუჯაერებია... ზაქარიას ცოლი ხომ
ანხხლია?..

— მერე რა რიგი? საშინელი დაჰკრა კვერი
დარეჯანმა.

— ბიჭს გაუჯაერებია, დაიწყო ასევე ელისაბედმა:
გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდან ჩუსტი ყო-
ფილა, თუ ქოში—ქოში იქნებოდა—ამდენი უცე-
მია, რომ დაუოსებია თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? ჰკითხა გაკვირე-
ბულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ! იქნება პატა-
რა ბიჭსა სცემა?

— კიდეც ეგ არის, რომ არა. პატარა ბიჭს რომ
სცემოს, ეგ არაფერი: აი მეცა ესცემ ხოლმე, სთქვა
ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მზემ, უპასუხა დარეჯანმა, პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა სცემოს, არ დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ სცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა: პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ეჭ-კაცი კაცი გზლებიათ, აბა ქალი რომ ეჭ-კაცს შეეებას, ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო, სიტყვა პირჯერის-წერით ლუარსაბმა: ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ: დედა-კაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აიღოს, რომ ეჭ-კაცსა სცემოს? ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დასძრახავს, — იმისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ეცემ, მინდა არა, მაგრამ კაცმა კაცს უნდა სცემოს, დედა-კაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გაგონილა! აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა სცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ქვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდევ... უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ჭორიკანაობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიკ მოართევს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყეთ, ჩემო რძალო, უთხრა დარეჯანმა: ჩაი მიირთვით.

— მიირთვით, სულ ერთია, უპასუხა ელისაბედმა და წამოაელო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამორიგდა.

ელისაბედმა მოსვა ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო ვაწყვეტილი სიტყვა:

— იმას მოგახსენებდით: იმ წუწკს ნიკოლოზს, იცით, რა უქნა? თავის მოახლისათვის არშიყობა დაუწყია, ერთხელ ბინდი ყოფილა—აქ რალაც წასჩურჩულა დარეჯანს ყურში—ბიჭებს დაუნახავთ, ქალბატონისთვის შეუტყობინებიათ, ის საწყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჰყრია. აი, ბატონო!..

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! მოაჭორა ელისა. ბედმა და, მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შესტკივა, დაუმატა: მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, თორემ ნიკოლოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარიო, თქვენი ჭირიმეთ! მართალის გულით სთქვა ლუარსაბმა: სწორედ მეორედ მოსელა მოახლოვდა: ეაჟო, ქალს ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს—კაცობა. ტყუილად კი არ მოგვეჩვენებიათ ეს კუდიანი ეარსკლავები, ერთი ღეთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით და ენით არა თქმულა ქალისაგან ეაჟ-კაცის გალახვა და ქრმისაგან ეგრე აშკარად მაგისთანა ამბები! სირცხვილი აღარ არის ეხლანდელ დროში, პირში წყალი გაგვეშრობია.

— არა, ისე ჩუმად მოეხდინა მაინც იმ სულის მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, სთქვა დარეჯანმა.

— ჩუმად რომ მოეხდინა, ეინ რას იტყოდა?— გააწყვეტინა სიტყა ლუარსაბმა: განა უწინ კი არ იყო მაგისთანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიჭერდნენ

საქმეს, რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგებინებდნენ—
ბევრი მაგისტანები მომხდარა უწინაც, მაგრამ აბა
ერთი შეგიტყვიათ რამე? სულ ისე ჩუმად და გონი-
ერად იცოდნენ უწინ ყველაფერი, ამიტომ რომ
პირში წყალი ჰქონდათ. ესლა, ბატონო, არაფრისა
აღარ ეშინიანთ. ნამუსი აღარ არის, არა. წახდა
ქეყანა.

— სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, დაუ-
მატა ღარეჯანმა.

— სწორედ. აი ერთი კიდევ რა შეეიტყე. გო-
გო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, სთქვა ელისა-
ბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს, ელისაბედმა შემო-
აელო თვალი გარშემოსა და ჰნახა რომ არაფერ არ
არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქეცა,
რომ კარგად გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

— ამ წინაშედ რომ კუდიანი ეარსკვლავი ამო-
ვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიალ, მიუგეს ერთ-ხმით ცოლ-ქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოსდგომოდა
მზესა, ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიალ, დიალ, გაგიგეთ! წამოიძახეს ერთად
შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ეარსკვლავზედ და გველეშაპზედ
სომხების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშ-

ლიათ და უთქვამთ, რომ—აქ უფრო ხმა დაიდაბლა—თავადიშვილებს ყმები ჩამოერმევათო.

— ეთი შენს ლუარსაბსა! წამოიძახა ფერ-წასულმა ლუარსაბმა: ეგ რა სთქვი, რა? აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი. აი ლეთის წყრომა! სულ ჩვენისავე ცოდვებისაგან მოგვეელინა. მამა-ჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წავალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლქვეშ გავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. კიდევ ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა: სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ. შარშან წინ კი არა სთქვეს, რომ დედა-მიწა ხარის რქაზედა სდგას, იმ ხარს ერთი რქა მოსტეხია და ქვეყანა უნდა გადაბრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა. გარეჯელ მკითხავეს ეთქო, რომ არც რქა მოსტეხია და არც არაფერიო.

— მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა! სთქვა ეხლა კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა: ჭორი იქნება. აბა, გეთაყვა, მეფის ერეკლეს ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რილას თავადიშვილი ეიქნებით, თუ ყმაც არ გვეყოლება: კარაბადინი კი არა, სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გაეარდნილა,—ეგ ცუდია, თქვენმა მშემ, სთქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამართმევენ? შარშან კი არ იძახდნენ, რომ საიქიოს ბატონები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბატონებადაო, — ევნაცვალე ღეთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატონადა, ყმა ყმადაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისათვის, რომ „ნუგეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდ-კაცებსაო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქესო, მანამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდ ყბედობენო.“

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა ღმერთს დაუწესებია და თითონვე ღმერთი რად მოშლის? ევნაცვალე ღეთის დიდებასა! — სთქვა დარეჯანმაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სახარებაში სწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, დაუმატა ელისაბედმა.

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუყა? მიატანა დარეჯანმა.

— არავენ, თქვენმა სიცოცხლემ! დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად: მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყუილია-თქო, ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით. გამოეხალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მეჭორება!... რა ენა-ჭარტალა!... უთხრა ქმარს ელისაბედზე დარეჯანმა.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვეერთოსო! დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე.

— კარაბადინმა სთქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ის კი, ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხვესა ბევრჯელ გაუცრუებია სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ეჰ, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მომაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია, მეტი რაღა მინდა: სოლომონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყოს, ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყოს. ევეო, ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება, რომ მოჰხდეს, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივდებაო, ნათქვამია: ხმა გაეგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ! — ცხლაე დაეუძახებ დათოსა და ვეტყვი. დათო, დათო! დაუყვირა ბატონმა.

— ბატონო! სადღაც შორილამ მოისმა დათოს ხმა: ეხლაე გიახლებით.

ცოტას ხანს შემდეგ დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმას, რომა, ყმები ჩამოგვეერთმევოა რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დეარჩობ, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალიაო, ვინც გუნებაში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! უპასუხა დათომა: განა მაგას ეინა ჰფიქრობს? აი რაღაც გოგო-ბიჭები მიჰქარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წერილ-ფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია. იუბედებენ და დაჩუმდებიან.

— ეგრე სთქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ეიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გაბატონობთ.

— დიალ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბრძანდებით და ჩვენ შეილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ, წაგვართმევთ—ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შეილს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც რომ გაუწყრება, მაგრამ შეილი ისევ შეილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია, ჩემი უნდა იყოს, ბატონი რად უნდა გეართმევდესო. ის კი არ იციან, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკეთისათვის ართმევს. ხომ მოგეხნენებათ, გლეხკაცი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგენია, ჩაერივა დარეჯანი: მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დასტუქსაფს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია?

— მართალი ბრძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? დაუმატა ეშმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? სთქვა ლუარსაბმა: აი თუნდ თითზედ დაიხედე: ერთი დილია, მეორე პატარა. რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა დაიხედე.

— განა არ დამიხედნია, შენი ჭირიმე! დიდიც არის, პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღეთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, სთქვა ცბიერმა დათომა.

— მაშ? ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ანლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერია? გააგძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ჭირიმე, ვინც უტვინოა, ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა: ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშაგებია, რომ ყმები ჩამოგვეერთოს, ან თქვენ რა შეგვიმატებიათ, რომ ვაგააზატონ. ეს როგორ ვერ მოიფიქრეთ?

— მითამ მოგახსენებენ, შენი ჭირიმე, ჭკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო. ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? დაიყვირა ლუარსაბმა: აბა რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მაგას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეხი კი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანსა! მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს, იცი, რა უთვამს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ისა, რომ ტყუილიაო.

— აბა იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ აღრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა უბატონოდ რა ხეირი დაგვეყრება? უბატონო საყდარსაო ეშმაკები დაეპატრონებიანო, გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვიყა. ახლა ამითი გვატყუებენ თაყაღებსაც და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოდბელისა არ იყოს, „ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“, სთქვა ლუარსაბმა: ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანიც გავარდნია. არა, დათო?

— დიად, შენი ჰირიმე! სულ ტყუილია მე ბე-
რისათვის მითქომა, რომ ტყუილია და როდი მიჯე-
რებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის
პირით მიბძანა-თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? უბ-
ძანა ლუარსაბმა.

— მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი ჰირიმე!

— ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

-- ბატონი ხარ, მაშ გიახლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა, ვინ იცის გულში როგორ ეცი-
ნებოდა ამ პირმოთნე ყმასა?

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, უთ-
ხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ჰკვიანი კაცია, დააჯერებდა, უპასუხა ლუარ-
საბმა.



ველა-ყველა და ამაღამ ეახშმად რა გვაქვს? ერთს
სალამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა,
როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოაღწია:
დარეჯან! არ გეყურება, დედა-კაცო? ამაღამ რა უნდა
ეჭამოთ?

— რატომ რა უნდა ეჭამოთ, გენაცვალოს დარე-
ჯანი! ღეთის წყალობა ბევრი გვაქვს, ანუგეშა დარე-
ჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკებია, კარგია...

კიდეც უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა გააწყვეტინა:

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რაღაც უნდა ჰღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მაღაზელა ვარ.

— ზურგიელიცა გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია, რომე ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ: ჩვენის-თანა ვახშამი ხელმწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუხი მაღა წახალისებულმა მებატონემ და, მინამ სანატრელს ვახშამს მოიტანდნენ, მოუთმენლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლოთასა სცემდა. ხანდისხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა: „ღორის სუკები? შენმა მზემ, რომ—კარგია!“

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერსა ამ წუთის-სოფელში, ბოლო მოედებოდა. გამაძლარი და ტახტზედ გადაგორებული ლუარსაბი ახლა ხეალისთვის დაიწყებდა ზრუნვასა. მაშ? ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვინის მაღლით, გადავაგორეთ, ახლა ხეალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ.

ხელაც ჭამა გეინდა, დალოცვილს ღმერთს ვგრე გაუჩენია კაცი. ხელ რაღა ეჭამოთ?

— ხელ?... ჩაფიქრდა დარეჯანი,—ვითომც და ძნელი გამოსარჩევი საჭმე მიანდეს:—ხელ? დაიცა ერთი მოვიგონო... ხელ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? ვაცივითა ვარ, ვაცივით, უპასუხა მსუნაგსავეთ სულწასულმა თავადმა: ბარაქალა, დარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩეენი თედოს მოხარაშული, ნივრით—ერთ სახელმწიფოდა ჰლირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა.

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? ჰკითხა მაცდურის ღიმილით კნენამა.

— ჩიხირთმა?... ჰა, ჩიხირთმა?... არა, გეთაყვა, ბოზბაში სჯობია, მიუფო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა:—ვა!... ტყემლის მკავეთ გაკეთებული ბოზბაში?...

ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკერძო: ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება როგორ არ ესმის ამისთანა ჭკვიან დედა-კაცსაო.

— შენც არ მომიკდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა სჯობდეს.

— ვა!... უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა: ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?... შენს ჭკვაზედ არა ხარ, დედა-კაცი! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის, რომ ტყემლით რა იყოს...

რას ამბობ? რასა? ერთი მსუქან ბოზბაშში ამოვლეს-
ბული პურის ლუკმა მთელ ქვაბ ჩიხირთმას მირჩენია.
ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა
სჯობია? მაშ კაცი აღარ ეყოფილვარ, ქული არა
მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც
იტყვი, ხომ კაცი ვეღარ გადავათქმევინებს? არ იყო
რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაქინე-
ბულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაცი მაგისტან უნდა. ის ხომ კარგია,
დღეს ერთი სთქვას, ხვალ სხვა? სთქვა ლუარსაბმა,
შემოიყარა დონიჯი და გამარჯვებულსავეით ამაყი
შეხედულობა მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთია-
ნად დაიჭირა და შერცხენილმა ბანზედ სიტყვა
გადაადლო:

— მაშ შენ ბოზბაშს ამჯობინებ?

— ეამჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, ეხლა კი
გულზედ მოსულისავეით სთქვა დარეჯანმა.

— ლუარსაბი აიტყცია, მაგრამ თავი შეიკავა
და არ იყო რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ არა გქონია, რომ ჩიხირთმას ამჯობი-
ნებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მირჩენია.

— აბა რას მიედ-მოედები? ეხლა კი გაანჩხლდა
დარეჯანი: ბოზბაში როგორა სჯობია ჩიხირთმასა,
რომ, როცა ჩიხირთმა მაგონდება, პირში წყალი მო-

მდის,—თუ მშვიდრიც ვარ, მაშინ უფრო,—ბოზბაშზე
კი არა. მაშ ჩიხირთმა სჯობნებია. ახლაც დაიჭინებ?

ისეთ გულდაჯერებით და ზაფრიანად წარმოსთქვა
ეს კნენიანმა, რომ, ასე გგონია, უნდა ეთქვათ: „შე
სულელლო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც
შენსას ამბობო?“

მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის
ჰკუისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით
არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩა-
ფიქრდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, რა ეთქვა, მერე კი
—ღვთის წყალობა გქონდეთ—ყოჩაღად ლუარსაშმა
იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ სდგებარ? ჰკითხა ჯერ ლუარ-
საშმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ედგევიარ.

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩიხირთმა მშვიდრის მოგ-
გერის პირში წერწყესა, მე კი ბოზბაში—მაძლარსაცა.
აი თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი მიჭა-
მია, მაგრამ რომ მაგონდება პირამდინ პურ-ჩაყრი-
ლი, ჩაქუჩუნებული ბოზბაშით საესე მათლბა, თუ
ზემოდამაც ერთი კარგი კანჭი აძევს!... რას ამბობ,
დედა-კაცო? მე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე:
ბოზბაში წენიანების მეფეა, როგორც თართი თევზე-
ბისა. შენ რა იცი, დედა-კაცი ხარ.

— აბა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს,
რომ ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების
მეფედ და არა თართი... აბა, სულ ეგრე სტყუი ხო-

ლმე,—უკიჟინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ ტყუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტა ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეეშინო და გაიძრახა, რომ პატივისათვის, რაც უნდა დაემართოს, უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის მეფე.

— ახლა მაგას დაიჟინებ. თართია-მეთქი.

— ორაგულია.

— ეჰ, თართია, თავი არ მამიკედება, არც ეხლა დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! დასძახა კნეინამა.

— აბა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამღა იცი, რომ თართია?

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეში. მერე რა რიგად! ხსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქვა კიდევ, რომ „კარაბდინში“ სწერიაო, მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნაკითხია და ვეღარ გაბედა.

დარეჯანი ჭკვიანი დედა-კაცი იყო—როგორც იცის თითონ მკითხველმა—ჰნახა, რომ ლუარსაბმა პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო და უფრო დააყარა თავ-მოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მაშა? რაც არ იცი, ნუ იტყვი, აბა ეხლა სთქვი: ჩიხირთმა არა სჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს. ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესობა-

ზედ, თორემ სხვა დროს ველარა. ამიტომაც ვგრუ-
უეცრად გადავიდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისევ თავ-
ჩალუნული იდგა, როგორც პატარა ბაშევი, როცა
შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა რა ექნა.
ჰგრძნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ
ამის კისრად აღება ეთაკილებოდა, სხვა დროს იქ-
ნება დაეთმო, მაგრამ ეხლა, რაკი საქმე სახუმარი
აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა
სათაკილო ეგონა. მართალია, იყო წუთი, როცა ისე
დამარცხებული ჰნახა თავისი თავი, რომ თითქმის
დააპირა კიდეც ჩიხირთმის უკეთესობის აღიარება,
მაგრამ ამდროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორთქლავი
მათლაბა ლავაშ-ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონდა
ზემოდამაც გადახირული ბატკნის კანჭი, ამან გაი-
ტაცა ისევ ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა,
გული გაუმაგრდა, დაევიწყა სირცხვილიც, დამარ-
ცხებაც, გამარჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი
სიტყვები:

— მე არ ვიცი, თუნდ რომ მართლა ორაგუ-
ლი იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდე
ბოზბაში სჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში, დედა-კაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და
არა სტყულები, უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი,

— დახე? შენ არა თქვი—თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს—ეგ შენა თქვი, იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალო: მე ორაგული ვთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!... ეს რა მოიგონა! წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ მოსულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! დაბალ ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ გარედ გაედეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევ სთქვა:

— მე ორაგული ვთქვი. თქმა ამისა და იმისი გარედ გასვლა ერთი იყო.

— მტყუნს?... მისძახა გაკაპანებულმა, ამ უსიკბილობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლმა: გაუწყრეს წმიდი გიორგის მადლი და ნეკრესის ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა—არ ეიცო, ეს კი ეიცო, რომ ამ წყევლამ დარეჯანს მშვიდობიანად ჩაუარა.

ხშირად შუალამემდინ ცოლ-ქმარნი გაცხარებულნი და გაჭარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ. „დღეს რა ეჭამოთ“, იტყოდნენ დილით. „ხვალ რა ეჭამოთ“ იტყოდნენ საღამოზედ. ეს იყო იმათი სულის საზღო, ეს იყო იმათი გონების ეარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა.

რა იცოდნენ ამათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია.

— ეჟო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? გეტყოდა: გაოცებით ლუარსაბი: წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლდე, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს,—რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკლავს, კაცისთვის არ მოგიპარავს—ერთის სიტყვით—რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია—ესეც კარგია: უარარაობას ეგა სჯობია. მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექმნა, ის კი გიქმნია?

— დიად, მეტყევი შენ: მისევს და მიჭამია, არც ერთი დღე მშიერი არა ეყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეგ არის? წირვა-ლოცვას არ ვაკლდე. რა გამოვიდა? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა ზეცისა იყავ შენ სრულიო.“ აბა ან ერთს წამს შენს სიცოცხლეში მაგისთვის სცდილხარ? არა, შენ მაგისათვის არა სცხოვრობ: შენ სცხოვრობ, რომ სეა და სჭამო და არა იმისთვის სჭამ და სეამ, რომ იცხოვრო, ესე იგი ეცადო, რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენც სრული.

VI



ცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და დარეჯანი ერთს უღელში შეებმულან და ერთს ბედის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარის-წერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან—

დაეთთან—გაუყრელი იყო, როცა ოცი წლისა შეს-
რულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან
მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა ვისი ქალი შეერთო;
მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარის შვილიც და მზეთ-
უნახეიცა. ამავების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია.
ლუარსაბს ჯერ კი თვალი ეჭირა—იქნება შემხედესო,
და, რომ ევრსად ევრა ჰპოვა, გაიზრახა გულში შეი-
კროს პტყელის ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტებითვე
მართული განიერი მაუდის შალღარი, ერთი ოციოდ
თუმანს თავი მოუყაროს და ჩაეიდეს ქალაქში იმ ფიქ-
რით, რომ ერთი ორიოდჯერ ქუჩა-ქუჩა გავაჰყენებ დრო-
შკასაო, იქნება ერთი მდიდარი, კაი გვარის და ოჯა-
ხის შვილი ქალი ბადეს მოხედესო, თუ არა და სომხის
ქალები ხომ იქ არიან, ათასს თუმანს წამოვიღებო.
ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის:
თავად გძელაძეს, ღიალ პატიოსანს გვარის და ოჯახის
შვილს, ერთი მზეთ-უნახეი ქალი უზის გასათხოვარი
და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკე-
რია. აუფოროთხალდა ლუარსაბს გული, გაუჯდა გვერ-
დში და დღე მუდამ საამუროდ უღიტიწებდა, მაგრამ არ
იცოდა, როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა
და ერთს დღეს მაჰანკალიც გაუტყვრა.

მაჰანკალი, გძელაძისაგან მოგზავნილი, გახლ-
დათ ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ღარიბი და
ქერივი დედა-კაცი, რომელიც მას აქედ, რაც ქმა-
რი მოჰკლამოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირ-
ჩენდა. ამას „სუტ-კნენინას“ ეძახოდნენ იმიტომ, რომ

ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა. ჩვენც ვგრე დაუუძახოთ.

დიდი ენა-მეტყველობის სახელი ჰქონდა გაეარ. დილილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნენისას, ამისთანა გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდ: დედა-მიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომად იღებდა ფეხის ქირასა, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი გძელაძესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბეი მიეცა და ხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გძელაძემ გამოგზავნა ლუარსაბთანა, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-კნენამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაავალოს და დასცინცლოს რამე.

ეს მოჰხდა ერთის აზნაურ-შვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტ-კნენა ამ აზნაურ-შვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჩატურში დაწვა. მზე დაწურვაზედ იყო, როცა ეილაცამ ხელი ჰკრა და გააღვიძა. ლუარსაბმა გააჰყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატიოსანი ხნიერი დედა-კაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბადლით, შენი ჭირიმე, მოსვენეთ, უთხრა სუტ-კნენამა: უკაცრავადა ვარ, მოსვენება დაგიფოხეთ, მაგრამ დედი-თქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზე

დაც გული შემტკივა... აი ამოდენა (დაბლა ხელით-
ჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებიხართ. დედა-
თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთ-
მანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიყვარული გვქონდა
ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ
ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლიერ ვყოფილვარ,
მიუვო ლუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ, რა
მზავია და ან რა უნდა ამ კნენასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსოვებათ. ის უბედუ-
რი ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა —
იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღადა ვარ, ეჰ,
მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუღა — რომ
უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხთით ვეჯექი.
ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა. მამა-თქვენი, მგონია,
მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელიწადი
იცოცხლა, მიუვო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა? — სთქვა
სუტ-კნენამა, მითამ და მართლა დაავიწყდა: აი
სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიღალატა. დიად, ცოცხა-
ლი ბძანდებოდა. დახე ჩემს გონებას! თავის პირით
არ მიბძანა: „დაო ხორეშან! ვიცი, რა სიყვარული
გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადი ფეხთით დაუჯექი,
იამება, შენ რომ გნახავს. ისე ჩემი ნახვა არ იამება.“
მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიოსა-
ნი, სახელოვანი და ყველასგან პატივცემული. დიდი

შიში-კრძალეა ჰქონდათ იმისი განა მარტო საქრისტიანოში, სალექოშიაც; დალისტანამდინ იმისი სახელი გაეარდნილი იყო, რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონდა. აბა თქვენ რა გეხსომებათ, პატარა იყავით. ჰო, რას მოგახსენებდით?... ჰკითხა ლუარსაბმა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დალისტანამდინ გაეარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონია, უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის დამავიწყდა, ველარ მომიგონია. აი, ბატონო, სიბერე ეს გახლავთ: წუთის წინად რას ელაპარაკობდი, არ მახსოვს, მამი-თქვენის სიკვდილი—ოცის წლის ამბავი—რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?... ჩაფიქრდა სუტკენინა, მითამ და არ იცოდა, რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ჰფიქრობდა ისე როგორ მოახერხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ევლარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გაშტერებული იდგა და სულ არ ესმოდა, რა განზრახვით მოსულა ამასთან კენინა და რა განზრახვით ჰლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! წამოიძახა სუტკენინამა ფიქრის შემდეგ: იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს აბარებდა, ყველანი

დაითხოვა ჩემ გარდა და, როცა მარტოკანი დაერ-
ჩით, მიბძანა თავის სირინოზის ხმითა: „მე, ჩემო
გულითაღო მეგობარო ხორეშან, დიდის ხნის სიცო-
ცხლე აღარა მაქვს. ვიცი, რომ ჩემი სიყვარული დი-
დი გაქვს. აი ეს შენ და ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ
ამათი დედა“. ეს რომ ბძანა,—ეუი უბედურების მნა-
ხეღს—გული ამოუჯდა. მეც ღაპალუბით წამომივი-
და ცრემლები, ბევრი ვიტირეთ. მერმე ხომ განუტე-
ვა კიდეც ის ანგელოზის სული. მე როგორც თავ-
ზარდაცემული ისე გიჟსავით დაერბოდი, თურმე ეგო-
ნათ ვერ ავიტან მწუხარებას და ჭკვიდამ შეეცდე-
ბი. დიდი სიყვარული გექანდა, ესე ვიყავით, თი-
თქო ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედა-
თქენიც ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა,—დაუმკვი-
დროს ღმერთმა სასუფეველი—ასეთი დედა-კაცი ბძან-
დებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა.
ასეთი რამ იყო! სადღა არიან ეხლა იმისთანები!
ჩვენც ვიტყვით, დედა-კაცები ვართო!... მესამეს დღეს
ქრისტიანულის წესით მივაბარეთ მიწასა იმისი ნათე-
ლი გვამი. დიდი სამღედელო იყო მოპატიჟებული.
მოგახსენებენ, მამა-თქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად
არქიელიც უნდა მოეწვია, მაგრამ დროშკის ცხენე-
ბი ვერ ეშოვნათ, რომ გაეგზავნათ. თქვენ ერთი ბეწო
ობლები დარჩით, თქვენ და დავით პატარები იყა-
ვით, თქვენ მაშინვე შამიყვარდით, თქვენკენ მაშინვე
გული უფრო მამიწედა. არ ვიცი რად, დათიკოც
ხომ იმისი ნაშობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა
იყავით. მე თქვენ ხომ არ გეხსოვებოთ?

— არა, არა მახსოვხართ.

— აბა რა საკვირველია, არ გეხსოვები, შუ-
სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მომიყვ-
— ეაი იმის დამკარგავს—მას აქედ შინიღამა ფეხ-
არ გამომიღვამს,—ეარ ესე უნუგეშო, უპატრონო
ქერიე-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სიხარული აღა-
არის, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული.
მაპატივეთ კადნიერება, იქნება თავი მოგაწყ-
ნეთ. რა ექნა? ბედისაგან დამწვარ-დადაგული ვარ.
დარდები მეშლება ხოლმე. რაღა გაეგარძელო, მოკ-
ლე სიტყვა სჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებო-
დით, რომ ქმარი დეკარგე. მოგშორდით და მა-
აქედ აღარ მინახეხართ, მაგრამ გულით ისეე თქვენ-
თან ვიყავი, ვისაც კი თქვენებურს შეეხვდებოდი.
თქვენს ამბავს ვკითხავდი. ერთ ღამეს—აი ეს სა-
თთვეც არ იქნება—დამეძინა. ენახოთ—ღრმა ძილში
რომ ვარ—ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქ-მოფე-
ნილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-წინ
გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი
სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია—„ხორე-
შან! მიბძანა სულმა ცხოველმა: მე შენის გულითა-
დის მეგობრის სული ვარ, განწმენდილი და გასპე-
ტაკებული.“ მაშინვე მუხლებზედ მოვეხვიე დედი თქვე-
ნის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა.—„მუხლებზედ
ნუ მეხვევი, მიბძანა ხელახლად: მე შენგან გული
მტკივა: რად დაანებე თავი ჩემს დავითს და ლოუარ-
საბსა? დავითი კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა

და დაბინავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰპატრონობ?“
სამი ღამე ერთი ერთმანეთზედ მომეცლინებოდა
და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ,
თქვენ დაუთირებელი არ მოვეკდე! თუნდ ეგ არ
ყოფილიყო, მე—როგორც მოგახსენეთ—უფლისა წი-
ნაზე აღთქმა მივეც, რომ დედობა გაგიწიო, და აი
დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწვილი კაცი ბძან-
დებით. მე რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხედი,
რასაც გაუგოქვითა ის საწყალი ქალი. ღმერთმა შეარ-
ცხენოს შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და
სიტუარფე ტარიელისა, გონიერება გარდანქმანისა.
თვალი მოგკარით თუ არა, მაშინვე მივხედი, რასაც
აუწითა ცეცხლი იმ უბედურის ქალის გულშია. უბე-
დურს ეამბობ იმიტომ, რომ იქნება თქვენ იმაზედ
არც კი ჰფიქრობთ, ის კი იქა ჰდნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო
ჩაიტება, კისერი მოიღერა, წერილ, ახალ-აშლილ
ულვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და
მხარ-ბეჭი მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში,
ეგრე მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა,
რასაკვირველია, ის ქალი ეინ იყო, მაგრამ მაინც
იამა.

— არც ქალია ურიგო, დაიწყო ისევ სუტ-კნენიამა:
როგორი ყარამანიც შენა ხარ, იმისთანა სალობიურა-
მან ის არის. სწორედ ტარიელ და ნესტანდარეჯანი
იქნემით, ორივე ერთად რომ შეგყაროთ. არც გვარი
და შთამამავლობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან

ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარიც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელ-გათქმული ნათესაობა,—ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს, მეორე დიამბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მერე დედი-შენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელაც მომეველინა და მითხრა: „ეგ უთუოდ მოახდინე!“

— ფული რაერთი აქვს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

— სულ ბაჯაღლო ოქრო; შინა აქვს პარკში შეკრული.

— გძელადიანთ ქალი ზომ არ არის?

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი, ის არის. განა მე კი გულში არა მქონდა იმ ქალის სახე, მორცხობით ჩაიღიმებოდა ამ სიტყვაზედ ლუარსაბმა.

— საიღამ? გინახავს თუ?

— თვალითაც არ მინახავს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშ წებას დამრთავთ თქვენ მაგიერ ვილაპარაკო? რა რიგად გაუხარდება ქალსა!

— თორემ მამას კი არა, სთქვა სუტ-კენინის ქებით გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! გაუძნელა ძალად საქმე სუტ-კენინამ.

— მაშ იმისგან არა ხართ მოგზავნილი?

— რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თითონ მამა დიდს უარზედ სდგას.

— უარზედ სდგასო!.. წამოიძახა გულ-ნატკენმა ლუარსაბმა: რაში მიწუნებს მითამ? გვარი იმაზედ ცუდი არა მაქვს და ოჯახი. მითამ რა?

— ეხლა, ხომ მოგეხსენებათ, რიხიანი კაცია.

— მაშ არა იქს რალა?

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა და ხერხი-ანობა კი უნდა.

— მაშ შეიძლება დავიყოლიოთ?

— ეინ იცის? ეგ ხერხზედ ჰკიდია, მაგრამ მაინც კიდევე ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდევე თქვენი საქმეა.

— მართალია, მაგრამ მარტო ჩემი ხერხი რასა იქს?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მადლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა! მაგას ეინ მოგახსენებს? გულ-უხეობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია გათქმულია, განა არ ვიცი. თუნდ ეგ არ იყოს, დედი-შენის შვილს მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არ ვიქ — ეგ შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ „ქრთა-მი ჯოჯოხეთს ანათებსო“, ერთი ოციოდ თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემოვიწყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძელადიანთ მოსესათვის ბეჭედი, ფირმანია სწორედ. იმას უნდა ხახა დაეულობოთ.

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? უთხრა ცხვირ-პირ-ჩამოშვებულმა, დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შესწუხდები: შენ თამასუქი მამეც და ფულის მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ. აი თუნდ ეხლავ, — წაატანა სიტყვა გახარებულმა.

— სუტ-კენინამ, რომ ჰნახა ესე ადვილად ლუარსაბის დაყოლება, იფიქრა: სულელი ყოფილა, რატომ ბლომად არ ეუთხარიო და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შეილო, რომ დიდს სარგებელს გამოგვართმევენ.

— დიდსა? მაინც რამდენს?

— თუმანზედ შეიდ შაურს.

— რა ეუყოთ, მივცემ. „როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო“ — ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადგე, ვინც რა უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულდება, ჭახრაკი მოეუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ, გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მერგება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დაეაჭირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი, ხეალ დილაზედ თამასუქს მოევამზადებინებ, შენც ხელი მოაწერე და მერე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ, ქა!.. ფულოს ისე ვინ განდობს? მე რომ მქონდეს, არ დაგიჭერ, ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დაუჭერ, მაგრამ მე ქერიე-ოხერს ვინ მომაბადა, სომეხს უნდა გამოვართო. აბა სომეხი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი ქერიე-ოხერი ვარ... ერთი ორჯერ პურს მაინც მაჭმევ— შეაბრალა თავი სუტ-კნენიანმა: შენი გვარი დარღმანდობაში გათქმულია.

ლოუარსაბს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე იხსენიებდნენ იმის გვარს. ოღონდ ეს გეთქვა და ჩოხას გაიხდიდა და შენ ჩაგაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? ყველა-ყველა და ეს კი დაგეგვიწყდა,— მოიგონა ბოლოს ლოუარსაბმა.

— წიგნში და ხელ-საქმეში კარგად გაწურთენილია, მეტი რა გინდა, უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა? რა, ბრძნად ხომ არ დავსომ!... შენ ერთი ეს მითხარ, მაღლიანი სახე აქვს? ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნულარ მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რაღა, ფეხი დაეჭირო? ჰკითხა ლოუარსაბმა, რომელსაც სუტ-კნენის უკანასკნელ სიტყვაზედ სიხარულმა და წადილმა ტანში მეტად საამუროდ გაუბრძინა.

— დიად, ფეხი დააჭირე. ამას შენთვის ვამბობ,

რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შეილი ხარ, თორემ —თითონ შენ იცი—მე გამოჩინა არა მაქვს-რა. ჩემის სულის საცხონებლად მინდა მოეხადინო ეს საქმე, თორემ მოსე გძელაძე მე არას მამცემს. ნეტავი დაეიყოლიო და დედი-შენის შეილის ბედნიერება მოეხადინო და გამოჩინას ეინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იყოს ეგა. ლამაზია? ჰკითხა ღიმილით კიდევ ლუარსაბმა.

— გითხარ—კალმით ნახატია-მეთქი.

— ორასი თუმანიცა აქვს?

— იქნება მეტიც, —ეგ მე და შენზედ ჰკილია.

— იქნება მეტიცო!... ჰა, თქვენ რას იტყვიო, — ცუდი არ იქნება, ისე სთქვა ლუარსაბმა, თითქო რჩევას ეხლა აპირებსო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადაგიწყვეტნია, როგორც ეხედავ, —დაატანა ცბიერმა სუტკენინამ, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად გაუჯდა თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დასტყუოს რამე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ებძანებ? თუ გულში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ეხლაე თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაგანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული ნაღვერდალსავეთ ჩამომიგდე. აბა როგორ დაეანებო თავი? მითამ რაში დაეიწუნებ?

— მაშ გაეათავეთ?

— გაეათავეთ.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლიეს

დელი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელაძე ძალიან არ გაგვიჯიუტდა.

— ის კაცი რომ სთქვი, მოიყიდე, მეც აქ ფეხს დაეჭერ.

— ნეტავი იმის მეტი ქრთამი არ დაგვეხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუნდეს.

— შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემ თვალებს! ქა, რგორ იქნება? უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი გაისევრონ, თავადიშვილები არიან, სახელ-გათქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არის. აი როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ყმაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, იტყუა ლუარსაბმა: სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტის წლისა იქნება. სწორედ გერთები იქნებით. უი, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი-მხარ მსხდომნი გნახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგრეა, თუ ღმერთი გწამს, შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემს აჩქარებაზედ იყოს დამოკიდებული და მალე მტერი მოგიკედეს, მალე მე მაგას ბოლო მოეუღო, მაგრამ ის წყევლი მამა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვნის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქედ, ცხა-

დიე თუ სიზმრად, სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას თუმნინი პარკი. საღერღელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად ააღულა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ლოკითა: „კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯადლო ოქრო და იქნება მეტიცო... ჰა! რას იტყვი ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამაზედ არის ნათქვამი: „ბედი მომეცი და სანახევზედ გადამადგეო!“

VII

უმცა სუტ-კნენინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგრძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულიყო, რადგანაც ორივეს მხრივ ნების ღართვა იყო. სუტ-კნენინის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა ზიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი პირველი რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდაერთისა—ეგ არაფერი, ამაში შეიძლებოდა კიდევ ხერხიანად მოეტყუებინათ, ცნენი ხომ არ იყო კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ ჭირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა აქ როგორ მოატყუებ? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლებოდა პირველში სხვა ეჭვებინათ, მერე, რაკი ჯვარის დასაწერად მოვიდოდა, ძალად გადასწერდნენ ჯვარსა:

მაგრამ სუტ-კენინას ეშინოდა: მერე ხომ თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდე არაფერი, რომ კარგად გამოჩენა შეიძლებოდეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ, რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაარჩობდა. ეჩილა და ბარათი დიანზეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბათილებინებდა, თუ არა და ნახევარს დიამზეგი წაიღებდა. მაგ ნახევარს ჯანი გაეარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკარადეს, მაშინ რა ეშეელებოდა სუტ-კენინასა? ხომ ციხეში დაიჭერდნენ. „არა, იფიქრა კენინამ: ეს ბარათი კიდე აქა მქონდეს: როცა დრო მოვა, შევეუთელი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გაეარდეს—ერთის სიტყვით—ეს ბარათი ან ჰო არის, ან არა. საჰოარაოდ საქმე რად გაეიხადო. სიფთხილეს თავი არა სტკივა: ისევ ისა სჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნაღდი—აი ეგ მიყვარს!—მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება, თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავიდარაბა ასტყდება, იქნება საქმეც გამოაშკარადეს, ამას იქნება კიდე სხვა საქმეებიც ზედ შემიკვლონ—ერთი ხათაბალა რამ გამოვა, რადა? არა, ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს „ჩისტად“ საქმის დაჭერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-კენინა, როცა გძელადიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი, მითამ და

ერთ რაღაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელაძე მოიჭრა და სუტ-კნენა თავის სახლში შეიპატიჟა. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უფრო უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? ჰკითხა მოსე გძელაძემ.

— ვაი, რომ ქალია, უპასუხა შეწუხებულსაგით სუტ-კნენამ.

— როგორ? არ ირთავს?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოსწონს—ნუ გეწყინებათ კი—მახინჯი არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახავს სადმე?

— არა, არსად არ უნახავს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახავს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დევატრიალოთ.

— აბა როგორ?

— ოუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემს პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამში მოვიყვანთ.

— აბა, გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცი, ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დავზოგავ.

— მაშ თუ ეგრეა, დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარედ და პატარ ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგზდა გოგო. დააყენა სუტ-კნენის წინ, ხან აქედ

შემატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარედ გაეიდეს.

გამოცდილი სუტ-კნენინა მიხედა, რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და არაფერი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჯდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, უმანკოებით მიუგო მანკიერმა სუტ-კნენინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანისამოსით მოვროთო.

— რასაკვირველია: ერთი ორად მოემატება სიკკლუსი.

— ახლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშანის მომტანს ეს გოგო ლამაზად მორთული ჩემის ქალის მაგიერად ვაჩვენოთ? ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშნის მერედ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდინ ეინ დააცლის? მესამე დღესვე ჯვარის-წერა დაეფნიშნათ. სადლა მოიცლის, რომ ქალის სანახავადაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემს კისერზედ იყოს. ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავე გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მახინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გააწყვეტინა სიტყვა მოსემა: ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ჰნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჰქარავ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო. თუნდ ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ასეთს აეღლაპარაკებ რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალთ ჰნახავს, თუნდ ქრთამი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა მშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩადგები. აი შენი ბეედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და-ხუთ მანეთიანი ასიგნაცია და მისცა მოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მღალატობ?... უთხრა გულის სატკენად მოსემა: მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალება? ეჰ! მუხანათო წუთის-სოფელო!... სულ ტყუილი ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!... ეჰ, შენი ნებაა!... ეს კი იცოდე, რომ გულში შხამ-წასმული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყე, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოვულობო გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კენენა რა კნენა

იყო! სუტ-კნენა კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულყო!... სუტ-კნენას თუმცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიკუმუხნა, მითამ სწუხს კიდეც და გერა უშეგლია-რაო.

— შენ ნუ მამიკედები, მოსე, უთხრა მწუხარეს ხმით კნენამ: და იმ შენის სახის ჩემს უბედურს ქმარს პირშავად არ შეგეყრები საიქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დავიზოგადედი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ეუყოთ, რომ არის?—მიუგო ეხლა კი ცოტად იმედ-მოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-კნენა დაყოლებას აპირებს: რა ეუყოთ, რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადახდა? რა უმადური მე მიპოვე? ოცი თუმანი არ დაგპირდი, ოც-და-ხუთი იყოს, შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის ღროს, სულოს წაეწყმენდ.

— ოც-და-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხება შეიძლება? ოც-და-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ეინ გამოიმეტებს?

— ოც-და-ცხრა იყიოს, უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ჰხედავს, რომ სუტ-კნენა რბილიდება.

— ძალიან თავის გამომეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-კნენიან, ხელოვანმა სუტ-კნენიან, ძალიან ცბიერობითა სთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო მოსე რომ ფუღს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ჰფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-კნენიანმა, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუქანის ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქებაში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნენიან ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახატიაო, უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს, ისე კი, რომ ფუღლიც მეტი გამორჩეს. რაკი მოსემ დაასწრო, გამორჩენის საქმე ნახევრად გარიგდა. სუტ-კნენიანს კიდევ გაუხარდა, ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, სთქვა გულში: და თუ გამორჩენაა, აქ გამოვჩევიო.

— ოც-და-ათი იყოს, დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ: მეტი კი აღარ შემიძლიან.

— რატომ? დაიწყო ისევ თავისებურად კნენიან რაკი ოც-და-ათამდინ აიყვანა: რატომ? შეიძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რაკი ჰნახა, რომ სრულიად დაიყოლია: კაბა ჩემ კისერზედ იყოს.

— მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშნის მოსატანად ძმას გამოვაგზავნი. შენ გოგო ლამაზად მორთე — ეცადე არავინ გაგცეს — სამ დღეს უკან კი უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებული იქნება.

— ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა, ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა, ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შეიღ თუმან ნახევარი იყოს ჯერ.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის მინდა, შენს საქმეს მოეახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოც-და-ათ თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ-კნენინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჰო, ეგრე სთქვი, მე მეგონა მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემს საქმეს მოახმარო.

— არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მალე მიბოძე, რომ შეეკრვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქილამ შეიკერე და მერე გაესწორდებით.

სუტ-კნენინა დაჰყაბულდა, მაგრამ მოსტყუებდა კი. რაღა გაეაგრძელო, მოსემა და კნენინამ ესე დაა-

წყეს საქმე და სწორედ ეგრედაც ბოლო მოუღეს. კაი ბაღე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, აღტაცებულმა ლუარსაბმა, აქაო ზე საქმე გარიგდაო, კარგის ნიშანით თავისი უფროსი ძმა დაეითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დაეითი. ხალხი მოსემ არ მოიწეივა, სრულიად არაეინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ლუარსაბსაც მისწერა, ნურავის შეატყობინებო. აი ის წიგნი ნამდვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

„ჩემო აღმატებულო ბედნიერო გვაროვანო სიძეო:.

„თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით ალაგეს ნეტარიტა სიძოობითა თქვენითა და თვალი ჩემი აახილე რომელიცა რომა დაინახა ისევე გაზაფხული მუხთალისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სნეული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომელიცა მე აღარ ძალ მიძს რომელიცა ფრიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიო სანი ნათესაობა გყავს რომელიცა არც მე ვარ უნა

თესაო და ბლომად შეეყაროთ ისე როგორათაც შეჰყურის დიდებულს გეაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა:“

„სხვებრ ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო ძე ლეთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიმამრი ბრწყინვალე თავადი მოსე ნოშრევეანისძე გძელაძე:“

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერთი დავითი და ერთი კიდეც ვილაცა გამოისტუმრა, რომ ახალი სიმამრი, რადგანაც ავად არის, არ შეაწყუბონ, დავითს კი დააბარა, რომ ფულზედ კარგად მოილაპარაკოს, როდის ჩააბარებენ, და მერე ქალი კარგად გასინჯოს.

დიდის პატივით მიიღო მოსემ დავითი. ქალის მაგიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე აჩვენეს. დავითი გაგიჟდა, რომ დაინახა და გულში არ იყო რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მჭლე ცოლი რომ მოაგონდა ამასთან. ეახშამზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ—დავითი და ამასთან მოყოლილი ის ვილაცა, თითონ მოსე და ამისი მოზდილი შვილი. კნენაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან იეახშმა. მოსემ ბოდიში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუპატიჟა ამისთანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ექნა, შენი ჭირიმე, უთხრა დავითს მოსემა, ჩემო ახლო მოყვარევ! ავადა ვარ, თასლიბს ვერ გააუწევდი. სიძუნწეში არ ჩამომართო, შენი

ჭირიმე! აბა ჯერ ისე ავადმყოფი რა არის, მერე მასპინძელი რა უნდა იყოს. თორემ იმდენი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე, ნუ დაეპატიჟებ-მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე შინაურულად ჩაიაროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზედ იყოს. ქორწილისა რა ბძანა ჩემმა სიძემ?

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო, უპასუხა დავითმა: პირფერობაში ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ჰნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მომიკედება!

— მზეთ-უნახავი ყოფილა, — დაუმატა სტუმარმა.

— რა ექნა? მაღლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომცა და ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდია — სთქვა მოსემ: მიხარიან, თქვენმა მზემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! წამოაფლო ჯამს ხელი დავითმა: ღმერთმა ტკბილად შეაბეროს ერთმანეთს!

— მაღლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ! დაუკრა ყველას თავი მოსემ: მაშ რაც მალე იქნება, ისა სჯობია.

— იმან ისე მოგახსენათ, უპასუხა დავითმა: მეც — სწორედ მოგახსენოთ — მაგას ეურჩევ ჩემს ძმასა. რაღა გავეგრძელოთ საქმე.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე სჯობია, სთქვა მოსემა: ქალი აქა ჰდნება—მამისაგან კი არ უნდა ითქვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხართ, თქვენთან რა დაე-მალო—ქალი აქა ჰდნება...

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, სთხოვა მოსემა.

ერთის სიტყვით, გადასწყვეტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესევე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯაღლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს, ხელი-ხელს დაჰკრეს, დავითი — მეორე დღეს პატარძალი აღარ აჩვენეს — შინ წაშოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშენიდა მეტის სიხარულისაგან და სთქვა ღიმილით: ყოჩაღად წავეყვანე საქმე. ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტ-კნენინას ხრიკი მოეუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოეუგონო, რომ ფული აღარ მიეცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისაგან რომ მოვტყუედე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტ-კნენინა — მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნენინა ჰთამაშობდა — რომ სუტ-კნენინა წინ მოევება გახარებული.

— ჰა, რა რიგად მოვიდა საქმე!—უთხრა სუტ-კნენინამა: მომილოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გაეწიე. სულ ვიწურებოდი—შენზედ მიწა არ მენახოს—სულ ვიწურებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ-მეთქი, ან აი ეხლა და დაეილუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო!—უპასუხა მოსემ: იწურებოდი, ასე გგონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე. იწურებოდა!... თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!...

სუტ-კნენინა შეკრთა.

— არა ჰხუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? ჰკითხა შემკრთალმა სუტ-კნენინამა.

— მაშ არა და გეხუმრები.

— ეხლა განა?

— ეხლაცა და მაშინაც.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

— სადაც გინდა, წაბრძანდი, ხელს ვინ გიჭერს.

— რასაკვირველია, ხელს არაეინ დამიჭერს, მაგრამ დაპირებული მიბოძე და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!... რაც მოგეცი იმასაც ენა-ნობ და გგონია—კიდევ მოგცე რამა.

— ახლა ეგ ნამუსია! მოხუცებული დედა-კაცი ფოშტის ცხენისაგით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირ-

სხინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია!

— დაჩუმდი, თორემ...

— არა, ნამუსია!... შენა გკითხავ, ნამუსია!

— ის კი ნამუსია, რომ აგიღია ფეხი, სოფლიდან სოფლად დადიხარ და მაჰანკლობ, ნამუსია! შარ-შან რომ ათ თუმნად შენი ღისწული გასათხოვარი ქალი ღიაშეგს მიჰგვარე, ნამუსია! როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია!...

სუტ-კენინას გული ყელში მოეხვინა, თავისი სიფთხილე, გამოცდილობა ამ გვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა—დაიყვირა გაკაპასებულმა სუტ-კენინამ—შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზედ—ამ მუქარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ: შენი ლეჩაქი, თუ ეხლავ გომურში არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მიზამ! მიჩიელებ თუ? არა მგონია, შენი თავი საღიაშეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი ერთმანეთს ზედმიეკეცება, და მაშინ ციმბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო კენინავ, შენა! ეს ის ღიაშეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაურიგებდი ხოლმე და ბურთსავეთ ხელში ათამაშებდი! ის ღრო წავიდა.

ვერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნენა. ის ისევ ისე სიმწარისაგან გონება-მიხდილი იყო, თორემ გაჯაერების და მუქარის მაგიერ ისეღ ნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთ ნაირად მოუკედებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ეხლა კი ჯაერისაგან, როგორცა ეთქვი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდე!... უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხეირო თავზედ! დამამწყვდე რა, შენი მოახლე გოგოვარ, ან შენი გომბიო ქალი!...

— რაო? აი თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში—უთხრა ხუმრობა გაშვებით მოსემა: შენ რომ ჩამოგარჩო კიდევ, ხმას არაეინ გამცემს. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივავო, მერე რომ არა დამაბრალო-რა, ეხლავ მიჩვენე ჯიბეში რა გაქვს.

მიეარდა სუტ-კნენას ჩვენი მართალი კნიაზი. სუტ-კნენა ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი—ღეთის წყალობა გქონდეთ—იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რაღაცები ეხვია. სუტ-კნენა გაფითრდა და პირი გაუშრა. ველარა უთხრა-რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელ-უხლებლად ჰნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რაღაც ქალღმერთი მოჰხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნენამ ლუარსაბს დასტყუა. მინამ მო-

სე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნენას ხერხი, ეშპაკობა, გამოცდილება დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კნენამა: „ამ ყვირილს და მუქარს თაღი უნდა დაეწებო, თორემ დამწყვდევას გამიმართლებსო. თუნდ დამამწყვდიეოს, არაფერი, ხუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს: შინ მივწერ, რომ მზითვეს ეშპადებ-მეთქი და ქორწილამდინ ვეღარ გადმოვალ. გინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დაეიბრუნო! ეგ მაინც არ დამეკარგოს!...“ ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმაღლეს გაურბინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს კნენასა.

— ეს გინ მოგცა შენ? ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-კნენას მზად ჰქონდა პასუხი.

— ახლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევე შენის საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ეინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ეაჩვენეთ—ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ეაჩვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიამბეგს წარუღდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევენებთ. აი რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ეაჩვენო-მეთქი, ეიფიქრე, ეაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი. რა ეიცე? ხორციელები ვართ.

— ახლა მაგითი გინდა მამატყუეო განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ესტიბარი წაუხდება, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მომდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმან. ში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მავითი მე ეერ მომატყუებ. ეს ბარათიც მე დამრჩება, ეს ათი თუმანიცა და შენ კი გომურის მაგიერად ხულაში დაგამწყვდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. ბიჭო! დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი კენინა წააბძანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშსაგებიც. პური და ღვინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნდა ჰქნა, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შაუტყვია ვისმეს, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაინძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეყურება შე...შვილო! დაუჭყიელა მოსემა.

ენლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება. მივიდა, წაეღო ხელი და გამოსწია საწყალ სუტ-კენინასა, რომელიც ენლა კი ისე მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგრამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და მშვიდობით გადარჩება. კიდევ სიტყვა მოიხერხა ეშმაკუ-

რად და უთხრა მოსესა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენკი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯერება რა რიგად გისდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა, ასე ჰგონია, მართლა უბძანე. გლეხ-კაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრები, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინალამ მოსე არ გააცი-
ნა. ბიჭიც გაშტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა
ოსტატა სუტ-კნენინამა, მაგრამ ვერაფერმა ველარ
უშეელა: ხულაში დაამწყვდიეს, შინ კი წიგნი მისწე-
რა—ჯერ კი მოსემ გადიკითხა—რომ აქ მზითვეს და
საკერავენს ეუმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ
მომელოდებითო. ეს მისწერა, შევიდა ხულაში, და-
ჯდა ხალიჩაზედ და დაიწყო ტარის რთვა, რომ-
მელსაც საცა წაეიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე
იყო, მითამ და აქ არაფერია.

VIII

ოცა დავითი შინ მივიდა, სალამო ხანი იყო.
ამისი ცოლი ელისაბედი და ლუარსაბი ეზო-
ში ღობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეას-
წრო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას,
ვერაფერი კი ვერა იკითხა, იმიტომ რომ სცხენო-

და. დავით ცხენილამ გადმოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩალსაკრავი, მოვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხალიჩაზედ.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? ჰკითხა ცოლმა. ლუარსაბმა ყურები აიციქვითა.

— მზეთ-უნახავს რომ იტყვიან, ის არის, მიუგო დავითმა: მე იმისთანა ლამაზი ქალი არ მინახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებოა.

— მართლა, გეთაყვანე? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მომიკედები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. ამის მერე ცოლს შეჰხედა და შურიტ დაუმატა: მე რომ პატარა კიდეე მომეცაღნა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთავდი თუ? წააყვედრა გულღვარძლიანმა ცოლმა: უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა-ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელომწიფის შეილს მიგცემდა. იმისიც მადლობელი იყავ, რომ მე გაგებრიყვდი.

ესე სიტყვა-სიტყვაზედ შეჰყენენ და ერთი კაი ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონებოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შურით აევსო გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ ნახული რძალი.

„მაღე ჩემი მტერი დაჰქნეს, მაღე მე ის დაეაჰქნო, — ამბობდა გულში ელისაბედი: ამ სახლში

ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არაეინ არ უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მაყვედრიდეს იმის სილამაზეს?! უი, უწინამც დღე გაჰქრობია. ასეთ ეკალს გაუყერი თვალში, რომ დღენი ეაწყველინო!“

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ სმშაბათს დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რასაკირველია. მოსესაც შეეყარა დიდი ხალხი. უგანზრახვოდ არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით. ახლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს საყდარში. როცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიიპატიჟეს საქმე როცა. როცა შევიდა ლუარსაბი საყდარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა ეცა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავაზასაც და ზდილობასაც თავი დაანება და უთხრა:

— დავით, აკი მზეთ-უნახავიაო?

ხალხს სიცილი წაჰსკდა, საწყალი პატარძალი სირცხვილით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი წინ წადგა, რომ დაინახა ერთი უმსგავსო პატარძალი, მღვდელს მიუბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამბავია!

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გძელაძის ასული იწერს ჯვარს, მიუგო მღვდელმა.

— პატარძალი სად არის?

— აი ესა ბძანდება.

— ლუარსაბ! დაუძახა ძმას დავითმა: მოგვატყუევს ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დაღონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიკითხეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დაემალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? უთხრა გაჯაგრებულსავეთ მოსემ: ქალი საყდარშია და საქმრო ეხლა დადგა უარზედ? აქამდინ სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გეხვეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის შვილები მეხვეწებოდნენ, რომ არ მივეცი!

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და, ვისაც გნებადდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემრთველი არ არის, მიუგო თავ-გამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემს ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავეს არ დაეხსნევენებ? ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა და აქედამ ცოცხლები ვეღარ წახვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!...

— ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯამათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ-რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ეისია, თუ მაგისი არ არის, გაიხმაურა მოსეს ხალხმა: ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, წამოსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქედ-იქით მიიფანტნენ, ჰნახეს, რომ ამათი ალაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვიღაც ბებერი მოსემ საყდრიდამ არ გამოაყენინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ! მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, წამოიძახა მოსემ: თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხენინოთ; ჩემის ცოცხალის თავით არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! უეცრად გადაასხეაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაც მოურბილა: აქედ მობძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნივე გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმაღბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა გინდა? შენ ხომ არ ირთავ?

დავითი დარბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გაეყიდა? უკა-
სუხა.

— შეიდი იყოს.

— ან შეიღად.

— რეა იყოს!

— ვერც რეა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მისცა. დავითმა ჯი-
ბეში ჩაიღო.

— მე კი დაჩუმდები და ჩემის ძმისა შენ იცი,
უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი და ერთი ორიოდ
კაცი თქვენი მაყრიონიდანაც დაიყოლიე და ლუარ-
საბს მე მოეუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალ ლუარსაბს
ძალად გადასწერეს ჯვარი იმ ღამესა. მოსემ არც
დაპირებული ორასი თუმანი მისცა, იმის მაგიერ ის
თამასუქი დაუბრუნა, სუტ-კნენინას რომ წაართო.
ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორ-
დებოა, ბოლოს ესეც—რომ ევრა გახდა-რა—ვარე-

მოგებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი ღარეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთ-უნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. „ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ეტყოდა ხოლმე ქმარს ელისაბედი: ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშნი მოგო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა!“ ბოლოს ხომ—როგორც მოგეხსენებათ—ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდათ და გაიყარნენ.

IX

ქვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითვე-შიაც მოატყუეს და მზეთ-უნახავის მაგიერ მახინჯი ღარეჯანი შერთეს, მაგრამ—შუბლზედ ეგ მეწერაო—იფიქრა და დაემორჩილა ბედის-წერასა. ბოლოს ხომ—შენც იცი, მკითხველო, რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი. „ფერი ფერსაო, მადლი ღმერთსაო“—ნათქვამია, ფერი ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერება ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიყვარულად? კარგი რამ არის ქართველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თა-

ნასწორად ემორჩილება ხოლმე. არც ერთისთვის გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყებს ბრძოლასა, — და არის ისე ყველგან ერთნაირად გულ-გრილი და შეუპოვარი. ამ გულ-გრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად აღიღებენ; კმაყოფილება კიდევ — ვილაცამა სთქვა — ბედნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დარბაისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ-თავობას იმითი მაინც ეჯობივართო, რომ ჩვენ ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე კი დაეჩუმებულვარ და გამიფიქრია: „კმაყოფილება კაცის მამაკედინებელი სენია. ბედნიერია ახალი თაობა, თუ მართლა ის კმაყოფილება არა აქვს. იმედი თუა სადმე, ამაში უნდა იყოს: უმადლონი სჯერდებიან მას, რაც არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მაღლიანი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმიტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა, „მსჯობს მჯობი არ დაეღვეო“ — ნათქვამია.“

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზედ „მჯობი“ ცხოვრება არ ეგონათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ეახში, დავა არაეისთანა ჰქონდათ და დარაბა, მხოლოდ ერთი ჯაფრი ედოთ გულშია: შეილი არა ჰყვანდათ. აი ლუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორმოც-და-ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა მემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯელ გადაფურცლა კნენიან კარაბადინი, ბევრი რაღაც

ბალახ-ბულახი მიირთო და ლუარსაბსაც დააღვინა, მაგრამ ვერა ეშველათ-რა. „ტყუილად თავს რაღ იხეთქენ—ამბობდა ხოლმე ამათზედ ღვარძლიანი ელისაბედი: ტყუილად რად იხეთქენ? სოლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩააბუღებულვდა ხოლმე და კუდიანობდა—ეგ იმან ჩასცხო თავშია. ღმერთმა მაგათზედ გული აიყრა, ეხლა აღარა ეშველებათ-რა.“

ჩვენი ცოლქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ. შეიტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკითხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მიზეზსაო. თუმცა შვილების დრო გადასელოდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბაღადი, რომელზედაც—როგორც მოგეხსენებათ—უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ მივა და რომელიც, რასაკერეველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა „თქვენზედ ხატია გამწყრალიო. მერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე სთქვა მკითხავმაო.“ ეს რომ გაიგეს ცოლქმართ, ერთ დროს და ერთ-ხმად პირჯვრის წერით წამოიძახეს:

—საიღამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისასა. სთქვეს და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

—დალახერა ღმერთმა! საიღამ სად მოგვიკითხა! ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

—ხატზედ „დალახერას“ როგორ ამბობ?

—ღმერთო ნუ მიწყენ, ღმერთო ნუ მიწყენ! რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაპასხუპით: აი

დალაზერა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ესე თა-
ვის-თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო, ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არის?

— რა ეუყოთ? ალბად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი აქვე ნეკრესის ღვთის-მშობელი ვილო-

ცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება: მე დავიბარეო, აქ
კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა. აი მე
ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ
ხატი ბძანდება—ვენაცვალე იმის მადლს!—უფრო გუ-
ლი არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ექნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ახლა, თუ მივდივართ, ნულარ ამაღლებ—
გეწყენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც ღი-
დება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო! გიახლები,
გიახლები და თაყვანსა ეცემ სახელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა: თედოს შეაბმევი-
ნეს ურემი, გადაათარეს ფარდაგი, ერთი კარგი ცხვა-
რი დააკრეს ურმის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და
ერთ მშვენიერ ზაფხულის დილას შეუდგნენ ქალაქის

შარა გზასა. ურემში ისხდნენ კნენა დარეჯანი და მისი მოახლე ლამაზისსეული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი თავის ულაყ ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა აედენენ უკან ფეხ-მძიმე ურემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ ქამად ჩვენს უამისოდაც საყვარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იღო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გძელი ლეკური ხანჯალი, უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟ-კაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალ-ყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ პტყელი ჩალსაკრავი გძელ-ფოჩებიანი სირაჯსავეთ შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყალმუხის ქუდი კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეკეცილი, რადგანაცა ცხელოდა—ერთის სიტყვით, ხმლის პირი ზედ წამოცმულ ეაშლით რომ ამოღებული სკეროდა, თავიდან ბოლომდინ ორშაბათის ყვინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მეხუთე დღეს, ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზასა, კნენა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფასა, წამოიჩოქა და გამოჰხედა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდნა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება

შენდა, ღმერთო! სულ ქვითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნეინას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!...

— ვიცი. განა არა ეყოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს*).

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩაგყლაპე, რომ ძლიეს მოვიწიე.

— აღარ დაგცადა ქალაქმა?

— არა, რაღას დამცდიდა, რომ კენჭებ-ჩაყლაპული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახაეი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეთის ხალხი სულ მანდ დაწანწალებს: თათარი, ყიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუზსავეთ ირევიან.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოსჭრიანო და მერე ისევ გააცოცხლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდეც რა! რაღაც მოუგონიათო, ფიცრებს თავისთავად ხერხაესო.

*) ჩვენში ბევრსა სწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭს არ ჩაჰყლაპავს, ქალაქი დასცდისო. მეც, ამის დამწერს, გადამაყლაპეს ერთს დროს.

- ახლა ეგა სთქვი.
- თაეი არ მამიკვდება.
- როგორ? ისე თაეისთავად?
- თაეის თავად.
- არც კაცია, არც ადამიანი?
- არა.
- მაშ ხერხი ეის უჭირავს?
- ეშმაკს და ქაჯს, ლსერთმა ნუ იცის რუსების
თაეი!
- რუსების მოგონილია განა ეგა?
- მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!
- დიდება შენდა, ღმერთო! თვალ-მაქციობას
რომ ჰთამაშობენ, ისიც გინახავს?
- აბა რომელი?
- აი გაჭენებულ ცხენზედ რომ კაცი დადგება,
იმ კაცზედ კიდევ კაცი, იმაზედ კიდევ კაცი და კიდევ
და კიდევ.
- ეგ რა არის? მე კი არ დაედგებოდი ხოლმე
გაჭენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბიჭობაში!... დაი-
კვება ლუარსაბმა.
- აი შენმა მზემი შენ კი იქნებოდი, რომ
დამდგარიყავ.
- ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღარ მამდევს
და სიმარდე, თორემ ეხლაე გიჩვენებდი.
- ნუ იკვებ. ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.
- განა კვენხისთვის ეამბობ? მე იმისთვისა ვთქვი,
რომ ეგ რა თვალთ-მაქცობაა-მეთქი. მაგაზედ უფრო
ბევრი ასეთია, რომ...

- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენი რამ არის.
- სთქვი რაღა, მეც ვიცოდე.
- ბევრია.
- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენი რაღაცაებია...
- მაინც?
- ეჰ, ეინ მოსთელის? ბევრია, ნეტავი შენ! რა რიგად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა, რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადაასხეაფერა. მოიხადა ყაღმა ხის ქუდი, შუბლიდან და სახიდან იმითი ჩამოიწმინდა ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წვეაში ისევ ხვრინეა ამოუშვა, მერე ასეთი, რომ რამდენიმე დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.



მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერნი ცოლ-ქმარნი, თან მოჰყვათ, რასაკვირველია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა სამი თთვე, კაბა არ დაუფიწროვდა დარეჯანსა. გავიდა ცხრა თთვეც და დარეჯანს მუცელი არ ასტკივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის

უბეზედ დაიკრა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა კიდევ. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს დაამუნათა და წააყვებლა— „შორს არისო“. თორემ ეს დამუნათება და წაყვებობა არა ყოფილიყო, ეხლა შეილი ეჯდებოდა დარეჯანს კალთაში. ლუარსაბი აე გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი, რომ შეილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუა: დაიბარა და არ მისცა კი შეილი. ამის ჯაფრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმასა, უთქვამს: „ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულებზედ ეინაგარდო“. ესა ჰკლავდა ლუარსაბსა, თორემ შეილის უყოლობა ამისთვის კიდევ დიდი უბედურება არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქედ ტახტზედ გულდაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნენა დარეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო. ხმა-გაკმენდილი ჰქერს გაუშტერა თვალი და ჰფიქრობდა. იმაზედ ჰფიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შეილი გაუჩნდეს?— „განა შეილი იმისათვის მინდა, რომ მართლა შეილი მყვანდეს—ამბობდა თავის-თავად: შენც არ მამიკდევ! დავითის გამოჯაერებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამულებზედ გაეხარო. იმისი ჯაფრი არ მინდა შევირჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძალიანაც არ ეინაღელიდი, რომ შეილი არა მყავს. ცოტანი არიან უშეილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. დავითი არ მინდა გაეხარო, დავითი!“

ეს რომა სთქვა თავის-თავად, გადმობრუნდა დარე-
ჯანისაკენ დაღონებული ღ მწუხარე ხმით უთხრა:

— ახლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!...
უნდა ჩვენს მამულ-დედულზედ გავახაროთ!... დარე-
ჯან! შენი ჭირიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე აი!
ერთი ეაჟი-შვილი ჰშობე, დავითის გამოჯაერებით მა-
ინცა ჰშობე, რომ სხვა არა იყოს-რა. ოღონდ იმისი
ჯავრი კი ამომაყრევიან და მერე თუნდა მამკალ.
შენი ჭირიმე, შენი დედა-კაცობის ჭირიმე! თუ გი-
ყვარდე, აი!

— ეშობამ, შე ნუ მოუტყელები ჩემს თავს, ეშო-
ბამ, თუ აგრეა!—უპასუხა კნინამ ისე, ასე გგონია,
მართლა ამის ხელში იყოს შვილის შობა: წუხელის
სიზმარში ერთმა მოხუცებულმა კაცმა—ფეხებამდინ
უმტვერო ქალღლივით წვერი ჰქონდა—ერთი წამა-
ლი დამალევიან და მითხრა: გამრავლდი, ვითარცა
იაკობო! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვიე, შენ მაგი-
ერადაც ვემთხვიე.

— მართლა?—წამოიძახა იმედ-მოცემულმა ლუ-
არსაბმა: ისე თვალთა ნახე?

— აი როგორც შენა გხედაე.

— შენი ჭირიმე!... მაშ იმეღია, დარეჯან-ჯან!

— მაშ, ქა!

— ჰო, შენ გეთაყვანე, შენა!—დაიჯერა და
გაიღიმა ლუარსაბმა: როგორ გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო,

მგონი წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის სახელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო—ამაების არა იცოდა-რა. მაგრამ არ ცოდნა ითაკილა, ისევ რაღაცა, მოჭო-ჩება ირჩივა „არეიცის“ თქმასა, როგორც ამ გვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? იკითხა დარეჯანმა: წირვა-ლოცვა-ზედ მაინც არ გაგიგია!... აბრაამის მძახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ახლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ რაო?

— მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო,—აუხსნა დარეჯანმა.

— აი ვენაცვალე იმის ენას! მაშ იმედია?

— კიდე? ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო, ცოდვას.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი ჰშობე, თუნდა ენასაც მოვიკენეტ, ოღონდ კი დაეითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები არ გაეახარებ-მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა ჰშობო და.

— კიდე! ნუ ხარ უჯათი, წმინდა კაცის სიტყვაზედ როგორ ხარ უჯერო, რა დაგემართა?!

— აი დალახერა ღმერთმა! ჩემ თავად გულში უნდა მეთქვა—ღმერთმან იცის—და აკი კიდეე წამოცდა. ახ, ნეტ....

— კიდეე!

— ფუი, დალახერა ღმერთმა! კინაღამ კიდეე არ წამცდა!... ახლა, მეტად რომ მინდა, იმიტომ, თო-

რემ... ეჰ, გადაებრუნდები, დაეძინებ თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი, ერთს კიდეც წამომა-
როშეინებს რასმეს და ღმერთი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყო! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე—შორს არისო, რომ გაგვიწყრა და, აი, დღესაც შეილი არა გვყავს.

— მერე აკი მაშინვე შეეცხვეწე, ნუ გაჯავრდები-მეთქი. რატომ არ მაპატიე! რა ეუყოთ, რომ „შორს არის“-მეთქი ერთხელ წამომცდა? ერთი ალილო მღვდელსაც შესცდებო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც არ აწყენინო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან ერთი მაღლიანი თავისებური ხერინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დავძინა. ძილში საშინელი სიზმარი ჰნახა. ჰნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არის, რომ ამას შეილი არ უჩნდება; დადის ყველგან და სულ იმას იძახის: ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულებზედ ეინავარდოვო. სტკივა გული ლუასაბსა, ჯავრი მოსდის, გული ყელში მოებჯინა. რა ჰქნას?—„ღმერთო! ამბობს სიზმარში გულ-ნატყენად ლუარსაბი: რა დაგიშავე შე დალოცვილო, რომ შეილს არ მაძლევ? მიბძანე და აკი გიახელ თელეთს სალოცავადა, თორმეტ-აბაზიანი ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სანთელი აგინთე. სხვა

თამბუთაფი ყოფილიყო, თამამად თვალს გაეუსწო-
რებდი. აქამდინ კი კაცისაც მცხვენოდა.

—რამდენი ხანი ეყოფილვარ მე მაგასთან,—მი-
ხრა გლახუკამ, მღვდელი რომ წავიდა: და მაგისთა-
ნები ჩემ დღეში ჩემთან არ უთქვამს

— ყველაფერი ბედი ყოფილა, ჩემო ძმაო, ეუთ-
ხარი მეცა.

— არა, ძმაო, ეგ ბედის საქმე არ არი.

— მაშ ეისი საქმეა?

— ღმერთისა, რომ შენ ეგრეთი გაუჩინხარ.

არ ვიცვი ეს რისთვის მითხრა. თქმა ამისი და
იმისი გაბრუნება ერთი იყო. მეც ავიღე თავი და
ჩაფიქრებული წაველ შინისაკენ.



ქმა აღარ უნდა, რომ მეორე დღით, რაკი ჩემი
საქმე გავათავე, გულმა მღვდლისაკენ გამიწია. მე
გლახუკას გამოგვითხე მღვდლის სახლი და მარ-
ჯა წავედი. შეველე დაბალი ქუჩის კარი. დერე-
ში ერთი უბრალო ტახტი დამხვდა, ზედ ისხ-
ნ შედიოდნე პატარა ბიჭებ. შუაში თავ-მოხ-
ილი იჯდა ჩვენი მღვდელი. ზოგს აწერინებდა, ზოგს
აკითხებდა. იქით პატარა მოშორებით ვილაც დედა-

ბერი კედლის პატარა ბუხრის წინ ქვაბებს დასტრიალებდა. თვალი შემასწრო თუ არა, მღვდელმა გამიღიმა: ოჰ, გაბრიელს გაუმარჯოს, დამიძახა მაშინვე.

მე თავი დავეუკარი და კურთხევა ჩამოვართვი.

— მაღლე გცოდნია, ძმობილო, პირობის ასრულება, მიბძანა ხელახლად.

— შენის წყალობით და ჩაგონებით, შენი ჭირიმე! მეც ეუბასუხე.

— ეითამ?

— რა ეიცი? მე ის კი აღარა ვარ, რაც შენამდინ ვიყავი და.

— მეფერები თუ?

— მე არ მოგიკვდე, გაბრიელმა მაგითი შენ გული არ აგაყრეინოს!

— თუ ღმერთი გწამს, მითხარ: რამდენი წლისა ხარ?.. მკითხა და არ ეიცი ჩისტევის გადამიგდო ბანზედ სიტყვა.

— მგონია, თოთხმეტ-ხუთმეტისა ეიქნები....

— თოთხმეტ-ხუთმეტისა... გააგძელა სიტყვა, თითქო არა სჯერაო, და დაფიქრებით თვალი თვალში გამიყარა.

— რაზედ მკითხე, შენი ჭირიმე?

— ისე გკითხე. მე... სწორედ გითხრა... მეტისა მეგონე... ეს ისეთ ჭოჭმანობით და შესვენებით მითხრა, თითქო სიტყვა არ დაათავაო და შუაზედ გაწყვიტაო.—აი, დედავ, მიუბრუნდა უცბად მღვდელი

დელაბერსა: წუხელ რომ გითხარ გაბრიელი—ეს არის. თოთხმეტის, თუ თხუთმეტის წლისა ყოფილა...

ბებერმა შემომხედა და სთქვა:

— ღმერთმა გაუზარდოს თავის დედ-მამას სასახელოდ.

მე არ გავაგრძელებ ჩემ წიგნის სწავლასა, ისეცა გძელდება ჩემი ამბავი და ფეიქრობ—თავი არ მოგაწყინო. მარტო ამას კი ვიტყვი, მამა შეიღოს ისე როგორ მოექცევა, როგორც ის ჩვენ გვექცეოდა. დალოცა ღმერთმა იმისი გზა და კვალი! ცალი არ ჰყვანდა ქვეყანაზედა! მე მალე მიმავედრა წიგნსა. სამ-ოთხ თთვეზედ არამც თუ წიგნის კითხვა შემეძლო, ლოცვებიც გავიზებირეო, დღევანდლამდინ მახსოვან. მარტოაზში ღმერთს დღესაც იმ ლოცვების სიტყვებით ველაპარაკები, ისინიც მიკვალავენ ცისაკენ გზასა და დღე და დღე იმათთან ვაყოლებ სულსა. ღმერთო! შენ გაუნათლე იმასაც გზა სააქოსაც და საიქიოსაც! თუ შენი სული ჩაჰსახებია ვისმე ქვეყანაზედ, ის იმათში პირველია.

არ გასულა სამი, ოთხი თთვე, რომ სხვა შაგირდებს დამაშორა. მიბძანა: „შენ, ჩემო გაბრიელ, შევარდენი ჰყოფილხარ. მე და შენ უნდა ცალკე ვიაროთ: სხვა შაგირდები ტაატით მიდიან, შენ კი მირბი. ამას იქით ისინი დილაობით იედიან, და შენ კი საღამოობით მოდი ხოლმე. მოდი, მოეუჯდეთ წიგნსა, შენ მე წამახალისე, მე კილევ შენ წაგახალისებ.“

მე ძალიან მოეწონდი იმ დალოცვილსა. მიქება ხოლმე გულის-ყურს და მიხედვასა: „ვიციო, ზედ დაატანდა ხოლმე: შენ მაგითი თავს არ გაიზვიადებ, კკეიანი ბიჭი ხარ, იმიტომ პირში გეუბნები.“

გავიდა რამდენიმე დრო, წიგნი კარგად დაეხელთავე, წერაც გაეცკეთე. ერთხელ, როცა წიგნის კითხვა გავათავე და ნაწერიც მომიწონა, მომისვა გვერდით და დამიწყო თავისებურად ლაპარაკი. ეგ იმან ხშირად იცოდა ხოლმე, როცა კი დაეჯერებდი, რომ მაგითი შინ საქმეს არ მოეცდებოდი. მეც, როგორც მოგეხსენებათ გათამამებულ კაცის აზრები, ეკითხვოდი, ეგებასებოდი, და,—არ ვიცი, ჩემი სიტყვა-პასუხი მოეწონა, თუ რა,—მიბძანა: „შენ, ჩემო გაბრიელ, ერთი კაი წიგნი მინდა გაჩუქო.“

აღდა, გამოაღო პატარა თახჩის კარი და გადმოიღო ერთი დაბეჭდილი წიგნი.

— აი, ძმაო, ეს წიგნი არის ქართველების გულის საუნჯე. რაც კი რამ გვაქვს ჩვენს ენაზედ, ამას ჯერ არა სჯობია-რა. თამარ მეფე ხომ გავიგონია?

— როგორ არა, ღეთისნიერი რამა ყოფილა.

— ღეთისნიერიო!... რას ამბობ? თუ წელში გამართულა როდისმე ჩვენი ქვეყანა—ეგ იმის მეფობის დროს გაიმართა; მზეს თუ როდისმე საქართველო გაუწათებია და გაუთბია—იმის დროს ყოფილა; სიტყვას თუ ძალა გამოუჩენია, გულისა სიმ-

ტყევე, მკლავსა სიმაგრე—ეგ დალოცვილის მეფის
თამარის დედობის ღროს მომხდარა! ის დედა იყო,
ჩვენ შვილები... დრო ყოფილა, ჩემო ძმაო, ქარ-
თველობით თავი მოგვიწონებია. ტყუილად კი არ
არის ამ წიგნში ნათქვამი: „ლეკეი ლომისა სწორია,
ძე იყოს, თუნდა ხეაღია“. დედა-კაცი იყო, კურთხეულ
არს სახელი მისი! და დედა-ბოძად კი შეექნა ჩვენს
ქვეყანასა...

— ეგ წიგნიც იმან დაწერა?

— არა, იმ ლეთისაგან დალოცვილსა ერთი კა-
რის კაცი ჰყოლია, შოთა რუსთაველი, იმას დაუწე-
რია.

— ეს სულა?

— სულ. თავიდან ბოლომდინ გალექსილია.
ძნელი გასაგები კი იქნება, მაგრამ ერთი ერთმანეთს
ეუშევილით და გავიგებთ. ბევრგან იმის სიტყვები
გაჰიკრებაში გულის მოგუხანენ, ჭირს გაგიაღვილებენ,
გულის და გონებას გაგიწერთნიან და სიკეთისათვის
წაგახლისებენ.

— საღმრთო რამ არის?

— ყველაფერი საღმრთოა, ჩემო ძმაო, რაც კა-
ცის გულის გაუთბია, თითონ დამწერა, ზღაპრისა
არ იყოს, სანთელსავით და სხვისთვის კი გაუწათე-
ბია. კაცი ის არის, ჩემო ძმაო, რომელიც თავის
გონების ნამუშევარს, გულის სიკეთეს ხილად გას-
დებს, რომ, თუ არ თითონ, სხვამ მაინც მშვიდო-
ბით გაიაროს. იმ ხილს ზედ აჩნევია ყოველთვის

ლეთის მადლი, მაშინ ყველაფერი საღმრთოა. მაგ.
რამ რას გეუბნები? აქ ერთგანა სწერია:

„უნდა კაცი კაცისათვის
სიცოცხლისა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის,
სიყვარული გზად და ხილად“.

— მგონია, ეგრე სწერია, თუ ხსოვნამ არ მი-
ღალატა. საღმრთო არ არის, მაშ რა არის? ქრისტე-
ღმერთმაც ეგ არ გვიბძანა?...

გაოცებული ვუყურებდი მღვდელს. სახე გამოეც-
ვალა, თვალიც გაუნათლდა, გული შეეძრა, აუტოკ-
და, თითქო მკერდში არ ეტყეოდა. ვატყობდი, რა-
ღაც უნდა ეთქვა კიდევ ჩემთვის, მაგრამ აღარა მი-
თხრა-რა და სიარულში გააქარწყლა გულის წა-
დილი.

— ვისაც უნდა, რომ ღმერთი ასახელოს და აღი-
დოს, სთქვა პატარა ხანს უკან მღვდელმა თავისთა-
ვად: იმან ორი სახელი უნდა იქონიოს: ერთი აქ
დასარჩენი, მეორე თან წასაყოლი.

ისევ ჩაფიქრდა. ეს რომ სთქვა, აქედ-იქიდ და-
იწყო სიარული, თითქო მე დაევეიწყდიო. მაგრამ ბო-
ლოს ისევ მოვაგონდი, მომიბრუნდა და მითხრა:

— აბა წაეიკითხოთ.

მომიჯდა გვერდით, გადამიშალა თითონვე რამ-
დენიმე ფურცელი და მომცა. დაეხედე იმ ადგილს,

სადაც თითი დამიღო, ეწერა: „ამბავი პირველი
 ზოსტეან არაბთა მეფისა“. მე ეუთხარი:

— რატომ თავიღამ არ მაწყობინებ?

— ნუ აჩქარდები, ყველაფერი თავის დროზედ
 უნდა. თავი უფრო ძნელია, მგონი, შენტვისაც და
 ჩემთვისაც; თუნდ ეგ არ იყოს, ამბავი აქედამ იწყო-
 ბა. მერე, როცა მე და შენ კარგად მიეხედებით, მა-
 შინაც მოგესწორობით მაგის გადაკითხვას.

მეც დავუჯერე. იმ დღიდან დავიწყეთ მე და
 იმან „ვეფხვის ტყაოსნის“ კითხვა. მაშინ ვიქნებოდი
 ჩემდემტ-თერამეტის წლისა. ის ღლეები ჩემთვის უღრუ-
 ბლონი იყვნენ!.. წავიდნენ და არ მობრუნდებიან
 უკან... რა ეუყოთ? გულს ხომ ისევე ეტყობა იმათი
 სიტბო, ესეც ნუგეშია.

ის ბევრგან შემაყენებდა ხოლმე და მკითხავდა:
 „გესმისო“? თუ ვეტყოდი „მესმის“, ხომ რა კარგი,
 თუ არა და მომიყვებოდა და თითონ იმ წიგნზედ
 უარესად არ მელაპარაკებოდა. იმ ალაგთან რომ
 მოვედი, საცა სწერია: „რასაცა გასცემ შენია, რაც
 არა—დაკარგულია“, —მახსოვს—დიდხანს შემაყენა.
 ამისთანა სიტყვებზედ უყვარდა იმას შედგომა და ბაასი.
 მაშინდელი სიტყვები, რა მაშინდელი! რაც რამ
 უთქვამს ჩემთვის დღევანდლამდინ, სიზმარივით დამა-
 ხსოვდა.

— გესმის ეგა? მკითხა: სახარებაში ქრისტე-ღმერ-
 თი ერთს იგავსა ბძანებს, თუ არ მოგწყინდება, გე-
 ტყვი. თურმე ყოფილა ერთი ბატონი, რასაკვირვე-
 ლია, მოსამსახურეებიც ჰყოლია. თითონ სხვაგან და-

უპირებია წასელა, დაუბარებია მოსამსახურეები და ფული დაურიგებია; ერთისათვის ბევრი მიუცია, მეორისა და მესამისათვის ერთიერთმანეთზედ ნაკლები და უთქვამს: ასარგებლეთ და, როცა მოვალ, სარგებლით დამახვედრეთო. თითონ წასულა. იმ ორ მოსამსახურეს ჰქვა უხმარიათ, ბატონის ბძანება აუსრულებიათ და, რაცა ჰქონიათ მიბარებული, ერთი იმოდენა კიდევ მოუგიათ. მესამე კი ერთი უჯიშო რამა ყოფილა, უმაღლო, მცონარე; უფიქრია—მოგებას ეინა ჩივის, ესეც არ დაეკარგოვო. აუღია და მიწაში ჩაუფლავს. ბატონი რომ მობრუნდა, მოიწონა ორივე მსახურის მაღლიანი საქციელი, მესამეს კი გაუწყრა, წაართო ის ფული და იმათ მისცა, ვისაც მოგებით ეარნათ. მესამე კი ხელ-ცარიელი დარჩა. მიწაში ჩაფლა საწყალმა—არ დამეკარგოსო, მაგრამ ბოლოს მაინც კიდევ დაჰკარგა. რომ გაცეა კი, იმისი იქნებოდა. ბატონი ღმერთია, იმისი მსახურები ჩვენა ეართ. ღმერთმა ყველას გონება და გული, სიკეთის შეძლება დაგვირიგა, ზოგს, მართალია, ცოტა, ზოგს ბევრი, მაგრამ ბევრს ბევრი მოეკითხება, ცოტას—ცოტა. იმისთვის კი არ დაგვირიგა, რომ იმ ზარმაც მონასავით კიდობანში, ან მიწაში დავმალეთ, —იმისათვის, რომ, ბევრი გაჭირვებულია ქვეყანაზედ, უნდა გავცეთ, რომ მოვიგოთ რამე, თორემ ხელ-ცარიელები დაფრჩებით, როცა ღმერთი მოგვეკითხავს. ამიტომაც არიან ეგრე გულ-მართალნი ეს სიტყვები: „რასაცა გასცემ, შენია, რაც არა—დაკარგულია“. ის

ლეთის მადლი, რომელიც ყოველ კაცსა თავდაპირველვე ჩაგვსახებია, ჩვენთვის დაკარგულია, თუ სიკეთე არ მოვაგებინეთ.

ამას რომ მიბძანებდა, ამ დროს, ჩვენ რომ ვისხედით, იმ პატარა ოთახის კარი გაიღო და შემოვიდა მიკონკეზულ ჩადრში შეხვეული ერთი ღარიბი დედა-კაცი. მღვდელი მუთაქაზედ წამოყუდებული იყო, მაშინვე გასწორდა.

— მარიამს გაუმარჯოს, მარიამს!.... დაუძახა მღვდელმა: შენი ქმარი როგორ არის?

— რალა როგორ არის, შენი ჭირიმე, უპასუხა გულ-ანატირად დედა-კაცმა: აეად შენი მტერი იყოს, აეად ის არის. იმ დღეს, დედა თქვენმა რომ წამალი უბოძა, იმან ცოტად არგო; მაგრამ დღეს კი დილაზედ ტკივილები ისევ აეშალნენ. არ ვიცი, რა ექნა? გული ხელთ აღარა მაქვს იმის მაყურებელსა. ლამის ღმერთმა ჩემზედ ხელი აიღოს. ის ამ ქვეყნისა აღარ არის, შენი ჭირიმე... რა მეშველება, რომ ღმერთი გამიწყრეს...

დედა-კაცს ტირილი მოერივა და სიტყვა ველარ გაათავა. მე მღვდელს შევხედე. ერთმა მწუხარების ფერმა გადაჰკრა სახეზედ, დაღონდა, წარბი შეეკრა, თითქო გულში ისარი გაეყარაო. საკვირველია, ღმერთმან იცის! როგორ ეტეოდა ამოდენა ხალხის გულის ტკივილი იმ ერთ გულშია... დაილოცა ღეთის სიძლიერე, იმისი გზა და კვალი გაუგებარია.

მღვდელი ადგა, დაიწყო წინ და უკან სიარული. არა უთხრა-რა, თითქო აცლის, ჯერ გული მოიბრუნოსო. ბოლოს კი, ჰნახა რომ დედა-კაცი ტირილს არ ეშვება, მოუბრუნდა და იმ მაღლიან და სანდო ხმითა, რომელიც იმისაგან მერეც ხშირად გამოიგონია და მინამ პირში სული მიღვას არ დამავიწყდება, უბძანა დედა-კაცსა:

— ნუ სტირი, დედი... სულ-მოკლეობა ღეთის საწყენია. ღმერთია მოწყალე, იმისი ნუგეში დიდი არის, ღმერთი არის ყველას მფარველი, მოჭირნახულებ ადამიანი იმას უყვარს; რაც უნდა მოხდეს, უნუგეშოდ არ გაგიშვებს. ნუ სტირი, ნუ! ღმერთს მიენდე და კაცის სიკეთესა. ნუ სტირი!

— რა ექნა, შენი ჭირიმი? ცრემლი,—წაიქვითინა ბებერმა: მწუხარების შეილია... თავის თავად მოდის, როცა გული იწურება.

— მართალია, დედი, მწუხარების შეილია, მწუხარებას ალბობს, მაგრამ გონების თვალს არ უნდა მოერიოს ცრემლი. საქმის დანახვა სჯობს ცრემლით თვალების აბმასა. თუნდა ეგ არ იყოს, შენ ქმარს საცრემლო რა სჭირს? დედი ჩემის წამალმა ხომ არგო, კიდეც წაიღე, შე დალოცვილო!

— დიად, შენს მაღლს ენაცვალე, მაგისტვის გიახელ, უთხრა ისევ გულ-ამომჯდარად დედდაკაცმა და მერე ხმა-წყვეტით ზედ დაატანა: ერთი საქმე კიდე მაქვს თქვენთან...

— მიბძანე, მიუგო მარღად მღვდელმა.

— ხომ იცით, თქვენს მეტი პატრონი არა ჰყავს ჩემისთანა უნუგეშოს. მცხვენიან, რომ გლახასავით თქვენ შამოგყურებთ და გაწუხებთ, მაგრამ...

— კარგი, დედი, მესმის, — არ გაათავებინა მღვდელმა. — დედი! გასძახა მეორე ოთახში თავის დედას: მარიამს შენთან საქმე აქვს. წადი, უთხრა დედა-კაცს: დედა-ჩემმა იცის...

— აი აგრემც ღმერთი გადღეგრძელებს ქერი-ვისა და ოხრის ნუგეშად, აგრემც ღმერთი გადაგიხდის ღარიბის გაკითხვის სამაგიეროს, აგრემც...

— კარგი, კარგი... კიდევ არ დააცალა სიწითლე-მორეულმა მღვდელმა, თითქო შერცხვა და მადლობას თაკილობსო: ღმერთმა გილბინოს. წადი, დედი, შენს ქმარს მალე მიეშველე. ნუ იტირებ კი. ცრემლი ისე არ არგებს, როგორც შეაწუხებს. უთხარი შენს ქმარს: მეც დილაზედ ეინახულებ, ღმერთია მოწყალე-თქო, ყველანი მშვიდობით ეიქნები-თქო.

დედა-კაცი რომ გავიდა, მღვდელს მაინც გული არ დაუამდა, კიდევ იმის ფიქრში იყო.

— მართლა რომ შესაბრაღისია ეგ საწყალი, სთქვა მერმე: ქვეყანაზედ მაგ ქმრის მეტი შემნახავი არაინა ჰყავს. შეილი მაგას არ შერჩა და ძმა, დარჩება ისე უპატრონოდ, უბედურად. კაი კაციც იყო მაგის ქმარი. მართალია, გამოწურულ ოფელში ამოვლებულ ლუკმასა სჭამდა, მაგრამ კაი კაცობაც მაგაშია; მაგით რჩებოდა ის და არჩენდა თავის ცოლ-

სა, ეხლა რა ეშველება? დაილოცა, ღმერთო, შენი სამართალი!...

— მართლა რომ დაილოცა ღვთის სამართალი! მივატანე მეც იმის ქცევისაგან გულ-გახურებულმა: დაილოცა ღვთის სამართალი, შენისთანა კაცს არ დაღვეს ქვეყანაზედ ქერიე-ოხრის და უპატრონოს ნუგეშად. შენმა სიტყვამ ეხლა იმას ცრემლი მოსწმინდა. დაილოცა ღვთის სამართალი! მადლიან კაცს თანაადვენებს უბედურსა მხარის მისაცემად.

ხმა არ გამცა, ყური მომარიდა. საკვირველია კეთილი კაცი! სარკეში ჩახედვა ეჯავრება, თავის-თავის დანახვა ეთაკილება, ეზარება. რაც უნდა უყავ, თავის სიკეთეს კი ნუ დაანახებ. მაგრამ რა? ღმერთი ხომ ჰხედავს და ხელის გულზედ სწერს... დედა-მიწის სარკე ზეცა არის, ის გადიცემს ხოლმე წუთის-სოფლის საქმესა...

VI

უ გული გაქვთ, თქვენვე იგულოთ ეხლა: რა იქნებოდა იმ დედა-კაცისათვის ის მადლიანი ნუგეში იმ მადლიან კაცისა! მართალია, მღვდლის ლიტონი სიტყვა უკვდავების წყარო ხომ არ იყო, რომ მკვდარი გაეცოცხლებინა, მაგრამ მაინც კიდევ დიდი საქმეა ისეთი ღვთისნიერი გულ-შემატკივრობა.

„ღეთის ნუგეში დიდიაო“, სთქვა მღვდელმა,— მე რომ ენახე, არც კაცისა ყოფილა ნაკლები. თქვენ რომ როგორმე გაგჭირებოდათ, მაშინ შეიტყობდით მწუხარისათვის, იმედი-გადაწყვეტილისათვის ცარიელი სიტყვა, თუ ნამეტნავად იმ სიტყვაში გულის სიბოლო და სიმართლეს ურევია, მაშინ შეიტყობდით, ის ცარიელი სიტყვა რა ტკივილის დამყუჩავი რამ არის!... ასე გგონია, იმ სიტყვებმა ნახევარი ნაღველი თან წაიღესო, ისეთი ლოდი აგეცლება გულიდამ. სიტყვა ხომ არაფერია და კაცს არაფრად უღირს, მაგრამ რამდენი კაცია ქვეყანაზედ—მომძესათვის ისიც არ ემეტება. ესეც კია, ზოგმა თუნდ გამოიმეტოს კიდეც, გაჭირებულ გულის არ მოხედება, ვერ მიაღწევს გულამდინა. ამისთანა კაცები გულის ვერ მოჭფნანენ გაჭირებულსა და ვერც ნუგეშსა სცემენ. მზე ზამთრისა ყვავილს ვერ ამოიყვანს.

მღვდელი, ის დალოცვილი, მადლით სავსე მღვდელი, იმისთანა არ იყო. დედა-კაცი რომ ატირდა, მაშინ რომ შეგეხედნა, გული იმისი თვალებში გამოიხატა და ზედ ეწერა: „რა ექნა დედი? ჩემი სისხლი რომ მოარჩენდეს შენს ქმარსა, ძარღვს გაეიხსნი და დავაღვიწებო!“ ამისთანა კაცის სიტყვა მწუხარებას შუაზედ გაარღვევს და აბრეშუმის ხელსახოცსავეთ ლბილად მოსწმენდს თვალიდამ ცრემლსა.

როგორც შემეძლო, ხომ გითხარი, მღვდელმა რა უთხრა დედა-კაცსა, დიდი არაფერია, მაგრამ დამიჯერე, რომ იმ ნათქვამმა იმ დედა-კაცს თავისი

გულის ნაღველი იმ ოთახში დააგდებინა და ის კი გაისტუმრა ნუგეშითა. მზე რად უზამს იმოდენას დამხრალს ყვაეილსა, რაც თბილი სიტყვა დაჩაგრულს გულსა!... ოჲ!... სითბო?... დიდი რამ არი! დედა-მიწის ზურგი იმითი აყუევდება ხოლმე, წუთის-სოფლის ცხოვრება იმითი მოისხამს ყვაეილსა!... მაგრამ რა სიტყვა!... ცარიელ სიტყვას ის მღვდელი არა სჯერდებოდა. მერე შევიტყე, წელიწად ნახევარი თურმე ინახავდა—თითონ ღარიბი—დაგდებულ ქმარსა და ცოლსა.

შენ ღეთის გამგებლობას უყურე! ის-ის იყო, კაცის გულის სიკეთეზედ მელაპარაკებოდა, ღმერთმა ისე მოიწადინა, თვალით დამანახვა ის, რაც სიტყვით მღვდელმა ჩამაგონა. სწორედ სასწაული იყო ღეთისა: რალა იმ ღროს შემოვიდა ის დედა-კაცი, რომ, რაცა სთქვა, ის ჩემ თვალ წინვე აესრულებინა. გინდა დაიჯერე, გინდა არა, მე კი ვიტყვი მართალსა: ერთი მაშინ მოხდა ეგ სასწაული, მეორედ კიდევ მაშინ, როცა იმ ადგილას მივედით, საცა სწერია:

„ვერ დაიჭირვას სიკვდილსა
გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი,
მისგან ყოველი გასწორდეს,
სუსტი და ძალ-გულოვანი,
ბოლოს შეჰყარნეს მიწამან
ერთგან მოყმე და მხცოვანი,
და სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა
სიკვდილი სახელოვანი“.

სწორენ იმ დროს ქუჩიდან ერთი აყალმაყალის და ალიაქოთის ხმა შემოვიდა. ხომ მოგახსენეთ, მტკვრის პირას ეიდექით-მეთქი და მღვდელიც ხომ იქავე იდგა. მღვდელი გაფითრდა და ისე, როგორც იყო, უცხად ეცა ქუჩის კარებსა. მეც გამოვედი გარედ. საღამო ხანი იყო. ხალხი დიდი, თუ პატარა, ერთი დაქანებული საურმე იყო მტკვრისკენა, იქით მირბოდა.

— რა ამბავია, ძმებო, რა ამბავია? დაუყვირა ხალხს მღვდელმა.

— რალა რა ამბავია, შენი ჭირიმე! კაცი ირჩობა, დაუძახა ეილაცამ.

ამის თქმა და მღვდლის ფეხის მოსხლეტა ერთი იყო. ისე თავე-შიშველი გაფრინდა გაფოთებული. მეც უკან გამოვედექი. ჩავედით. ხალხი და დედა-კაცობა შეგროვილი იყო მტკვრის გადასახედზედ. იმათი ჟღავი-ჟღუფი, ალიაქოთი კაცს დააყრუებდა. დედა-კაცების საცოდაობას კი ნულარ მკითხავეთ, სულ „ეიშ! ეიშ!“ გაჰქონდათ. რომ დაინახეს მღვდელი მოდისო, ერთობ სიხარულით დაიგრიალეს: „მღვდელი მოვიდა, მღვდელი! მადლობა ღმერთსა, ქრისტიანი სული აღარ დაირჩობაო!“ სჩანს, შენი ჭირიმე, იმ მღვდლისაგან კელავაც ბევრი მაგისტანაები ენახათ, რომ ეგრეთი იმედი ყველას მოეცა.

მღვდელმა ხმა არაეის გასცა, ზედაც არაეის შეჰხედა, იმისი თვალები მოუხვეწრად დაჰყურებდნენ მტკვრის დენასა, თითქო უკანასკნელი საუნჯე იქ

ელუპებაო. თვალის დახამხამების უმაღლესი ტანისამოსი და გადმოყარა ჩემკენ. ერთს წამს კი, მინამ იხდიდა, მტკვრისათვის თვალი არ მოუშორებია. მე შეეხედე: გაფითრებული იყო და დაღონებული. ერთი ეს კი სთქვა: ირჩობა ჩვენისთანა ადამიანი და არაგინა შევლის? შემდეგ სწრაფად გადისახა პირჯვარი, ახსენა სახელი ღეთისა, იშვირა ფეხი და გადაეარდა წყალში. მაშინ კი თან გადაჰყვა ტყაბატყუბით შედიოდნენ ბიჭი, თითქო მღვდლის საქციელმა წაახლისაო.

ცოტა ხანს თვალიდამ დაეკარგე მღვდელი. მე იმისი დარჩობის შიში მომეცა. „რა ექნა, ხომ არ დაირჩო?“ წამოვიძახე ჩემ თავად. „ჰმ, ჩაიცინა ჩემ გვერდით ერთმა კაცმა: მაშ შენ ეგ ვერ გიცნია, მიპასუხა მე და გაშტერებით თვალი წყალს ააყოლა:—მაგას ღეთის კაცს ეძახიან, არც წყალი ერგეა მაგ დალოცვილს, არც ცეცხლი ეკიდება. აგე, თუ არა გჯერა, სად ამოჰყო თავი!“ გამიშვირა თითი და დამანახეა გახარებულმა მღვდელი.

მივიხედე, თითო ხელის მოქნევამდე ის დალოცვილის შვილი ერთ დიდ ალაგს გადაინაცვლებდა, როგორც გემი, ისე არღევედა წყალს. მღვდლის შორი-ახლო ის უბედური მუშა,—წყლის მუშა ყოფილიყო საწყალი,—ქანც-გაწყვეტილი ფორთხალებდა. ხან ჩაიძირებოდა, ხან მალლა ამოვარდებოდა ხოლმე.

— ნუ გეშინიან! ეძახოდა ხალხი: არ შაუშინდე წყალსა, ცოტა კიდეც თავი შეიმაგრე, შენი დახსნელი მოდის.

აი მიდის და ებრძვის წყალს მღვდელი, ხალხი აქედამ წასახალისებლად ხმას აძლევს: „აი, შენი გამჩენის ჭირინე, შენი! დაილოცა შენი მკლავების ძარღვები!... ჰე... ტაი, ტაი, ტა!... რა რიგად მიდის, ნაფია! აბა, შეილო, დედის ძუძუ მაგას შეჰრგებია, აი... იძახოდა ერთი.

— დედის ძუძუ ვის არ შერგებია, მაგრამ მადლიანი ძუძუ უნდა, რომ მაგისტანა შეილი გაჰზარდოს, ამბობდა მეორე.

მაგრამ მღვდელს არ ეჭირებოდა არც ერთის თქმა, არც მეორისა, არც ხალხის წახალისება და გულის გამაგრება. იმისი სიმაგრე და წამახალისებელიც ის ცეცხლი იყო, რომელიც თითონ რომ სთქვა, ყოველს კაცს გულში უნთიაო. რას ბძანებ? სიკეთე კაცს გულში ვერ ეტევოდა, სხვის წახალისება აქ რა საჭიროა! სიკეთის ქმნა სწორედ, რომ იტყვიან, სწყუროდა: დრო მოეცა და ზედ დაკდომით დაეწაფა.

ისე შენ მოარჩი შენს ნაღველსა, როგორც იმ მღვდელმა ის მუშა მოარჩინა. როცა ნაპირზედ გამოიტანეს, როგორც ძმასა ზედ დასტრიალებდა გონება-მიხდილ მუშასა. როგორც იყო, გამოაბრუნეს ის საწყალი. თითონ მღვდელი მუშაზედ ნაკლებ შესაბრალისი არ იყო. შემოდგომა გახლდა, სულ

გალურჯებული იყო, სიცივისაგან კბილით კბილსა სცემდა და ჰკანკალებდა.

— გლახავ! მიუბრუნდა ვილასაც მღვდელი: თუ ღმერთი გწამს, ამაღამ შენ სახლში ბინა მიეცი ამ საცოდავსა, მადლია.

— ბატონი ბძანდები, უპასუხა იმანაცა: მაგას რაღა თქმა უნდა, შენი ჭირიმე! შენ კინალამ მაგის გულისათვის თავი არ დაირჩე და მე ბინას როგორ არ მიეცემ. აბა, ბიჭებო, მიშველეთ!

დაუძახა ხალხსა. ხალხი მოსცივდა, ასწიეს მუშა და ციმციმით წაიღეს, მღვდელიც უკან აედევნა.

— შენ კი შინ წამობძანდი, შენი ჭირიმე! ეუთხარი მე: დაღლილი ხარ, ჰკანკალებ.

— მუშას შეველა უნდა კიდევ, მითხრა პასუხად.

— შე დალოცვილო!... შენ თავსაც უნდა შეველა, მივატანე მე.

— აგერ ჩემი მშველელი სად არის!... მითხრა ეს თუ არა, ცა დამანახვა და გამეცალა.

მინამ კარგად არ მოასვენა, მინამ გული არ დაიჯერა, რომ ეს კაცი აღარ მოკედება, ის დალოცვილი არ მოჰშორებია.

ის მუშა კი მოარჩინა სიკვდილსა და თითონ კი კინალამ სული არ მიაბარა უფალსა. ისე ავად გახდა, რომ კინალამ თან არ გადაიტანა. ღმერთმანი, შეინანებდა და იტყოდა: „სხვისთვის თავი რად წაეიხდინეო. მარტო ეყოფილიყავ კიდევ, ჰო: დედა-

ჩემს ეის ანაბარას გაეუშვებდი, მე რომ იქ ამტეხოდა რამეო.“

იმისი საცოდავი დედა კი ეუბნებოდა: „შვილო! თავს რაზედ იკლავდი? რა ეუყოთ, რომ ირჩობოდა? შენც რომ იქ აგტეხოდა რამე, დედა შენს რაღას ეტყოდი, საიქიოს რომ შეჰხედებოდი?“

— პირ-ნათლად შევხედავდი, რომ იმის ძუძუმ კაი საქმე შემადლებინა, უთხრა მღვდელმა.

— ზოგი მე მკითხე ეხლა. შენ დაგხარი დღე-მუდამ ზედა, შენის მეტი აღარავენ გამაჩნია დედა-მიწის ზურგზედ და ისე გამომიმეტე, რომ კინალამ თავი არ მოიკალი სხვისთვისა, კინალამ...

— აკი ღმერთმა დამიფარა და არა ამიტყდა-რა.

— როგორ არა აგიტყდა-რა? სამი დღე, იეუი შენს დედასა, უსულო მკედარსავეთ წინ მედე და დაგტირო-დი. რომ ღმერთს არ მოეხედნა, რა მეშველებოდა?

— ქვეყანა დიდია, დელიჯან! ყველა კაი კაცი შენი შვილი იქნებოდა.

— უი, უი!—გადიწერა პირჯვარი მღვდლის დე-დამა: ღმერთმა ნუ შემასწროს მაგ დღეს!... შენის ხელით მინდა, შვილო, მიწა მიეყარო.

ერთხელ ჯერ კიდევ მორჩენილი არ იყო, რომ მივედი. მეც კი, ღმერთო შეგცოდე, ეუთხარი: მე-ტის მეტი თავ-გამომეტებული ჰყოფილხარ. თუ შე-ნი თავი არ გებრალეებოდა, დედა შენს მაინც შეი-ბრალეებდი. უფრო ცოდვა არ იქნებოდა, რომ მო-ხუცებული დედა უპატრონოდ დაგეგდო ამ ტრიალ ქვეყანაზედ?

— ცოდვა ეგ კი არ არის, ცოდვა ის არის, ჩემო ძმაო, როცა შეილი დედის ჭირნახულს ყვავილებს არ გამოატანინებს, როცა ღრო მოუვა, — მითხრა დასუსტებულმა: აქ ახლო მოჯექ. იმ დღეს დედა-ჩემს ვერა ეუთხარი-რა, მოხუცებულია, უსიყვარულობაში ჩამომართმევდა. დედის გული ზღვა არის სიყვარულისა. რომ უთხრა, შეილი რომ უკვდებოდეს, ორის დღის სიცოცხლე კიდევ მიემატება შენს შეილსაო, ოღონდ სული საუკუნო ჯოჯოხეთს მიეცეო, — დედა მაგას იქს; შეილმა კი დედისათვის რომ ეგა ქმნას, დედა იწყენს. მე რომ ჩემის თავის და ღეთის იმედი არა მქონდა, სულელი ხომ არ ეიყავ ალღელებულ წყალს მიეცემოდი. ღმერთმა შეძლება მომცა და ინება ჩემის ცოდვილის ხელით იმ კაცის მორჩენა. თუნდ ეგ არ იყოს და მეც იქ თავი გამეფუჭებინა, რა ცუდს საქმეზედ გაეფუჭებდი თავსა! ხომ უნდა მოეკედე დღესა, თუ ხვალე, ის არა სჯობია ღეთისა და... გეტყვი ახლა კი, კაცის სამსახურში (აქ მღვდელი გაწითლდა) ამომივიდეს სული!... აქ სახელი მაინც დაგრჩება და იქ სიკეთე წაგიძლევა. „სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა“, ჩემო კარგო! სახელის მოხვეჭა კიდევ, სხვამ რაც უნდა სთქვას, ცხონებაა სულისა. სამოთხესაც აქედამევე ეგ ანათებს და ჯოჯოხეთსაც აქედამევე ეგ აქრობს, როგორც შეილისათვის, ისე დედისათვის! დედა-ჩემს ეგ არ ესმის და იმიტომ თქმა ამისი ველარ გავუბედე.

— ეგ აგრეა, მართალსა ბრძანებ, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— მაგრამ ისა, შენი ჭირიმე, რომ...

— მესმის, რის თქმაც გინდა, გამაწყეტინა სიტყვა: იქნება გეგონოს—ვინც კაი საქმესა ჰშერება, სახელისთვის ჰშერება? არა, სახელი თავისთავად მოდის ხოლმე და კეთილ საქმეს ზედ გამოებმება. მართალია, არიან იმისთანა კაცები, რომელნიც სიკეთეს იქმონენ მარტო იმისთვის, რომ სახელი დაგვრჩებაო. მაშინ ისინი იმ კაი საქმეს სახელზედა ჰყიდიან. ეს ცუდია, მაგრამ მე და შენ რა დავა გვაქვს? დაე, თუნდ გაჰყიდონ, ოღონდ ნივთი კარგი რამ იყოს, დაე, საქმე საქებური იყოს,—და გულის წადილის გაჩხრეკა ღვთის ნებაზედ მივაგდოთ. აი ეხლა, ვინც თავდა-პირველად გუთანი მოიგონა, ვინ იცის, სხვისთვის ისე არა ჰფიქრობდა, როგორც თავისთვისა, ისე სიკეთისათვის არა, როგორც სახელისათვის, ჩვენ რა? ღმერთმა ცხონება მისცეს იმას, რომ იქნება თითონ მშვიერი მოკვდა და ამოდენა მიღეთის მცხოვრებლებს კი გაუწყვეტარი ღუკმის სახსარი მისცა. იმისი სახელი გაქრა ქვეყანაზედ, საქმე კი, რომელიც ყველა სახელზედ უკეთესი სახელია, დარჩა საუკუნოდ, საქმე, რომელიც მარტოკა დასძლევს მთელ ქვეყნიერების ცოდვებსა! ხომ ეხლა არავეინა ჰკითხულობს—რა წადილი ჰქონდა, როცა საწყალითვალსა და გონებას იწყალებდა ამ სახელოვან საქმისათვის. ის წაეიდა თავის კარგის, თუ ცუდის გულის-წადილითა და იმის გულის-წადილის ნაჭირნახულები კი ხელთ დაგვრჩა...

— მე მაგაზედ ფიქრადაც არ მამსვლია მეტქვა რამე, მე მინდოდა მეტქო...

— რა უშავს? გამაწყვეტინა ისეე სიტყვა: მეტი ხომ არ იქნება, რომ მე ეგა ვთქვი?

— მეტს ეინ მოგახსენებს? ჩამოვართვი მეც სიტყვა: მე მანდამდინ გონება სად მიმიწვდებოდა, რომ ეგ მომფიქრებოდა. მე მინდოდა მეტქო, რომ სხვის მოსარჩენად დედა ჩემს არ დაეღუპადი, ვერ დაე-თმობდი, იმის იმოდენ საცოდაობას კისრად ვერ ავიღებდი. შენი სიცოცხლე იმისთვის სხვა რამ არის, სხვა ნუგეშია!...

— სიცოცხლე ჩვენი, ჩემო ძმაო, არც დედისაა, არც მამისა, ქვეყნისა არის. ჯერ ქვეყანა, მერე დედა და მამა. მზე რომ ამოდის, ვარსკვლავები მაშინ არა სჩანან.... ის როგორა სწერს ავთანდილი როსტე-ვანსა?

„მე იგი ვარო
ვის სიკვდილი მოყვრისათვის
თამაშად და მიჩანს მღერად“.

კარგი სიტყვა არის, თუ მოყვარედ ქვეყანა მიაჩნია ადამიანსა. ისიც კარგია, ხომ გახსოვს:

„სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა
სიკვდილი სახელოვანი“.

— მახსოვს და მესმის კიდევცა, რაზედაც მითხა-

რი ევა. მაგრამ მაგისტანა ნაძრაზი სიცოცხლე ნეტავი მე მქონდეს, როგორიც შენა გაქვს.

მღელელი ბაშესავით წამოწითლდა. ის დალოცვილი ვერ იფერებდა ქებასა.

— შენ მე ნუ გადმომწედები ხოლმე, მითხრა ლიმილითაც და მორცხობითაც: ხომ არ იცი, მე რა კაცი ვარ?

— შე დალოცვილო, დავატანე ზედ: თუ მიგნება არა მაქვს, მაღლობა ღმერთს, ბრმა ხომ არა ვარ, რომ არ დაეინახო. ნაძრაზი სიცოცხლეო!...

— მაშინ ნაძრაზი იქნებოდა, თუ ჯერ არ არის, ჩემო ძმაო! კაცი ირჩობა, ღეთის კერძო, შენსავით შეილი ერთის მამა-ღმერთისა, შენ კი გულ-ხელ-დაკრებილი დაჰყურებ, როცა იმის მორჩენა შეგიძლიან, სასახელოა? მერე ღმერთს რა პასუხს მისცემთ, ან შენ და ან ღედა შენი, ღმერთს რას ეტყვიან? არ გეტყვიან: რად მოიკალით გული, რომელიც თქვენის მოძმის სიყვარულისათვის მომიცია თქვენთვის? რად დამალეთ და დაიშურეთ ღონე და შეძლება, რომელიც გაჭირვებულის მოძმის საშველად მომიმადლებია? როცა, ჩემო ძმაო, ადამიანს პირს არიდებ, მითამ ქრისტე ღმერთისათვის მოგირიდებია პირი. იესომ ბჰანა: განკითხვის დღეს გეტყვითო: მწყურვალნი ვიყავ, არ მასვითო; მშიერი ვიყავ, არ მაჭამეთო; შიშველი ვიყავ, არ ჩამაცვითო; სნეული ვიყავ, არ მომიარეთო. როცა მეტყვიანო: უფალო! სადა გნახეთ, რომ არ გიშველო-

თო? მე ვეტყვიო: ყოველი გაჭირებული კაცი, თქვენ-
გან არ გაკითხული,—მე ვიყავიო. ესეა, ძმაო!... სხვა
შენთვის და შენ სხვისთვის, აი გზა ცხოვრებისა, აი
ხილი ცხოვრებისა, აი გასაღები სამოთხისა!...

გზა გამიკაფა, მაგრამ ჟამმა მიმუხთლა და არ და-
მაცალა ზედ გამეცლო!... მომიტანა კლდემ ქვეშა და,
ხომ ჰხედავ, ისე ვქრები, როგორც ცეცხლი, როცა
გარედამ ჰაერი არა შევლის!...

ტყუილად კი არ მითხრა, როცა აეთანდილის და
შერმადინის ამბავი წაეკითხე და ატაცებულმა უნებ-
ლიეთ წამოვიძახე:

— ენაცვალე შენს დამწერსა! აი ბატონ-ყმობა
თუ იყოს—ამისთანა.

— მოგწონს? მკითხა მღვდელმა.

— აბა რა?

— მართალი ხარ! მიბძანა იმან ნაღვლიანად:
უარესს ეგა სჯობია.

ამის შემდეგ რალაც ფიქრმა წაიღო მისი გო-
ნება და გული; მე თვალი მომარიდა და ჰერს გა-
უშტერა. კარგა ხანი დაჩუმებული იყო, მერე კი
თითქო უნებლიედ, თავისთავად უფრო დაღონე-
ბულადა სთქვა:

— იმას კი არა შეედრება-რა, როცა ცა ქუდა-
თა გაქვს და დედა-მიწა ქალამნადა.

მე მაშინ არ მესმოდა, რას ამბობს. უეცრად

ჩემკენ მოატრიალა თვალი. როცა კარგა ხანი კიდე მოიფიქრა, მითხრა:

— ერთი ეს მითხარ: ხელში ნაპატიევები მიმინო უფრო კარგია, თუ ის მიმინო, რომელსაც გაჩენის დღიდან კაცის ხელი არ მოჰხვედრია.

— რასაკვირველია ის, რომელსაც ხელი არ მოჰხვედრია.

— რაღა? ის ხომ უფრო გაპატივებულია?

— ვაი იმ პატივს!... ხან ფრთას აუკერენ—არ გაფრინდესო, ხან ბოლოს—არ გაიქნივოსო, თვალებს კი ყოველთვის აუბმენ ხოლმე—არა დაინახოს-რაო.

— ყველას ეგრე უბმენ ხოლმე?

— მაშა? ამბობენ, თუ არ ეგრე, მიმინო არ გაიგეშება თურმე. კლანჭებზედაც ეყენებიან თოკს გამოაბმენ თუ ვინიცობაა ნაფარდზედ გაიწიოს,—არ გაუშვან.

— თოკი თოკია, ეყენები რაღადა აქვს?

— ხალისისათვის თუ უკეთებენ: ატოკდება, თუ გაფრინდება ეყენები ხმას აძლევენ.

— იქნება. მაგრამ, მგონია, ფრთების ფრიალი, როცა კი გაშლის ხოლმე და გაინაფარდებს, იმ ეყენების ხმას ერჩივნოს და წასახალისებლადაც ის ეყოს.

— აბა მაგას რაღა თქმა უნდა? რასაკვირველია, ურჩევნია.

— მეც ეგრე მგონია, ჩემო გაბრიელ... ახლა, რას აქნევენ მიმინოსა?

— შე დალოცვილო! ისე მკითხავ, თითქო არ იცოდეთ. მწყერს აჭერინებენ და თითონ კი სეირს უყურებენ.

— მერე?

— მერე რა! მწყერებს აბგაში ჩაიწყობენ და შინ წამოვლენ.

— მიმინოს?

— მიმინოს იმას გამოაწიწკნიებენ, რაც კაცის საკმელად არ ეარგა.

— საწყალი!... თხის პატრონს არც თხის კუდიო... მერე მიმინო მადლობელია?

— არა მგონია. კიდეც რა! ბევრი მონადირეა, თავის ღლეში მუცელსაც არ გაუძღობს, კარგად ეყრ მოეტყვებო; ზოგმა კიდეც ეგ ხანდაზმობით იცის.

— მინამ სული არ ამოუვა, სულ ამ ყოფაშია მიმინო?

— არა. თუ მიმინომ შემოდგომამდინ გაუძლო მონადირესა და არ მოკვდა, თავის ნებაზედ გაუშვებენ ხოლმე.

— დახე, ყველას დრო სდომებიან!..

— მაშ უდროოდ რა იქნება? მინამ მწყერია, ანაღირებენ, როცა მოილევა, იმასაც აღდგომის ღლე მოუვა ხოლმე.

— მაშ მინამ მწყერები ბუდობენ, მინამდინ მონადირეს ხელთა ჰყავს მიმინო?

— დიად, გამეცინა მე: მინამ მწყერები ბუდობენ.

— მგონი, მწყერები მაშინ მოილევიან, როცა სამალავი და საფარი აღარ არის მინდერებში; სიმინ-

დი რომ მოიჭრება, ყანები, ფეტვები რომ დაიმკებიან; ერთის სიტყვით, როცა ყოველ კაი კაცის ნამუშევარი შემოვა.

— დიად, შემოდგომაზედ მწყერი ილევა, მაშინ მიმინოსაც თავის ნებაზედ გააფრენს ხოლმე მონადირე.

— დაილოცა ისევ შემოდგომის მადლიანობა!... ეისაც კი მადლი ჰქონია და სიკეთე, უმუშავნია, დაუთესნია,—სულ ყველაფერი მაშინ მომწიფდება და მოიკრიფება! სახლი, კარი ღეთის წყალობით აიესება ხოლმე... ქორწილებიც კი მაშინ იციან, ყველა მაშინ დაბინავდება, მიმინოც კი, მიმინოც!... კაი დრო არის! პური, ღვინო, ღვინი, ყველაფერია ბლომად. ყველა, დიდი თუ პატარა, მაძლარია მაშინ და მხიარული!... კაი დრო არის!... ორი, სამი თთვეც,— და გაზაფხულიც ზედ მოგების ხოლმე, ის ღამაში, მხიარული, თბილი გაზაფხული!... ღმერთო! მოსავალი მოდის და გულ-მართლად მოამკევენე ყოველ მუშაკსა!...





მე იმ მღვდელზედ სიტყვა ძალიან გაგიგძელე, ბატონო, და ყბედობაში ნუ ჩამომართმევთ. რორიოდე ნათელი ღლე მე იმასთან გამიტარე-ბია, გონებისა და ადამიანობის თვალი,—აჲად, თუ კარგად. იმასთან ამიხილებია. ჩემის ბნელის ცხოვრების გზაზედ იმის მეტი ვარსკვლავი არ ამოსულა,—და ამ უპირო ქვეყანამ სხვა ნუ-რა დამაყვედროს-რა. ამიტომ მიყვარს მე ამ მღვდელზედ ლაპარაკი, როცა კი ელაპარაკობ ხოლმე. სული ისევ სულობს, როცა იმას ვახსენებ. დამიჯერეთ, რომ მე იმის ხსენებაზედ ამ ქვეყნად კიდევ მაღლი ღეთისა მწამს, კიდევ მგონია, რომ ეს ქვეყანა შესაფერია და ამ ქვეყანასთან ძაფი არ გამწყდომია. დალოცა ღმერთმა ის კაცად-კაცი!...

ბერი რამ მოგახსენე იმ ღეთის კაცზედ, მაგრამ ნაასალიც ვერ გითხარი: იმისი გული და ამბავი ზღვა არის და მე უბედურმა კოეზით ზღვის ამოწურვა მოვინდომე. ყბედობაში ნუ ჩამომართმევ, შენი ჭირიმე. თუ მოგაწყინე თავი, ნუ გამკიცხავ და მაპატივე.

ხუთი წელიწადი გაგვითავდა ჩვენ, რაც ქალაქში ვიყავით. მეექვსე წელიწადი რომ დაიწყო, დიდი ბატონის სიკედილის ამბავი მოგვივიდა. მაშინ

ლათიკო იქნებოდა ცხრამეტისა, თუ ოცის წლისა. მამის სიკვდილზედ პირველში ბევრი ინალეო და, მგონი, იტირა კიდევ. ჩემსავეით დაობლდა და ჩემსავეით ნაღველი მალე გადაიყარა. დიდხანს აღარ უფიქრნია: ფიცხლავ შინილამ ცხენები დაიბარა და სამუდამოდ შინ წამოსეოა დააპირა. მინამ ცხენები ჩამოგვივიდოდა, ლათიკომ რუსული ტანისამოსი გაიძრო და ქართული ტანისამოსი ჩაიცეა. სულ გამოიცეაოა ახალს ტანისამოსში. მშეენიერი შესახედავი ყმაწვილი კაცი დადგა.

არ გასულა ხუთი-ექესი დღე დაბარების შემდეგ, რომ ცხენები ჩამოგვივიდნენ. მეორე დღეს უნდა ქალაქილამ გაესულიყავით. მე მღედლის სანახეად წავედი.

— გაბრიელს გაუმარჯოს! შემომძახა მღედელმა, როცა შეეალე კარები და შეეედი იმის პატარა ოთახში: ამბავი-ხაბარი, ჩემო გაბრიელ!

— დიდმა ბატონმა თქვენი ქირი წაილო,—მოეახსენე მე: ლათიკომ შინილამ ცხენები დაიბარა და ხეალ შინ წასელას ეაპირებო.

— მერე ლათიკო სწელას თეეს ანებებს?

— თეეს ანებებს.

მღედელს ეს ამბავი ძრიელ ეწყინა. წამოდგა ტახტილამ და თეეის ოთახში წინა და უკან სიარული დაიწყო. პატარა ხანს უკან მითხრა:

— სწყუროდეს, წყალსა ვინ დაღერის კაცი უმაგო, ცნობილი, ჩემო გაბრიელ! საკვირველია, რომ

მე ის ყმაწვილი ვერ მოვიკარე!... ეხლა შინ იქნება?

— შინ გახლავს.

გადიცვა მაშინვე ანაფორა და წამოვიდა დათიკოსაკენ. მეც უკან გამოვყევე. დათიკოსთან მღვდელმა არ შემოიყვლია.

დათიკოსთან მღვდელმა კარგა ხანი დაჰყო. როცა გამოვიდა, მე წინ დაეხედი.

— ვერა გავაწყე-რა, — მიბძანა მე მღვდელმა ნაღელიანად: თავის სიტყვის კაცი ყოფილა. ღმერთმა სიკეთის შეძლება მისცეს.

დილაზედ ჩაეალაგეთ ბარგი, დაეამზადეთ ცხენები და, მინამ წაეიდოდი, მღვდელთან გავიქეცი კურთხევის ჩამოსართმევად.

— მიდიხარ, მიდიხარ, გაბრიელ?! მითხრა მღვდელმა დაღონებითა.

— გიახლებით. მაშ რა ექნა? ეკითხე მე იმ რიგად, რომ, თუ ეთქო, ნუ წახელო, — იქნება, არც კი წავსულიყავ.

— უნდა წახეიდე. სხვას ვერასა იქ: შენი ნება შენს ხელთ არ არის.

მე აღარა ეუთხარი-რა. მივედი, ლოცვა-კურთხევა ეთხოვე. იმან პირ ჯვარი გადამწერა და მიბძანა:

— მშვიდობით, ჩემო გაბრიელ! მართალი იყავ და სიმართლეს სდიე. გზა ყოველთვის კაცური გექნება. ესეც იცოდე: ეინც კარგსა საქმეს არ მისდევს, იგი თავისა მტერია. მშვიდობით.

მომეხვია მე, როგორც მამა შეილსა; დავკოცნეთ ერთმანეთი და გავიყარენით. ეჰ, ბატონო, ქვეყანა ძნელი შესაფერი ყოფილა!

ორ დღეს უკან ჩენის სოფლის ბოლოში მივედი. მზე ჯერ ჩასული არ იყო და მთის წვერზედ ცეცხლივით ენთო. მე ჩენს სოფელში მისელა ძალიანაც არ მიმიხაროდა. მე იქ აღარავინა მყვანდა. მაგრამ ჩემის მიწა-წყლის სიომ რომ დამკრა, გული ამიტოკდა: ის მთა, ის ბარი, ის ტყე, ის მინდორველი რომ დაეინახე, ავიესე ლხენითა და სიამითა. ის, რაც გულში მაშინ დამიტრიალდა, არც სიხარულსა ჰგებანდა და არც ნაღველსა, გულში რალაც „მზიანი ჩრდილი“ იყო, თითქო ნაღველი სიხარულში გაიშალაო და სიხარული—ნაღველში. გული ოდნე და მეტად ტკბილად მიცემდა. სმენად გარდამეჭკა გულის-ყური, ყველაფერი ჩემს გარსა თითქო რალაცას კარგსა და დიდი ხნის დაფიწყებულს ამბავს მიაშობდა. იმ დროს რომ კაცს ჩემთვის ხმა გაცეცა, მეწყინებოდა.

მე ხომ იმ ქვეყნისათვის ტიალ-ოხერი ვიყავ და იმ ქვეყნისა კეთილი არა მახსოვდა-რა, მაგრამ მაინც კიდე თავისი მიწა-წყალი დიდი რამ ყოფილა კაცისათვის. ვინც თავის მიწა-წყალს არ მოჰშორებია,—ეგ იმას ვერ უცენია. ჩემ და ქვეყნის შუა ხომ ეზლა ხიდი ჩატეხილია და, დღესა თუ ხვალე, სულაც გაეშორდები, მაგრამ ღეთის მოწყალებად ჩავთვლი-

დი, რომ მე ჩემის მიწა-წყლის კალთაში სული დამელია. ვაი სადაური სადა ვკვდები!...

შინ რომ მივედით, დათიკომ მეორეს დღესვე დამიბარა და მითხრა:

— ჩემო გაბრიელ, მე შენს ანაბარასა ვარ. აი ეს სახლი, ეს კარი, საქონელი, მამულ-დედული შენთვის ჩამიბარებია. ღვთის მოწყალება გვაქვს, მეც მაცხოვრე და შენც იცხოვრე.

ეს რომ მითხრა, ერთი კარგი ხელი ტანისამოსი მაჩუქა. მე რომ ის ჩაეცვი, თავადისშვილში ვერ გამომარჩევდით.

ჩაეიბარე ყოველიფერი, ყოველიფერი ხელში დავიჭირე და ღვთის შეწევნით საქმე ისე მოვიყვანე, რომ სახლიდამ ბეწვის ოდენაც არა იკარგებოდა-რა. მართალია, ჩემის ერთგულობის გამო ბევრს შეეძულდი, ბევრი მოვიმდურე, ყმა თუ მოჯამაგირე, მაგრამ, ღმერთია მოწამე, უსამართლობა არავისათვის გამიწევია. ორ წელიწადში საქმე ისე მოეწყო, რომ დათიკო კაი ოჯახის-შვილად ჩაითელე-ბოდა იმ ახლო-მახლო თავადისშვილებში. ღვთის წინაშე უნდა სთქვას კაცმა, რომ დათიკოც პირმადედ არ იყო ჩემთან, ტოლამხანაკად მინახავდა და ძალიან მაღლობელი იყო ჩემი.

ყველაფერში კაი ყმაწვილი კაცი იყო: მშვენიერის სანახაობისა, გულ-უხვი, გულ-მარდი, გიჟმაჟი და ეჟ-კაცი. თოფისა და იარაღის ხმარებაში იმ ძირობაზედ იმას ორიც არა სჯობდა. ის რომ ყარა-

ბაღულ ცხენზედ შეჟდებოდა, ყელ-მოღერებული, ალ-
ვის ხესავით, ადამიანს. თვალი ზედ დარჩებოდა. ყვე-
ლაფრით ძალიან ლამაზი და მოხდენილი იყო. მაგ-
რამ ერთი ავი სენი სჭირდა, — და იმ სენმა ისე იმას
არ ავნო, როგორც მე: ქალების მუსუსი იყო და
ამისთანაებში ნამუს-გაქნილიცა. რაკი გულში ვისმე
ქალის ფიქრს ჩაიდებდა, თავის გულის-წადილისათ-
ვის არაფერს დაერიდებოდა, არაფერს არ ითაკი-
ლებდა, არაფერს და არავის დაზოგავდა: ყველა-
ფერს და ყველას ხილად გასდებდა დაუნდობლად და
თითონ გაივლიდა. მე მგონია, ის უბედური თავის
ნათესავსაც არ დაინდობდა მაგისთანაებში — ასეთი
თავ-დაუჭერელი იყო, რაკი პირწყლიან გოგოს და-
ინახავდა. ბევრს გლეხის გოგოს მოუკლა იმან ნა-
მუსი, ბევრს კაი ოჯახის-შვილს თავზედ ლაფი დაას-
ხა. სხვაფრივ კი, ღმერთმა კაი მოგცეთ, კარგი ის
იყო.

მე რომ ის არა მყვარებოდა, ცუდად დაეუმიწებ-
დი იმ მოხდენილ მხარ-ბეჭს, რომ ამოდენა სირცხვი-
ლი აჭამა ქვეყანასა!... მაშინ ჩემი ბედიც იქნება სხვა
რიგად დატრიალებულიყო. მაგრამ რა მექნა? ის,
სხვა ყველაფერში მადლიანი ბიჭი, მეტად მიყვარდა.
არ ვიმეტებდი, თორემ აღრევე იყო ჩემის ხელისაგან
გასანიაფებელი. ქვეყანა წამურტლა და აქამდისაც
მიკვირს, რომ ამ მართლად მურტალს ქვეყანაზედ
კაცი როგორ არ გამოჩნდა, რომ თოფი ეკრა და
მიწასთან გაესწორებინა. შენ რაღას აკეთებდიო, იქ-

ნება იფიქროთ ჩემზედ. რას ვაკეთებდი? ეგა მკითხე და გამკიცხე კიდევ. გული მეც შემღვრეოდა, მაგრამ ჩემი გაუბედაობა, თუ იმისი სიყვარული ჩემს გულს იმორჩილებდა იმ დრომდინ, მინამ მე და ის ერთს გზაზედ ერთმანეთს არ გადავხარხინეთ, ის მე არ ჩამომეცალა და არ ამიქცია გზა. მეც არ შევეპუე.

ჩვენის სოფლის ბოლოს ერთი კაი ოჯახის შვილი იდგა, ჩვენის ბატონის ყმა. პეპია ერქვა სახელად. კეთილი სადმე კაცი იყო, ზან-შესული, დროული, გლეხ-კაცობაში სახელიანი და პატივცემული.

იმას, შენი ჭირიმე, იქნება მარტო ჩემს საუბედუროდ, ერთი ახირებული მადლიანი, ჯგირანივით ლამაზი გოგო ჰყვანდა. ის იყო პეპიას სული და გული და იმის მეტიც აღარაფერს შერჩენოდა ახლად დაქვრივებულის პეპიას. ბევრმა კარგად აშენებულმა გლეხმა სთხოვა ქალი, მაგრამ არავის მიათხოვა, თითქო სხვისათვის არ ემეტებოდა ის ობოლი მარგალიტი. გოგო იყო, შენი ჭირიმე, რომ თვალი ზედ დაგრჩებოდა: თეთრ-წითური, შავ-თვალ-წარბა, ტან-წერილი და მაღალი. ბევრი თავადის შვილის ქალი ინატრებდა იმის ჯგირანივით მოღვრებულ ყელსა, იმის გიშრის თვალსა, იმის გიშრის თმასა, ლერწმს ტანსა!... მარილიანი რამ იყო ჩემ საუბედუროდ.

აკი გამიწყრა ჩემი გამჩენი და პეპიას ქალს თვალი სადღაც მოეკარი. თვალის მოკერა და გულში

სიყვარულის ცეცხლის ჩაეარდნა — ჩემთვის ერთი იყო. როგორც თოფის წამალი ნაპერწკლისაგან, ისე ავ. ფეთქდი სიყვარულისა და ნატერისაგან.

რალა გაგიგრძელოთ, თურმე ნუ იტყვით,—იმ გოგოსაც ჩემი ფიქრი მისცემოდა. ეხლა რალა ვარ, შენი ჭირიმე! მაშინ ოცის, თუ ოცდა ერთის წლის გათამამებულ ბიჭსა ადამიანობა მეტყობოდა. კევხ-ნით არ ვიტყვი—ჩემს ტოლს ბიჭებში ნაბოლოვარი არ ვიყავ და თვალად-ტანადაც არაფერი მიჭირდა.

ერთხელ კალოზედ კევრზედ იღვა და, მე რომ ამოეუარე, ჩუმ-ჩუმად შემომცინა. როგორც კოკორი მზისგან, გული ისე გადამეშალა და ამიყვავდა; ამოვიდა მზე, გამინათლდა ქვეყანა. ამიციქანცქალდა ობოლი გული, ამიციქანცქალდა ისე, რომ ამოდენა კაცი მოვიყარე და ისე აღარ ამციქანცქალეზია. ეჰ, პირ-მქუშო წუთის-სოფელო, ისიც ზომ მომიშალე!...

შუადღე იყო, ვენახიდან მოვდიოდი და, ორლობეში რომ შემოვედი, ჩემს მზეს ორლობის თავში თვალი შეევასწარ: თურმე მამისათვის კალოზედ ჯერი მიჰქონდა. გულმა ცემა ერთს წუთს შესწყვიტა, დაძეცა ბურანი, თვალთ დამიბნელდა,—და ეს ამოდენა ეაჟი-კაცი წავბარბაცდი და წავაწყდი ღობეს. მალე მტერი მოგიკედეს, მალე მე მოვიკრიბე ღონე და გონზედ მოვედი. ეს რაც დამემართა, ერთის წუთის საქმე იყო. იმანაც მე თვალი მომკრა; შეკრთა, როგორც მშველა მონადირესაგან, და უცებ უკან გატრიალდა. მე ბევრი აღარ მიფიქრია: ვისხლიტე ფეხი

და გამოეუდევ. ისე ფეხ-აკრებით ჩქარა მიდიოდა, თითქო უკან მტერი ეგულებაო. დავეწივე კაკლებ-ქვეშ გამინდვრებულზედ და მივაძახე:

— ქალო! რა მიგარბევინებს? მგელი ხომ არა ვარ, ბიჭი ვარ, ადამიანი.

იმან ხმა არ გამცა და არც შემომხედა. თავ-მომ-წონე ბიჭი ვიყავ და გული ყელში მამებჯინა. ვიშ-ვირე ფეხი და ორ გადახტომაზედ წინ მოვექექე.

— ნუ გარბი, შენი კენესა მე! — ეუთხარი მე და გამოეუწივე ყელი: შენ ხელთ მომიცია ჩემი საბე-ლი ყელისა.

იმან წარბი შეიკრა და ისე მრისხანედ და მწყრა-ლად შემომხედა, რომ თვალს თვალი ვერ გავუს-წორე. მე შევეკრთი, მე ვაჟი-კაცი შევეუშინდი იმ პა-ტარა, უღონო გოგოსა!... ძლიერი ყოფილა უძა-ლოდაც ადამიანის შეილი!...

— გზა!... მითხრა ამაყად და ბძანებითა: მამა მყავს და ნამუსი მაქვს.

— ღმერთმან ნურც ერთსა და ნურც მეორეს ნუ მოგაშოროს, — ეუბასუხე მე გულ-მართლად, მაგრამ იმედ-გადაწყვეტილად: მე სამტროდ არა ვარ მო-სული, ღმერთო ხომ შენ იცი! ჩემი გული და წა-დილი ისეთი წმინდაა, კელაპტრად ხატს აენტება. მე მარტო ის მიწადაა, რომ ჩემი ობოლი თავი შენთა ფეხთ-ქვეშ გზად გამეშალა. არ ინდომე?! ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, ლამაზო ქალო, და მე თუნდა შენის ჭირის სანაცვლოდ ვიყო. გზაო,

მიბძანე შენ—დამითმია გზა!... გზა მშვიდობისა!...
 ლხინი შენ და ჭირი მე.

ეთქვი ეს თუ არა, ჩამოვეცალე. იმან ფეხი წინ
 არ წადგა და ერთხელ კიდეც თვალი გადმომავლო.
 წყრომა აღარ სჩანდა იმის ტბა-თვალში. სიხარულის
 სიომ გადამირბინა გულზედ, ბედმან ჩემკენ მოიხედა.
 კიდეც გული მომეცა და გახალისებულმა ეუთხარი:

— ქალო! რად მიკარგავ გზა და კვალსა? რისა
 გეშინიან, რომ ევრხევივითა თრთი? ცა რისხვით თავ-
 ზედ დამექცეს, ფეხ-ქვეშ დედა-მიწა გამერღვეს, თუ
 გაბრიელმა შენზედ ავი ფიქრი გულს გაიტაროს!...

— დამეხსენ!... მითხრა იმან იმგეარად, რომ,
 ვისაც მართლად დახსნა უნდა, ისე, იმ რიგად არ
 იტყოდა.

— არ დაგეხსნები, მინამ ჩემის გულის წადილს
 არ შეიტყობ. ნუ ფთხი უგუნურ მტრედვივითა. შენი
 სიყვარული გულს ჩამივარდა: მე ქმარი და შენ ცოლი,
 ჩემო მარგალიტო! ოღონდ ჩემი გულის პასუხი კი
 მითხარ და ჩემი ობოლი თავი მოკედეს, თუ რომ
 გაბრიელმა შენ რამ გაწყენინოს.

იმან პასუხი არ მამცა. მეც აღარ მოვეშვი.

— თავი მამიკედეს, თამრო,—დავიწყე მე ხელ-
 ახლად: თავი მამიკედეს, თუ შენის მეტი ცოლი მე
 მოეინდომო. ხმა ამოიღე, შენი კენესა მე, შენი!...
 ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, რასაცა მხედავ ესა ვარ. ნუ
 დამაწყევლინებ ჩემის გაჩენის დღესა, ნუ დამღუპავ,
 შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!... მე ქმარი და შენ

ცოლი!... მითხარი რამე, შენი ჰირიმე, თორემ ლამის ლოდინში სული შენთა ფეხთა ქვეშ გამიფთხეს. ხმა არ გამცა.

— თამრო! შემომხედე, ამ ერთმა ლოდინის წუთმა რა რიგად დამადნო. გამაგონე შენი სირინოზი ხმა. სულ-განაბული, გულ-კედლომითა გიგდებ ჟურს და ველი პასუხს. მითხარ!... მითხარ, გინდივარ თუ არა და შენს გამჩენს დაავალე! თუ არ გინდივარ, თქმა ნუ გიჭირს!... ნუ გებრალეები!... ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, მაგრამ შენის პირისაგან თქმულს ღეთის რისხეასაც აეიტან, არამც თუ უბედო ბედის წყრომასა. ნუ დამადნე ლოდინითა, ხმა გამე, ხმა!...

ეს რომ ეუთხარი, ხელი მკლავში ჩავავლე. ხელი რომ იმის ტანს მოხვდა, ერთმა რალაც ელვამ ტვინიდან გულამდე უცბად გამირბინა, ჟრჟოლამ ძარღვებში დამიარა. ის შეტოკდა, მაგრამ არ ინდომა თავის მკლავისა ჩემი ხელიდან გამოცლა. არამც თუ მიწყინა, გამიღიმილა კიდევ. იმისი მარგალიტი კბილები, ლარივით გამწკრივებულ ორ ლალ ტუჩებ შუა, ცის სარტყელად მეჩვენა. გული სიხარულით ამეცსო. ვაი რა დღე იყო და რა რიგად დამიღამა წუთის-სოფელმა!...

— გამიშვი, ადამიანო! — მითხრა ღიმილითა: ცუდად ნუ გადამკიდებიხარ, ქვეყანა დადის, სირცხვილია.

— სირცხვილი იმას, ეინც სამრახისი ინდომოს. არ გაგიშვებ. რომ გაგიშო, ჩემი სულიც თან უნდა

გაგაყოლო. რასაც მე გემუდარები, იმის პასუხი მითხარ და ინაცვალე ჩემი თავი კიდევ!...

— რა გითხრა, ადამიანო?

— ან ჰო და ან არა და მომკალ კიდევ!...

— შენს სიკვდილს კიდევ ჰოს თქმა მირჩენია, შე უბრალოდ იმედ-გადაწყვეტილო!

წამოიძახა იმან უეცრად და მკედარი გამაცოცხლა. სთქვა იმან ეს თუ არა, გამისხლტა ხელიდამ და როგორც ნიაფი თვალიდამ წამივიდა. გამიფრინდა ჩემი ნოეს მტრედი, მწევანე შტო კი ხელთ დამიგდო; გამიფრინდა და თვალი ჩემი მიეკვრა იმ ორღობეს, რომელსაც ის ბოლოს შეუბრუნდა და მიეფარა.

ღმერთმა უშველოს!... ადამიანს ხანგრძლივ რომ შეხედეს ამ წუთის-სოფელში იმისთანა ღრო, ეს წუთის-სოფელი სამოთხე იქნებოდა. მაგრამ წუთის-სოფელი იმიტომაც ჰრქმევია, რომ ყველაფერი წუთობითა სცოდნია უბედურობის მეტი. ის-ის იყო ჩემს ბედს იმის ოდენი სიხარული ევლარსად დავსტყუე. წავიდა იგიცა, ვითა სიზმარი ღამისა, წავიდა და იმის ნაცვლად, რასაცა მხედავთ, ის მომეცა... იმ სიხარულის ხატი ეხლა შიგ გულში უქმადლა მიკიდი. დამაწაფა სოფელმა უკვდავების წყაროსა და ბოლოს შხამად ამომადინა. ტყუილად კი არ არის ნათქვამი:

„მიმდომნი საწუთროსანი
მისთა ნიეთთაგან რჩებიან,
იშეებენ, მაგრამ უმუხთლოდ
ბოლოს არ მოუტრჩებიან“.

ეჰ, მოგაწყინე თავი ამდენის ჩივილითა, შენი კი-
ჩიმე, მაგრამ რა ექნა? კირთა თქმა — ლხინიაო.

VIII

მოთხელ, კვირა დღე იყო, დათიკო წირვაზედ
წავიდა და იქილამ ვილასაც სადილად მიეწვია.
მეც ავიღე თავი, პეპიას ბაღჩას აეუარე. გა-
დაეხედე კაკლის ჩრდილ-ქვეშ თამრო. დაეინახე,
მწვანე ბალახზედ წამოწოლილი. ეიშვირე ფეხი და
გადავბტი ლობეზედ. ის ცოტად შეკრთა და, რომ დამი-
ნახა მე ვარ, დაშოშმანდა. მე და ის დიდი ხანია
ეგრე ჩუმად ვინახულებდით ხოლმე ერთმანეთსა, მა-
გრამ, ღმერთია მოწამე, კოცნასაც ვერ ვუბედავდი.

— შენა ხარ? მკითხა იმან, როცა მიველ და წა-
მოეუწექ წინა.

— მე ვარ, შენი კენესამე! რადა ხარ ეგრე მო-
წყენილი, ჩემო სიკეთევ? ეკითხე მე, რადგანაც ნა-
ღვლიანობა შევატყე.

— დღეს ავი დღე გამითენდა.

— რადა? ვაი იმას, ვინც ავი შენთვის მოიწ-
დომოს. რადა ნაღვლობ?

— არის მიზეზი.

— მაინც?...

— დღეს მამა-ჩემი აე-გუნებაზედ მოვიდა საყდრი-
დგან და იმიტომ.

— შენ დღეს საყდარში იყავ?...

წამოვეარდი ფეხზედ და ისე აჩქარებით ვკითხე,
რომ თამრო გაოცდა.

— ეიყავ, მითხრა იმან.—რაზედ აჰფეთქდი?

— ბატონი იქ იყო?

— იქ იყო. ღერეფანში იდგა, როცა მე წინ
გამოვეუარე.

— შენ წინ გამოუარე?!...

გაეაგრძელე სიტყვა და დავაკრატუნე კბილები.
როგორც ტყვია-ნაკრავი, ისე გაფითრებული მკედარ-
სავით იმის წინ გავშეშდი. დიდხანს, დიდხანს ხმა
ამოუღებლივ ჩაეყურებდი იმის ორმოსავით ჩაღრმა-
ვებულ 'მავ თვალებსა. ისიც გაკვირვებული შემომცქე-
როდა. ხმა აღარ გამიცია. გამწყრალსავით გულნა-
ტკენი ისევ იმ ღობეზედ გადმოვხტი და წამოვედი
შინ, რომ შემეტყუო რამე...

მაშინვე მიუხვდი პეპიას ნაღველსა. იმ კვირა
დღეს დათიკოს დაენახა საყდარში თამრო და პეპია-
სათვის ეკითხნა:

— ეგ გოგო ვისია?

პეპიას ფერი შესცვლია თურმე და თრთოლით
უპასუხნია: ჩემი გახლავითო.

— კაი საპროშტავი ყოფილა!... ეთქო იმ დაუნ-
ღობელს ადამიანის შეილსა.

მომკედარიყო საწყალი პეპია, რომ გაიგო, რომ იმისი ქალი ბატონს მოეწონა. კარგად იცოდა, რაც იყო ბატონის მოწონება და რასაც მოასწავებდა. მე რომ ეს შევიტყე, შეეფიცე ღმერთსა, რომ მე მოკვდები და იმას კი არავის წავაქეღებ-მეთქი.

იქნება არ დამიჯეროთ, მაგრამ ჯოჯოხეთს მიეცეს ჩემი სული, თუ იმ კვირა ღამეს ჩემი მღვდელი სიზმარში არ მომჩვენებოდა. ის დაღონებული იდგა ჩემ წინა და რასაც დავეკითხებოდი, პასუხად სულ ამას მეტყოდა ხოლმე:

„ხამს მოყვარე მოყვრისათვის
თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის,
სიყვარული—გზად და ხიდად.

ბოლოს, მე მითამ მუხლებზედ მოევხეიე, ცრემლით და ტირილით შეეჩივლე ჩემი ამბავი და ეუთხარ: მიბრძანე, საით რას გაეხდე? იმან არა მითხრა და წავიდა. რომ გადიოდა გარედ, შემომხედა მე და მაშინ კი მითხრა: რასაცა გასცემ შენია, რაც არა—დაკარგულია.

დამიჯერებთ ამას, თუ არა—თქვენ იცით. მინდა კი, რომ დამიჯეროთ, იმიტომ რომ მართალია. აღსარებასავით ამ ამბავს გიამბობთ და ტყუილს არ ვიტყვი.

მეორე დღე რომ ჩემთვის არ გათენებულიყო, ისა

სჯობდა. ისეთი გულ-მოწყვეტილი და აღრინებული ვიყავ, რომ არ ვიცოდი, რა მექნა. მე არავის არ შევატყობინე, რაც ვიცოდი. მე ჩემს ბედს გაეწუმდი, მაგრამ ორივე თვალი კი გავაფაციცე. თვალ-ყური ვადევნო, ეთქვი ჩენს გულში ბოლოს: იქნება ისე არა სწვამდეს, როგორცა ჰქუხს-მეთქი. ხანდისხან ერთი საშინელი ტკივილი გულის ფიცრის ტეხას დამიწყებდა ხოლმე. ვაი თუ თამ-რომ... მაგრამ არა, მალე გადავიგდებდი ხოლმე გულიდამ ამ ფიქრსა.

ამ ყოფაში ვიყავ და ჯერ არსაიდამ ავი არა ის-მოდარა. ერთხელ მე ბიჭებში ვიყავ და ბატონის ხმა მოგვესმა, გიტოს ეძახოდა. ღამე იყო, ძილის პირი მოახლოებული იყო. გიტო გახლდათ დათიკოს უნამუსობის ავან-ჩაენი. გიტო რომ წავიდა, მეც იმის გაუგებრად თან-ავედევნე, ჩუმ-ჩუმად შევიპარე ერთს ბნელს ოთახში, რომლის კარიც დათიკოს ოთახში გადიოდა. დათიკოს ოთახში სანთელი ენთო. მე კარებთან სულ-განაბული ავითუზე და ყური, როგორც ლურსმითა, კარებზედ მივაკარ. გიტოს ზურგი ჩემკენა ჰქონდა შემოქცეული და ისე იდგა, დათიკო კი წინა და უკან დადიოდა ოთახში. ბოლოს დათიკო გაუსწორდა გიტოს, შედგა და ჰკითხა:

— პეპიას სახლი იცი?

— თუ მიბძანებ, გიახლები, — უპასუხა გიტომ.

— გინახავს იმის გოგო?

— როგორ არა, შენი ჭირიმე! აბა გოგო ის არის აი! იმისი ბადალი ღუნიაზედ არ იქნება.

— მაშ თუ აგრეა, შენ იცი და შენმა ბიჭობამ.

— ჩემი კისერი განლდეთ. მერე გასათხოვარიც არის!...

— თუ კაი ჩოხა გინდა, თუ არა და კატასავით სარზედ ჩამოგარჩობ.

— ბატონი ბძანდები, ადვილია. მარტო ეს არის ძნელი, რომ იმ გოგოს საყვარელი ჰყავს და ცოლ-ქმობაც ნათქვამი აქვს. მაგრამ, რაც უნდა იყოს, დედა-კაცია: ერთი ჩაქსულა კაბა და იმისი ჯანი.

— ნამუს-წართმეული ხომ არ არის ჯერ?

— უცოდველია, როგორც გერიტი.

— ეინ არის იმის საყვარელი!

— ჩვენი გაბრო.

— გაბრო?!... გააგძელა დათიკომ სიტყვა და ჩაჩუმდა.

მე სმენად გადვიქცე, ესთქვი, რომ ან აი ეხლა, ან ცოტა ხნის შემდეგ დათიკო იტყვის, თავი დამინებებიაო, გიტო, ნულარ გაირჯებიაო. მაგრამ მიმტყუნა იმედმა და დათიკოს კაი კაცობამ იმოღვნა სიკეთე ვერ შესძლო. მოუბრუნდა გიტოს და გულდაღინჯებულად, თითქო კაი საქმეს შერებიაო, უთხრა:

— მეწყინა, ეგ რომ მითხარი, მაგრამ არა უშავსრა. შენ, რაც გითხარ, ისა ჰქენი, მე და გაბრო მოერიგდებით.

რა წამსაც ეს გავიგონე, გაბოროტებული გამოფ-

ტრიალდი და მოეშორდი იმ ცოდვის შეილღებსა. რა ილაპარაკეს მასუკან, არ ვიცი. ეს კი ვიცი, რომ მე და ღათიკოს შუა ხიდი მაშინ ჩატყდა და მეც გულში ერთი ძარღვი ჩამწყდა. მოერიგდებითო!... ვაი შენს გაბრიელსა, რა ცუდად უცენიხარ!..

საქმის დაგვიანება აღარ ევარგებოდა, უნდა მეხერხნა რამე, რომ საწყალი გოგო მახეში არ გაბმულიყო. მაშინვე გავიზრახე, რომ პეპიასთან წაეიდე და ყველაფერი შევატყობინო. გლეხის ეახშმობა დიად გადასულიყო, როცა მე პეპიას სახლთან მივედი. კაშკაში მთვარე იდგა და ასეთი მთვარის შუქი იყო მოფენილი ამ ცოდვილს ქვეყანაზედ, რომ თითქო ეს ქვეყანა სიწმინდით არი განათებულიო. მე პეპიას შეევასწარ თვალი სახლის დერეფანში. ის საწყალი დაჩოქილიყო და ჰლოცულობდა. მე ფეხაკრებით მივეპარე და აქედ ბოძს ავეტუხე. კარგა ხანს ბუტბუტებდა და გულში ხელს იცემდა ის უბედური მამა, ბოლოს, თითქო თავი დაივიწყაო, გულამომჯდარმა მალლა ხმით შეჰბღავლა უფალსა: შენთვის მომიბარებია ჩემი უცვოდელი თამრო!... ნუ გაუმრუდებ გზას!... ღმერთო, მფარველო მართლისა, ნუ დამანახებე ჩემის შეილის მიწასთან გასწორებას!...

ადგა ის საცოდავი ადამიანის შეილი, ხელი თვალგებზედ მოისო, თითქო ცრემლს იწმენდსო, ერთი კიდეე ჩაიკრა გულში ხელი და გაიმართა სახლში შესასვლელად. მაშინ მივაძახე:

— პეპიას გაუმარჯოს!

— ეინა ხარ? თუ ავი სული არა ხარ, ამ დროს აქ რა ხელი გაქვს? გამიწყრა პეპია.

— აე-სულობას ნუ მწამობ. მე შენთან მოსა-
ლაპარაკებელი მაქვს, ეუთხარი მე პირდაპირ.

— ეინა ხარ? ეინ?

— შენი კეთილის-მყოფი, გაბრიელი ვარ.

პეპიას ელდა ეცა. ალბად ბატონისაგან მოგზავე-
ნილი ევგონე გოგოს თაობაზედა. ამიტომაც მწყრა-
ლად და გაჯაერებით მითხრა:

— მე შენთან საქმე არა მაქვს-რა. თუ შენ კაი
კაცი იყო, მზეს არ დაემალეზოდი. ამ დროს ძაღლ-
საც კი სძინავს!...

მითხრა ეს და გაიწია შინ შესასვლელად. მე
ხელი მოვკიდე და შევაყენე.

— არ გეყურება, შე უბედურის დღისავე, რომ
მძიმე საქმე მაქვს-მეთქი!... ეუთხარი მე.

— შენის ბატონის პატრონს რა საქმე უნდა გქონ-
დეს, თუ არ სულის წასაწყმედი. რა ვინდათ, შეი-
ლო, ჩემგან? როგორ არ გებრალეებით ბებერი, ულო-
ნო, უპატრონო კაცი? თქვენში ღმერთი არ არის?...
— ღმერთიც არის და ღვთისაგან ჩაგონებული
სიკეთეცა...

— კარგი, კარგი! — გამაწყვეტინა სიტყვა: კარგი!
ვიცი, რა მაღლიც ტრიალებს თქვენ გულში, ვიცი!...

— ეს გული დამიწდეს, თუ შენი ლალატი შიგ
იღოს, — მოეუჭერ მე სიტყვა თამამად და გაბედვით.

— თუ ღმერთი გწამს, მე მამშორდი. ბევრი გველი მინახავს—ჯერ გულში ჩასძვრენოდეს და მერე კი დაეშხამოს. შენის გამჩენის გულისათვის, მამშორდი, ნუ შემამთხვევ ცოდვას. აი ხომ ჰხედავ უილაჯო ვარ. ჩემი პირდაპირ მორევენა დიად აღვილია, მაგრამ მოტყუება კი ძნელია. დანებე თავი მაგ გატკობილის ენით ჩემს ცდუნებასა, ჩემს საცოდაობაში მევე ნუ შემარეინებ ხელს. მე რაღა ცდუნება მინდა? თქვენ რაღა ოსტატობა გინდათ? მე რა შემიძლიან თქვენთან, ქვეყანა თქვენკენ არის. პირდაპირ მოდით და მოწამლული ისარი მკარით გულში. რაღა ეშმაკობა გინდათ? რაც გინდათ ისა ჰქენით. მე ღმერთს მივანდე ჩემი გულის წყურვილი, იმას გაეცით პასუხი!...

საბრალოს გული ამოუჯდა და ტირილი დაიწყო. მეც მეტკინა გული: იმის საცოდაობამ დამწვა.

— იმედ-დაკარგულო, უბედურო კაცო!—ეუთხარი მე გულთბილად და გულნატკენად: ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე მოესულვარ იმისათვის, რომ შენთვის ჩემი თავი დაედო, რად მწამოზ ავ-კაცობასა? რად არ მენდობი? მე ხომ შენთვის ცუდი არა მიქნია-რა! ვაი შენ, ჩემო თავო! ცილს ნუ მწამებ უმიჯნოდ. მაშ შენ გაბრიელი ვერ გიცნია? აღრე და მალე აიგავოს მტვერსავეთ ეს ობოლი თავი, თუ აღამიანის ღალატი როდისმე გულში გამტარებოდეს. ვაი შენ, ჩემო თავო! რად მირცხვენ ყმაწვილ-ბიჭობას? სამაგისო რა მიქნია, რა? სულის ნუ წაიწყმედ

ცილის წამებითა, ნუ!... იმ ღვთის გულისათვის, რომელსაც შენ წელან ევედრებოდი, მომენდე მე და მაშინ ჰნახავ, რაც კაცი ვარ. იმ ღვთის წინ გაძლე ფიცს, რომ მე შენის სიკეთისათვის ვარ აქ მოსული. დამიჯერებ, კარგია, არა და,—მე მაინც ჩემს თავს შენთვის არ დაეზოგავ!

ჩემმა სიტყვებმა იმას გული ჩემკენ მოუბრუნეს. მერე რა რიგად? წამავლო ხელი, მომეხვია და ჩემს შკერდზედ ზედ-დაკდომით ქეითინი დაიწყო.

— შენს ღმერთს აპატიე, შენს ღმერთს!... ჰბლავოდა საცოდავად პეპია: ღმერთი ხომ მოწამეა, შენგან ავი არა გამოვია-რა. მაგრამ რა ექნა? რა ექნა მე უბედურის დღისამ? შეილი მელუპება, შეილი!... ჩემი სისხლი, ჩემი ხორცი!... ერთად ერთი შეილი ცოცხალი მემარხება!... გესმის ეს, ჩემო გაბრიელ! შეილს ეკარგავ, შეილს, მოდი და უნდო ნუ ეიქნები! შემინდე! შენს ღმერთს აპატიე, თუ გაწყინა რამე ბებერმა, ჭკვა-დაკარგულმა, უბედურმა მამამ. რა ექნა? ჩემი შეილია, ჩემი გულ-ღვიძლია, ჩემო გაბრიელ! ვის მივენდო, ვის, ამ ცოდვით საესე ადამიანის შეილგებში? ძმას არ ევნდობი, ძმას მაგ საქმეში, ღმერთო ხომ შენ იცი. მაგრამ მაცდუნებ, თუ არ მაცდუნებ, შენ კი უნდა მოგენდო. აჰა ჩემი საბელი ყელისა!... შენ იცი!... გინდა გველივით გამსრისე, გინდა დამიხსენ წაწყმედისაგან! შენ იცი და შენმა ყმაწვილ-კაცობის მადლიანობამა. მე არა შემიძლიან-რა, ხომ ჰხედავ! შემიბრალე და ნუ დამა-

ნახევრებ ჩემის თამროს უნამუსობას!... შენის ხელით დაეცა დანა და დაგვიხსენა მამა-შვილი ცოდვისაგან. მე ცოცხალი დამმარხე, მიწა მომაყარე და მაგას კი ნუ მიზამ, რომ ჩემი თამრო... ვაიმე, შეილო!...

აქ მეტი გულის ამოჯდომისაგან საწყალს ხმა ჩაუწყდა, სიტყვა შეეკრა და ენა დაება. ღმერთო! რამდენი ამისთანა ცრემლი იღვრება ამ შენგან გაჩენილ დედა-მიწის ზურგზედ, მაგრამ სიაყე ადამიანისა აქამდის არ ჩაირეცხა. ღიღება შენს მოთმინებას!

მეც ამიყოლია იმისმა სევდამ და გულის ტკივილმა. რომ არ შემრცხვენოდა, მეც ვიტირებდი. ისე წელ-მოწყვეტილი, ისე გამშრალი ვიდგე იმის წინ, რომ ვერც ნუგეში ვეცი, ვერც იმედი მოვუმატე. ენა მე აღარ მიჯერებდა და გონება. ვიდგე ისე სულელსავეთ იმის წინ. მაგრამ ბოლოს კი, რომ ენახე, რომ გული ველარ დაიმორჩილა და სევდამ დაიბრიყვა,—ეუთხარი:

— გული დაიმშვიდე, კაცი ხარ, რომ სხვა არა იყოს-რა. ნუ გეშინიან, ისე არა სწვიმს, როგორცა ჰქუხს. ღმერთი მოწყალეა, ყველანი კარგად ექნებით.

— ჰო, შენი ჰირიმე, გაბრიელ! მიპასუხა იმან: ვგრე, გეთაყვანე! შენს ხელში ვარ, შეილო, შენ გეთაყვანოს ჩემი თავი. მართლა და ღმერთი მოწყალეა. ადრე და მალე რად ვითხელე ჰქეცასა და გონებას! იმისთანა რა მიქნია, რომ ღმერთმა ჩვენ-

ზედ ხელი აიღოს. აი გეთაყვა, ცრემლს მოვიწმენდ და დაედინჯდები, ოღონდ მიშველე რამე, შენი კენესამე, შენი!

მე კიდეც ევლარა მოვახერხე-რა სათქმელად და გაუფრუმი, ბოლოს მაინც კიდეც იმან დაიწყო:

— იცი რა, ჩემო გაბრიელ! მე წავალ, ბატონს ფეხ-ქვეშ ჩაუფარდები, ერთ აუულოკავ ფეხის ნატერფალს, გადუეკოცნი მუხლებს,—იქნება ღმერთი შემეწიოს და როგორმე თავი შეეპბრალო. ისიც კაცია, ჩემის სიბრალულით და საცოდაობით მოლბება.

— შენ ბატონს კარგად ეერ იცნობ.

— მა რა ექნა? შემომბლაელა საცოდავად, თითქო ყველაფერზედ იმედი გადუწყდაო.

— ეგ საქმე მე დამაცალე. შენი დახმარება მართო იმისთვის მინდა, რომ თვალ-ყური გეჭიროს, ნამეტნავად გიტოს გაუფრთხილდე. ის ძალლი კაცია: როგორც მორიელი, ისე შემოგეპარება და დაგსუნთქავს. დანარჩენი მე ვიცი.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, ეგრე! ღმერთი იყოს შენი გამამხდელი.

კიდეც ერთმანეთს გაუფრუმიდით. პეპიამ ჩალუნა თავი და რალაც ფიქრებს გადუკიდა. მეც ჩემი დარდი მელო გულში და იმ დარდმა გამიყლია. კარგა ხანი ეიყავით ჩაჩუმებულნი, მაგრამ ხან ის შემომხედავდა მე, ხან მე იმას შევხედავდი და არაფერს კი ერთმანეთს არ ეეუბნებოდით. ვატყობდი, რომ რი-

ლაცის თქმა უნდოდა და თითქო ვერ ახერხებდნო. მეც მინდოდა ერთის რასმის თქმა, მაგრამ ვერა ვებედავდი, ცუდად არ ჩამომართოს-მეთქი. ჩემი და თამროს ცოლქმრობის პირობისა პეპიამ ჯერ არა იცოდა-რა.

— გაბრიელ! მითხრა ბოლოს პეპიამ: მე ერთი ქალილა შემარჩინა ბედმა და იმის მეტი მე არაფერ არ მივის ამ ტრიალ ქვეყანაზედ. მოდი, ის ცოლი და შენ ქმარი და მეც მამა თქვენი. ჰა, რას იტყვი შენ?

მე ჩემს ყურებს არ დავუჯერე ეს უცარი ჩემის ნატერის ასრულება და ჩემის ღარღის მოკცეთა. იმ ნაირმა სიხარულმა დამიჭირა გული და გონება, რომ გაშტერებით ყურება დავუწყე და მე სულელმა ვერა ეუთხარი-რა პასუხად.

— რას გამიჩუმდი? დამასწრო ხელახლად პეპიამ: თუ არ გინდა, სთქვი: მე მაგით გულოს არ მატკენ. ცოლქმრობა ნებითია.

— არ მინდაო?! რას ამბობ, ადამიანო? ჩემი ნატერა ეგ იყო! ევნაცვალე ჩემს იღბალს! ნატერა თუ ასრულდეს, მაგეთი! ეჰ, დალახერა ღმერთმა, ვერ მომიხერხებია!... პირდაპირ გეტყვი: ცოლქმრობა ერთმანეთისათვის ნათქვამიკა გვაქვს. ეხლა რაკი შენი ნებაც არის, ჩემს ბედს ძალიც არ დაჰყფს. გიშველოს ღმერთმა შენც და ამ ქვეყანასაც, რომ ნატერა ცარიელ ნატერად არა რჩება ცის ქვეშა.

ჩვენი ცოლ-ქმრობის ნათქვამობა რომ შეიტყო, რალაც ნაღველმა გადურბინა გაფითრებულ სახეზედა. ხმა არ გამცა. მე შევატყე, რომ კიდევ აე ფიქრს გადაეკიდა ის უნდო ადამიანი და ამიტომაც ზედ დაფატანე:

— ცოლქმრობა კი გვითქვამს, მაგრამ არც შენთან და არც ღმერთთან პირ-შავად არა ვართ, ღმერთო, ხომ შენა ხარ მოწამე. ჩვენი სიყვარული წმინდა არის, როგორც ანკარა მთის წყარო. თუ მზის შუქი წყაროს აამღერებს, მაშინ ჩვენს სიყვარულსაც ჩვენი გული აუმღერევია. ცამ რისხვით მკითხოს და დედა-მიწამ არ მიმიღოს, თუ ცოდვა რამე ჩვენს გულში ჩასახულიყოს. ნუ ჰშიშობ! ღმერთთანაც და შენთანაც ორნივე პირნათლადა ვართ. ღმერთია ამის თადები, ღმერთი!

დაიჯერა ჩემი ალალი სიტყვა. ის ალალი ადამიანი, როგორც მალე აეს დაიჯერებდა, ისე მალე კარგსაც მიენდობოდა.

— მამკალ, აქვე ჩამაქეავე, ჩემო გაბრიელ! მითხრა იმან ნანვითა: აქვე მიწასთან გამასწორე! ცუდი გული მაქვს—ეს ოხერი. უნდო ვარ, უნდო! მერე საწყალი ჩემი გოგოც ძალიან მიყვარს!... მამკალ, გამაქერ! ცუდის გულის პატრონი ვარ მე ცოდვილი, ცუდის! შენ შეილი და მე მამა, მე სულელს სხვა რალა მინდა!

ისე თქვენ გაიხარეთ, როგორც გახარებული მე იმ ღამეს შინ წაველ. რალა მინდოდა? ერთი ნატე-

რა მქონდა, ისიც ასე უცბად ამისრულდა. შინ რომ მოვდიოდი, მე მეგონა ის კაშკაში მთვარე, ის მბრწყინავი ვარსკვლავები ჩემს ბედს შეჰნატრიან-მეთქი. როგორც ცაზედ, ისე ჩემს გულში ერთი ღრუბელი აღარ იყო. კეთილი ღამე იყო ის დალოცვილი ღამე! რა უნდოდა აე-კაცობას ჩემგან? რაზედ ჩამითრია და დამღუპა სასიკეთოდ გამზადებული? ვინ იცის? იქნება ეხლა მე ვყოფილიყავ რიგიანი მუშა-კაცი, ცოლშეილი გარს შემორტყმული მყოლოდა! რომ მოემკედარიყავ კიდევ, დამტირებელი მეყოლებოდა, მიწას მაინც თავისიანი მომაყრიდა, ცრემლს მაინც ჩემნი დამადენდნენ და ეგრე ძაღლისა და ნადირის შესაჭმელი არ გაეზდებოდი!... შერჩეს აეკაცს ჩემი დაღუპვა... მე ხომ ამ ქვეყნისა აღარა ვარ, ერთი ფეხი საფლავში მიდგას, დღესა თუ ხვალე ჩემი სულთა მხუთავი მოვა და სულს გამაფრთხოვებინებს, მაგრამ გულზედ სისხლი გადამესხმის ხოლმე, როცა ამას ეიგონებ.

ის დალოცვილი მღვდელი ხშირად მარიგებდა ხოლმე, რომ მტერსაც პატივობა უნდაო. მეც ვამბობ, მაგრამ მაგას მარტო ენა ამბობს და გულში კი სხვა ბაღლაში ტრიალებს. ღმერთო შეგცოდე, მაგრამ შენგან გაჩენილს ადამიანსა მარტო შენი სახე თუ მისცემია, თორემ გული კი არა. სულ ტყუილია! მაინც ადამიანს მტერი არ შეჰყვარებია...



IX



მ ბედნიერს ღამეს ჩემს თვალს ძილი არ მიჰკარებია: ღზინსაც ჭირსავეთ ძილის გაფრთხილება სცოდნია.

ირაქრაქა თუ არა, მეც ფეხზედ ვიდეგ. წუხანდელი ღამის მაღლი ისევ გულში ტრიალებდა. შეეხაროდი იმ რაქრაქ დილას, იმ ლურჯ ცასა, იმ ნამით პირ-ღაბანილს დედა-მიწასა და მე მეგონა, რომ ცაც და ქვეყანაც მე შემომხარიან. ქვეყანაზედ მე, თამრო და პებია რომ მაშინ მარტო ცყოფილიყავით, სამოთხე სანატრელი აღარ იქნებოდა. მაგრამ ჩვენ გარდა კიდეც ბევრნი იყვნენ და იმბევრში ჩვენი ბატონი დათიკოცა, რომელმაც გიტოს უთხრა: მე და გაბრიელ მოგრიგდებითო. მომაგონდა ეს სიტყვები და სამოთხე ჩემი თვალის დახამხამების უმაღლეს ჯოჯოხეთად გადამექცა: ქრუანტელმა დამირბინა ტანში და ყოველს სახსარში ტკივილით გამიარა, კბილებმა კრაჭუნნი დამიწყეს, მუშტები თავის თავად დამეკუმშნენ, თითქო ჩემი გზის ამრევი ხელში უნდა გამეწურაო. იმ წამს დათიკო რომ დამენახა, მგონია, ძმა რომ ყოფილიყო, ძმა—იმის დანახვა და იმის სულის გაფრთხილება ერთი იქნებოდა ჩემთვის. აცაცობაში ნუ ჩამომართმევ. უცბად გამწარებული გული დაუნდობარია.

ბრაზ-მორეული გამოვედ ეზოს გარედ და მეც თითონ არ ვიცი, რა გზით და როგორ მივადგე უცრად პეპიას ბაღის ღობეს. დავინახე ჩემი თამრო—მოსჯდამოდა გეჯას და ბაღის წყლის პირას სარეცხსაჰრეცხდა. ვაი რა ლამაზი იყო იმ მშვენიერს დილას ის მშვენიერი ქალი! არ ვიცი, დილა იმას აშვეენებდა, თუ ის დილასა.

იმის შორი-ახლო თოხის ტარზედ დაჯვნილი იდგა პეპია და თამროს ელაპარაკებოდა. მე სმენად გადავიქეცე.

— ეი, შენ, ეი! პატარა ეშმაკო! ეუბნებოდა პეპია თამროს და თითს უქნევდა: ეგ რეები ჩაგიდენია, ჰა? მე ვიცი შენი!

— რას ამბობ, ადამიანო, ნეტაეი გიცოდე? უპასუხა თამრომ და შეაჰყიტა თავის მაყვალი თვალები: რა ჩამიდენია?

— ჰმ, რა ჩაგიდენია!... მითამ არ ვიცი, მითამ არც შენ იცი, თავი მოიკატუნე. მე ჩიტმა ამბავი მომიტანა.

— რას ამბობ, ადამიანო, რას?

— აი შე მასხარავ, შენა! შეგჩრჩეს, რომ მამასაც უმაღლესი, შეგჩრჩეს!

— მამას მზემ და თავი არ მამიკედეს, მე შენი ლაპარაკი არ მესმოდეს.

— დამაცალე, შე ცულოუტო, დამაცალე! ეუბნებოდა პეპია და სახე კი უტინოდა: ასეთს კაცს მიგათხოვო, რომ სულ შენი დღენი გაწყველინო, დამაცა!

— ცხადიე ამბობ, ადამიანო, თუ სიზმრიე? რაებს ამბობ?

— სიზმარს გეუბნები. როცა ერთ რეგვენს ქმარს მიგათხოვებ, მაშინ ეს სიზმარი აგიცხადდება. დამაცა!...

— ახა ღმერთო ჩემო, რას გადამკიდებია.

ეს რომ სთქვა თამრომ, გაჯაერდა და ისე ლონიერად დაუწყო სარეცხს სრესა, რომ თითქო ჯაერი ამაზედ უნდა ამოიყაროსო.

— მაშინ სხვა რიგად დაუშტვენ, უთხრა პეპიამ.

— დაეუშტვენ რა, ბუღბუღი ვარ?—ტუჩებ აბრეციტ ბუტბუტებდა ლამაზი გოგო.

— აი აღიღო და ხეალო, — მაინც არ იშლიდა თავისას პეპია: მე კი მიყიელია და...

— რა გიყიელია? — სთქვა და დააცქერდა შვილი მამასა.

— რომ რეგვენ ქმარს მიგცემ.

— კიდევ!.. უწინამც დღე გაჰქრობია.

— რაო? არ მოგდის გუნებაში?

— მამი, ღეთის გულისათვის დამეხსენ. რა ცუდ გუნებაზედ ამდგარხარ!

— არ დაგეხსნები, შე ცუდლუტო, შენა!

— გუნებას ნუ მირეე, დამეხსენ-მეთქი.

— მე შენთვის ქმარი მიშოენია.

— თუ გაეთხოვდე მაშინ.

— მაშ არა სთხოვდები?

— არა.

— რატომ?

— მიტომ.

— მაინც?!

— იმიტომ.

— არა ეის შეირთავ, არა ეის?!

— ორ ხელმწიფის შეილიც რომ იყოს, არ შეირთავ. ახლა? არ დამეხსნები?

— მაშ შენ, როგორც გეტყობა, არც გაბრიელს შეირთავ.

უთხრა ცდითა პეპიამ და ღიმილით დააქკერდა შეილსა. მე თამროს შეეხედე, იმას შერცხვა, აღიმული აუვიდა ლოყებზედ, თავი ჩალუნა, ვერაფერი ვერა უთხრა-რა მამას პასუხად. მიუბრუნდა ისევ სარეცხს და უგულოდ სრესა დაუწყო, თითქო გარეცხა კი არ უნდა, სირცხვილის გაქარწყლება უნდაო.

— არ შეირთავ?— დაიწყო ისევ პეპიამ: ბატონი ხარ, მე ძალას არ დაგატან.

თამრომ ერთი შემოჰხედა ქვეშ-ქვეშად მამასა და მერე ღიმიტით ისევ ჩალუნა ლამაზი თავი.

— მოლოზნობა ხომ არ გინდა, დედო?— გაუხუმრა კიდეც პეპიამ: ეგეც შენი ნება იყოს, მაგაზედაც ყაბული ვარ. ხმა ამოიღე. რატომ ჩაგივარდა ეგ შენი ტიკტიკა ენა? არ გეყურება, გელაპარაკები?

მისწვდა პეპია და თამრო წამოაყენა. ის არ გაუძალიანდა და წამოდგა.

— პირობა თუ მიგიცია ვისთვისმე!... იქნება მახეში მოიმწყვდიე ვინმე!... უცინოდა პეპია.

— იი ღემესხენ!... რას გაღმეკიდე, ადამიანო?

— სოქეი, აბა სოქეი,— ეინ გააბი მახეში.

— იპ! ბეჩაე, რა გინდა ჩემგან? ფხუკიანობდა თამრო.

— აბა თუ ქალი ხარ და მეტყევი.

— ახა ღმერთო ჩემო! არ ღამესხნები? ქა! იპ...

გამოეცალა ხელიღამ თამრო და გაექცა მამასა.

— აქ მო, შვილო! გეყუოფა ხუმრობა,— უთხ. რა ეხლა კი ხუმრობა-გაშეებით პეპიამ: თუ შენ თქმასა ჰთაკილობ, აქ მო, ჩემო იმედო, მე გეტყევი. მამისა იმას უნდა ეთაკილებოდეს, ეინც მამასთან პირ-შავია. შენ იმისთანა არა ხარ, ჩემო სალხენო! აქ მო, შვილო, აქ!

თამრო შედგა. პეპიამ იმისკენ გასწია. მამა მიეიდა შვილთან, მკლავი კისერზედ გადაჰხვია და მეტად გულთბილად უთხრა:

— მე გაბრიელმა ყველაფერი მითხრა, ჩემო კარგო! მე ყველაფერი ვიცი. ღმერთმა ერთმანეთს შაქრის ყინულისავეთ ტკბილად შეგაბეროთ. შენს მეტი ვილა მაბადია, შვილო, შენი კენესამე, შენი!... თუ შენ ბედში მეყოლები, მე რალა მომკლავს. გაბრიელი კაი ალალი ბიჭია, კაი, ხელლო-ნიერი, ჯანიანი ბიჭია. გლეხ-კაცს მეტიც არა უნდარა. ისე გაგიფთხილდება, როგორც თავის ორთელსა, ჩემო იმედო ქეყნისაე! კაი პატრონი მოგცა ღმერთმა, მაღლი უფალსა! მე ეხლა თუნდა შენს კალთაში სულიც დავლიო, მაგდონს არას ეინადე-

ლი. რის დარდილა უნდა მქონდეს? თუ ღმერთი შენს შვილიერებასაც შემასწრებს, ხომ ძალლიც არ დაჰყეფს ჩემს ბედსა,—თუ არა და, ეგეც ნება ღეთისა იყოს, ეენაცვალე იმის მადლს! გაბრიელი, მართალია, ღარიბი ბიჭია, მაგრამ გლევ-კაცი ღარიბობით არ დაიწუნება. ქვეყანა ღონიერია, მარტო ერთი მკლავის გაქნევა უნდა, თავს ყველა დაიჩვენს. თუნდ ეგეც არ იყოს, ღეთის წყალობა ბერი მაქვს. მე რა ოხრად მინდა? პური, ღვინო მამული—სულ თქვენია. ღმერთმა, ობლების პატრონმა, ყველაფერი მშვიდობაში მოგახმაროთ, შეილო! მეც, მინამ ცოცხალი ვარ, ვიცოდელივებ თქვენს სადღერძელოდ და როცა მოვეკდები, თქვენ იცით, შეილო, და თქვენმა კაი აღამიანობამ, მკედარს როგორც მომივლით...

მე ამის გამგონმა იქ ველარ ვიდგომილე. იმისთანა ტკბილის მამაშვილობის მაყურებელსა გული ღებნიტ ამიტირდა, ცრემლი თვალში მომერია. ვაი, რა კარგია ხოლმე ხანდისხან ეს უხვირო წუთის-სოფელი! ავ-კარგიანი ყოფილა, შენი ჭირიმე, ეს ქვეყანაცა. იმ მამისა და შეილის ლაპარაკმა გულის სიმწარე ჩემი გამინიავა, სიკეთის იმედი კიდევ ჩამესახა გულში და კაი გუნებად შევიქენ. მტრობამ გულში ველარ იდგომილა.

ეთქვი ჩემს გულში—მე იმათ დაეუშლი, რომ გამოვუჩნდე-მეთქი, ავდეგ და შინ წამოვედი. რით გათავდა იმათი ლაპარაკი,—არ ვიცი. ეს კი ვიცი, რომ იმ წამს ისინი ბედნიერნი იყვნენ.

გადიოდნენ დღენი და ღამენი. მე თვალ-გაფაციცებით, გულის-ყურს ვადევნებდი დათიკოსა და გიტოს. მე ვატყობდი, რომ რამოდენიც მეტი ხანი გავიდა, იმოდენად დათიკომ ჩემზედ გული შეიცვალა. ორ მტერსავეთ ერთმანეთს ველოდდით,— აბა წინ ვინ დაიწყებს ომსაო. მაგრამ მინამ საქმე ომამდინ მიდგებოდა, მე მინდოდა დათიკოსთან მომელაპარაკნა პეპიას ქალის თაობაზედა და ვცდილიყავ დამეყოლებინა ისე, რომ ხელი აეღო თამროზედ და ჩვენში ისევ სიყვარული ჩამოვარდნილიყო. იმის აე-კარგიანობის იმედი მქონდა, მაგრამ იმედმა მიმტყუნა.

რალა გაგიგძელო სიტყვა: გიტო ვერაფერს გახდა, სალაპარაკოდაც არ შეეახვედრეთ მე და პეპიამ თამრო. ამან უფრო გაააფთრა დათიკოს ჟინიანი და მურტალი წადილი. აშკარაა, ამის მიზეზი მე ვეგონებოდი, ამიტომაც მე დათიკომ ხაფანგი დამიგო და ქვეშ მომიმწყვდია. როგორ მეგონებოდა, რომ იმისთანა ვაჟკაცი ეგრე მხოლოდ მომექცევოდა.

ერთხელ დილით დათიკოს დავეძახნე და მე შინ არ ვიყავ. როცა მოვედი, კიდეც დამიძახა და შემიყვანა თავის ოთახში.

— სად ბძანდებოდი, ჩემო შერმადინ,— მითხრა დაცინვით დათიკომ.

— არსად, ისე დავეხეტებოდი.

— ასე ადრე?

— რაც შენთვის ადრეა, ის ჩვენთვის ადრე არ არის.

— ეგ გადაკერით ლაპარაკი რად იცი შენ?

— ეგრე გავუზენიერ ღმერთს...

— ყური დამიგდე: შენ რაღაც ნაღველი გაქვს
და მე მიმაღაფ.

— იქნება.

— არა, თუ ღმერთი გწამს.

— მართალს მოგახსენებ.

— მოდი, მითხარ—რა ნაღველი გაქვს.

— თქმა ადვილია, ბატონი ხარ, გეტყოდი, მაგ-
რამ შენთვის რა ხელ-საყრელია?

— ეგ მე ვიცი.

— მე რატომ აღარ უნდა ვიცოდე?

— შენც შეიტყობ.

მე ძალიან გამეხარდა, რომ ჩემი საქმე ასე მო-
ეწყო და ამიტომაც პასუხად პირდაპირ ეუთხარი:

— თუ აგრეა, მოგახსენებ: მე პეპიას გოგო მი-
ყვარს და ჯვარი უნდა დავიწერო.

— მერე რა გიშლის?

— პეპია ცოლზედ მგლოვიარედ არის, სულ ექვსი
თთვე არ არის, რაც ცოლი დამარხა და ჯერ ხანო-
ბით ეს მიშლის.

— სულელი ჰყოფილხარ.

— რაღა?

— რომ ჯვარს იწერ.

— მაშ?

— მაშ ისა, რომ ქალი ქინის საკლავად არის კარგი
და არა ზურგზედ ასაკიდად. მაგრამ მე არ გიშლი, დაიწე-
რე ჯვარი. მზითევი და შენი დაბინძვება ჩემი კისერი-
იყოს.

— შენ რა შუაში ხარ, რომ მზითევს მპირდები? ეკითხე თამამად.

შევატყე, რომ ჩვენი საქმის კვანძი აქ იხსნებოდა.

— ქალი ჩემია, — მითხრა იმან უსირცხვილოდ: და მზითევსაც იმიტომ გპირდები, რომ ჯერ ჩემი იქნება.

— ეგ რა სთქვი? წაეძახე მე კანკალით.

— ისა ეთქვი, რაც შენ გაიგონე, მითხრა იმან დინჯად.

— დათიკო! მე გლებ-კაცი ვარ და შენ ბატონი, ეუთხარი მე გულ-მზურვალედ და ეედრებითა: გვეედრები, გზილამ ჩამომეცალე. გულილამ ნუ ამომარეცხინებ შენს სიყვარულს, შენს ერთგულებას და ინაცვალე ჩემი ობოლი თავი. დათიკო! თუ ღმერთი გიყვარს და შენი გამჩენი გწამს, თავილამ მოიშორე იმ გოგოზედ ფიქრი. ნუ ამაყრევენ შენზედ გულსა, შენთანა ვარ შეზდილი. შენი ჭირიმე, დათიკო, ცოდვას დამხსენ!... მაგისთანა ვაჟ-კაცი ხარ და შენი გული როგორ ეერ დაგიმორჩილებია! მაღლი ჰქენ და ჟინი მოიკალ: ყველას დაგითმობ და იმ გოგოს ნამუსს კი არა. ის გოგო ჩემია...

— ჯერ ჩემია-მეთქი — გამაწყეტინა სიტყვა: მერე თუნდა შენი იყოს, თუნდა სხვისა.

— დათიკო! შენი ჭირიმე, ზიფათს ნუ შემამთხვევ, ცოდვაში ნუ გამხვევ! დამითმე ის გოგო და შენს ღმერთს დაამადლე.

— როცა მე ჩემსას აეასრულებ, მერე შენთვის დამილოცნია.

— მართალს ამბობ და აღარ ჰხუმრობ? ეკითხე და გული ყელში მამებჯინა.

— შენი ცალი ეიქნები, რომ შენ გეხუმრო.

— მაშ გაბრიელს თავზედ ქუდი არ ეხუროს, თუ შენ შენი წადილი შეისრულო.

— თუ ღმერთი გწამს, წინ არ გადამიდგე!... მითხრა იმან უკადრისად და დაცინებით.

— წინაც გადაგიდგები და შეტსაც გიზამ.

— მემუქრები თუ?

— ძალი შემწევედეს ქადილსა, ფრიდონისა არიყოს.

— შენი შერცხვენილი იყოს, ვინც შენისთანას შეუშინდეს.

გულმა ბაგა-ბუგით ცემა დამიწყო: მკერდში გული აღარ მეტევეოდა. დათიკოს მოკვლის სურვილმა ელვასავით გამირბინა ფიქრში, მაგრამ თავი დაეიჭირე, დაეძლიე ეშმაკის ცდუნება.

— დათიკო! სად მიგყევარ? ნუ გამწირავ, შემობრალე შენი გაბრიელო!...

— წყალსაც წაუღიხარ.

— გოგოს მარტო მე უნდივარ, დათიკო! ღმერთთან ცოლქმობის პირობა მიგვიცია...

— ღმერთმა შენც შეგარცხვინოს და თქვენი პირობაცა.

— დათიკო! შენ შენს ბედის-წერას აუტანიხარ.

— დამეკარგე აქედამ.

— დათიკო!... არ გეცოდება იმისი დროული მამა? იმის მეტი შეილი არა ჰყავს. ნუ დაახხამ თავზედ ლაფს, ნუ დაეწყევლინები...

— აქედამ გამეცალე-მეთქი, — შემომპყიეო.

— დათიკო! არ გებრალეზა ის ღეთის სული, უცოდველი გოგო! ნუ წაართმევ ნამუსს! მე მაჩუქე იმისი თავი.

— მერე შენ გაჩუქებ.

— მერე და არა ეხლა?... ფუ, მაგ ნამუსს და მაგ კაცობასა!...

შევძახე ასე იმედ-მოშორებულმა და გაბრაზებულმა, გაეძიერ ხანჯალი და გადაედგი ბიჯი თუ არა დათიკოსავენ, მეორე ოთახიდან გამოცვივდნენ სამი დამალული ბიჭი, მომცვივდნენ უკანიდან და გამაკავეს. ხანჯალი ხელიდან გამევარდა. თურმე ეს წინაღვე განეზრახა დათიკოს, წინაღვე ყველაფერი გაემზადებინა, რომ მე სამართალში მიეცემოდი და ამით მე თავიდან მოვეშორებინე. მე რა ვიცოდი? ერთი კი ძალ-გულისხმად შევბღერტე ჩემი დამჭერები, იქნება ხელიდან წაუთივდე-მეთქი, მაგრამ იმ დღე-ღამის შვილებს რკინის ჭახრაკისებ მაგრა ეჭკირე.

— ფუ, მაგისთანა ვაჟკაცობასა!... ფუ, მაგისთანა თავადიშვილობასა!... შევკივლე უილაჯომა დათიკოს: მაინც კიდევ გზას გიპოვი და შენს უნამუსობას ქათამსავით ზედ წაგაკლავ!...

დათიკომ პასუხი არ მომცა. ბიჭებს უბძანა და მე დიანბეგთან წამიყვანეს.

დიანბეგმა ყველაფერი გამომკითხა, მეც ყველაფერი ისე ეუბამე, როგორც იყო. არა დამიმალავსრა. რომ გავათავე ჩემი ამბავი, მკითხა:

— მაშ შენ და პეპიამ შეჰკარით პირობა ერთად, რომ შენი ბატონი დღეს დილით მოგვეკლათ?

მე გამაოცა ამ კითხვამ. ვიფიქრე, იმ საწყალ აღმიანის გარეცა უნდათ-მეთქი ამ საქმეში და ეგრედ იმის ბოლოს მოღებაცა-მეთქი. ფერი მეცვალა, მაგრამ რას ეუშევლიდი?

— ცოდვას ნუ აიღებ, დიანბეგო, კისერზედ, — ეუთხარი მე: პეპია ამ საქმეში ღმერთსავეთ აღაღლია და უცოდველი.

— ნუ მიჰქარაე! გამიწყრა დიანბეგი: მაშ იმ ღამეს რომ პეპიასთან იყავ, რას აკეთებდი?

— აბა რა ღამეს?

— აი დერეფანში რომ ჰლაპარაკობდით.

— ღმერთი, რჯული, არც მაშინ და არც მერე ბატონის მოკელის ფიქრი ჩვენ გულში არ გაგვიტარებია!

— აბა ძალიან დაგიჯერებ, აი! მაშ რისთვის იყავ, თუ არ მაგისათვის?

მე ეუამზე გულ-მართლად, რაც მაშინ მე და პეპიამ ვილაპარაკეთ.

— მაგი-შენის ცხონებას, არ მამატყუო!... დამცინა იმ უსამართლო მოსამართლემ.

ჩემი ნათქვამი სულ ერთიანად დაწერა ზე მითხრა — ხელი მოაწერეო. მე წაეკითხე, ქართულად ნაწერი იყო. რაც ლაპარაკი გექონდა მე და დიანბეგს, სულ სიტყვა-სიტყვით ეწერა. მეც უშიშრად ხელი მოღაწერე. დიანბეგმა უბძანა: გამიყარეს ბორკილი და სატუსალოში შემავდეს.

ვეგდე მარტოდ-მარტო იმ საძაგელ სამყოფელოში. რა გითხრათ, რა ჭირი გამოვიარე იმ ერთს დღეს და იმ ერთს ღამეში!... გულმა ღრღნა დამიწყო, სისხლი ძარღვებში გამიყინდა, ტვინი კი მეწოდა. ძნელია, შენი ჭირიმე! ბრალიანი კაცი ყველაფერს აიტანს, რაც უნდა სატანჯველი იყოს. ვაი იმას, ვინც უბრალოა!... მაშინ... უჰ, მაშინ... ღმერთმა დაიფაროს ყოველი ქრისტიანი და ყველა ადამიანის შეილი... როგორც ცოფიანი ძაღლი, თავს შეიჭამს უბრალოდ სატანჯველს მიცემული კაცი. ვისაც არ გამოუტდია ეს დღე, იმან არ იცის—რა მწეაფია. ღმერთმა ნურავის გამოაცდევინოს.

ჩემი თავის ჯაფრი ზომ მკლავდა და მკლავდა, პეპიას და იმისი გოგოს ნაღველი უფრო ცეცხლს მიკიდებდა. სწორედ გითხრათ, მე ჩემი თავი ძალიანაც არ მენანებოდა. მე ერთი უთვის-ტომო ბიჭი ვიყავ. რაკი საქმე ასე მოხდა, თუნდა თოფითაც დავეხვრიტეთ, ბევრი არა მენაღვლებოდა-რა. რა დედ-მამა ამიტირდებოდა, რა და-ძმანი ამიგლოვდებოდნენ? ერთი კაცი ვიყავ, წაფილოდი და მტვერი მტვრად ვიქცეოდი. ქარი დამქროლავდა და იმ მტვერსაც აჭგვიდა დედა-მიწის ზურგიდამა. ისინი მებრალეობდნენ, ისინი! მე ვიყავ იმათი გულ-შემატკივარი ამ ტრიალს ქვეყანაზედ, მარტო მე!... ვაი რომ უხეიროდ თავი წაფიხდინე!.. ეგრე უხეიროდ რომ არ გაფუჭებულიყავ, მე ვიცოდი, რა კაცობასაც მე იმათ გაუუწყვედი, მაგრამ აღარ დამცალდა.

იღბალმა აქაც წამიცდუნა და მიღალატა. ეაი რომ ჩემს მტერს ჩემის უხეირობით გზა დაეუცალეს!...

სამს, თუ ოთხს თთვეს უკან მოწმების კითხვა გაათავეს და მე დიდ სატუსალოში გამგზავნეს ჩვენ პატარა ქალაქს, საცა ნაჩაღნიკი და სასამართლო იმყოფებოდა.

ორი წელიწადიც იმ სატუსალოში ვეგდე. ამ ორ წელიწადში სულ მარტო ვიყავ ერთს უწმინდურს პატარა და ბნელს ოთახში. რამდენი ათასი ფიქრი მამივიდა და წამივიდა, ვინ მოსთვლის? მე კარგად ვიცოდი, რომ დანაშაული არა მქონდა-რა, მაგრამ ესეც ვიცოდი, რომ, თუ ღმერთზედ და სამართალზედ ხელს აიღებდნენ, ციმბირს იქით გადამატებდნენ.

პირველ ხანებში რომ მამგონებია ჩემი უბრალოება და ის ტანჯვა, რომელსაც მე მიმცეს, დავცემულეარ იატაკზედ და უილაჯობით მიწა მიღრღნია, კბილით ხორცი მიგლეჯნია, თითებიდამ ჩემი სისხლი მიწოენია. ასეთი დღე დამდგომია. დრო ყოფილა, რომ შხამს გამოეაყენებდნი, შხამს ჩემის დაშხამულის გულიდამ და წვეთ-წვეთად ჩავაწურებდი ჩემს დამღუპველსა, რომ იქ შემხვედროდა. მაგრამ ის სადიყო? ღმერთო მაღალო, ნურა ქრისტიანს კაცს, ნურა ადამიანს ნუ მიაყენებ იმ დღეს, რაც მე ხანდიხან იმ სატუსალოში დამდგომია!... შენი ჯოჯოხეთი იმასთან სამოთხეა.

ორის წლის შემდეგ მე განაჩენი წამიკითხეს. მე ხაროს სათხრელად დავენიშნეთ და საწყალი პეპია

საციმბიროდ გაეხადნათ. ღმერთო! რაღას იცდი და არ წარღენი ამ ცოდვით საესე ქვეყანასა!...



მვიდმა, თუ რეა თთვემ კიდეე გაიარა და ბოლოს მითხრეს, რომ შენი გაგზავნის დრო მოვიდაო. აქამდინ მე სულელი კიდეე რაღასაც ველოდდი: მეგონა, ღეთის სამართალი კიდეე გაიღვიძებს-მეთქი და მართალს გამამართლებენ. ამაშიაც მოესტყუედი.

შემხსნეს ძველი ბორკილი, გამიკეთეს ახალი, უფრო მაგარი და სატუსალო გალაფანში გამომიყვანეს- გაზაფხულის პირი იყო.

გალაფანში ხუთმეტრიოდ სამგზავროდ გამზადებული სალდათი მწკრიგად იდგა. გამოიყვანეს სხვა ოთახებიდამ სხვა ტუსალებიცა. მე გარინდებული ვიყავ და ისე უგულოდ ეუყურებდი თითო-თითოდ გამომავალს ტუსალებსა. ბოლოს, ორი თათარი გამოიყვანეს და იმათ უკან მოსდევდა ბორკილის ჩხარა-ჩხურით ერთი ტანში მოკაკული, დროული გძელთეთრ-წვერა ტუსალი: თავი ჩაელუნა და მზეს არ უყურებდა, თითქო მზეცა და ქვეყანაცა იმისთვის აღარ იყო. დაეაკვირვე თვალი და, ვაი იმის მნახავს, პეპია ვიცანი. მე აქამდის იმის იქ ყოფნა არ

ვიცოდი. პეპია იყო, მაგრამ რა პეპია!... ველარ იცნობდი, ისე მომკვდარიყო და გამოცვლილიყო!...

— პეპიავ, კაცო, შენა ხარ? გაცეებით შეეყვინე საცოდავსა.

იმან თავი მაღლა აიღო და შემომხედდა.

— შეილო, გაბრიელ! დაიბღავლა საცოდავის ხმით: შენც აქა ხარ? მოგიკვდეს თავი, საცოდავო პეპიავ! ჩემი თამრო აბა ახლა კი ცოცხალი დამარხული იქნება!... ვაიმე, შეილო! ყველა იმედი შენის დახსნისა ეხლა დამელუპა აი!....

შემოიკრა ორივე ხელი თავში, მუხლი ჩაეკეცა და ხმა-მაღლა ქვითინი დაიწყო. მე იმის საცოდავობამ დამწვა.

— შენ რაღად, ჩემო გაბრიელ? შენ რაღად, რაღად? ქვითინებდა ის ტანჯული კაცი: ეთქვათ მე იმისათვის, რომ უბედურის შეილის უბედური მამა ვარ, შენ რაღად, შე უბედურის დღისაე!

— მეც იმიტომ, ჩემო პეპიავ, ეუპასუხე მე გულამომჯდარმა: რომ შენი სიკეთე მოვინდომე. მაგრამ ეხლა აღარა გვიშველის-რა. ჩვენ სამნი უილაჯონი ვართ და იმისაკენ კი მთელი ქვეყანა ყოფილა. ნუ სტირი. ცრემლს ამ ქვეყანაში გასავალი არა ჰქონია,—ტყუილად ნუ ჰღერი. ღმერთი გვიპატივებს, თუ კაცმა ვერ გვიპატივა.

— ეჰ, ჩემო გაბრიელ, არც ღმერთი ყოფილა ჩვენკენ! ვაიმე, შეილო თამრო!... შენს ნამუსს ღმერთიც ველარ დამიბრუნებს. გათავდა ყველაფერი ჩემთვის! ამ ქვეყანაზედ მე აღარა დამრჩენია-რა...

იქნება საწყალს პეპიას კიდეც რალაცა ეთქვა, მაგრამ სალდათმა წამოუარა, თოფის კონდანხი წა-
მოჰკრა და წამოაყენა. მეც ჩამაჩუმეს.

უფროსმა უბძანა, სალდათები გარს შემოგვერტ-
ყნენ და ბორკილის ჩხარა-ჩხურით ექვსი ტუსალი
გამოგვამგზავრეს. საწყალი პეპია და ერთი სნეული
ტუსალი ძლივ მობობლავდნენ. გალავანს გარედ რო
გამოვედით, პეპია და ის სნეული ტუსალი ურემ-
ზედ დასვეს. სიავეს შეჩვეულსა ეს რუსების სიკეთე
გამიკვირდა.

შვიდს დღეზედ მცინვარის მთას დაეუახლოვდით.
სალამო ხანი იყო და ის სოფელი, საცა იმ ღამეს
ჩვენ უნდა შეგვესვენა, ჯერ კიდევ შორს იყო. ჩა-
მობინდდა. მეურმემ დაიძახა, ურემი გატყდაო. ყვე-
ლანი შეგვაყენეს. სალდათები გარს შემოგვისხდნენ,
ზოგმა ჩიბუხის კეთება დაიწყო, ზოგმა პურის ჭამა,
ზოგი წამოწვა. ჩვენც ჩავსხედით. ტუსალები ამბობ-
დნენ, რომ ხეალ საქართველოს მიჯნას გავცილ-
დებითო.

გული მომიკდა, ეს რომ გავიგონე, და დავლონ-
დი. ჩემისთანა უთვისტომო ადამიანისათვის ქვეყანა
ყველგან ერთი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ქართვე-
ლისათვის საქართველო დიდი რამა ყოფილა. რაც
უნდა იყოს, შენი ჭირიმე, ჩვენი აკვანი საქართვე-
ლოა, ჩვენი მამა-პაპის საფლავი საქართველოა, ჩვე-
ნის ენის ქვეყანა ეს არის, ჩვენის სიტყვა-პასუხის
გამგონი ეს არის, ჩვენი მზე აქ არის და ჩვენი მთვა-

რე, და თუ გული გაქვს, გულიც აქ არის, თუ სიყვარული გაქვს, სიყვარულიც აქ თუ იქნება, თორემ სხვაგან სადა? სადაური სად მივეყვართ, ვკითხავდი ჩემს თავს ტკივილითა და წუხილითა: ეს ქვეყანა აღარ უნდა ეინახულო, აქაურმა მზემ აღარ უნდა გამათბოს, აქაურმა მთვარემ შუქი აღარ უნდა მომფინოს!... სიტყვა-პასუხის გამგონი აღარ უნდა მყვანდეს!... აქაურმა წყალმა წყურვილი აღარ უნდა მომიკლას!... აქაური სალოცავი აღარ უნდა ვილოცო!... თამროც აქ უნდა დამრჩეს უპატრონოდ!

ვწუხდი და ამ ფიქრებში ვიყავ. უეცრად ცხენების თქაფა-თქუფი შემომესმა. წამი არ დასცალე-ბია, რომ ხუთი თუ ექვსი ცხენოსანი ზედ წამოგვაწყდა. დასჭყიელეს რუსებს, ჩვენ კი გვითხრეს: ვისაც შეგეძლოთ, თავს უშველეთო. მალე მტერი თქვენ მოგიკდეთ, მალე ის სალდათები გაფთხნენ, მაგრამ მერე კიდევ შემოგროვდნენ და სროლა ასტეხეს. ამ ალიაქოთში მე და პეპიამ დრო ეიხელთეთ და გზის გადღმა თავ-თავ-ქვე დავეშეთ. ის ბერი კაცი ასეთი გამოვბოდა, რომ ოცის წლის ბიჭი გეგონებოდა. გამიკვირდა, მაგრამ მაშინ კი დავიჯერე, რომ გაჭირებას ბევრი რამ შესძლებია. ჩვენ უკან აგვედევნა ერთი ცხენოსანი და, რომ დაგვეწვია, მე ქლიბი მომაჩეჩა ხელში, გზა მშვიდობისაო, შემოგვძახა.

— თუ ღმერთი გწამს, ეინა ხარ? ბნელაში ვერ გარჩევ, გვითხარი შენი სახელი და დაგვალოცვინე შენი თავი, — შევეხეწე მე.

— სახელი რად გინდათ? ვინცა ვარ, ის ვიქნები, — მიპასუხა იმან: თუ გინდათ დამლოცეთ: სანთელსაკმელი თავის გზას არ დაჰკარგავს.

გვითხრა ეს, ჰკრა ცხენს მათრახი და ბნელაში მიგვემალა.

ცოტა თუ ბევრი უგზო-უკელოდ ვიარეთ. პეპიამ სიარული ვეღარ შესძლო. წამოვიკიდე საცოდავი ზურგზედ და, თუმცა ის ამას ჰთაკილობდა, ისე წავეყვანე. დიდხანს არ მომინდა სიარული, იქვე ერთს უდაბურს ხევში ჩავედით და იმ ღამეს იქ ვისადგურეთ. მე მაშინვე დავიწყე ბორკილების გაქლიბეა და რიჟრაჟზედ ძლივ გავათავე იმათი გატენა. დავეწქ და დავიძინე. მაშინ მომაგონდა, რომ ჩვენ ერთი ნამცეცი პური არ გვქონდა. შენი მტერი გახდეს, როგორც მე მაშინ გავხდი. არ ვიცოდი, რა მექნა. ვისთან წავსულიყავი იმ ტუსალის ფარაჯითა? მაშინვე დამიჭერდნენ. პეპია, მართალია, არას ამბობდა, მაგრამ ეტყობოდა, რომ საწყალს შიმშილი მოერიდა. როგორც იყო იმ დღეს და იმ ღამესაც შიმშილი მოვითმინეთ. მაგრამ შეველა კი არსით იყო.

გათენდა მეორე დილა და იმედმა არსაიღამ მოგვითანა ნუგეში. პეპია საცოდავად გახდა, თვალეები ჩაუძვრა, ლოყები ყბებზე-შუა ჩაეკეცა და სულ მოიშალა. მეც ძალიან ვიტანჯებოდი ცალკე იმის ყურებით, ცალკე უიმედობით, რომ შეველა არსაიღამ მეგულებოდა. პეპიამ ეს შემატყო და მითხრა:

— შეილო გაბრიელ! ნუ მიწყენ კი და მე სიარული აღარ შემიძლიან. მე შენთვის მიგაბირეტ

ვარ: თავი დამანებე. მე ამ ქვეყნისა აღარა ვარ და არც ამ ქვეყნისათვის გამოვღგები. შენ წადი, შეილო, ტყუილად ჩემის გულისთვის ხელ-ახლად თავს ნუ გაიფუჭებ. ისიც გეყო, რაც ჩემის გულისთვის შენ მოგივიდა.

მე ეს სიტყვა ძალიან მეწყინა.

— რას ამბობ, უბედურო? ეუთხარი მე თითქმის მწყრალად: რომ წავიდე, ვის ხელთ დაგაგდო? ღმერთს რაღა პასუხი გავცე?

— ღმერთს ჩემზედ დიდი ხანია, შეილო, ხელი აუღია. მე მაინც-და-მაინც მგლისა და ყორნის ლუკ-მალა ვარ გაჩენილი. მე იმათ ანაბარას დაფრჩები. შენ კი ღმერთმა გზა დაგილოცოს, წადი და იცხოვრე ქვეყნად...

— მე წავიდე და ქვეყნის სირცხვილი ვჭამო!... ვაი შენს გაბრიელს! ღმერთმა ნუ ქნას, რომ გაბრიელმა ეგ იკადროს. შენ აქედამ ფეხს ნუ მოიცევი, მეც მალე მოვალ.

ეს ეუთხარი, დიდხანს არ ეიფიქრე და გააფთრებულნი წამოვედი. ერთს მთის წვერს გადავადგე და აქედ-იქით მზერა დავიწყე. მთის ძირში წყალი აქაფებული მოჰხუდა, წყლის აქედ პირას გზა-ტყევილი მიიკლაკნებოდა. მე იმ გზაზედ დავინახე ერთი ცხენოსანი.

დავეშვი მთიდან ქვემოლ და უშიშრად მივუხტი იმ ცხენოსანსა. რომ შევატყე სომეხია, ჩემის თავის იმედი უფრო მომეცა.

— ჩამოხე ცხენილამ! შეეჭყილე სომეხს. იმას ხუმრობა ეგონა.

— ეა, ჩამოეხტე რა შენი ყურ-მოჭრილი ყმა ეარ! მითხრა იმან: ვერ მყურობ? კაცი თოფ-იარაღში ეზივარ.

დიღხანს აღარ დავაცალე, წაეწვდი, თოფი გოთურგით ჩამოვაწყეიტე და თამამად შევუტევე.

— ჩამოხე-მეთქი, თორემ მტვერსავით გაგანიავებ!

მალე მტერი მომიკედეს, მალე მე იმას ფერი ეაცვლეენე. რომ ჰნახა, რომ აღარა ეხუმრობ, იკადრა ცხენილამ ჩამოხტომა და შეშინებულმა მითხრა:

— ეა, ცხენისათვის როგორ გაწყენინებ! აჰა მიირთვი თავის უნაგირით; მარტო უნაგირი ოც-დახუთი მანეთია, ჰა! ცხენია რომა თავის შეკაზმულობით გეყოფა შენ საცხოვრებლად. მშვილობაში, მე კი წავალ, ხმასაც არ გაგცემ.

— მაგით ვერ მომატყუებ. ეგ ხმალიც შემოიხსენ.

— ბატონი ხარ—აჰა ეს ხმალიც.

— ქამარ-ხანჯალიცა.

— არც მაგაზედ გაწყენინებ, ჯეელი ბიჭი ხარ, მოგიხდება.

— ეგ დამბაჩაც გაიძრე წელილამ.

— ესეც შენი ფეშქაში.

— ეგ ტანისამოსიც!...

— ეა! მე რაღა ჩაეიცვა?

— ბერს ნუ ჰლაპარაკობ, დაეუყვირე შეტყვეით.

— მაშ დაცა. ჯიბეში ანგარიშების წიგნები გაქვს, სულ არაფერია, უბრალო ბარათებია, შენ არ გამოგადგება. ერთი ის ბარათები ამოვიღო.

— ამაილე, მაგრამ ერთი ორიოდ თუმანი უნდა მამცე.

— ბატონი ხარ, თამასუქიც არ მინდა.

— მაგ ხურჯინში პური და ღვინო ხომ არა გაქვს?

— ბევრი.

— ეგეც უნდა დამითმო.

— ეგც შენი ფეშქაში, მეტი რა ექნა? იცი რას გეტყვი: ეხლა მე ჩემთვის წავალ და შენ შენთვის წადი.

— ბატონი ხარ.

ერთი სტყევით ესენი ყველაფერი მამცა. ჯიბიდან ბევრი ფული ამოიღო, მითომ მე ვერ დაეინახე და უხაროდა, რომ ის სულ არ წაეართვი. მოვახტი ცხენსა და გამოეჭუსლე პეპიასაკენ. ის იყო ჩემი პირველი ავკაცობა, მაგრამ ეგეც ვინ იცის? იყო თუ არა ავკაცობა? „მდიდარს ართმევ, ღარიბს აძლევ, ღმერთი როდი წაგახდენსო,“ იტყვის ხოლმე ჩემი ხალხი.

იმ დღეს იმ ხევში დაერჩით. კარგა ლაზათიანად დაენაყრდით და თითქმის ორი დღის უკმელები ამით მოესულიერდით. როცა დაბინდდა, პეპია შეესვი ცხენზედ, მე წინ გამოეუძელ და წამოვედი. მესამე დღეს მალლანღორეთს მოვადეგით. საწყალი პე-

პია გზაზედ ძალიან ავად გამიხდა: აღარცა სჭამდა, აღარც სევამდა და აღარც ხმას იღებდა. შევატყე, რომ ეს კაცი ამ ქვეყნისა აღარ არის. ბოლოს იმისი აღსასრულიც მოვიდა.

ერთ მთის წვერზედ ავედით თუ არა, პეპიამ ძლიერ-ძლიერობით მითხრა:

— შეილო, აქ დამაყენე. მე ცხენზედ ჯდომა აღარ შემიძლიან და არც სიარული, სულთა-მხუთავი თავს მადგა.

დავაყენე ცხენი, ჩამოვიყვანე ცხენიდან პეპია, გაეუშალე ქვეშ ფარაჯა, დაეუდგე თავით უნაგირის ბალიში და დავაწვინე. სალამო ხანი იყო, მზეც გადაიხარა. ძლიელა ჰფეთქებდა საწყალი!... მე თავით დავუჯექ. ვიყავით ის ორნი იმ უშველელებელს მთის წვერზედ მარტოდ-მარტონი. მზე წითლად-ყვითლად ელვარე ჰლუდა, მთის წვერისკენ გადახრილი. ქვეყანა, გაზაფხულისაგან ხელახლად გაცოცხლებული და გაღვიძებული, როგორც აკენიდან ბაშვი, ისე გამოიყურებოდა ტბილად. ყველა იყო ბედნიერი ჩვენ გარდა. მე და პეპია ვიყავით მარტო უბედურნი. ისა კვდებოდა და მე გაბოროტებული, გულ-მოწყვეტილი დავყურებდი მომაკვდავსა.

— გაბრიელ! მითხრა ბოლოს პეპიამ: ფეხ-მუხლი მიცივდება, შეილო, მე ვკვდები! ვაი რომ უზიარებელი ვკვდები! შეილო, ჩემი სახელი ჩემს მკვლელს აპატივე, მეც მიპატივებია. მაგრამ... თუ თამრო ნამუს-წართმეული ჰნახო, შემომფიცე, რომ იმის დამ-

ლუპეელს მზეს დაუბნელები! შემომფიცე, რომ ისე უზიარებლად და შეუნდობარს მოჰკლავ, როგორც მე ეკედები! შემომფიცე! თუ ეგ ცოდვა იყოს, მე ამიღია კისრად.

მე შეეფიცე.

— ფიცი მტკიცე უნდა იყოს!... დაიწყო კიდეც საცოდავმა: პირის-პირ იქ, საიქიოს შეეხედებით... ვაიმე, შეიღო თამრო!... გაბრიელ! თუ თამროსათვის ნამუსი შეურჩენიათ, ჩვენი ამ დღეში ჩადგება შენს გამჩენს აპატივე. მეც მიპატივებია. ფიცი მომე!

მე იმის სიტყვისაგან გულ-გაკეთებულმა მაგის ფიციც მივე.

— ვაი ნეტავი ეხლა ჩემი თამრო დამანახვა, მოჰყვა ისევე პეპია: ნეტავი ერთი კიდეც თვალთ მიჩვენა, რომ სული ტკბილად დამელია!... ჩემო კარგო შეიღო, ჩემო მამის-ერთავ, თამრო! სადა ხარ ეხლა? რატომ შენს საცოდავს მამას თვალებს არ დაუხუჭავ? რატომ ხელებს გულზედ არ დაუკრებ? რატომ არ დაიტირებ, შეიღო! შენი დაუტირებელი უნდა მოგკედე? რა შევეცოდე სამაგისო ღმერთს! მაგრამ, ღმერთო, კიდეც შენ გეხვეწები, უცოდველად ამყოფე ჩემი ობოლი გოგო!... ღმერთმა გაკურთხოს, ჩემო კარგო თამრო! ღმერთმა თავის კალთა გადაგაფაროს, ჩემო ბოლონდელიო სულის სადგურო, ჩემო ბოლონდელიო თვალის სინათლე! შენც შეგეწიოს ღმერთი, ჩემო გაბრიელ! ქვეყანაც დამილოცნია, თუ იმის ზურგზედ ჩემი თამ-

რო უცოდველად დადის... თუ არა და წაწყმდეს ეს
 ადრე და მალე წასაწყმენდი მურტალის ადამიანის
 მურტალი სამყოფელო! მშვიდობით, ჩეხო გაბრიელ!
 აღსასრული ჩემი მოვიდა, მე სულსა ელევ!... შეილი-
 საგან დაუტირებელი ვკედები!... უზიარებელი და
 მოუნანიებელი მიედღივარ სააქაოდამ!... მაგრამ მაინც
 კიდევ თუ შენს ბატონს ჩემი გოგოს ნამუსი შეუ-
 ნახავს, უთხარი, რომ, როცა პეპია კედებოდა-თქო,
 შენა გლოცავდა-თქო. ღმერთო! ჩაიბარე ჩემი ცო-
 დეილი სული!..., შეილი ჩემი ჩამიბარებია შენთვის,
 მაღალო ღმერთო! უჰ!... შეილო!... თამრო!..

ამ თამროს ხსენებაზედ დალია იმ ალაღმა ალა-
 მიანმა თავისი ალალი სიცოცხლე. ბოლონდელი
 ამოკენესა იმის მაინც თამროს სახელი იყო და მაგ
 ამოკენესას მამაყოლა საწყალმა თავისი ტანჯული,
 ნაქეჯნი, მაგრამ მართალი სული და ისე გაშორდა
 ამ გულ-შეუტკივარს, ცოდვით საესეს წუთის-სო-
 ფელსა. თამროს სახელი, მკედარ ტუჩებზედ გამოსა-
 ხული, ტუჩებზედვე შერჩა ზედ-შეკედომილი. ეჰ, ნე-
 ტავი მეც იმას თან გავეყოლოდი!...

ღმერთო, მიეცი იმის სულისა ღებნა და მანდ მა-
 ინც ნუ დაუძვირებ შენს მაღლსა იმ უსამართლოდ
 გატანჯულს ადამიანის შეილსა!

ხმლით და ხანჯლით, როგორც იყო, საწყალს
 სამარე გაეუჩიჩქნე და დილაზედ, როცა მზემ ხელ-
 ახლად გაიღვიძა, დავმარხე კიდევ და მივაბარე მი-
 წას. მზე იყო იმისი წმინდა სანთელი და კელაპტარი
 და დილის ნამის ორთქლი საკმევლად შეეკმნა.

XI



აბოროტებული, გულ-დამწვარი, გულ-ჩათუთ-
ქული მოვაჯექ ცხენსა და დავეში იმ მთილამ
უგზო-უკელოდ. გზა და გზა სულ საწყალი პე-
პიას უბოროტო სიკედილი მელანდებოდა და იმისი
მადლიანი თქმულობა მაგონდებოდა. ნალევილი უფრო
გამიმწარდა. მაგრამ სიარულმა თავისი ქნა, ნალე-
ვილი თან და თან გამიქარწყლა, გული ამღვრეული
დამიწმინდა, გონება დამიღინჯა და მე სრულიად
დაეწყნარდი და დავმშვიდდი. იქნება ეგრე დაწყნა-
რებულს და ჯაერ-გადაყრილს კიდევ ბევრი გზა გამე-
ვლო, თუ რომ პეპიასათვის მიცემული ფიცი ხელ-
ახლად არ მომგონებოდა. კაცის-კელის ფიცი იყო!
ტანში შემაქრჯოლა და ფერი მეცვალა. ბედმა იქამ-
დინაც მიმიყვანა-მეთქი, ვამბობდი გულში: რომ კა-
ციც უნდა მომაკლევინოს. დაილოცა, ღმერთო, შე-
ნი სამართალი!... მე, გაბრიელს, კაცისკელის ცოდვა
უნდა დამდებოდა?! მე კაცის სისხლში უნდა გამე-
სწარა ხელი?!

მე იმისთანა ხასიათის კაცი ვიყავე, რომ გააფ-
თრებულს, გულ-აფეთქებულს, ცეცხლ-მოკიდე-
ბულს იქნება უეცრად კაცი შემომკედლოდა, მაგ-
რამ თუ წინ მოსაფიქრებლად ორს წუთს მაინც

ჩემი ჰკვა და გული შემრჩებოდა, ადამიანს სასიკვდილოდ ძნელად თუ გამოვიმეტებდი. ეხლა სწორედ ამისთანა დღე დამადგა: წინ მოსაფიქრებლად დიდი დრო მქონდა, ამიტომაც რამდენადაც ჩემს ფიცზედ ვფიქრობდი, იმდენად ვიტანჯებოდი. ორში ერთი უნდა მექნა: ან ფიცისათვის მელალატნა და ან კაცი მომეკლა. მე აქამდინაც არ ვიცი, ამათში რომელი უფრო მძიმე ცოდვაა.

ღმერთო, ეამბობდი ჩემ თავად: თამრო უცოდველად დამახვედრე, რომ მეც ქვეყანას ეპატიეო პეპიასავით ჩემი მიწასთან გასწორება და თავი ცოდვისაგან დაეხსნა! ღმერთო, მომხედე! ნუ მიმიყვან იქამდინა!

კაცის-კელა, რაც უნდა იყოს, მაინც ცოდვაა, შენი ჭირიმე! ეს მე ვიცოდი და ეს მიკიდებდა ცეცხლს და გულ-ღვიძლსა მწეავდა. მაგრამ, როცა მომაგონდა, რომ ჩემმა სასიკვდილომ ერთის წუთის ჟინის საკლავად სამი ადამიანის სული არ დაგვინდო, მე ცოცხალი გამომასაღმა ამ წუთის სოფელს, შეილს მამა უზიარებლად მოუკლა და თუ ამასთან შეილსაც ნამუსი წაართვა,—განა ამისთანა კაცის მოკელად დიდი ცოდვა უნდა იყოს-მეთქი,—ეფიქრობდი გულზედ მოსული და ბრაზ-მორეული. მაშ ღეთის სამართალმა აღარ უნდა გაიღვიძოს-მეთქი! მაშ რას მეუბნებოდა მღვდელი, სხვა შენთვისაო და შენ სხვისთვისაო, თუ არ ამასა?!

გადავწყვიტე, რომ ჩემგან ფიცის ღალატი და

უკან დახვეა შეუძლებელია და სამარცხენო. რა უნდა მომივიდეს? ვკითხავდი გონება ანთებული ჩემ თავს: სამუდამო ტანჯვა და ჯოჯოხეთი?! მაშ სამოთხე რომ მომელოდდეს, რაღა თავის გამოდება იქნება?! დეე რაც მომივა, მომივიდეს. დეე ვეცე ჩემს აქაურს ჭირსა ზედ დაერთოს სხვის ჭირის სანაცვლოდ. ღმერთი ხომ ჰხედავს-მეთქი, რომ ჩემს სისხლს არ ეიღებ; ღმერთმა ხომ იცის, რომ მე ჩემს სამაგიეროს ჩემს მტერს არ ვუხდი: მე ჩემს მტერს ჩემი ყველა დაეუთმე, ყველა ვაპატივე, ყველა დავეიწყე. ჩემი გაბოროტება პეპიას სიკვდილმა და იმის მაღლიანმა სიტყვამ თან გაიყოლია. მე ამაზედ ფიციც მივეცი. ღმერთი დანინახავს ამას—ის გულთამხილავია—დანიახავს, შემიბრალებს და შემიწყალებს, თუ არა და, ის იქნას, რაც ჩემ ბედის-წერას ჩემთვის გაუწესებია.

ხომ ამაზედ დაედევ, მაგრამ მაინც კიდევ, თითქო უნებლიე, გადუშვალე ღმერთს ხელები და გულმართლად და ნატვრით შეეძახე: ღმერთო, დამიხსენ კაცის-კელისაგან! თამრო უცოდველი მაჩვენე! ძნელი ყოფილა, შენი ჭირიმიე, კაცის-კელის ფიქრის წინაღვე გულში გატარება! მეტად ძნელი ყოფილა!... მე იმ ერთმა დღემ თითქმის დამაბერა. კაცს, თუ გინდა რომ გულში ჯოჯოხეთი გაუჩინო, კაცის-კელის ფიქრი ჩაუსახე გულში. ეგ ეყოფა სატანჯველად.

ბარში რომ ჩამოველ და გავივაკე, გულმა მღვდლისაკენ გამიწია, მინდოდა რომ იმისაგან ლოცვა-კურთხევა მიმეღო და მერე, რაც მოსასვლელი

იყო, მოსულიყო. გულს დაეუჯერე და ქალაქისაკენ გამოეწიე.

მეორე დღეს, საღამოზედ, დიდმის ვიწროებში მივედი და იქ ერთს დუქანში ჩამოვხტი, რადგანაც ქალაქში ჩამოხტომა ვერ გავბედე. წავედი, ცხენი დუქანის გომურში დაეაბი, მოეუარე და საჭმელი მივე. მერე ამოვედი დუქანში პურის საჭმელად. მელუქნემ დაზგაზედ ვახშიმი გამიმართა. მეც დაზგაზედ დაეჯექ და პურის ჭამა დაეიწყო.

პურის ჭამას რომ ვათაყებდი, ერთი დროშა მოადგა ჩვენს დუქნის კარებსა. შიგ ერთი ქალი და ერთიც ქალაქის ბიჭი იჯდა.

— მელუქნე, დაუძახა გარედამ ბიჭმა: ცალკე ოთახი არა გაქვს?

— რამდენიც გინდა, — უპასუხა მელუქნემ.

ქალი და ბიჭი გადმოვიდნენ დროშვიდამ და დუქანში შემოვიდნენ. ქალს თვალი მოგვარ თუ არა, ფიცხლავ ელდა მეცა: რაღაც რამ უცეხი მომეჩვენა, ჩემს თავს არ დაეუჯერე, ქალი რომ დაზგას მოახლოვდა და კარგად გავსინჯე, სისხლი ტვინში ამივარდა. გიჟსავით ვისკუპე დაზგიდამ და ქალს წინ გადაუდგე.

— თამრო!... შეგკივლე მე კანკალით და თრთოლით.

— გაბრიელო!... მომაძახა მე იმან და ზედ მკერდზედ ფერ-მიხდილი დამეცა.

— მამა რა მექნა, მამა? შემომბლავლა საცოდავად.

— მოშორდა ამ წუთის-სოფელს. ერთი მითხარ, რამ მოგიყვანა აქა?

— მაგას ნუღარ მკითხავ! ნუ, ნუ მკითხავ!... სტიროდა საწყალი: შენი თამრო დიდი ხანია დამიწებულია. შენი თამრო მოკვდა.

— მაშ შენ ვინა ხარ? დაეიძახე თავ-ზარ-დაცემულმა.

— ის თამრო აღარა ვარ. მე ეხლა აელაბრის უნამუსო ვარ. შემიბრალე და დამიტირე მე ბედ-შავი!...

— უნამუსო!...

ეკარ ხელი შეუბრალეზლად იმ უბედურსა და მკერდიდამ, როგორც გველი, ისე მოვიშორე. გარეტიანებული გიჟსავით გამოვეარდი გარედ, მოვასტიცხენსა, დაეწყველე იქაურობა და ჩვენის სოფლისა-კენ გამოვეწიე. ფიცის ასრულების დღე მოვიდა. ჩემი ტოკვა და ყოყმანობა კაცის-კვლის თაობაზედ იმ დღეს სრულად გათავდა. იმ გაბოროტებულს გულზედ ცა და ქვეყანა რომ ხელში მჭეროდა, ყველსა-ვით გაეწურავდი და კბილით გაეგლეჯდი.

სამი-ოთხი თთვე ეუტრიალე დათიკოს და ვერსად ვერ ჩავიგდე ისეთი ჟამი, რომ ერთმანეთს პირდაპირ შევხედროდით. ქურდულად ბევრჯერ შემეძლო იმისი მოკვლა, მაგრამ რა კაცობა იქნებოდა? ისიც ძალიან ვაჟ-კაცი იყო და მინდოდა ერთმანეთს პირდაპირ შევეყროდით, რომ ან მოვეკალ და ან მე მომეკლა.

ამ სამ-ოთხ თთვეში ნადირსავეთ ტყეში ვიპო-
 ბოდი და მაინც **კი** ორი სომეხი გავცარცე და ხო-
 თავადიშვილი. **მაგრამ**, ღმერთო ხომ შენ იცი, ა-
 ერთისათვის იმა**ზედ** მეტი არ წამირთმევია, რაც
 თითონ მიჭირდა - ყველას ვეუბნებოდი, ვინცა ე-
 რომ ჩემი სახელი დათიკომდინ მისულიყო, გაუფრთხ-
 ლებუდიყო და **ყოველთვის** მზად ყოფილიყო.

გამიყარდა **ყაჩაღობის** ხმა და დაიწყეს ჩემი ღე-
 ნა. დაიწყეს ჩემის სახელით ცარცვა და ავაზაკობა
 არე-მარეში. **კაცი**ს-კელაც სამჯერ მოჰხდა, მაგრამ მე
 ამა ყველაფერში უბრალო ვარ, თუმცა ყველაფერს
 მე მებრალეზდნენ და მართლა ავაზაკნი კი ამით თუ-
 იმაღლდნენ. ჩემი გზა და კვალიც ამით ერეოდა
 ხოლმე; დღეს იტყვიდნენ: გაბრომ აქ გაცარცვა კა-
 ციო და გზებს შემოიკრავდნენ; იმავე საღამოს მო-
 ეიდოდათ ამბავი, რომ გაბრომ სამის დღის საეღ-
 იჭით კიდევ გაცარცვა კაციო—და დაეზნეოდათ გო-
 ნება. ვერ მიჰხედდნენ, რომ გაბრო თავისთვის არის
 და აქაც და იქაც სულ სხვა-და-სხვანი ავაზაკობენ
 იმის სახელითა. ბოლოს, რომ არა ეშველათ-რა, წა-
 და გიორგის ჯეარს დაჰპირდნენ იმას, ვინც მე ა-
 ცოცხალს დამიჭერდა ან მკვდარს მიმიტანდა.

დათიკოს ნადირობა მეტად უყვარდა და იმის
 ილბალი ჰნახეთ—ამ სამ-ოთხ თთვეში არცერთხელ არ
 უნადირნია. მე უფრო იმ ადგილებში ვისაფრებოდი.
 საცა უწინ დათიკო სანადიროდ დაიარებოდა ხოლმე.

ბოლოს, იმის ბედის-წერის დღეც მოვიდა და ერთმა-
მან შეეხედით.

მე ჩაწურეაზედ იყო, რომ მე დათიკო დავინა-
ბე ცხენით მინდორ-მინდორ მომავალი. უკან ერთი
კუთხე მისდევდა. მე ტყეში ხეზედ ვიჯექ. ჩამო-
ვდიხარ ხილამ, მოვხეხე ცხენსა და გულის-ცემით ტყე-
ში ლოდინი დაუწყე. გზა იმ ტყის პირას იდო. და-
იყო იმ გზაზედ გამოვიდა და ჩემკენ წამოვიდა.
რომ მომიახლოვდა, იმისი ლილინი მომესმა. შევხედე
და სრულად იყო იარაღით მოკაზმული. სიანს, ჩემი
ფეხი ჰქონია-მეთქი, ვიფიქრე გულში: რომ ვერ
კაპოტდები.

დამიპირდაპირდა თუ არა, ვასკუპე ცხენი და
ხელ მივაგდე.

— თუ ვაჟ-კაცი ხარ, გამიმავრი! შევქყვილე მე.
ჯერ ვერ მიცნო.

— ეინა ხარ? მაგრამ, ეინც უნდა იყო, შენ მე
ვერს ვერ მაცვლევეინებ, მიპასუხა იმან თამამად და
კულ-მაგრად.

წამი აღარ გაუტარებია: მარდად გადმოვიგდო
ხარზედ გადაკიდებული ორ-ლოულიანი თოფი და
თოფის დახამხამების უმაღლესი ორივე ერთად დამახალა.
მე თოფს ხელი ავუკარ და იმის ნასროლმა საფან-
ტმა ზუზუნით თავზედ გადამიარა.

— მე ვარ გაბრო, შენი სულთა მხდელი!...
შეცხე მე და, მანამ სხვა იარაღს მაინმარებდა, შიგ
პარცენა ძუძუში დამბაჩა დავეცი.

საწყალი შეტოკდა ცხენზედ, გაღიწია გადასა-
 ეარდნელად, მაგრამ თავი შეიმაგრა, კიდეე მოასწ-
 რო ხმლის ამოღება და მოქნევა. ხმალიც ამცდა,
 მოხელა ჩემს ცხენს თავში და იქვე სული გააქრობინა.
 ცხენი და მე ერთად დავეცით დედა-მიწაზედ. მინამ
 მე წამოვდგებოდი, დათიკო ცხენიდან ძირს დაცემუ-
 ლიყო. მე თავზედ წაყადე და დავინახე, რომ ის
 მშვენიერი ყმაწვილი კაცი, ის თავ-მომწონე თავადი-
 შვილი ძლივლა ჰფეთქავდა თავის ყმის ფეხთა წინა-
 შე!... მაგრამ, გეტყვით ჩემის გულის ძუნწობას, მე
 ის მაინც არ შემეცოდა.

— წაგაკალ თუ არა შენს უნამუსობას!... წაყ-
 ყვედრე მე.

— ჰმ, ჩაიციანა იმან ისე გულ-დინჯად, თითქო
 ქვეშაგებში მშვიდობითა წევსო: ამით გათავდა შე-
 ნი შერმადინობა?

— როგორიც აეთანდლილი შენ იყავ, მეც იმის-
 თანა შერმადინობა გაგიწიე.

— წადი, შეილო! სახელად ჩემი სიკვდილიც
 გეყოფა. დღეს ჩემი დღე არ იყო: რასაც ვესროლე,
 ავადცინე. ვაი რა ცუდად მოჰკვდი?! ფუ ჩემს კა-
 ცობას! ნიშანიც ვერ დაგასვი.

— რა დროს ეგ არის? ღმერთი მაინც ახსენე
 და ისე დალიე სული, შე ცოდვით საესეე!

— დარიგებას თავი დაანებე. ალალი იყოს შენ-
 ზედ ჩემი სისხლი, კაი ვაჟ-კაცი ჰყოფილხარ. მეც ბევ-
 რი რამ ცუდი მიქნია, არა უშავს-რა, — ჩემი ასე

ცულად წახდენა იმაში გამებაროს. აი დედასა!... რა ცულად შეგხვდი!.. მაინც შენის ხელით მოგვედი! განსოვს, მაშინ რომ გითხარი: სანთელ-საკმელი თა-ვის გზას არ დაჰკარგავს-მეთქი. აკი არც დაჰკარგა.

— შენ იყავ, მყინვართან რომ დაგვიხსენი? ვკითხე გაოცებულმა.

— მე ვიყავ თუ არა — შენ რა?

— რისთვის დაგვიხსენი?

— ვერა ჰხედავ? აი ამ დღისათვისა. პეპია რასა იქს?

— მოკვდა.

— ესე უზიარებლად და მოუწანიებლად, როგორც მე?

— ეგრე.

— ბარი-ბარში... მშვიდობით და გამარჯვებით, გამარჯვებულთა გაბრეილ!... ენანობ, რომ ესე უსახელოდ მოგვეკვლევი. გამარჯვებით...

კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ აღარ დასცალდა: ერთი გაიზმორა, ერთი კიდევ წამოიწია, დაეცა და სულიც დალია. მოკვდა ის უბედურის შვილი. ტუჩებზედ ისეთი ღიმი შეერჩა, თითქო დაიცინებო. ჰმ, სიცილით მოკვდა ტირილით ნაშობი!

დაევიჭირე მისი ცხენი, შევეჯექე ზედ და წამოვედრი. ცხენის მეტი მე იმისი არა გამოვიყოლე-რა.

დათიკოს მოკვლის შემდეგ მე იმ არე-მარეში ყოფნა ძალიან გამიძნელდა. ძალიან გამიხშირეს დენა. მეც იქ აღარა შეკეთებოდა-რა და, სწორედაც

გითხრათ, ყაჩაღობაც მომწყინდა. ჩემი ხელობა არ იყო. როცა უილაჯობით კაცს ეცარცევედი, ერთს ვაი-ვაგლახს გამოვივლიდი ხოლმე ჩემთავად და ჩემს თავს მევე ეძრახედი. ვერ დავმორჩილა ჩემი გული აე-კაცობასა, თუმცა ბევრი აე-კაცობა ექენი. ვერ შევეჩვიე, ვერა. ბოლოს გადაეწყვიტე, რომ გადავეარდები შორს საითმე, ჩემის ხელის ამა-გით ლუკმა პურს, როგორც იქნება, ვიშოენი და, მინამ ჩემი აღსასრული მოეა, იმით დავიჩინე თავს-მეთქი. სხვა ამ ქვეყნისა მე აღარა მინდოდა-რა და აღარც მერგებოდა-რა: ამ ქვეყანაში მე წილი აღარა-ფერში მეღო.

გამოეწიე და კახეთს შემოვეკედლე. ალაზანზედ რომ მოვედი, შიგ შუა წყალში ცხენიდან გადმოე-ხტი, დავეც დათიკოს ცხენს დამბაჩა თავში და წყალს გავატანე; ჩემი იარაღიც სულ ჩაეყარე წყალში, რომ არც ცხენით და არც იარაღით არავის არ ვეცანი. აქ კახეთში მოჯამაგრობა დავიწყე. მეხუთე წელიწადია, როგორც მოგახსენე, ჩემი აქ ყოფნა. პირველი წელიწადი მშვიდობით დავყავ, მეორე წელიწადს კი კახეთმა დამცადა და ციებ-ცხელება შემეყარა. ორ-სამ თთვეს თავს დამანებებდა და პატარა რომ მოეჯობინდებოდი, ისევ მომიბრუნდებოდა ხოლმე. მე თავს არ ვუდებდი და, რაც შემეძლო, ვმუშავებდი. სამი წელიწადი ამ ყოფაში ვიყავ. ამ ბოლო წელიწადს წყალმანკი გამიჩნდა და ფეხები დამისივდა. სიარული გამიძნეოდა, მუშაობისათვის ვეღარ გამო-

ედგ. ქვეშაგებად დამიგდო აედამყოფობამ. ერთმა გლეხ-კაცმა შემიკედლა. მინამ ერთი ორიოდ გრო-ში მქონდა და ეხარჯადედი, მინამ მინახა, როცა კი გამომელია ფული იმ დალოცვილმა მკრა ჭიტლაყი და გამომადლო გარედ. ეს ოთხი თთვე იქნება მას აქედ. იმ სოფელში სირცხელით ველარ ვიდგომილე, იმიტომ რომ საგლახაოდ საქმე მიხდებოდა და ეთაკი-ლობდი. აედგ და აქედ წამოვედი. გზაზედ, რაც ტანისამოსი მქონდა, ამ რუსის ფარაჯაზედ გავცეალე და ერთი თუმანიც სართი ავიდე. ორ-თთვენახვევარი ამით ვირჩინე თავი. აქ რომ მოვედი, სიარული ველარ შევიძელ, იმიტომ რომ ფეხები დამიწყლოლდა, დამიჩირქდა და დამისკდა. აი, ხომ ჰხედავთ, ბოლოს მატლი დამეხვია. ამ საბძელამდინ, როგორც იყო, მოეხაწიე და ამ ჩარდახ-ქვეშ შევაფარე თავი. გზის პირია, ხალხის ფეხი აქ არ მოსწყდება და თითო-ოროლა კეთილი კაცი ხან პურს მაწედის ხოლმე და ხან წყალს. მას დღეს აქედ ასე ვარ. რაც გადამხდა, იქნება იმის ღირსიც ვიყო. რაც ავ-კაცობა ექენ, იქნება იმის სამაგიეროც ეს არის? ვინ იცის? ღეთის განგებას ვინ მიჰხედება? ეხლა ვატყობ, რომ წყალმანკიც მერევა, აი თითქმის გულიც დამიჭირა. მოვიდა ჩემი აღსასრული, მადლობა ღმერთს! ქვეყანას თუ რამ შეეცოდე, შემინდოს, სხვა 'ღმერთმა იცოდეს!... მე ამ ქვეყნისთვის ავი არ ვიყავ, მე მართო უბედური ვიყავ. ბევრი წილი ცოდვა მე, მგონია, აქვე გადავიხადე. იქნება ესეც ტყუილი ნუგეში

იყოს, — ეგ ღმერთმა იცის და იმისმა შეუცდომელმა
სამართალმა. გულ-უტკიერად ვეთხოვები მე ამ ქვეყ-
ნასა, იმიტომ რომ მე იმისი არა მემადლება-რა.
ზიარებაც არ მაღირსა ამ წუთის-სოფელმა!...”

XII



მით გაათავა გლახამ თავისი ნაამბობი. შუალა-
მე გადასული იყო. მე გამოვეთხოვე იმ საცო-
დაეს კაცსა და იმის ამბისაგან გუნება-არეუ-
ლი წამოვედი ჩემი ნათლი-მამისკენ.

მეორე დილას მღვდელი ეიკითხე, რომ ის უპა-
ტრონო კაცი მეზიარებინა და იმისი უკანასკნელი
ნატერა ამით ამესრულებინა. მერე იქნება დამეყო-
ლია როგორმე და ჩემს ნათლი-მამასთან ამომეყვანა.
ჩემმა ნათლი-მამამ მითხრა, რომ არა მგონია მღვდე-
ლი ეხლა შენ გამოგყვესო: ქალაქიდან ახალი ბლა-
ლოჩინი დაუნიშნაეთ, წუხელის მღვდელსა სწვევია
და მღვდელი ვერ მოიცილისო. სწორედ ჩემდა გასა-
ოცრად ეგრეც მოჰხდა: მღვდელს შემოეთვალა, რომ
არა მკალიანო. დიდად მეწყინა და დიდად გამიკვირ-
და ამისთანა პასუხი. მე თვითონ წავედი მღვდელთან,
პირდაპირ ბლალოჩინთან შევედი, ეუამზე ჩემის მო-
სვლის მიზეზი და მღვდლის პასუხი შევატყობინე.
ბლალოჩინი საშინლად გაწყრა და ძლიერ დასტუქსა

ის უგულო მღვდელი. მაშინვე მოითხოვა სანაწილე, გამოჰყვა მე, მღვდელი და დიაკონიც თან გამოიყოლია.

ჯერ კიდევ აღრე იყო, რომ გლახასთან ჩავედით. ის საწყალი იმ ერთს ღამეს სრულიად გამოცვლილიყო, ასეთი ფერი და სისუსტე ეტყობოდა, თითქო ამისი სიცოცხლე ბეწვზედა ჰკიდიაო.

რა წამსაც გლახამ ბლალოჩინი დაინახა, თვალები ცეცხლსავით აენთო; რაღაც იოცა და ისეღ ნაირად დააკვირდა ბლალოჩინსა, თითქო რაღასაც იგონებდა, თითქო სჯერა კიდევ და არცა სჯერა ის, რასაც თვალთ ჰხედავდა. ორჯერ თუ სამჯერ თვალები მოიფშენიჭა, თითქო რაღაცა უშლის ზილვასა და კარგად ევრა ჰხედავდა და ისევ იმავე გაცეცხლთ ბლალოჩინს გარინდებულმა მზერა დაუწყა. მერე, თითქო ეშმაკის გაფთხობა უნდაო, პირჯერის წერას მოჰყვა და თვალი უფრო და უფრო დააცქერა ბლალოჩინსა. მე გამიკვირდა ეს ამბავი. ეთქვი ჩემს გულში: ამ კაცს ეს რა ემართება-მეთქი.

— კურთხევა უფლისა შენზედა, ჩემო ძმობილო! უთხრა ბლალოჩინმა: მე, მღვდელი, მოვსულეარ, რომ წმინდა ზიარება მიგაღებინო ქრისტიანს კაცსა. რა გიკვირს, რომ ეგრე გაშტერებული მიყურებ?

— მაშ შენ მოჩვენება არა ხარ?— შეჰკივლა გლახამ.

— არა.

— მღვდელი!... დაიბღაღლა საცოდავად გლახამ: არ გებრალეები შენი გაბრიელ?!...

ბლალოჩინი თავ-ზარ-დაცემულსავეთ წაბარბაცდა. მე მივაშველე ხელი და შევიმაგრე.

— მადლი უფალსა, მადლი!... დაიწყო გლახამ ეხლა კი დაწყნარებით, მაგრამ მზიარულად: ჩემი სული თურმე შენ გლოდნებია, ეხლა ნუგეშით და იმედით მოგვედები... მაზიარე, შენი ჭირიმე, შენის მადლიანის ხელით. შენგან ანთებული სანთელი შენ ხელში უნდა გაექრე. ცოტალა მაქვს სიცოცხლე, მაზიარე.

— გაბრიელ!...

— მე ვარ, მე!... გააწყვეტინა ბლალოჩინს სიტყვა: და შენც ისა ხარ, ვისიც მოლოდინი ჩემს სულისა ჰქონია. ვენაცვალე შენს მადლსა!... მაზიარე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, სიკვდილი მერევა.

— რამ მოგიყვანა ამ ღღემდინ? ჰკითხა შეწუხებულად ბლალოჩინმა.

— იმ ცეცხლმა, რომელიც ყველას ღვთისაგან გულში გვინთია, როგორც შენ ერთხელ მიბძანე. მე ესე მგონია და სხვისა კი არ ვიცი. მაზიარე, შენი ჭირიმე!

ბლალოჩინი საცოდავად გახდა: გაფითრდა, ნაცრის ფერი დაედო სახეზედ, ენა ჩაუვარდა, სიტყვა მოექრა, თითქო თითონ იყო ამის საცოდაობის მიზეზიო. ხმა ვეღარ გასცა გლახას, ხმა! არეულმა დაიწყო ზიარებისთვის მზადება.

— აღსარების თქმას სულთა-მზუთავი აღარ დამცლის, უთხრა გლახამ: შემინანია ყოველისფერი,

უაღსარებოდ შემინდე და მაპატივე და ისე მაღირსე ზიარება.

— შემინდებიხარ.

— რეა კაცი გამიცარცევეს!...

— შემინდებიხარ.

— კაცი მომიკვლავს.

— მაინც აქ მე შემინდებიხარ და იქ ღმერთმა იცოდეს. შენთვის ვილაყვებ, უბედურო გაბრიელ.

— რაკი შენ შემინდე, წამოიძახა სიხარულით გლახამ: ღმერთიც შემინდობს, იმიტომ რომ შენის ენით ყოველთვის ღმერთი ჰლაპარაკობდა. თუ ღირსი ვარ ეხლა ზიარებისა, მიბოძე.

— შენთვისა და მრავალთათვის არის განტეხილი მისი წმიდა სისხლი მისატევებელად ცოდვათა. მიიღე და სჭამე!... სთქვა დიდებითა და ნუგეშინისცემით ბლალაჩინმა.

— ვენაცვალე ჩვენთვის ჯვარცმულ ქრისტესა!... წარმოსთქვა სასოებით გლახამ: მაღირსე ეხლა ზიარება, მღვდლო!

ბლალაჩინმა ლოცვა დაიწყო, ამოიღო სანაწილედამ წმიდა ნაწილი, გლახას წინ დაუჩოქა, კოვზით ზიარება მიაწოდა და წარმოსთქვა ედრებითა:

— ჰოი, ყოველთათვის ჯვარცმულო ღმერთო! ტანჯულთა ღ ცოდვილთა მეოხევე! მოიხსენე ესე მოსავეი შენი, ოდეს მოხვიდე სუფევეითა შენითა.

— მომიხსენე მე, უფალო, და დამიფარე!.. შევედრა გლახა და მერე ბლალაჩინს უთხრა: არა, შე-

ნი კირიმე! მე ეგრე მწოლარედ ზიარების მიღებას არ ეკადრებ ჩემსა მხსნელსა და მაცხოვარსა. ვენაცვალე იმის მადლს! მინდა ჯერ პირ-ქვე დავემხო იმის წმიდა ხორცისა და სისხლის წინ და შევავედრო ჩემი თავი.

წამოდგომა მოინდომა. ჩვენ მიეცევიდით საშველად და ორივე ფეხზედ, მისევე სურვილისამებრ, წამოვაჩოქეთ. პირჯვარი გადიწერა, ღმერთს მუდარების სახით შეხედა, აღუპყრა ხელი და გოდებით შევედრა: „მომიხსნე მე, უფალო, ოდეს მოხვიდე სუფევითა შენითა“. მერე ბლალოჩინის წინ მომტირალი პირ-ქვე დაემხო.

დიდხანს იყო ისე პირ-ქვე დამხობილი, მარტო ყრუ ქვითინი მისი ხანდისხან მოგვესმოდა. ბოლოს, ქვითინი შესწყვიტა. ბლალოჩინი დასწედა წამოსაყენებლად, მაგრამ გლახას, ისე პირ-ქვე დამხობილსა, სული დაელია კიდევ. საცოდავსა მაინც ზიარების მიღება არ დასცალდა.



კაცია-ადამიანი?!

რა ექნა? წირვა-ლოცვას უამისოდაც არ ეაკლდებოდი, მარხვა მე არ გამიტეხია, ყოველ წელიწადს წმიდა ზიარება მიმიღია და აღსარება მითქვამს. აბა ჩვენ მღვდელსა ჰკითხე, თუ მე ცოდვა მიქნია რამე. დაეითის ლუკმად უნდა გამხადო?!... რაც იმას ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოსთელის? შარშან, ივანე ნათლის-მცემლის თავის მოკვეთის დღეს ხორცი უჭამია, პურის ნატეხს რომ მიწაზედ ჰხედავს, არ აიღებს და არ ემთხვევა, იქნება ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდეცა. უკურთხეველ ყურძენსა სჭამს, ფერის-ცვალობამდის არ მოიცდის ხოლმე, აღდგომა დღეს მღვდელს არ მოუცდის, რომ სუფრა უკურთხოს, ისე მივარდება ხორცეულის, როგორც დათვი, ამისთანა მსუნაგია. ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება, მარტო სამი დღე. აბა, ეს რა ზიარებაა. ეს ყველა იცი—შე დალოცვილო ღმერთო—და მაინც კიდევ იმისაკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართალი! ჰო, მართლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწევარი ჰყავს, თავის თეფშში აჭმევს ხოლმე. ქრისტიანი კაცი კია. მე ხომ ამისთანას არაფერსა ვცოდავ, რად მიწყობები? მერცხალი გინდა, იმას დასძლევს ხოლმე*), ოფოფი გინდა, იმას დასძლევს, გუგული, კვიცი—რაც გინდა,

*) არის ამისთანა ამაოდ-მორწმუნება ჩვენში, რომ თუ ღვინო დალეული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე კვაზედ უნდა შედგე,

ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მე კი—ღმერთო ხომ შენ იცი—არაფერს არ დაეუძლევივარ, რად მიწყრები? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ჭოჭმანობა დავიწყე? აკი მაშინვე მოვინანიე!...”

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ჰნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი მითამ რვა თთვეც არის, რაც დარეჯანი ორსულოა. ერთი თთვეც, ერთად ერთი და ლუარსაბს შეიღლი ეყოლება და დავითს თვალი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასჭრა, სიხარულით ფეხზედ ველარა დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შეიღლი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრით აღარ არიან. ორი კვირაც მითამ გავიდა, აი ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწევა. უხარიან ლუარსაბს, მაგრამ—აი უბედურობა—ლუარსაბი უეცრად ავადა ჰხდება და ძალიანაც ჰხდება, ასე რომ მითამ მოკვდა კიდევაც. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს. ესმის, რომ დარეჯანი საშინელის ხმითა სტირის და სოფლის მოტირალე დედა-კაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით, სადღაც კუთხეში, დავითი და ელისაბედი იცინიან,

თორემ დაძლეული იქნები, ოფოფს თავ-დავარცხნილი უნდა დახედე და სხვა. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტომაც ეგრე გულ-მოდგინედ დავითს ღმერთთან აბეზღებს.

ჰტიან და ლუარსაბის ავეჯეულობა თავის სახლში გადააქეთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის რომ მკედარია და იმიტომ არა დგება.— „ხვალ მამულებს ჩაეიბარებო“, — იძახის ხმა-მალღა დავითი. ლუარსაბი იწევბა ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა სთქვას, რომ „ნუ მისცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შეილი ეყოლებო“, მაგრამ იცის, რომ მკედარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი ცოცხალ-მკედარი ლუარსაბი. რა ჰქნას აბა მკედარმა?— „ვაი, რა დროს მოეკედი!... როცა ღმერთმა შეილის მოცემა ინება, მაშინ!—ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი: ახ, ნეტავი ეხლა კი გავცოცხლდე და!...“

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი კუბოც მოიტანეს, აი ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებულნი და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს მღვდლებიც მოვიდნენ, ასწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა. ამ გალობაში და ტირილში დავითისა და იმის ცოლის მხიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგრძნობს, რომ ანდერძიც აუგეს და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა სთქვას: „ნუ დამმარხავთო“, მაგრამ იცის, რომ მკედარია და არას ამბობს. აი მიწაში ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის პირზედ დავითი სდგას და ეუბნება დიამბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ჰბოდავ? სახელიოდ რად იხდი საქმესა, განა

დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ჰენეშის, ჰწელობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს, ჰკანკალებს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯაერისაგან, რომ დავითსა რჩება ბურთი და მოედანი.— „ახ! ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე და!“ — იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუჭა-მუჭად მიწა ცვივა და კუბოს ფიცრებზედ რახარუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწის-ყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთებოდა, ჰაერი დაეხშო და აი ერთი წუთიც და გათადდება კიდეცა. მაგრამ ვინ არის მეშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მისწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დაადგეს დაფლული. გულმა ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი — ამის საყვარელმა დარეჯანმაც კი, — სხვებსავე თაღი დაანება და ამასთან არ დაიმარხა. ლუარსაბს გული ამოუჯდა, დაიწყო ტირილი: „ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!“ ამბობს თავის გულში: „დამაცა, შენც 'აიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაგონებ“. ამ ლაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა. ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უფლიან. „ჩაძლდლი განა?“ უყვირიან ზემოდამ. ეხლა კი გული აენთო; ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწეულიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგ-

ლიჯნა, საფლავიდან ამოსულიყო, ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზედ ლაფი დაესხა. ამ ტირილში და ვაი-ვაგლანში რომ არის, ერთი იხტუნა, მითამ საფლავიდან ამოხტომა უნდა და ტანტიდამ ძირს აგურებზედ კი ბრავგანი მოიღო. მაშინ კი თვალები დააჭყიტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის ზარი ისევ უბზუოდა თავში, ასე რომ სულელისავეთ გაშტერებული და ფილაქვანზედ გაშოტილი პირღია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრებული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდ ხანს გონზედ ველარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცვმაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა, დარეჯანს თურმე იქით, მეორე ტახტზედ ჩასძინებოდა და ოთახის ზანზარზედ ამასაც გამოეღვიძა. ამან, — რადგანაც ჯერ არ იცოდა ლუარსაბი რა ყოფაშია, — ჯერ წამოიძახა: ლუარსაბ! გაიგე? მიწის ძერა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა არ გასცა, დარეჯანი წამოჯდა და მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედ უძრავადა ჰგდიადა სულელისავეთ დაუჭყეტია უგუნური თვალები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყენოს ჩემი ცოცხალი თავი?

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავ-ბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ

გამონელებული არა ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგძელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არცარა ესმოდა-რა და ევრცარასა ჰხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყუიტა. დილ, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ „აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემს ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოჰხდაო?“

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პასუხის მაგიერად თავისი შიშ-ნაჰამი თვალები გიჟსავით შეაჭყიტა დარეჯანსა, თითქო ჰხედავს კიდეცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტეილს ლუარსაბს.

— რა დაგემართა, შენი ჭირიმე, შენი! ხმა ამოიღე, გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!... გაუქნივა თანაც ხელი ლუარსაბმა, მითამ მამშორდო: მინდა მოვიგონო.

ესა სთქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წამოდგა და თვალგ-დაჭყეტილმა და პირ-დაღებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ მოიგონოს ის, რაც დემართა. ისე უეცრად და ამ ყოფით გამოღვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტალა დაახსოვდა და ის უნდა მოეგონა.

— შენ გენაცვალე! მიემუდარა დარეჯანი: ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გაეთავდე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმრის ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმა-მალლა ლაპარაკი დაიწყო:

— მე მოვეკდი. დარეჯანი ჯერ კი ტიროდა და მერე, როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანება, დარეჯანმაც მილალატა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემთან არ დაიმარხა!... აკი უყვარდი! დამაცალოს!... ის სულ-ძალლი დავითი!... ის ქოფაკი ჩემი რძალი!... ფერხული დააბეს განა, დამაცადონ!... აი, მკედარი არა ეყოფილიყავ, მე ეუჩვენებდი იმათ!... მაგრამ რა მექნა, რომ მკედარი ვიყავი!...

ბეგრს რალაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი. დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს უგდებდა, არ ესმოდა, რას ჰლაპარაკობს.

— შენი ჭირიმე, ლუარსაბ! უთხრა კანკალით დარეჯანმა: სიზმარში ხარ, თუ ცხადი? მითხარ, თორემ შენს მაყურებელს სული დამეღია.

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგეღია, როცა მიწა მომაყარე და მარტოკა ჩამფალი შეე მიწაშია?

— რას ამბობ, შენი ჭირიმე! რასა? ერთი შემატყობინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელი ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გცხვენიან, პირში როგორღა მიყურებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! შეჰყვიელა დარეჯანმა და მაშინვე გამოეარდა მოაჯარზედ, რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული დააჯერა, რომ ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრამს და ჭკვიდამ შეეუშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

ჰყვიროდა დარეჯანი მუაჯრიდამ თავში ცემით თავ-მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! ეუი ამ დღის მნახველსა, შე ქოფაკო დარეჯანო!

ჰყვიროდა კნენა და იცემდა თავში, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გამოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდამ და ისე გაღელვებული გაეარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანს. დარეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა — მე გამომიდგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს. კიბეზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახარუხით ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კიჟინაზედ ბიჭები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დაბით! წივოდა გვერდებ-დაღეწილი დარეჯანი: დაიჭირეთ, თორემ დაგეჭამს, ვაი, შე ქოფაკო თავო! ამ დღესაც შეესწარ, რომ ქმარი გაგიგიჟდა!

ჰწიოდა საწყალი კნენა და იცემდა ძალზედ თავში, თითქო იმისი ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიჟება. ლუარსაბი გაოცდა. ეს ამბავი რომ ჰნახა, სრულიად გაშრა. ახლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუგიჟდა და დაიწყო საწყალმა ტირილი: გულ-ჩივილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო, გადასძახა ხმა-ამოჯდომით და ნაღელიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ მოსულმა და დამშვიდებულმა: ეინ გაგიჟდა, შენი სულისა, შენი! მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შემოჰხედა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჭკვიანი, არც ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდეე ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა იცის ხანდისხან დაჭკვიანებო, გაიფიქრა გულში.

— აბა სწორედ შემომხედე, დაუძახა ქვევილამ დარეჯანმა და თვალები შემოაჭყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! სთქვა ზე შეჰხედა ლუარსაბმა.

— წელან რას ჰლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჭირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეჟი.

— სიზმარი ენახე და იმას ეიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტილი?

— ცუდი სიზმარი ენახე: მმარხავდნენ მითამ და ზაფლავილამ ამოხტომა მინდოდა და ძირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! შემოჰხარა დარეჯანმა: ეუი შერცხენილო თავო! მე კი ქვეყანა შეეყარე, ქმარი გამიგიჟდა-მეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა მაღლა ლუარსაბთან და მაშინვე შემოსცინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუკრიჭა.

— მართლა გიჟი გეგონე, შენი სულისა? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი დალაზვრა ღმერთმა, მე კიდეე შენ მეგონე გიჟი. მაღლობა ღმერთსა ორიე კარგადა ვართ. კიბეზედ რომ ჩაგორდი?

— რა მიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებულიყავ, რა მამივიდოდა? უთხრა ესა დარეჯანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჰკეაზედ არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამორჩეს ალერსშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმილით „ჰი!“ დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

XI



ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ, როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ეს სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თთვეს უკან შეილი უნდა ეყოლოს.

— აბა, როგორ? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ სტიროდი სიზმარშია? ახლა დარეჯანმა ჰკითხა.

— ეტიროდი.

— მეც ხომ ეტიროდი?

— შენცა სტიროდი.

-- ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შეილის ყოლა? მაშ შეილი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ეგრე აგვიხდება. აი ენაცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდგება დაეითსა! აბა ფერხულს მაშინ ჩამოუელის, აი! ღმერთო, შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლამაზისსეულმა კარი შემოაღო და გახარებული შემოეარდა ოთახში.

— ქალბატონო, ქალბატონო! წამოიძახა გოგომა: ჩამჩიაშვილს რომ ძაღლმა შეილი დაუცოფა, იმისთვის ერთი აქიმი დედა-კაცი მოუყვანიათ, იმ დედა-კაცმა თურმე მკითხაობაც იცისო. ხომ არა გნებავთ აკითხეინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენს პირს შაქარი, ჩემო ლამაზისსეულო, შენს პირს შაქარი, წამოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა: წადი და ეხლავ აქ მოიყვანე, ფულს გაჩუქებენ-თქო: გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ჭირიმი, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! შეჰყვირა ღრეჭით გახარებულმა ლუარსაბმა: ეა! მეტი რაღა გინდა! ღმერთმა თავის თავად მკითხავი კარზედ მოგაყენა. ეს რის ნიშანია?

— მაშ, ქა? რომ გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი, მაშ რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შეილი მეყოლე-ბა-მეთქი? მე რაღა ხანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდი ხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა ეხლა დაუდგება თვალი დაეითსა, აი!



— რა ნაღველი აქეთ იმისთანა, რომ ავადმყოფს თავი ღამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ? ჰკითხავდა ღამაზისსეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში მოხრილი, პატარა, მოკუნტული, დაღმეჭილი, ბებერი დედა-კაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი, რომ უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოდაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰყავთ, გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და ცბიერმა მკითხვემა.

სულელს ღამაზისსეულს გაუკვირდა: საიღამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხებინეს და ეთქო, თელეთი ილოცეთო, ისიც გეცოდინება? — უთხრა გოგომა და დააქჟერდა გაოცებული, ენაზოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? პურს მაგითი ეჭამ და ეგ როგორ არ მეცოდინება? მიუგო ოსტატმა დედა-ბერმა ისე არხეინად, ასე გგონია, მართლა იცოდაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

— გეუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის-მეთქი. მაგითი ეცხოვრობთ, მაშ არ გეცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხვესა, რომ ამისთანა სულელი გოგო შეჰხვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულთა-მხილაობა ამ დედა-კაცისა. სულელს ფიქრადაც არ მოუვიდა, რომ

თითონ გააგებინა ყველაფერი, — უმაგისოდ არა ეცოდინებოდა-რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხაეი. მკითხაემა თავლის გარეშემო თვალი გადავლო და ერთი ამოდრანტული რალაცა შენიშნა. „ეს კარგია“, სთქვა გულში.

ცოლ-ქმარნი მოუთმენლად ელოდდნენ მკითხაესა. ბოლოს მკითხაეიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუკრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძერას ჰკითხეს: შეიღები გირჩენია, თუ ორი თთვის წყალ-უსმელობაო? — წყლის უსმელობაო. ჯორსა ჰკითხეს: — შენ რალაო? — უსმელობაო. თქვენთვის არაეის უკითხაეს და რატომ შეილი არა გყავთ? ეინ დაგწყევლათ ეგრე?

ცოლ-ქმარმა გაოცებით ერთმანეთს შეჰხედეს: საიღამ გაიგო ეგრე მალეო! ლუარსაბმა პირი დააღო ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მიჰხედებოდა, როცა მიჰხედა, თათქო შეშინდაო, პირჯვარი გადიწერა და სთქვა იმ სახით, როგორც ჭექა-ქუხილის დროს ვიციტ ხოლმე:

— კურთხეულ არს სახელი უფლისა. ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ!... დედა-კაცო! ჩვენ გულში იჯექ?...

მკითხაემა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქებას ყურსაც არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რალაც მზრუნველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მომიტანე, ერთი შეატარა დანა, ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და დარეჯანი ენა-ჩაეარდნილებსავეთ იყვნენ. ეგონათ, რომ, თუ არ ეშმაკის მანქანებით, ამისთანა გულთმისნობა არ იქმნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ შიშისაგან ენა ნუ ჩაუფარდებოდათ!

გოგომ მოიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა. ჩააგდო ჯერ ერთი ხორბალის მარცვალი, აიღო ხელში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნი, მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი წყალსა. ჩვენი ცოლ-ქმარნი შიშით და კრძალვით ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედის-წერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავეთან გიკითხეინებიათ, — დაიწყო კუდიანმა: მკითხავეიც კარგი შეგხვედრიათ, სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა. ერთმანეთს ყურება დაუწყეს. ამისთანა გულთამხილაობა რომ არ გაეგონათ თავის ღღეში!

დედა-ბერი ვითომ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძალი და ღონე აქვს აცმაცუნებს ტუჩებსა და თითო ხორბლის მარცვალსა ჰყრის წყალში.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავემა: კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავეისთვის დაგიჯერებიათ და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგეწიოთ თელეთის მადლი! მაგრამ...

აქ სიტყვა გაწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? წასძახეს ერთხმად ცოლმა და ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა საეცე არა ჰქონია,—ცოტა ჰკლებია, თორემ თელეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯანი! აღრეე რომ მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა,—უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი, რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისათვის არ მოეშორებია.

— დამაცა, რა ღროს ეგ არის. მე აქ შიშისაგან სული მძვრება. რა ყოფილა, შენ გენაცვალე, ეს დედა-კაცი!...

ამბობდა მართლა შეშინებული დარეჯანი.

— ღიღი, მკითხავის ბრალია,—მოჰყვა ისევ კუდიანი: იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქონოდა, ეხლა შეილი კალთაში გეჯდებოდათ. ღიღი, გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გასწყვიტა ხერხიანმა დედა-კაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა. ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადიქცნენ.

— ღიღი, თელეთი გიშველიდათ—კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი—თელეთი გიშველიდათ,—გააგრძელა სიტყვა მკითხავმა ისევ თვალ-აუღებლად: რომ თქვენს სახლში ჯადო არა ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწა-სულოთა, ერთ ღროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

-- ვაი, აღრე და მალე დალუპულო ოჯახო!...

-- ნუ გეშინიანთ: ეხლ ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

-- აბა მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, — უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: მე კი ვერ შევხვდავ, მე თვალებს დავხუჭავ და შენ გაშინჯე.

-- უი, არა გეთაყვანე, შენ თითონა ჰნახე, მე დავხუჭავ თვალებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერ-მიხდილმა ცოლმა.

-- ნუ გეშინიანთ, — დააშოშმანა მკითხვემა: განა მართლა ხელში მყავს, ჯადო თქვენს ეზოშია.

-- სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭემო, მიშველეთ! დაიყვირა ბატონმა.

-- თავლას უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს... მშვიდად დაუმატა მკითხვემა.

-- ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა თქვენი ჭირიმეთ, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო!

ჰყვიროდა ოთახში ზარ-დაცემული ლუარსაბი, აქედ კიდეც დარეჯანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდეც ქმარს უთხრა:

-- აქ რომ ჰყვირი, ეინ რას გაიგებს? გარედ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

-- არა, გეთაყვანე, ეხლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგარჩობს, ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც კი ეშინოდა. §

— არა, გეთაყვა, შენ გადი. რა არის? ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გცხენიან, მე დედა-კაცსა მგზავნი და შენ კი ქული გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა ღროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯადო არისო.

— მე დაეუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხვემა: მაგაზედ როგორ დაღონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ — ხომ ხედავ — დაეღონდით, შეეხვეწა ლუარსაბი: ახლა, ოთახში რომ ჩვენ მარტონი დაერჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხვეი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსაღებად. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თაველასა და იქ ორმო ევრა ჰნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ეაი, შენ ჩემო თავო! დაიძახა ლუარსაბმა: დახე, ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხვემა ჩაიკინა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯადო თვალებს ევრ ამიბამს, სთქვა მკითხვემა: თქვენც წამოდით, რომ თქვენის თვალითა ჰნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჯერებთ, უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა: უჩვენოდ წადი, შენა ჰნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დელა-ბერი წაეიდა, თან ბიჭები წაასხა და პატარა ხანს უკან რალაც ძონძები ამოიტანა.

აქ ნუ შემოიტან — ჰყვიროდა ლუარსაბი და თან კუთხეში იმალებოდა: აქ ნუ შემოიტან, მანდვე დაწვევინე, მანდვე!

ჯადო დაწვეს.

XII

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუარსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გეაქვს, მართლა ენახეთ, — მიუგეს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან ამისთანაების გატანა.

— არა, თქვენის ორის თვალითა ჰნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენ გხედავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა, ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ დადებერდი და მე იქ ორმო არსად არ მინახავს!!! გაგონილა? როგორ შეიტყო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს!..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქილამ შეიტყო, მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბად ეგრეა, თორემ... აი დალახერა ღმერთმა! აბა თქვენ გინახათ ვისმე იქ ორმო, ან გაგიგონიათ?

— რაც არ არის, რასა ჰნახედნენ, წაიბუტბუტა ერთმა თავ-მოწონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა, რომელიც შორიანლო იღვა და მკლავი ხანჯალზედ ებჯინა: ერთი რალაც გოგო-ბიჭების ნაჩიქნია და იმ კუდიანმა ორმოდ გახადა. რა უკვირთ?

ეს ისე სთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს არ გააგებინა.

— შენ რა გენაღლეება, ძმაო, წასჩურჩულა ერთმა ხნიერმა გამოცდილმა გლეხ-კაცმა: ხომ ჰხედავ— ბატონს უხარიან, რომ იქ ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა, შენ რა? შენი რისხვა არა მქონდეს, — მიუბრუნდა მერე ბატონს ცბიერი მონა: მე იქ ორმო არც მენახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა. აი, ჭიპი აქ მომიჭრია და ამოდენა კაცს ლამის სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, შენი ჭირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშ? კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკოლობას, შენი ჭირიმე, გადაჯდებიან ხოლმე— აი დასწყევლოთ ღმერთმა— ცოცხზედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში აძერება ხოლმე, ცოცხზედ, რო-

გორც ცხენზედ, შეჯდება და ჰერი ბიჭო, გაუტევეს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ! დიდება შენდა, ღმერთო!... გადიწერა პირჯვარი ლუარსაბმა: მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხაობა?

— განა ყველამ იცის, შენი ჭირიმე! ის უფროსი რომ ჰყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენით რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ, მევანო, მკითხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კილევ ეტყვის: შენთინ — ექიმობაო. ესე გახლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი!

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჭკვიანიაო.

— არ ეტყობა თუ! დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო! გადიწერა ისევ პირჯვარი და შევიდა ოთახში დარეჯანთან.

— გაიგე, დედა-კაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო, უკბილო ბებერმა! უთხრა ცოლსა: ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის კაცი ეგ უნდა იყოს. აი დალახვრა ღმერთმა! ეს რა ენახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნულარ მომაგონე, თუ ღმერთ გწამს! აქამდინ ტანში შიშისაგან ჟრუანტელი მიელის.

— აი, გულთ-მისნობა რა არის! ამდენს ხალხს

ჩემს სახლში ჭიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა, თქვენი ჭირიმეთ!

— ღმერთო, შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაკი არ ეჯდა ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზედ პირჯვარი გაღიწერეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შეილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღეთის წყრომა იქნება, სთქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი!... მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შეილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!... მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშ? მეც იმიტომ ვამბობ და!... მკითხაობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა—ვენაცვალე იმის სიბრძნეს—რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იპოვიდა?

ორივენი ჩაჩუმდნენ ზე ორივენი მაინც კიდევ გაცივებულნი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არა ჰხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

-- იქნება მართლა!... შე ნუ მოუკედლები ჩემს თავს, სწორედ წყალში ჰხედავდა.

— რა ექნა, მე კი აგრე მგონია და!

— ღმერთმან იცის—იქნება სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი! მე კი რაღაც ეჭვი მაქვს და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს.

— რა ვიცი, ჩემმა გონებამ კი ეგრე გასჭრა და!

— ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩააგდებდა ხოლმე წყალში და რაღაცა რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა. სწორედ ის იქნებოდა.

— რა „ის“?

— შენ რომ სთქვი „ისა“.

— აკი გითხარ! მიუგო ლუარსაბმა თავ-მოწონებით, რომ მე გამოვიცანიო: სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედა-კაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი—ღმერთო, შეგცოდე—ეშმაკობა შეეწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მეკი არ ვიცი, ისე გავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივენი დაჩუმდნენ, ორივენი დარწმუნდნენ, რომ, რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! დაიკვება ლუარსაბმა. დარეჯანს თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაცი, სულელი თუ ბრძენი, ყოველთვის თავ-მოყვარეა.

— განა, რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, მიუგო დარეჯანმა: არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ახლა მაგას დაიყინებ.

— ღმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახვებს და!

თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ ჰკიანი ვარო. ახლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო, თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

XIII

კითხვამ მეტად მტკიცედ დააჯერა ცოლ-ქმარი, რომ შეილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირედი ეჭვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთს მშვენიერს დღეს დარეჯანს ეჩვენა, ვითომც მუცელში ყმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, განარებულმა კნეინამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩუჩუნა? წამოიძახა სიხარული-საგან გონება-მიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბაისელი დედა-კაცი სიხარულისაგან კინალამ არ შეეხტი, მაგრამ მომაგონდა, რომ მუცელი წამიხდებამეთქი, — და შენ მაინც კიდევ არა გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მაგ გემრიელ სულშია! ბარაქალა, რომ არ შეხტი, თორემ მუცელი წაგიხდებოდა. იმ სიხარულში ეგ როგორღა მოგაგონდა! მე კი — მე და ჩემმა ღმერთმა — შეეხტებოდით, მერე ისე შეეხტებოდით, რომ დაეცემულიყავით, კიტრსავით გაესკდებოდით. დაუდგეს თვალი დავითსა! ფერხული აბა ეხლა დაუაროს, აი! მაშ დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გავწიოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავახდევინოთ, რომ შეილის სადღეგრძელო დავლიოთ. ურაა! დაიყვინა ლუარსაბმა და, რადგანაც გულდაღმა იწვა თავისებურად ტახტზედ, ერთი ფეხიც აიშვირა მაღლა და მანამ „ურა“ არ გაათავა, ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოჰხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი რომ მემკვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ თვალები დაუდგებათ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გამოიბრუეა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარეჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადუსო ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ დაბადებულის შეილის სადღეგრძელო გადაჰყლაპა და ალაყვადი დარეჯანთანაც მივი-

და. დარეჯანმა, თუმცა ესეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედა-კაცობის პატივი შეინახა და, ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! ეუბნებოდა მთერალი ლუარსაბი: ახლა ქეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შეილის სადღეგძელოს როგორ არა სომ? თუ მე და შენ არ დავლევთ, მაშ ეინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს, იტყვის: მე შეილი მიეცე და ისინი სადღეგძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლიეს კაი თვალთ არის ჩვენზედა. მეც ქეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მიაწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მოცხოვრებით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხედი, რომ კნენა უამისოდაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადაჰკრა. სასაცილო რამ იყო კნენა: ღვინო თან-და-თან ეკიდებოდა, ლოყები აუხაშხაშდა კიდევ, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედა და აღარა ჰშორდებოდა. ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოეშვა და დორბლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღვრა და თავისთავად ეხუჭებოდა,— ერთის სიტყვით, დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუარსაბიც დაითვრა. მიუშვა აღვირი ღვინოსაგან მოდუნებულს ენასა და მოჰყვა უგზო-უკელო ტიტინს. დარეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შესცინოდა.

— ენაცვალე კახეთსა! ამბობდა მთერალი ლუარსაბი ენა-დაბმით: ენაცვალე! ეგ რომ არა

ყოფილიყო, არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი? ჩემს გათქმულ სახელსა მაშინ ვინღა მოიგონებდა? დღეს თუ ლუარსაბის სახელი იხსენება სადმე, ღვინის მადლობელი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი ამ შავის ყურძნის წვენითა ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ დაღვეს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე, მთელის კახეთის ღვინო არ მომერგევა. ეს არის, რომ არ ვიცი და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს და! თორემ სხვაფრივ რა მიჭირდა: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს, აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის „პოვერნია“ ეარო? „პოვერნია“ კი არა, — შენც არ მამიკედე — ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა: აბა წადიო, კახეთში ერთი დევი კაცი არისო, ლუარსაბ თათქარიძე, ოღონდ ის კი დაგვითერეო და ნახევარ იმერეთს შენ მოგცემთო. ახლა იმან მე რომ დამინახა, მაშინვე მიხედა, რა კაცი-ცა ვარ, იმიტომ „პოვერნიობა“ დაირქვა, სახელი არ წამიხდესო. კეცხნაში კი ნუ ჩამომართმევ და ჩემი სახელი სათათრემდინ არის გავარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემი ქება. მაგრამ აი, ამ შენმა უხეირო ლუარსაბმა ასე გაგინადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მითხრა: ბაყბაყ დევი ხარო. თითიც მომიკაკვა და ყურში ჩუმად ჩამჩურჩულა: სანაძლევო მოიგეო, ნახევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო. რომ მეჩიეო, რასაკვირველია, იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ ჩენი მამა-პაპის

მამულებიც მაშინ ისე ოხრავდა გერჩებოდა და იმე-
რეთი რაღად მინდოდა? ეხლა ოხრავდა აღარ დაგერ-
ჩება: ევნაცვალე შენს სტომაქსა! ეხლა, მგონია, შიგ
პატარა თათქარიძე ზის და წითელ ლენოში ჭყუ-
პალობს. უჰ, შენი კი ჭირიმე! მოდი ერთი ეგ ნაზი
ტუჩები ამოგწუწნო!... ახლა ეგეც ხომ შვილი გვე-
ყოლა, აბა ეხლა მაგის ქორწილზედ ვიფიქროთ. იცი,
რა, დარეჯან? შენ ხომ ბრძენი დედა-კაცი ხარ და
არც მე ვარ—ღეთის მადლით—სულელი, თოთხმე-
ტის წლისა შესრულდება თუ არა—აბა იანგარიშე,
როდის შესრულდება, მგონი ბევრი ხანი არ გას-
წევს, მალე შესრულდება,—შესრულდება თუ არა,
ჯვარიც დავწეროთ. რაღას უნდა მოეუცადოთ? ახ-
ლა მაგის ქორწილში ლეკურს არ ჩამოუვლი? მე
კი—ღეთის წყალობა შენა გაქვს—ასეთს ბუქნას
დავუვლი, რომ იქაურობას სულ მტვერი ავადინო...
ახლა იმ იმერელს, რომ ეაჯობე, იცი, რა ეუთხარი?
წადი-მეთქი, სადაც შენი სთქვა, იქ ჩენიცა სთქვი-
მეთქი,—და იმერლებსაც უთხარი, რომ, რაც თქვენ
კრიკინას წვენი გამოუვა, ერთ „ყლაპად“ არ მეყო-
ფა-თქო და „ყლოუპი“, კი კიდევ თქვენზედ დარჩება-
თქო. აი ამისთანა კაცები ვართ კახეთში-მეთქი. მაშ?...
თუ ღმერთი გწამს—კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდეე ამოეწუწუო ეგ შენი მარწყვი ლოყები. ახლა, დარეჯან, შეილოს ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებ?

— რატომ.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ექნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოური... მე „განდიდურს“ დაგძახებ. თუ გიყვარდე, აი! მითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე „პაწაწინა ნიგეზის ტოტს“ დაგძახებ. ჰა და პაწაწინა ნიგეზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი დარეჯანსა!... ურაა!... აი გიდი!... ქუდი ჭერში!... კახური კა... ცის... ჭი... რი... იი... მეე... ჩა... აა... რაკ... რაა... კეებს... კუ... უუ... ლა... საა!... იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დავმარ... დავითსაც... თვალმც... გამოს... ძრო... მია... ურაა!

ყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარსაბი, ჰბოდავდა რალაცეებსა და ამ ბოდვაში ჩეეძინა კიდეცა.



XIV



ლარ გაათავებ? მკითხავს მოწყენილი და იქნება გაჯავრებულიც მკითხველი. როგორ არა? გაეთავებ, მაგრამ იცით რითა? იმითი, რომ ლუარსაბის ბედნიერება დაირღვევა. თუ მაგისთანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაურღვეველი ქვეყანაზედ? დაიძახებს ჩემთან ერთ-ხმად დღღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანა, მკითხველო, დაურღვეველი, და ერთი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: „ის ურჩენია მამულსა, რომ შეილი სჯობდეს მამასა“, თორემ „ნუ დაგდებ ძველსა გზასაო“—ეს ჩინეთი-დამ შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღეთისა და თქვენის წყალობითა, ჩემო ძველის გზის მოყვარევ, მაგრამ მაინც კიდევ საყვარელო ქართველო!...

გაიარა რამოდენმა ქიმმა და წუთის-სოფლის და-უდგრომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოსცვალა დედამიწის ზურგზედ. ამათ შეილი არ მიეცათ. დარეჯანმა ერთი ექიმი დედა-კაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო. ექიმმა დედა-კაცმა ერთი რაღაც წამალი მისცა, მთელი ორი კვირა ასმევდა და მესამე კვირას კი დარეჯანს ფეხები გააჭიმინა. დარჩა ქერივად საწყალი

ლუარსაბი. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან დამარხა. ორი სიამოვნება ღალა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზედ: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზისსეული ფეხთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა ბატონი, ფეხის გულზედ და კანჭებზედ ხელს უსვამდა და ისე აძინებდა. ესლა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატიოსანი ფაშეი ჩამოებლერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყეითლდა, ის დიდრონი ძროხის ოდენა თვალები უგემურად მიეღიეა, ის სამკეცი ფაფუკი ღაბაბი გულა ლელესავით გაუხდა, ამასთანაც ის თავისებური განსხვავებითი მუდამი ღიმილი სახილამ დაეკარგა,—ერთის სიტყვით, წახდა კაკალი კაცი. ამწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს, ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ეშმაკად, ნათლიმამამ ნახევარ ლიტრა კალმახი მოართვა. ჯაფარისაგან იმ კალმახს ლაზათიანად მიადღა, მოუყიდა კუჭის ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცებთან ბევრნი ჩვენგანი, რომელნიც არც თავის სიცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა დარც თავის სიკვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი დედა-მიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რისთვის წავიდნენ? ნუ თუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიჭვის ფიცარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ რომ „ჩუ... წლამდინ თავადი ლუარსაბი თათქარიძე

და მისი კნენა დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და მერე დახოცილან?“ სხვა ხომ არაფერი გეეტყვის, რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვრიათ. „წამკითხველო, შენდობა გვიბძანეთო“, ამბობს იმათი ქვის ზედ-წარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამისთვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდევ „შენდობა“ ითხოვონ და საბოდიშოდ გაიხადონ საქმე? უფროსთაგანს ქართველის საფლავის ქვას რომ აწერია „შენდობა გვიბძანეთო“, ეხლა მესმის, რისთვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალის ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი ჰქონია, მაგრამ არ გითარგმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამჟრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხედები, თუ არა და, თქმა საჭირო არ არის. ტყუილად გულის გატკენ, გაგარისხებ და ის რისხვა ისე აგიბამს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული სტკიოდეს, ამას ვეღარ დაინახავ და იმის გულის-სატკენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ.

მე გაუათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ. ორივეს საბუთი ისევ ამავე მოთხრობაში გაქვს. თუ ოდესმე თვალი აგიხილვებია და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმაზედ გონება გიეარჯიშებია,—ნახელი, რომ ხშირად ერთი და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მინახავს ერთი მოხუცებული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი ფეხებ-დახეთქილი დედა-კაცი. ვინ იცის, რა გვარ უბედურობისაგან ლოთად ჩაეარდნილიყო და ლოთო-

ბაში სამუდამოდ დაეკარგა თავისი დედა-კაცობა ღ ადამიანობა. მე მინახავს ის საცოდავი დედა-კაცი, ქალაქის ბიჭებს დაეჭირათ და ხუთ გროშად მთელი საათი ახტუნებდნენ პამპულასავეით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედა-კაცის მაგ ყოფაზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მოცინარენი, თუ მოტირალებნი? ორივენი, იმიტომ რომ ერთნი თვალითა ჰხედავდნენ მარტო და თვალისათვის მართლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალითაცა და გონებითაცა. გონებას კი—ძნელად თუ გაცინება. სჩანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს და საცინარიცა—ეგ იმაზედ არის დამოკიდებული, როგორი აგებულებისა ხარ: თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ, რაც უნდა მწუხარე ჭეშმარიტება იყოს, გულ-და-გულ შეხედები და თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-კვალ-არეულოს შეიბრალებ, ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც გენებოს. იცინე და თანაც გაჯავრდი ამ მოთხრობის დამწერზედ და მამიგონე ჭორი —შენ ხომ ჭორების მოგონება გიყვარს—რომ მე ვითომც ქართველობას ელაღატობ, რადგანაც იმის სასაცილო ამბავს გიამბობ და არა ემაღავ ზოგიერთ გულ-მოკლე პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ, თქვენში, მკითხველო, ძნელად იპოვება იმისთანა კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გა-

უსწოროს. ვიცი ეს და მაინც კიდევე პირში—როგორც მოყვარე—გეტყვი, რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულან და შენის ძუძუთი გაზდილან. გინდა მიწყინე, გინდა არა. თუ იმათ დასცინებ, მითამ შენის თავისთვის დაგიცინია, თუ დასტირებ—ეგ კაი ნიშანია: სჩანს, სწუხარ, რომ ამისთანანი ვართ, სჩანს შენის თავის გასწორების განზრახვამ ფრთა აიბა. ღმერთმა ქმნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გასწორების განზრახვა, დღესა თუ ხვალე, შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას შენი გაჯაერება უნდა. ამას მარტო ის უნდა, რომ შენ დაგანახვოს—რამოდენადაც შეძლება აქვს—შენი ცუდი, შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყუია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და მე—თუ გინდა—მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმაღაეს, შენს სახეზედ რომ ურიგობა ჰნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოყვარესავით გექცევი,—სარკე მოგიტანე, ამაზედ როგორ უნდა გამიწყრე?! რა ეუყოთ, თუ ეს სარკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგა-

რთვი, როგორც შემეძლო, ისე დაგეხმარე. თუ მაინც და მაინც წყრომას არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა არ მეშინიან. მაშინ მხოლოდ დაედონდები, რომ შენშია მოეტყუედი; რომ შენ ის არა ჰყოფილხარ, რაც მეგონე. მაშინ გულ-ხელ-დაკრებილს ესლა დამრჩება სათქმელად: მე მიყიელია და გათენდება, თუ არა—ეგ ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არა ყოფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, როდისაც იქნებოდა!...

სხვათრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა....



ს ა რ ჩ ე ვ ი :

ა) მგზავრის წერილები—1861 წ.

ბ) გლახის ნაამბობი—1862 წ.

გ) კაცია ადამიანი?!—1863 წ.